МАРИЈА ЧУРЧИЋ

ОГЛЕДИ ИЗ БИБЛИОЛОГИЈЕ

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
1826

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
1826

Марија Чурчић

ОГЛЕДИ ИЗ БИБЛИОЛОГИЈЕ

Библиотека Матице српске
1993

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Т р а г о в и

Књига 2

Уредник
Миро Вуксановић

Нови Сад

Маји, Растку и Душки

Рецензент
Бошко Петровић

Реч уредника

Библиотекари су људи који стално раде у процепу предрасуда. Једне су им наметнуте, а друге су сами створили. Добар део образованијег света, због упамћене слике неке књижнице из забити њиховог детињства, најчешће мисли, и говори, да су библиотекари нарочити људи који су добровољно пристали да живе у сенци, у заклону затворене књиге и отворене немаштине, с мирисом прашине и старог папира, у полумрачним и неуређеним просторијама, згучени и збуњени, препуштени анонимности и неспремности да учине нешто више и боље, па су се, такви, тамо затекли вољом зле судбине. Већина библиотекара, истовремено, свесно пристаје на поменуте неодмерене одреднице, због учмалости и стида од јавности, неспретности и наслеђеног јадиковања, јер нема људи другог занимања који толико упорно омаловажавају свој посао да би, ваљда, изазвали нечију самилост. Све је то и погрешно и необично.

Тачно је, међутим, да су библиотекари посебан свет. Само су они пристали да стално раде за друге и да се иза тога намерно крију. Људи који се редовно користе њиховим пословима, када објављују књиге, студије и научне радове, по правилу заборављају да кажу реч захвалности онима који су им пронашли неопходну литературу, препремили библиографије и регистре, каталоге и друге сређене прегледе информација. Библиотекари јесу заклоњени књигама, али нема лепшег и корисније заклона од тога. Било би друкчије када би и други подизали грудобране од књига. Тачно је да библиотекари често траже трун у јајету, али не могу бити проказани људи који успостављају ред ствари сагласјем различитих језика и култура. Ништа није ситно и небитно ако је од користи. Књига јесте важнија, али је и посао око ње важан. На правом је путу ко показује пут ка доброј књизи исто као и онај чије су мисли у њој. Не треба занемарити ни један податак о књизи. Ње нема ако је затурена. Библиотекари нису око књиге. Они су њене очи. Када су прецизни и учени. Та чињеница јесте и одговор онима који мисле да се у библиотекама ништа није променило.

Библиотеке нису складишта мртвих идеја и осећања. На чему бисмо се опирали нашом духовношћу да нам није њих? Како бисмо мирили светове да нам нису остали писани трагови добра и зла? Упркос свему, библиотеке су најбољи доказ да мало шта почиње са нама. Да ли је то њихова кривица и оних што у њима раде па су, по казни, споља и изнутра, препуштени немару? Да ли је тако створен обострани стид или се заправо у томе препознаје положај укупне културе? Ред је да пропа-

дне свака власт ако не подржава људе који добровољно, и савесно, служе књигама, њиховим писцима и читаоцима.

Нису само послови библиотекара, када се раде неуко и мрзовољно, монотони и досадни. Грешно је мислити да је књига предмет рада, као нека обична ствар, и ваљало би забранити да се њоме баве они који тако мисле. Коме, међутим, доказати да библиотеке не могу бити магацини људи који ни за друго нису? На који начин убедити младе, школоване и способне библиотекаре да им не смеју бити узор претходници с мало знања, олињала духа, они што су завели правила да је библиотекарство број и проценат, сува и гола чињеница, јурњава тобожње прецизности која даје нетачан податак и иде мимо суштине, а све тако и толико да су се загубили у ситницама и сами постали ситнице? Хоће ли заменити простодушно тужакање причом о лепоти и пуноћи свог посла и хоће ли умети искористити велику предност што су на извору силних информација? Да ли ће вешто проћи између понизности и празне ароганције? Како ће разумети да није важно колико дуго неко нешто ради већ како то ради? Хоће ли стално сачекивати другога да им реши оно што морају сами учинити? Колико ће још покушавати да забадају штап у маглу и надају се у оне што су им такав посао наменили? Хоће ли барем отерати библиотечке руководиоце који су се упуљали од устајалости и нечињења и који јавно, данас, кажу да библиотекари у Србији нису способни да имају свој часопис, камоли едицију својих књига?

Због оваквих и сличних размишљања, одмах по доласку у Библиотеку Матице српске, када сам видео да у њој има људи који могу дати одговоре на претходна питања, потрудио сам се, уз остало, да се развије њена издавачка делатност и да се не прекине ништа што је раније покренуто. Обновио сам Годишњак Библиотеке Матице српске, *са намером да буде радионица у којој ће, постепено и подстицајно, нарастати текстови и, касније, бити разлог да се окупљају у ауторским књигама, на различите теме. Тако су и настали текстови Марије Чурчић у овој књизи, они о Младену Лесковцу и Лази Костићу.*

Убрзан је рад на раније започетом значајном археографском пројекту Описа ћирилских рукописних књига Библиотеке Матице српске, *у редакцији др Вере Јерковић, а то је учињено тако да годишње излази једна књига. Описана су јеванђеља, апостоли и псалтири, у четири књиге, а наредна, о минејима, биће припремљена за штампу до краја године. Започињемо, такође ове године, објављивање* Каталога старих и ретких књига Библиотеке Матице српске, *у низу томова који ће обухватити и Библиотеку Саве Текелије, Библиотеку Текелијанума и остале легате. Као прва књига, за пет векова* Цетињског октоиха, *прве српске штампане књиге, појавиће се каталог србуља и других ћириличких књига, штампаних до краја 17. века. Од 1980. Матичина библиотека објављује текућу* Библиографију Војводине : монографске публикације. *Стекло се да ће ове године, захваљујући аутоматизованој бази података и припреми за штампу на властитом рачунару, бити објављено пет обимних свезака, за пет година. Тако су наши библиографи постигли ажурност која је ретка. Редовно излазе* Сигналне информације *из страних часописа (библиотекарство, наука о књижевности и језику), као и друга издања (годишње анализе рада народних и високошколских библиотека у Војводини,* Билтен приновљених страних књига, Вести, *тромесечно гласило БМС, водичи и друго). У сарадњи са Народном библиотеком Србије објављујемо каталоге српске библиотеке у Сентандреји и друга издања.*

Пре две године издали смо књигу Иванке Веселинов Трагом српске прошлости. *То је избор археографских прилога раније објављених у часописима, а истовремено и прва публикација у едицији коју ће чинити књиге библиотекара БМС. Ред је да људи који су свој радни век посветили књигама имају своју књигу. Једини је услов да су њихови текстови квалитетни. Тако се, са правим разлозима, и појављује књига Марије Чурчић. Њени* Огледи из библиологије *верно сведоче о развоју нашег библиотекарства, приказују ликове песника, научника и библиотекара због којих памтимо њихово доба и окупљају читаву збирку значајних података из историје културе. Књигу је за штампу препоручио академик Бошко Петровић, председник Матице српске.*

Књиге Иванке Веселинов и Марије Чурчић прве су у Едицији Трагови. *Служиће као узор и подстрек библиотекарима, а читаоцима показати колико је прави библиотекарски посао занимљив и драгоцен.*

Нови Сад, априла 1993. године

Миро Вуксановић

О НЕКИМ КЊИГАМА ФИЛОЗОФА 18. ВЕКА У БИБЛИОТЕЦИ САВЕ ТЕКЕЛИЈЕ

У *Гласу САН* 240, стр. 49... објавио је др Мита Костић рад под насловом: *Волтер код Срба*. У њему је на основу анализе књига у библиотеци Саве Текелије дошао до закључка да се из ње "не назире његов духовни лик, не види се шта га је у животу највише занимало. Ту има свега и свачега а најмање онога што би се, логички, највише очекивало [...]. Из француске литературе просвећености имао је целокупну француску енциклопедију, *Encyclopedie ou Dictionnaire raisone des sciences des artes et des metiers*. T. I-XXXVI, a Lausan 1778-81, и комплетна дела Волтера *Oeuvres complette de Voltaire*, T I-LXXI, a Gotha 1784-1790, те посебно Voltaire *Romans et Contes*, T. II-III, IV, Londres 1781. Затим је имао од Русоа *Colection complette les oeuvres*, T. II, VIII-XV, свега 11 књига. Од Клода Адриана Хелвециуса Oeuvres compl. 1784, 4 књ. Дидроа и др. Према овим скроз антиклерикалним и антифеудалним француским књигама [...] могло би се помислити да је наш Сава Текелија бар донекле био човек личних француских слободоумних антиклерикалних и антифеудалних начела, али није било тако. Наш Сава Текелија [...] био је и остао реакционарно и феудално настројен". (Наведено дело стр. 62).

Др Мита Костић је дошао до овог закључка на основу инвентара књига Библиотеке Текелијанума који је саставио Антоније Хаџић 1875. како то и сам наводи, а не прегледајући Текелијину библиотеку. До данас, међутим, није познат ниједан списак Текелијине библиотеке. Захваљујући томе што је Сава Текелија потписивао сваку своју књигу може се доста поуздано утврдити које су књиге припадале његовој личној библиотеци. На основу тих потписа је и рестаурирана његова библиотека у Библиотеци Матице српске. У тако обновљеној библиотеци може се утврдити да Сава Текелија није имао много дела Волтера, Русоа, Дидроа, Хелвециуса у наведеним издањима, као ни француску енциклопедију. Она су купљена за Библиотеку Текелијанума, свакако после смрти Саве Текелије, а пре 1875, када је начињен инвентар о коме је напред било речи.

Мали је број књига из литературе француске просвећености (наведене су на крају рада) које је имао Сава Текелија. Можда их је набавио тек да се информише, онолико колико је било потребно образованом човеку, а може бити и из чисто библиофилске пасије. У сваком случају Сава Текелија се није много трудио да набави та дела па према томе не може бити ни речи о раскораку између овог дела његове библиотеке и интересовања њеног власника. Чак би се према тако малом броју књига енциклопедиста пре дало закључити да је Текелија стварно конзервативан. Међутим, ни то не стоји.

Далеко веће интересовање Текелија показује за филозофска дела свога савременика Имануела Канта. Кант је заступљен са највећим бројем дела међу филозофима у његовој библиотеци. Ако на основу овог ипак треба нешто закључити,

онда у овоме, пре свега, треба видети Текелијино интересовање за савремене филозофске проблеме, при томе треба имати на уму да је Текелија био савременик Канта, а не и енциклопедиста, и да је Кант, бар што се филозофије тиче био испред енциклопедиста. Треба ли ипак закључити да је Сава Текелија био конзервативан, то не треба чинити на основу књига у његовој библиотеци. Те књиге пре пружају доказ да је био савремен читалац и напредан човек.

ПРИЛОЗИ

Дела енциклопедиста у библиотеци Саве Текелије

1. DIDEROT, Denis : *Oeuvres de theatre avec un discours sur la poesie dramatique*. Tom I-II. - Amsterdam, (b. izd.), 1772; 8°
   Tom I : Str. 438
   Tom II : Str. 387
   Na naslovnim stranama potpis : Sabba Tököly
2. HELVETIUS, Claud Adrien : *Oeuvres completes*. Tom I-III. - A Londres, (b. izd.), 1776; 8°
   Tom I : *De l'esprit.* - Str. 1 sl + VIII + 634
   Tom II : *De l'esprit.* - Str. 222+201
   Tom III : *De l'Home, de ses facultes intellectuelles, et de son education.* - Str. XVI+495
   Tom IV : *De l'Home, de ses facultes intellectuelles et de son education.* - Str. 615.
   На насловним странама потпис : Sabba Tököly
3. ROUSSEAU, Jean J. : *Oeuvres diverses.* Tom I-II. - A Geneve (b. izd.), 1756 ; 8°
   Tom I : - Str. 328
   Tom II : - Str. VIII+399
   На насловним странама потпис : Com per Sabba Tököly
4. VOLTAIRES : *Romans et Contes.* Tom II-IV. - A Londres, (b. izd.), 1781; 16°
   Bibliotheque amusante
   Tom II : - Str. 285
   Tom III : - Str. 234+/4/
   Tom IV : - Str. 272+/2/
   На насловним странама потпис Comp per S. Tököly

Дела Имануела Канта у библиотеци Саве Текелије

1. *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels, oder Versuch von der Verfassung und dem mechanischen Ursprunge des ganzen Weltgebaeudes nach Newtonischen Grundsaetzen abgehandelt* von Immanuel Kant. Neue Auflage mit des Herrn Werfassers eignen neuen Berichtigungen. - Zeitz, bei Wilhelm Webel, 1798; str. /24/+143; 8°
2. Immanuel Kant's *Critik der Urtheilskraft für Uneingeweihte*, auf eine fassliche Art dergestellt von J. G. C. Kiesenwetter. - Berlin, Bei Wilhelm Oehmigke dem Jüngen, 1804; str. 540; 8°
3. *Critik der reinen Vernunft* von Immanuel Kant. 3 unveraenderte Auflage. - Riga, bey Johann Friedrich Hartknoch, 1790; str. XLIV+884; 8°
   На насловној страни потпис : Comp per Sabban Tököly
4. Immanuel Kant's *Kennzeichen der Philosophie oder Weisheitsliebe im reinsten Sinne des Worts. - Frankfurt und Leipzig, (b. izd.), 1796; str. 30; 8°*
   На насловној страни потпис: Comp per Sabban Tököly
5. Immanuel Kant's *Logik ein Handbuch zu Vorlesungen.* (Vorrede : Gottlob Benamin Jaesche). - Königsberg bey Friedrich Nicolovius, 1800; str. XXIV+232; 8°

На насловној страни потпис : Comp per Sabban Tököly

6. *Metaphysische Anfangsgruende der Naturwissenschaft* von Immanuel Kant. 3. Auflage. - Leipzig, bey Johann Friedrich Hartknoch, 1800; str. XXIV+126; 8°

7. *Die Metaphysik der Sitten*. Abgefasst von Immanuel Kant. - Königsberg, bey Friedrich Nicolovius, 1803; 8°
   Theil I : *Metaphyisische Anfangsgründde des Rechtslehre*. - Str. 187.
   Theil II: *Das öffentliche Recht*. - Str. 191-266

8. *Prolegomena zu einer jeden kuenftigen Metaphysik die als Wissenschaft wird auftreten koennen*, von Immanuel Kant. - Frankfurt und Leipzig, (b. izd.); 1794; str. 222; 8°
   На насловној страни потпис : Comp per Sabban Tököly

9. Immanuel Kants *Physische Geographie*. Band I-IV. - Mainz und Hamburg bei Gottfried Vollmer; 8°
   Band I Abtheilung I : *Mathematische Vorkenntnisse und allgemeine Beschreibung des Meere*. - 2 durch aus umgearbeitete Auflage von Jak Wilh. Wollmer. - /B. god./; str. 10+340
   Band I Abtheilung II : *Welche die Fortsetzung des allgemeinen Beschreibung der Meere enthaelt*. - 1801; str. 323+[3]
   Band II Abtheilung I : *Welcher die allgemeine Beschreibung des Landes enthaelt*. Rechtmaessige Ausgabe. Mit Aktenstuecken zu ihrer Geschichte. - 1802; str. 350+[2]
   Band II Abtheilung II : *Welche den Aufriss und Durchschnitt des Landes enthaelt*, Rechtmaessige Ausgabe nebst neuen Aktenstuecken zu ihrer Geschichte. - 1803; str. XXX+242
   Band III Abtheilung I : *Die Beschreibung der Fluesse, Seen und der Atmospheere enthaltend*. - Einzig rechtmässige Ausgabe. - 1803; str. XVI+276
   Band III Abtheilung II : *Den Beschluss der Atmosphäre und des ganzen Werks enthaltend. - Einzig rechtmässige Auflage. - 1804; str. /8/+327*
   Band IV : *Der die neuen Anmerkungen zur Erlaeuterung der Theorie der Winde, Zufaetze, Verichtigungen und Register zum ganzen Werk enthalt*. - Einzig rechtmässige Auflage. - 1805; str. 335
   На насловним странама потпис : Comp per Sabban Tököly

10. *Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft Vorgestellt von Immanuel Kant. 2. vermehrte Auflage. - Koenigsberg, bey Friedrich Nicolovius, 1794; str. XXVI+/4/+314; 8°*

11. *Ueber eine Entdeckung nach der alle neue Critik der reinen Vernunft durch eine aeltere entbehrlich gemacht werden sol. Von Immanuel Kant. 2 Auflage. - Koenigsberg, bey Friedrich Nicolovius, 1791; str. 126; 8°*
    На насловној страни потпис : Comp per Sabban Tököly

12. *Versuch den Begriff der negativen, Grossen in die Weltweischeit einzuuehren* von Immanuel Kant. Neueste Auflage. - Graetz, Gedruckt bey Andreas Leykam, 1797; str. 93; 16°
    На насловној страни потпис : Comp per Sabban Tököly

1963.

КЊИЖАРСКИ И ИЗДАВАЧКИ РАД ДАМЈАНА КАУЛИЦИЈА И ЊЕГОВИХ НАСЛЕДНИКА

а

О првим новосадским књижарима, књиговесцима и књигопродавцима зна се веома мало. Најранији књиговезац који се помиње био је Јеврејин, Абрахам. Његово име забележено је 5. септембра 1744. у попису Јевреја Петроварадинског шанца. Биће да је његово име, Абрахам Јеврејин, убележено и 1748. у попису новосадских Јевреја кућевласника. У попису Јевреја 1749/50. уписано је са презименом, Абрахам Лебл књиговезац. (*Novosadski Jevreji* / Pavle Šosberger, Novi Sad, 1988, 147-9). Његова удовица Цартл продала је 2. јуна 1752. њихову кућу. (К II, 193).

Нешто је више података о књиговесцу Карлу Ритмилеру, католику из Саксоније, који је 17. маја 1764. примљен за изабраног новосадског грађанина. Ритмилер је добро пословао и својим занатом сакупио пристојан иметак. Он је 9. марта 1784. писао тестамент, а умро је убрзо, половином марта. (*Још једном: француска култура у српском друштву* / Васа Стајић, *ЛМС*, год. 104, књ 325, св. 1-2, јули-септембар 1930, 143-6). На лицитацији 18. септембра 1784. продавана је његова оставина (К II, 193). Том приликом купио је Дамјан Каулиције неукоричене и укоричене књиге за 152 форинте и књиговезачку хартију за 1 форинту. Васа Стајић наводи да је по обављеној лицитацији иза Ритмилера остао чист иметак од 2275 форинти. У његовој оставини било је алата, свакако књиговезачког, као и „укоричених и неукоричених књига", (К II, 193-4). Пре тога, 20. јула 1784. купио је Дамјан Каулиције за 152 форинте књиге и књиговезачки алат, које је, не зна се зашто, распродавао и петроварадински књиговезац Јозеф Урлик (или Улрик), (К II, 196).

Ритмилеру је у Новом Саду покушао да конкурише Дамјан Каулиције, који је још 14. августа 1781. тражио да буде примљен за изабраног грађанина Новог Сада и да добије дозволу за рад. Молба му је одбијена, јер је у граду

> који нема ни гимназије ни богословије [...] довољан један књиговезац, а тај је Ритмилер. Кад би се примио Каулициј, како је Ритмилер обремењен многом децом, старошћу и дуговима постао би неспособан да сноси јавне даће и морао би просити.

Образложење Магистрата не треба узети за готов новац. Оно је било стереотипно кад год еснаф одбије примање нових чланова. Многобројна деца Ритмилерова јесу три кћери, од којих једна већ удата. Његови дугови 9. марта кад је писао тестамент, износили су свега 340 фор., док је кћерима завештао 710 фор., жени кућицу и књиговезачки алат, па чак стиже и католичком шпиталу у Новом Саду да завешта 10 фор. и за ватрогасне реквизите Магистрата 1 ф.

Али оно што је овде важније, из Ритмилерова тестамента видимо да је Н. Сад куповао мало књига, његови су дужници скоро искључиво они којима је коричио тисканице. (*Још једном: француска култура у српском друштву* / Васа Стајић. *ЛМС*, 145).

Поуздани историчар Васа Стајић није био и поуздан коментатор, рекавши да су у Новом Саду мало куповане књиге. И новосадски Срби куповали су књиге од руских путујућих књижара (*Руско-српске књижарске трговине терезијанског доба* / Мита Костић. - *Извештај Српске велике гимназије карловачке за шк. год. 1911/1912*, Сремски Карловци, 1912, стр. 1-18), али и од српских продаваца српских књига на вашарима (*Српска библиографија XVIII века* / Георгије Михаиловић. - Београд, 1964, 65). Управо ту књижарску трговину имао је на уму Дамјан Каулиције, намеравајући да започне књиговезачке послове, а њу су Ритмилер и други новосадски и петроварадински књиговесци заобилазили. Или нису познавали потребе читалаца, или нису имали капитала за такве послове.

Дамјану Каулицију Магистрат је и 10. децембра 1781. одбио молбу за рад. (*Новосадске биографије II,* 195). Ипак, следеће године, 8. јула 1782. тражио је Ритмилер да Магистрат забрани књиговезачки рад „неком православном књиговесцу и Јеврејима". Магистрат је тада позвао Дамјана Каулицијa и изрекао му забрану књиговезачких послова, запретивши му запленом алата и материјала (К II, 195). Дамјан Каулиције није, ипак, одустао од намере да отвори књиговезницу у Новом Саду. На Ритмилерову примедбу одговорио је Магистрату како није истина да није изучио занат и да је прописно био књиговезачки шегрт у Сремским Карловцима, а затим и калфа у градовима Аустрије. (К II, 195). Том приликом је додао да у Новом Саду није довољан само један књиговезац, који још и не зна језик већине грађана. (*Новосадске биографије* II, 196). Магистрат је и том приликом одбио молбу Дамјану Каулицију, јер је још био млад и обећао му је грађанство и дозволу за рад чим се утврди потреба за још једним књиговесцем. Дамјан Каулиције се, међутим, није задовољио том одлуком и жалио се Намесничком већу у Будиму, које је 27. децембра 1782. тражило информацију о Дамјану Каулицију, а 30. јануара 1783. указало новосадском Магистрату на наредбу Јосифа II „да се никакве сметње не чине онима који намеравају отварати књижаре и оснивати штампарије пошто већи број таквих завода доноси ниже цене, па се тако унапређује национална култура". (К II 196). Магистрат после тога није могао дати негативно мишљење о Каулицију и затражио је обавештење о њему од српске општине. Све се на крају завршило наредбом Намесничког већа 20. марта 1783. да се Каулицију дозволи рад и да буде примљен за изабраног грађанина Новог Сада. Већ 30. априла 1783. платио је он, још неожењен, 8 форинти таксе за грађанство и започео књиговезачке послове. (К II, 195-6).

Иако је он радио књиговезачке послове најкасније од 1782, књиговезница Дамјана Каулицијa званично је почела са радом 30. априла 1783. године.

Од књиговесца Карла Ритмилера купио је Дамјан Каулицијe 18. септембра 1784. неувезане књиге за 152 фор., једну икону на платну за 48 фор. и књиговезачки нож за 1 фор. Од петроварадинског књиговесца Јосифа Урлика купио је још 20. јула 1784. књиговезачки материјал (хартију, кожу, шпал и злато) и 931 књигу, све за 152 фор. Књиге су биле следеће:

35 словачких еванђеља	у 12°	7	крајцара	укоричен	егземплар
37 словачких катехизама	у 12°	3	”	”	”
23 Elementa linguae latinae	у 8°	20	”	”	”
28 Einleitung zur deutschen Sprachlehre	у 8°	6	”	”	”
81 Normal ABC büchl	у 8°	6	”	”	”

94 Kleines ABC büchl	y 8°	1	”	”	”
58 Deutsche Katächismus	y 8°	15	”	”	”
4 Illyrische Gebetbücher	y 8°	15	”	”	”
37 Gebetbücher	y 8°	15	”	”	”
20 Schen schreibung	y 8°	1 1/2	”	”	”

(К II, 196).

Међу књигама купљеним од Урлика било је словачких и немачких а и српских или хрватских. Највише је уџбеника; било је буквара, 35 словачких и 175 немачких, затим катихизиса, 37 словачких и 58 немачких. Купио је и 23 уџбеника латинског и 11 калиграфија, ваљда на немачком. Сем уџбеника купио је Дамјан Каулиције оном прилико и 37 немачких молитвеника и 4 илирска, није јасно да ли српска или хрватска. Нема података да ли је Дамјан Каулиције пре или касније продавао уџбенике за Немце и Словаке. Продавао је уџбенике за немачки и латински, али само оне који су за Србе штампали Јосиф Курцбек, Стефан Новаковић и, касније, Штампарија пештанског универзитета.

Крајем 1784. био је Дамјан Каулиције без конкуренције у књиговезачким и књижарским пословима у Новом Саду и Петроварадину. Из градске благајне је тако могао да наплати 27. јула 1785. чак 166 форинти за пореске књижице које је увезао за потребе града, (К II, 197).

Дамјана Каулиција је наследио син Константин који је 1824. почео да издаје *Летопис*, други по реду српски часопис, који још увек излази. Константина Каулиција наследио је у издавачким пословима син Јован. Смрћу Јована Каулиција 1858. угасила се књиговезачка, књижарска, издавачка и штампарска кућа Каулицијевих.

Поред Каулицијеве књиговезнице и књижаре која је претежно снабдевала цркве и читаоце српским и руским књигама, у Новом Саду је од 1790. године радила и немачко-француска књижара Емануела Јанковића. Све говори да су у 18. веку постојали услови за књиговезачке и књижарске послове на овим просторима и да је крајем века већ било прилика за отварање издавачких књижара и штампарија. Нови Сад је тада постао значајан књижарски, издавачки и штампарски центар који је привреди и култури града дао незаобилазан допринос.

$\widetilde{B}$

Родоначелник књиговезачке, књижарске, издавачке и штампарске куће Каулицијевих, Дамјан Каулиције, рођен је 1. новембра 1760. у Араду, али је већ основно школско образовање стекао у Новом Саду и до 18. године био помоћник учитеља. Књиговезачки занат изучио је у Сремским Карловцима, а калфа је био у Сегедину, Будиму, Пожуну и Бечу. Оженио се 1783. Аном Јовановић Шакабента, синовицом пакрачког, новосадског и вршачког епископа Јосифа Јовановића Шакабенте, што ће рећи да је била у сродству и са патријархом Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом. Ана и Дамјан су имали троје деце: Јелену, удату Стојановић, Јулијану, удату Камбера, и сина Константина.

Брак Ане и Дамјана није увек био складан. Посреди је извесни Јован Поповић, учитељ, родом из Будима, који је 1. новембра 1793. био изабран за учитеља у

Новом Саду. Он је једном нарушио мир у породици Каулицијевих, па је Дамјан једном ушао у цркву, у којој се Поповић спремао да поји на вечерњу, и прво га опсовао, а затим подигао на њега и штап вичући: „Вуци се одатле, обешењаче, иначе ћу те пробуразити". (К II, 121). Са радом Јована Поповића надлежни нису били задовољни, па је отпуштен из службе. Спор је трајао више година. Учитељу се судило и за владање ван школе, те је оптужен и за невоље у браку Каулицијевих. Међутим, Дамјан Каулиције није више хтео да сведочи, јер је већ дуже времена живео са својом женом у миру и није желео да „позлеђује залечене ране". (К II, 121).

Према уверењу Магистрата од 3. августа 1793. имао је Каулиције кућу на спрат, без интабулације, у Дунавској улици. (*Новосадске биографије* II, 197). За кућу Панте Анђелића, купљену на лицитацији 3. марта 1786, исплатио је 9. марта 1787. године 2902 форинте и 30 крајцара. (*Новосадске биографије* VII, 36). Кућа је била на погодном месту за трговину, у њој је Дамјан Каулиције од тада држао књиговезницу спојену са књижаром. (*Новосадске биографије* II, 197). Та је кућа била, вероватно, на делу данашњег епископског двора. Двор је био затворен „са три кућишта и уличицом", па није имао ни једног прозора са улице (*Новосадске биографије* VI, 199). Најранији помен куће коју је Дамјан Каулиције купио могао би бити из 1743. У Петроварадинском шанцу купио је, наиме, Хиландар кућу за свој метох близу Саборне цркве од Албе Максимове, негдашње супруге Живана Атинца. Метох је 1769. био затворен и кућа продата. (*Прилози о везама Хиландара и Срба у Угарској у 18. веку* / Лазар Чурчић. - *Хиландарски зборник* 2, Београд, 1971, 187-194). Каулиције је, по својој прилици, део куће или једну од кућишта продао 22. новембра 1802. Николају Печеновићу за 6000 форинти. (*Новосадске биографије* IV, 74). После пожара у Буни 1849. Каулицијеву кућу откупили су дијецеза и град, чиме је омогућено регулисање Ћурчијске улице и Рибље пијаце, а двор ослобођен кућа које су га затварале. (*Новосадске биографије* VI, 199).

О куповини Каулицијеве куће за владичански двор има и једно сведочење патријарха Јосифа Рајачића. У писму новосадском епископу Платону Атанацковићу 1/13. новембра 1856. написао је патријарх како је

> био непристојан, и епископском достојинству несходан, епископски двор у Новом Саду, како ни једног прозора на улицу (на сокак) није имао, како је у бари лежао, ако се је на чамцу кад Дунав излије, на његове степене (басамке) долазити морало, како епископ није смео прозора отворити од смрада из суседне баре и од дреке милиона жаба преко целога лета, како је чиста воздуха, а скоро и сунца, оскудевао; једном речи: двор епископски Епархије Бачке био је од свију епископски дворова у сваком презренију кроме арадског најгори и најхудији. Познато је свима како је и кад је исти двор ватром клетог душманина спаљен и до основа разорен; како је онда све епископско покућство, окрути, адиђари, библиотека, архива, једном речи све што је двеста година течено и сабирано било пропало и ишчезло [...]

После пожара, уништења и разарања Новог Сада 1849. прва мисао патријарха „била је речени двор из баре и жабњака извући, и нови двор на пијаци и на улици зидати". Затим је додао

> Да би ово намерење моје у живот ступило нужно је било соседна 3 Шилићева и Каулицина кућишта откупити. Ја сам у овом призренију високом правитељству Српске Војводовине предложеније учинио, и оно је предложеније то одобрило, и комисију под председатељством високоблагороднога, онда врховнога свога комесара, гд Исидора од Николића на лице места изаслало, без сумње с тим упутствијем да се она са Шилићем и Каулицијевим наследницима за њихова кућишта погађа и заједно и

новосадску општину на то склони, да она за регулирање и распространење и једне и друге улице неке части и од она три кућишта и од епископског земљишта откупи. Правителъствена ова комисија погоди се са Шилићем и Каулицијом ценом од 22.000 фор. расположи општину новосадску да она за оне части које од ови кућишта и од епископског земљишта у сокаке отпасти буду, плати 4497 фор. 38 1/4 крајцаре. Шилић и Каулици поставе рок исплате 3 месеца дана.

У међувремену је за новосадског епископа дошао Платон Атанацковић, одобрење правителъства још није било донето, а рок исплате Шилићу и Каулицију је стигао. Упућена је депутација патријарху о томе, на што је он депутацији дао новац. Компликације су настале када правителъство није одобрило куповину кућишта, замерајући патријарху што је издао новац без његовог одобрења, па је дужан да сам исплати новац Народном фонду. Министарство и управитељ Војводовине наредили су да се новац надокнади продајом кућишта на лицитацији на што се патријарх обратио епископу Платону Атанацковићу предлогом да се прикупљањем прилога новац врати фонду и сазида двор (*Један циркулар патријара Јосифа. - Јавор*, год. [VIII] бр. 20, Нови Сад, 17. мај 1881, стр. 631-634).

Треба рећи да је у близини Каулицијеве књиговезнице и књижаре 1790. отворена, са десне стране Дунавске улице, књижара и штампарија Емануела Јанковића. Преко пута од ње била је касније, у 19. веку, књижара и штампарија Арсе Пајевића. На почетку Змајовине улице основали су књижару Браћа Поповићи. Коначно, у Дунавској улици биле су Ивковићева књижара и штампарија и Јоцићева књижара. Очигледно је место где је Каулиције основао књиговезницу и књижару задуго било центар око којег су ницале старе новосадске књижаре и штампарије.

Први биограф Дамјана Каулицијa Антоније Арнот писао је о њему веома похвално:

Дамјан (Стефанович) Каулицији, рожд. у Араду од прости родитеља, года 1760. ноемв. 1, умрео года 1810. ноемв. 1. живота свога 50. године у Н. Саду.

Достопамјатности његове јесу: Да је он као сирома дечко само граматикалне српске школе у Н. Саду изучио и до 18. године у нормалнима школама фамилиас био. Читајући пак радо књиге, колико му је његово сиромаштво допустило куповао, али и с већом ценом срећно другима продаваo; из ког' узрока да с' књигама тргује најбоље му се допадне. Тим поводом почне различите книжице од г. Стеф. от Новаковића из Беча доносити, најпаче календаре и школске књиге и то сваки је радије од њега, нѐго од [други] књижара куповао. У својој 20. години добио од г. Новаковича кредит, који му различити књига на продају пошље, у суми од 500 ф. То је била једна гомила, за коју је морао дућан узети и тако постане прави (и први српски) књигопродавац. У колико је он честан карактер имао види се из тога, да је њему онда бивши епископ Н. Садски Јосиф Јовановић от Шакабенда своју рођену синовицу Ану за супругу дао и њему рукапомоћ у свакој потреби био. Оженио се дакле у 23 години, и порода оставио две кћери Јелену и Јекатарину и сина Константина. - Честним карактером и трудом својим, добије од свију православни обштества повереније, тако да му скоро свака црква бачка, банатска, сремска по неку малу част новаца повери, с који новци он њима да донесе црковни књига. Год. 1788. у Русију оде, повратак његов из Русије обезоружио је сумњу сваку, јербо је свакој цркви оно што је која наручила донео, и тако он својом отважностију (до оно доба тако дални пут у трговини преузети, који донде још чувен није био) испуни све наше цркве с потребним књигама: Признаније и благодарност, коју је од свију обштества онда заслужио, заиста јесте му и учињена; јербо је у устима свију Дамјан Каулиција, као славан националиста обште признан. Кога народ љуби том и Бог помаже. Његов посао пође у напредак, а он ценећи љубов Србаља, опет својим праведним начином добијено добро на олтар колико человечес-

тву, толико на српску литературу употреби. Много је учечој се сиротињи, с' новцем, с' књигама, папиром и прочим потребностима помаго (Коме и како било би много описивати) јеле он ни до смрти заборавио није да је сиромашан и сам био. Слабо се и до данаске која црква у којој се по гдикоја књига велике цене од њега подарена не налази; слабо се од оне тадашње деце 1796-1810. г. налази који не би казао ову књижицу добио сам на дар од покојног Дамјана Каулиције; слабо се библиотека српска налази гди његово великодушије није оставило знака и да рекнем, - врло слабо ће се и данас наћи српски дом у којему и више његовим именом печатани књига неби се чувало!

Нити је било нити ће бити да један добродетелан и заслужан човек зависти нема, особито гди се на фришко по смрти когод фали и слави; премда све речене ствари, могу се и видити и чути и осјазавати, опет, за уверити оне, који недавно овога света граждани су се назвали, ну[ж]но налазим од части описати оне струке књига, које је покојник сопственим трошком печатао и себе бесмертним у роду нашем сотворио. - Г. Дамјан Каулици својим трошком, на олтар Српства принео је. - *Катавасију, Месецослов, Пасхалију, Житије Јосифа Прекрас. - Кнеза Лазара. - Житије Алексија челов. Божија. - Прогностикон. - Буквар росијскиј. - Кохбух. - Собраније вештеј, Совети Здрав. Разума, Житије С. Спиридона, Житије С. Евстатије. - О должности подаников к ниовом Монарху* (ту је књигу после Типографија Будимска освојила) - *Роду и обштеству. - Морална Философија. Библическу Историју. Велико Страсно Евангелије. - Кевита Тивејска Икона. - Описаније Јерусалима. - Римљани у Шпанији. Философическа наука. Художес. и Прод. Живота Бертолда Бертолдина, Какасена. Слепи миш. О должности свакаго человека. - Прибавленије к Рајићевој Историји. Молбан за бољашчаго. Јудит и Олоферн. - Стрелци. - Стариј младожења. Епитом Божест. Литургији!*

За учећу се младеж у Карловци: Бредер *Граматику* и *Словар* и проче много; *Карте азбучне. Прокимени.* На бакру резано и на свили, платну и папиру труковано. Свјатих у највећој форми икона. Преко 20 различни Ландкарта (пространеније у дод.) Из тога види се да колико што је учинио Српству услуге распространьавајући литературу, у токико је потпомагао и пооштравао списатеље. Где који је сирома, своју способност чрез њега награђену видио, и његовом благодетелношћу научио се, и нацији својој на чест и славу живио и живи!-

Бог да му душу прости! вечна му памјат! (*Српске новине или Магазин за художество књижество и моду*. Пешта, среда 14. септембар 1838, число 74, стр. 295-6).

Непрецизна и кратка биографија Дамјана Каулицијa из пера Антонија Арнота допуњавана је касније. Сада се о њему може рећи много више.

Пре 20. августа 1789. купио је Дамјан Каулиције 3.161 руску књигу за 600 форинти. Куповина очигледно, није била сасвим чиста. Да куповина није била сасвим у реду сведочи допис капетана Ј. Кљуновића из Бежаније 20. августа 1789. у коме се тужио новосадском Магистрату да је његов шурак Петар Милаковић продао руске књиге које је послао други шурак, архимандрит из Русије, својим рођацима, а оне су вределе 4.000 форинти. Магистрат је заплењио књиге и ствар упутио суду. Пошто је Дамјан Каулиције књиге платио готовим новцем 28. септембра 1789, предложено је да се заплена укине. (К II, 247-8). Ово ће бити прво сведочење о томе да је Дамјан Каулиције био склон пословима који се и у трговини не сматрају сасвим часним. Том куповином дошао је Каулиције до 2.968 књига у осмини́, 145 у четвртини и 48 у фолији. Од 3.161 књиге, 1676 било је брошурано, а 1.485 су биле у кожном, енглеском увезу.

Антоније Арно̀т није поменуо покушај Дамјана Каулиција да 1790. оснује и штампарију. Те године је новосадски књижар и штампар Емануел Јанковић већ имао штампарију у Новом Саду. Требало му је, међутим, да добије дозволу и за

штампање ћириличких српских књига и других књига. Рачунао је да би после истека двадесетогодишње привилегије за штампање ћириличких књига бечког штампара Јосифа Курцбека могао и он добити дозволу за штампање књига. Обратио се стога Темишварском сабору 26. септембра 1790. тражећи да се од цара измоли дозвола за отварање ћириличке штампарије у Новом Саду. (*Temišvarski sabor* 1790 / izbor i objašnjenja Slavko Gavrilović, Novi Sad, 1972, стр. 336-8, 451, 498; *Емануел Јанковић с оне стране непознатог* / Боривоје Маринковић. - *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду,* књига XIV/1, 1971, стр. 62). Два дана доцније, 28. септембра 1790. обратили су се Темишварском сабору сличном молбом и земунски књижар Петар Стефановић и новосадски књиговезац и књижар Дамјан Каулиције са намером да отворе српско-румунску штампарију. (*Temišvarski sabor*, str. 341-2). О њиховим захтевима референсао је 9. октобра 1790. Стефан Вујановски и предложио да се подржи Јанковићева молба (*Temišvarski sabor*, 364-6, 504). И Живан Милисавац бележи да „Дамјан Каулиција није као Јанковић имао амбиција да оснује српску штампарију, али је у књижарско-издавачким пословима имао великог успеха". (*Историја Матице српске* I / Живан Милисавац, Нови Сад, 1986, стр. 89). Петар Стефановић са неименованим компањоном обратио се поново Темишварском сабору захтевом за отварање штампарије, оспоравајући Јанковићеве наводе о могућим приходима и о реферату. (*Temišvarski sabor*, стр. 387, 388). Није јасно да ли је компањон Петра Стефановића из друге молбе био опет Дамјан Каулиције или неко други.

Дамјан Каулици је 22. октобра 1790. оптужио Емануела Јанковића да је „недавно одштампао пробни примерак својих новина на илирском језику у две азбуке, да га је показао у Темишвару господи посланицима и епископима, желећи да се препоручи за националног штампара". (*Емануел Јанковић с оне стране непознатог* / Боривоје Маринковић, 265). Та оптужба ишла је у прилог Курцбековом противљењу да се Емануелу Јанковићу дозволи штампање и српских књига у Новом Саду. Те 1790. Каулиције је штампао *Песне различнија* код Курцбека и започео издавачку делатност. Највероватније је да је од Курцбека те године добио онај кредит који помиње Антоније Арнот да га је добио од Стефана Новаковића. Није искључено да је кредит добио као награду за оптужбу против Емануела Јанковића.

Када је Стефан Новаковић 1792. откупио Курцбекову штампарију, и он је сарађивао са новосадским књижаром Дамјаном Каулицијем. Крајем 1792. године по старом календару, на почетку издавања *Славеносрпских ведомости* објавио је Стефан Новаковић *Известија о књигама у славено српској и валахијској типографији у Салватор сокаку н[омер] 456* и том приликом додао: „Ове све и друге књиге находе се и хоће находит" па је додао продавце у Осеку, Сомбору, Темишвару, Пешти, Великом Варадину, Митровици, Сегедину, Сремским Карловцима, Карловцу, Трсту и Фијуми (Реци). У Новом Саду забележио је да се књиге продају код Дамјана Каулиција. (*Славено-српске ведомости*, 1792, полеђина насловне стране за комплет). У 71. броју *Славено-српских ведомости* 6/13. септембра 1794. (стр. 198 [298!]) у *Известију* о штампању *Историје* Јована Рајића додао је Стефан Новаковић: „Ова пренумерација може бити где је и досад бивала а у Новом Саду Г. Дамјана Каулицији, књиговесца и књигопродавца, код којег се находе све књиге по *Каталогу* које су у Бијени печатане, а кроме оних различне росијске црквене књиге и историческе свакојаке".

Име Дамјана Каулиција помиње се и међу претплатницима на Рајићеву *Историју*. У *Објављенију* за прикупљање пренумерације, прве код Срба, издавач је обећао да ће дело бити објављено у пет томова и на лепом папиру по цени од 10 форинти онима који новац пошаљу унапред, а за друге цена ће бити 14 форинти за неувезане књиге. У Новом Саду претплату је прикупљао капетан Василије Поповић. (*Славено-српске ведомости*. Нро 56, петак 8/19 јулија 1793, 183).

Међу првим претплатницима из Новог Сада био је Сава от Вуковић. Претплатио се на пет комплета, уплативши 100 форинти, што ће рећи да је платио дуплу цену, ако разуме се - није реч о грешци (*Славено - српске ведомости*, Нро 64, петак 5/16. август 1793, стр. 204). Следећи пренумерант из Новог Сада био је Дамјан Каулиције. Он је положио 100 форинти за 10 комплета, што ће рећи онолико колико је била прописана цена за пренумерацију (*Славено-српске ведомости*, Нро 73, уторак 6/17 септембар 1793, стр. 246).

Уз 103. број *Славено-српских ведомости*, уторак, 20/31. децембар 1793, стр. 3 разаслао је Стефан Новаковић *Назначеније* пренумераната на Рајићеву *Историју*. Дамјан Каулиције је забележен на 10 комплета, колико и Сава от Вуковић.

Стефан Новаковић је половином јуна обавестио пренумеранте да је штампање првог тома Рајићеве *Историје* завршено и да ће се претплатницима послати чим буде увезано. (*Славено-српске ведомости* Нро. 45, уторак 6/17. јун 1794, 192). Новаковић је и даље наставио прикупљање пренумераната за преостале књиге. Половином септембра Дамјан Каулиције претплатио се на још пет комплета. Истовремено се претплатио на пет комплета и Јован Каулиције „гражданин и купец пештански" (*Славено-српске ведомости* Нро 71, уторак 6/17. септембар 1794, 198). У првом тому Рајићеве *Историје* забележен је Дамјан Каулиције као претплатник на 10 комплета Рајићеве *Историје*, а у трећем тому забележени су Константин и Јован Каулиције као претплатници на по 5 комплета, онако како је и објављено у *Славено-српским ведомостима*.

Нема сумње да се Дамјан Каулиције претплаћивао на Рајићеву *Историју* из књижарско-трговачких разлога, и да ју је продавао у својој новосадској књижари. У *Каталогу* 1804. стр. 18, забележено је да је продајна цена *Историје* 15 форинти. Примерци *Историје* које је продавао 1804. нису морали бити они на које се претплатио. Њих је могао набавити и касније, од Стефана Новаковића или у Штампарији Пештанског универзитета.

Дамјан Каулиције био је претплаћен и на 30 комплета *Физике* Атанасија Стојковића, Будим 1801-3, несумњиво имајући у виду књижарске послове. На *Аждају седмоглаву* Вида Дошена, Будим 1803, претплатио се на 50 примерака. Био је претплаћен и на 10 примерака *Численице* Јована Дошеновића, Будим 1809, такође имајући на уму књижарске послове.

Важна књижарска делатност Дамјана Каулиција односи се на увоз књига из Русије. Већ је Антоније Арнот забележио да је он 1788. путовао у Русију ради куповине књига за цркве у Банату, Бачкој и Срему. Ђорђе Рајковић је забележио да је Дамјану Каулицију 1792. допуштено да иде у Русију по црквене књиге, али не и друге. (*Мала кроника* / Ђ [Ђорђе] Р. [Рајковић]. - *Глас истине*, год. I, бр. 5, Нови Сад, 15/27. март 1884, стр. 40).

Новосадски Магистрат је 14. августа 1798. обавештен о условима по којима Дамјан Каулиције може извозити књиге у Русију и оданде их увозити. Књиге из Русије се по томе обавештењу морају слати директно пештанској царинарници у Будиму. Од књига увезених у више примерака морао је уступити Универзитет-

ској штампарији по један примерак. Из пописа уступљених књига види се да их је морао уступити 16. (*Новосадске биографије*, II, 197). Тих 16 књига биле су: 1. Абасој, *Восточна повест (*Historia orientalis), 2. *Вечернаја зарја (*Aurora vespertina), 3. *Детскаја књига (*Liber pueris admodum utilis), 4. *Журнал и љубопитнија анекдоти (*Peregrinatio comotis Falkenstein), 5. *Картина глупости (*Affectus cuique aetati proprii), 6. *Ломоносова Сочиненија (*Opera Lomonoszoviana), 7. *Лексикон росс. лат. и њемец*, 8. *Московскоје јежемесечноје изданије*, 9. *Наставленник земљеделскиј (Instructor agriculturae*), 10. *Воспитаније детеј* Локка, 11. *Описаније нравов (*Ritus populorum), 12. *Повивалнаја Бабка, (*Obstetrix), 13. *Путешествије добродјетели*; 14. *Смејушчијсја Демокрит*, 15. *Сушчественноје изображеније народов, (*Genuina populorum descriptio), 16. *Филон Јудеанин (*Philo de Sabbatho). (К II, 247).

Дамјан Каулиције је ишао у Русију и 1799. године. О томе путу обавестио је 11/22. марта 1799. митрополита Стратимировића, молећи га да циркуларом обавести свештенике, да могу наручити књиге које би он могао донети из Русије. Списак има 66 књига и напомену о мапама, иконама и другим црквеним, школским и историским књигама. У списку је под бројем 58 забележена *Историја Великог Петра*. Иванка Веселинов с разлогом примећује да је реч о илустрованом издању Орфелиновог дела. (*Два прилога о Дамјану Каулицију* / Иванка Веселинов - *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 22/2, Нови Сад, 1974, стр. 347-9). Већ 20/31. марта обавестио је митрополит циркуларом све свештенике у Срему о Каулицијевом путу у Русију ради набавке књига. Земунски прота Михаило Пеић обавестио је 29. марта/9. априла 1799. подручне свештенике циркуларом о Каулицијевом увозу потребних књига из Русије. (*Један непознат каталог Дамјана Каулиција из године 1800* / Иванка Веселинов, *ЗМСКЈ* 21/3, 1973, 525). Несумњиво су слична обавештења послали и други протопрезвитери подручног свештенства.

Није јасно када је тачно Дамјан Каулиције путовао у Русију. Свакако је пре 4/15. новембра 1800. упутио нову молбу архиепископу Стефану Стратимировићу, тада са каталогом књига који препоручује за продају. Архиепископ Стратимировић упутио је 4/15. новембра 1800. опет циркулар протама у Срему у коме их је обавестио о књигама које је продавао Дамјан Каулиције. Уз писмо је био приложен и каталог књига. Опет је земунски прота Михаило Пеић 14/25. новембра 1800. преписао писмо архиепископа и са каталогом га упутио подручним свештеницима. (*Један непознат каталог Дамјана Каулиција* / Иванка Веселинов 526). Митровачки протопрезвитер П. Јанковић писао је 2/13. децембра 1800. архипископу Стратимировићу о тешкоћама које су официри у Граници чинили приликом исплата књига (*Два прилога о Дамјану Каулицију* / Иванка Веселинов, 349-50). Каталог који је архиепископска канцеларија преписала сремским протама, а вероватно и епископима у Аустрији, а они га даље преписивали, стигао је у сваку црквену општину до краја 1800. године. Тај рукописни каталог први је познати каталог књижаре Дамјана Каулиција. Њиме је Каулиције нудио књиге сређене према форматима. У каталогу је био 141 наслов књига и 43 „фигуре", свакако бакрорезне слике. Међу руским књигама нудио је и књиге штампане у штампарији Димитрија Теодосија у Венецији, Брајткопфа у Лајпцигу, Јосифа Курцбека у Бечу, Стефана Новаковића у Бечу и Универзитетске штампарије у Будиму. Примера ради, продавао је венецијански *Србљак* из 1765. по 12 форинти, Орфелинов *Славено-српски магазин* по 2 форинте и 30 крајцара, Јулинчеву *Историју* из 1765. по 2,36 форинти, Доситејеве *Басне* по 2,30 форинти, а *Робинзона* Данијела Дефоа у преводу Николаја Лазаревића из 1799. по 1,30 форинти, Козачински-Рајићеву *Траедокомедију*

по 36 крајцара. Руско издање *Собранија разних недељних и празничних поученија* продавао је по 20 форинти, а Рајићев превод те књиге у издању Стефана Новаковића из 1793. односно 1794. по свега 4,18 форинти. Бечко издање је било толико јефтиније од московског, а ипак га је Каулиције увозио.

Четири године доцније, 1804, објавио је Дамјан Каулиције *Каталог црковних молитвених исторических и школских словеносрпских и славенских књига.* Књиге је у *Каталогу* дао према наслову и то најчешће према наслову у дневној употреби. Тако је регистровано *Страсно јеванђеље, Пролог, Апостол* итд. На почетку је дао 135 црквених књига од којих првих 46 немају белешку о формату, а штампане су на фолију. Књиге од 47 до 78 имају белешку да су на „средње коло сиреч на четврт једног табака". Књиге од 79 до 135 имају белешку да су „на 8-ку или на мало коло". Књиге у том делу *Каталога* нису дате по азбучном реду. На почетку су јеванђеља, затим минеји, а после нема више никаквог реда. Уз неке књиге додао је где су штампане, на пример *Служабник* вијенски, фајн или *Служабник* велики московски. Први је продаван по 7 форинти, а други по 20 форинти. Уз неке књиге бележио је опрему, на пример, *Ирмологија* бечка у московском преплету или *Житије свјатаго Симеона и Сави* фајн (2 форинте) тојеже ординар (30 крајцара). *Трагедија Српског цара Уроша* (45 крајцара) тојаже фајн у злату (2 форинте) или *Молитвослов* у футроли (7 форинти) и *Зборник* вијенски фајн у злату и у футроли (2 форинте). Није јасно зашто је међу ове књиге уврстио *Вечни календар* Захарија Орфелина, али га је дао овако: *Орфелинов вечни календар*, не наводећи цену. У овом делу није јасно ни издање *Житије свјатаго књаза Лазара* продавано по 30 крајцара. Издање такве књиге још увек није познато. Даље књиге у *Каталогу* разврстане су по азбучном реду наслова књиге, али унутар слова књиге нису уазбучене. Аутори књига најчешће се не наводе. Он бележи на пример *Бој змаја с орлови*, сочиненије господина Јована Рајића архимандрита, али уз *Буквар мали за велику децу* не бележи аутора Михајла Максимовића. Уз *Езопове и прочих разних баснотворцев* [...] *басне* не бележи Доситејево име, али уз *Живот и приключенија* додаје: Димитрије Обрадовић. За *Избране басне мале, Искусни подрумар* и друге књиге не бележи ауторе. Понекад греши стављајући испред наслова презиме аутора. Тако међу књигама под словом **в** бележи Везилић *О спокојној жизњи*, или под **м** Мушкатировића *Пословице*. Понеке цене у штампаном *Каталогу* су нешто веће од оних у рукописном из 1800. године. За *Синодалне проповеди, Собраније разних недељних и празничних поученији*, московског издања, остала је стара цена, 20 форинти, а бечко издање чија је цена била 4,18 форинти сада је 7,30 форинти. *Србљак* штампан у Венецији у оба каталога се продавао по 12 форинти.

У штампаном *Каталогу* под бр. 233 забележена је *Историја Великог Петра Императора росијског с картами и медаљами у 2 части*, 30 фор. Реч је несумњиво о Орфелиновом делу из 1772. године. Штета је што Каулиције том приликом није додао име аутора, које је било забележено на варијанти коју је продавао, па би већ тада, 1804. било јасно ко је аутор овог важног издања.

По штампаном *Каталогу* 1804. (година Карађорђевог устанка), Дамјан Каулиције је нудио 431 наслов српских и руских књига. За оно време то је био несумњиво избор који се морао уважавати. Морао је он за те књиге имати купаца, када је имао разлога да штампа и *Каталог*. Формирању српске читалачке пулике у Новом Саду и ван њега допринели су и књижара Дамјана Каулиција, њен *Каталог* и њен власник.

Васа Стајић наводи да је Дамјан Каулицијe „био исправан човек и књижар. Једино Доситеј се тужио на њега 1803. да му је 'за један аков шљивовице еспапио шездесет егземплара *Басни*, и искао је и више', премда је Доситеј у Бечу могао ту шљивовицу добити за 16 фор". (*Новосадске биографије* II, 199).

Доситеј је о пословима са Дамјаном Каулицијем писао 15/26. августа 1803. из Трста синовцу Григорију ово:

> [...] За г. (осподина) Каулицију то ти могу јавити, да је он мени неколико реди понешто исплаћивао за моје *Басне* и всегда од мене квите узимао, које нека ти покаже. За један аков шљивовице еспапио је шестдесет егземплара *Басни*, и искао је и више. Већ за остале било како. Али за оставши четрдесет рекао сам му из уста при последњем састанку у Бечу и писао сам му да ниједну ни за коју цену не прода, него да ми их о мојем трошку у Беч пошље. Сад их ишту овде и по десет и више форинти. Ако ли је он преко моје воље распачао, наплати сваки егземплар по десет фор. (инти), или *Басне* нека ти преда. Он је ову моду са својом шљивовицом увео, право је да и он осети шта је одвећ папрено. У оно време, кад је он мени своју шљивовицу тако натоварио, у Бечу могао се је имати по шеснаест фор. (инти) аков [...]. (*Сабрана дела* / Доситеј Обрадовић, књ. III, Београд 1961, стр. 270-1).

Младен Лесковац је о томе написао:

> Једном је новосадски књижар Каулиций, покушао преварити, а можда га је и преварио на крају, вештији у том од Доситеја, одиста и преварио: Узео му је у комисион 60 примерака *Басана*, обрачунао за 20, а преосталих 40 хтео да затаји, пославши Доситеју, као хонорар, аков шљивовице. Аков шљивовице стајао је у то доба 16, а примерак *Басана* продавао се по 10 и више форинти': ради се, као што видите, о скоро 400 форинти, суми за оно доба знатној. (*Пред Доситејем* / Младен Лесковац. - *Српске теме*, Нови Сад, 1988, стр. 10).

Каулиције је, чини се, ипак преварио Доситеја. У *Каталогу* 1804. године продавао је Доситејеве *Басне* по 3 форинте. (*Каталог* [...] Дамјана Каулицији, Нови Сад, 1804, стр. 14).

У Будиму су без помена издавача 1806, штампани Доситејеви *Совети* а 1808. замењен је на њима насловни лист, на ком стоји „второе тиснение, иждивенијем г. Дамјана Каулиција, новосадског књигопродавца". Доситеј можда и није знао за издање *Совета* из 1806, а могао их је објавити и Каулиције. То питање је ипак отворено, али је замена насловног листа 1808. несумњиво књижарска шпекулација, колико се зна, прва код Срба. У Будиму је 1807. штампано и Доситејево *Собраније* без података о издавачу. Следеће, 1808. оно је добило нови насловни лист на којем опет стоји „второе тиснение г. Дамјана Каулиције, новосадског књигопродавца". Ако је и издање *Собранија* из 1807. нејасно, Доситеј и за њега можда није знао, нови насловни лист је, такође, књижарска шпекулација Дамјана Каулиција.

Дамјан Каулиције се 1804. помиње у још једном издавачком подухвату у коме је било замерки. Стефан Рајић, свештеник из Осека, послао је 2/15. јулија 1804. једну књижицу на дар архиепископу Стефану Стратимировићу. Љут, какав је знао да буде када су у питању књиге, митрополит Стефан Стратимировић му је 29. јула / 10. августа 1804. замерио на издању, пре свега, јер је изишло без његовог благослова. Замерио му је затим што је у наслову књиге стојало да је реч о *Молитви и проч*, а она то није, а садржи црквени обред зван *молебан*. Даље је замерио што књигу држи својим *собранијем* а и то није истина. Књига је први пут објављена 1747. у Москви, а прештампана је 1763. у Венецији. Уз још неке примедбе које се односе на штампарске грешке Стратимировић је тражио да се за књигу начини нови насловни лист. Већ 5/17. августа Стефан Рајић је одговорио Стефану

Стратимировићу: 1, да он верује да за прештампавање књига које већ имају благослов није потребно тражити нови. 2, у предговору има делова које није он написао, него је то неко други начинио у штампарији. 3, да је наслов књиге које је он послао у штампарију био: *Књига молебна за бољашчаго од благодарнија девици Ани Михајлович на свет произведенаја*. На крају обавештава митрополита да су све књиге послате Каулицију и моли да својим ауторитетом заповеди Каулицију да насловни лист и други лист његовог предисловија изреже и тек са благословом архиепископа пусти у продају.

Митрополит Стратимировић 10/22. августа 1804. тражио је од Стефана Рајића да пошаље тачан наслов књиге, а Каулицију је јавио, да према тексту Стефана Рајића начини нови насловни лист (*Из књижевно-историјске преписке Митрополита Стратимировића* III / Славко Гавриловић. - *ЗМСКЈ*, 16/1, 1968, 136-9).

Стефан Стратимировић, одличан зналац оновремене српске књиге, није пропустио прилику да замери Стефану Рајићу што је књигу издао без нужних информација о издању. Нигде, међутим, није скренуо пажњу на улогу Дамјана Каулицијa у објављивању ове књиге. Стефан Рајић је категорично тврдио да су све књиге отишле Каулицију, а на крају је молио митрополита, да заповеди Каулицију да начини нови насловни лист и други лист, на коме је био почетак предговора. Стефан Стратимировић је упутио писмо и Каулицију са напоменом да се измени насловни лист. По свему овоме, морало би се закључити да је Дамјан Каулицијe био издавач и те књиге, а да је Стефан Рајић несмотрено прихватио посао у којем је прошао доста лоше. Најважније је, ипак, то што се из овог посла може закључити, да је Дамјан Каулицијe умео да ангажује људе од пера да му припреме књиге за штампу, али да је и лично интервенисао приликом давања књиге у штампу. Антоније Арнот књигу бележи као Каулицијево издање. Како је и колико пута је поступао на овакав начин можда се никад неће сазнати, али ће се увек морати имати на уму овакав однос Дамјана Каулицијa према издавачким пословима.

Са којима је све писцима Дамјан Каулицијe одржавао пословне везе још увек није могућно рећи последњу реч. Он је, на пример, сасвим поуздано продавао илустровану Орфелинову *Историју о житију Петра Великог* још 1804. године. Књигу је могао и откупити и лично од Захарија Орфелина. То је могло бити овако: Дамјан Каулицијe се оженио 1783. Аном Јовановић Шакабента. Њен стриц, Јосиф Јовановић Шакабента дошао је из Пакраца за епископа у Нови Сад, следеће, 1784. године. Са њиме се у Нови Сад вратио и Захарија Орфелин. О већ болесном песнику, Орфелину, бринуо се епископ до смрти. Ако Каулицијe није упознао Орфелина раније, најкасније га је упознао 1784, у књижари поред владичанског двора. Увек спреман за књижарске послове, Каулицијe је могао последње године живота Орфелина откупити од њега нешто примерака илустроване *Историје о Петру Великом* и касније их продавати.

Још се увек не може рећи шта је све објавио Дамјан Каулицијe. Арнот бележи да је и књига *Римљани у Шпанији* његово издање. На књизи пише да ју је тобоже превео Сава Текелија, а он је уствари писац књиге. Вероватно је књигу 1805. објавио лично Сава Текелија. Сличан случај је са *Моралном филозоријом* Јефрема Лазаровића из 1807. године. Могућно је да је те и још неке књиге Дамјан Каулицијe држао у комисионој продаји или је за њихове издаваче обављао техничке штампарске услуге и послове распродаје. Неке књиге које је продавао нису уопште познате. На пример *Житије кнеза Лазара*, забележено је и у *Каталогу*

1804. и код Арнота, али је немогућно рећи ни ко га је издао нити када је штампано. Када се свему томе још додају и књижарске шпекулације са Доситејевим књигама, онда је цела издавачка делатност Дамјана Каулиција на неки начин и загонетна и нерешива.

У својим каталозима Дамјан Каулиције је бележио ликове, иконе и мапе. Део њих је он могао издати, део је могао купити код Орфелина и других бакрорезаца, а нешто је могао увести из Русије, али још нико није о томе нашао поуздане податке.

На књигама које је издавао, и то још треба рећи, бележио је издавача онако како се то чинило у његовом времену. У импресуму његових издања увек је забележена штампарија: „Печатњи благороднаго от Курцбека писмени" (*Песни различниja*, 1790), „Напечатано при Јосифе благорбдном от Курцбек илирическом восточном дворном типографе" (друго издање *Кратког сочинениja* Алексија Везилића 1792). „При г. Стеф. от Новаковић во славеносрпскоj, валахијскоj и восточних јазиков привилег. типографији" (*Историја Библическа*, 1792). На страсном јеванђељу 1791. на импресуму стоји само година издања, а не и штампарија.

Свој издавачки посао Дамјан Каулиције бележио је испод наслова књиге: „Иждивенијем Г. Дамјана Каулиција новосадскаго књигопродаватеља." (*Песни различниja*, 1790). „Иждивенијем Дамјана Каулицији новосадскаго књиговјазатеља и књигокупца в ползу славеносрпскија јуности издано" и на немачком „Kosten des Herrn Damian Kaulitzy neusatzer Buchbinders und. Buchhanlers herausgegeben (Алексија Визелића *Краткоје сочиненије*, 1792).

Читава издавачка делатност Дамјана Каулиција има једну димензију по којој се назире елеменат шпекулације. Већ прва књига коју је издао, *Песни различниja на господскија празники*, 1790, нема забележеног приређивача, па његово име није ни данас познато. Следеће, 1791, године прештампао је *Страсно јеванђеље* са венецијанског издања 1764. а да није забележио да се ради о прештампавању. *Историју библическуjу* објавио је 1792. без аутора и назнаке да је прештампана. Године 1805. објавио је *Епитом* Дионисија Новаковића не рекавши да је дело прештампано са венецијанског издања из 1767. године. Истине ради треба рећи да је 1792. објавио *Краткоје сочиненије о приватних и публичних делах* Алексија Везилића са тачном назнаком да је реч о другом издању и тачно забележеним аутором. На сличан начин издао је 1803. *Житије свјатаго великомученика Плакида и Спиридона* Викентија Ракића. Тако је издао 1810. и *Историју о прекрасном Јосифу* Милована Видаковића. Разуме се, остаје отворено питање да ли и у овим случајевима, као и у Доситејевим књигама, није било књижарских шпекулација.

Дамјан Каулиције је несумњиво био књижар који је том позиву одано служио. Очигледно је био наклоњен књижарским и издавачким шпекулацијама, али је извесно да ван књижарства и издаваштва није прихватао никакве друге послове. Прошао је пут од књиговесца до књижара и издавача. Покушао је да оснује штампарију, у чему није успео, па није заокружио у своме раду књижарство, издаваштво и штампарство. Оно што је сасвим сигурно, то је да је његовим књижарским радом, без обзира на све замерке које му се могу упутити, створено много српских читалаца, а многе цркве дошле су до потребних књига захваљујући баш њему. Када се томе дода да је књижарска и издавачка кућа коју је он основао трајала више од шест деценија, онда треба рећи да је уза све, ипак био оснивач прве модерне српске књижарско-издавачке куће.

Истовремено, када је Дамјан Каулиције имао књижару у Новом Саду, у Пешти је живео трговац Јован Каулиције који је последње деценије 18. века објавио две књиге. Тај Јован Каулиције је можда био брат Дамјана Каулиција. То би се могло закључити по томе што је Константин Каулиције једном свом сину дао име Јован, можда по имену стрица.

~
Г

Књижару Дамјана Каулиција наследио је његов син Константин. Константин Каулиције је рођен око 1790, а умро је 2. јула 1851. у Новом Саду. Први разред мале католичке гимназије у Новом Саду похађао је 1801/2. школске године, 1803/4. свршио је у тој школи граматику, а четврти разред у Сремским Карловцима. Био је од слабијих ђака, тринаести од петнаест. Васа Стајић наводи да се Константин Каулиције 1809. спомиње у протоколима новосадског Магистрата. Наиме, због Наполеонових победа, осниване су у Аустрији, па и у Новом Саду, грађанске страже. Дамјан Каулиције је тада молио да му син буде ослобођен те дужности због телесне слабости, а и због потреба у књижари. У одговору Магистрата речено му је да од те дужности нико не може бити ослобођен, али му је ипак олакшано тиме што је Константин 12. септембра 1809. био произведен за потпоручника „грађанске фаланге". (*Новосадске биографије II,* 198-9).

Значајан догађај у Константиновом животу збио се 7. фебруара 1811, када је начињено „љубавно помирење" између наследника Дамјана Каулиција. По томе уговору имао је Константин да исплати својој мајци, Ани, и сестрама, Јелени, удатој за Јована Стојановића, и Катарини, удатој за др Андреја Камбера, по 9720 форинти у готовом и још неке ситније новце. Он је истог дана исплатио мајци 4778 форинти, а свакој сестри по 6778 форинти. Остатак, 3000 форинти обећао је сестрама за пола године, а исплатио их је већ 11. маја 1811. године. (*Новосадске биографије II,* 181-2).

О односу Константина Каулиција према мајци Ани постоје доста неповољна сведочанства. Њихови односи су били веома лоши. Наиме, после смрти Дамјана Каулиција, његова удовица Ана начинила је трансакцију са сином Константином. По тој трансакцији Константин је добио половину очевине, процењену на 800 дуката, а наплатио је и 20.000 форинти потраживања. Није био задовољан наследством, обијао је чак и „шкриње по кући", није поштовао мајку и „све ради по својој глави". Мајка га је тужила 1811. Магистрату покушавајући да опозове трансакцију. Ана је умрла 1814, а за собом је оставила тестамент писан 27. марта 1814. године. (*Новосадске биографије II*, 198). О садржају тестамента нема података. Васа Стајић наводи да је Константин тек 22. децембра 1847. исплатио своје сестре наследнице и тек тада је могао да препише кућу свог оца Дамјана на себе.

Константин Каулиције се оженио Јелисаветом Карајанко, која је 1849. имала 55 година (П, 267), што ће рећи да је рођена 1793. или 1794. године. За очева живота и ваљда пре његове смрти добио је сина Дамјана (рођеног до 1810).

Дамјан је 1827/8. школске године учио најстарији разред Српске гимназије у Новом Саду (*Новосадске биографије* II, 200). Те школске године ишао је у позориште, што је било забрањено, па је кажњен телесном казном. На молбу оца Константина професорски збор је заменио телесну казну затвором од 4 сата, од 10-14 сати „с тим да, ако у будуће учини сличан прекршај, и покаже се упоран и неучтив, има бити издвојен од остале младежи, да је не би заразио рђавим својим

примером. (*Српска православна велика гимназија у Новом Саду* / Васа Стајић, Нови Сад, 1949, 241-2; *Георгије Магарашевић* / Ђорђе Живановић, Нови Сад, 1976, 138). Не зна се где је Дамјан завршио филозофију и права, али му је 1837. „публикована адвокатска диплома" у Новом Саду. (П, 221). У Новом Саду се помиње и као адвокат 6. децембра 1842. године (*Новосадске биографије* II, 200), а око 1850. у Сомбору. (*Новосадске биографије* II, 201).

Средњи син Константина Каулиција Василије, рођен је вероватно пре 1812. године. (*Новосадске биографије II*, 200). Васа Стајић наводи да је рођен 1812. године. Са Василијем је, такође, било неприлика 1827/8. године. Професор 4. разреда гимназије Петар Јовановић пријавио је 19. маја 1828. ученике Василија Каулицијa и Георгија Савина због ружних шала на рачун ученика који су играли у Николајевској порти. Обојица су телесно кажњени уз напомену да ће при следећем прекршају бити искључени из школе. Василије Каулицијe се убрзо потрудио да одиста и буде кажњен. Донео је већ после недељу дана пиштољ у школу и за време предавања стављао га је на клупу. Професору је рекао да је пиштољ купио од неког Јеврејина. Савин је после тога открио врећицу са барутом и тане које је дао Николи Димићу да све то сакрије. Ни после телесне казне њих тројица нису рекли због чега су донели оружје у школу. Признали су, међутим, Георгију Магарашевићу, уреднику *Летописа*, да су пиштољ украли Константину Каулицију. На то је професор Јовановић отишао књижару Константину Каулицију и од госпође Јелисавете чуо како је Василије „већ толико покварен да нема наде на неки му поправак". Установљено је потом да су тројица ученика код Каулицијевих крали и друге ствари и новац, па су Георгије Савин, Никола Димић и Василије Каулицијe искључени из школе. (*Српска православна велика гимназија у Новом Саду* / Васа Стајић, 245-6; *Георгије Магарашевић* / Ђорђе Живановић, 138). Василије је касније ступио у војску и до 1843. у њој служио десет година. (*Новосадске биографије II*, 200).

Најмлађи син Константина Каулицијa био је по свој прилици Јован, рођен око 1812, који је 1853. окончао књижарско издавачку делатност Каулицијевих. Васа Стајић је забележио да је Јован умро 1858, у 36. години живота. (*Новосадске биографије II*, 204).

Поред три сина имали су Каулицијеви и ћерку Катарину, Милу, која је рођена 24. августа 1829, а удала се 1846. за адвоката Василија Обрадовића. (*Новосадске биографије* II, 200). Василије Обрадовић похађао је 4. разред гимназије са Василијем Каулицијем, братом Миле, Катарине, а са њеним братом Дамјаном публикована је 1837, његова адвокатска диплома (П, 221). Пре ће бити да је Мила, Катарина рођена 1819, и да се удала у 26. а не у 16. години. Она, 1829. година рођења Миле, Катарине Каулицијe код Васе Стајића у том случају је штампарска грешка. Брак Миле, Катарине Каулицијe и Василија Обрадовића није успео. Ниједно од Каулицијеве деце није имао потомака. Мора се закључити да се књижарска породица Каулицијевих угасила не остављајући наследника и поред тога што је била веома имућна.

Јелисавета, Константинова супруга, наследила је 1835. године 51 јутро земље после смрти свога брата коју је издавала у закуп. (*Новосадске биографије* II, 198-9). Када је остала удовица, 1. фебруара 1859, њено имање од 73 јутара земље на Каменданину процењено је на 11.000 форинти. Умрла је 2. августа 1867. године. Јелисавета је писала тестамент четири пута. Први пут 31. децембра 1860, затим 1. августа 1861. и 24. септембра 1864, а 2. августа 1867. публикован је четврти, али се за сада

не зна ко је наследио њен знатни иметак. У сваком случају, њеном смрћу 17/29. јула 1867. завршава се познати део историје новосадских књиговезаца, књижара, издавача и штампара Каулицијевих. (*Новосадске биографије II,* 205).

Константин Каулиције узимао је активно учешће у животу Новог Сада. Приликом попуњавања 19 упражњених места изабраних грађана, 19. априла 1831. изабран је и Константин Каулиције. (*Грађа за политичку историју Новог Сада* / Васа Стајић, Нови Сад, 1951, стр. 174).

Био је председник Рестаурације 17. маја 1848. (*Грађа за политичку историју*, стр. 255).

О личном животу Константина Каулиција Васа Стајић је забележио, догађај о католичком празнику Брашанчево 1832. овако:

> У винограду на Рибњаку, веселило се српско друштво: Јован Полит, Константин Каулици, и неколико младих адвоката (Андрија Печеновић, Александар Костић, Константин Николић и Јоаким Димитријевић). Набавили су и мађарске Цигане да им свирају. Цигане су повели и у Нови Сад. Кад су прошли тврђаву и мост, и стигли до Каулицијеве куће где је данас епископски двор, наредило је друштво Циганима нека свирају, нек се никог не боје и отпратило се са њима у „Зелени венац", где су весеље наставили, певајући *многаја љета* и наручујући свирку. Око пола једанаест ушао је у кафану потпоручник полиције Исекуц, па је опоменуо Цигане да се на брашанчево свирати не сме, и ови су ућутали. Тада је скочио Полит и упитао: ко овде заповеда? Исекуца је назвао обешењаком, и шпицбубом, хундсфутом и псујући му јерменски закон, поче викати: ауси! ауси! (напоље са њим). Каулици прескочи преко стола и поможе Политу и Печеновићу те Исекуца за трен ока избацише из каване тако да су при том разбили већину окана која су на вратима, и Исекуцу подерали одело; Исекуц је томе додао да је с опасношћу живота пао на калдрму; (*Новосадске биографије* IV, стр. 76-7).

Д̃

Књижарски рад Константина Каулиција није се много разликовао од рада његовог оца Дамјана. Васа Стајић је забележеио да је и он трговао руским књигама. О тој трговини забележио је следеће:

> Од године 1811. до 1817, Константин Каулиције имао много окапања и непотребна трошка око неких руских и православних црквених књига које је увозио из Русије.
>
> Према наредби Магистрата од 22. јула и 30. децембра 1811, реферисано је Магистрату о тим књигама и поднесен њихов попис као и декларација Каулиција. Попис и декларација су послани намесничком већу које је дописом од 2. јула 1811. питало, како је Каулици увезао те књиге, наредило да му се забрани даљи увоз као и продаја већ увезених књига.
>
> 30. марта 1813, Намесничко веће је поновило наредбу своју од 24. новембра 1812. по којој нелитургиске руске књиге треба да прегледају директори основних школа, бачки и славонски, Гаврил Бајчевић и Григориј Гершић. Књиге које при том цензурисању прођу без примедбе може Каулици продавати. Литургиске књиге је могао продавати према наредби од 12. октобра 1813. Али, овом наредбом је за нелитургиске књиге продаја забрањена, него је упућен будимски ревизорат књига да их, у споразуму с Урошем Несторовићем, поново цензурише (recensuare).
>
> 12. децембра 1814. Намесничко веће је за нелитургиске књиге наредило, нека се Магистрат постара да буду послане у Будим, у зграду Универзитетске штампарије ради поновне цензуре, - 22. фебруара 1815. јавио је магистрат да су те руске књиге спаковане у пет сандука и донесене у градску кућу. Пошто су тешки 10 центи, питао је Магистрат о чијем трошку да их пошаље. Веће је 21. марта 1815. одговорило: о

трошку Каулиција; само, да трошак не би био велик, нека се пошљу лађом. - 23. априла 1816. Намесничко веће је попретило да ће чиновник Магистрата, чијом кривицом те књиге још нису стигле у Будим, бити суспендован од плате. Сенатор Алага је на то изјавио да је Каулици још пре девет месеци књиге послао у Пешту свом синовцу Јовану, (!) који је онде трговац, али још увек чаме код њега зато што Универзитетска штампарија нема упутство да их прими.

Тек наредбом од 4. марта 1817. намесничко веће је допустило Каулицију да ове рецензурисане књиге прода, а за будуће му најстрожије забранило увоз свих књига из Русије, изузев речнике разних језика. - И још 26. маја 1818. поручило је Веће Каулицију, нека носи своје књиге да бескорисно не запремају место у згради универзитетске штампарије.

Године 1823. Намесничко веће је послало Магистрату на мишљење молбу књижара Константина Каулици да се одржи у својој привилегији, а да се забрани продаја књига фушерима (pseudobibliopolis), у првом реду Павлу Јанковићу иначе Кречићу, штампару.

11. априла 1823, сенатор Павле Јакоповић реферише Магистрату да је најпре отишао Јанковићу који му је показао многе оригиналне документе који доказују да он има све услове који се траже за књиговезачки и књижарски посао, док је по његову мишљењу Каулици фушер (К II, 210-1).

Опште прилике за рад књижара у Новом Саду после 1811. биле су повољније него икад раније. Школске реформе 1811, а затим и оснивање новосадске гимназије, поред гимназије и богословије у Сремским Карловцима, знатно су увећале потребе за школским књигама. Све више образованих Срба ширио је и читалачку публику, па се од књижарства могло све боље живети.

У време Наполеонових ратова 1809-13. а и потом, у време Свете алијансе, све до краја 1827. српска издавачка делатност је веома скромна. У тим неповољним временима за издавање српских књига Константин Каулицију је, колико се зна, 1812. финансирао књигу *Љубов к младој музи српској* Милована Видаковића. Видаковић је књигу посветио Константину Каулицију који је „за печатаније платит усердствовао". Следеће године, 1813. Константин Каулицију је објавио три књиге: *Артело - придворни шаљивчина* у преводу Мојсија Игњатовића, *Первоје настављеније к благонравију*, такође у преводу Мојсија Игњатовића, и *Историја о прекрасном Јосифе* Милована Видаковића. До 1824. Константин Каулицију се није појављивао као издавач. Очигледно се задовољавао књижарским пословима и није ризиковао да у оним временима нешто објави. Издавачку делатност је поново започео 1824. кад је објавио *Календар месецослов* за 1825. годину и прву частицу *Летописа српских*. Следеће, 1825. изменио је по трећи пут насловну страницу Доситејевом *Собранију*. То је оно издање које је штампано 1807. без издавача, а 1808. добило нови насловни лист на коме стоји да је друго „издивеније Дамјана Каулицију". На овом трећем насловном листу пише да је треће издање и „находитсја код Книгопродави. Конст. Каулицији". овој књижарској шпекулацији додао је на крају књиге Константин Каулицију и пренумеранте. (*Библиографија Доситеја Обрадовића* / Ксенија Б. Лазић, Београд, 1990, 23). Те године објавио је и: *Српско краснописаније*, писао и резао Л. Колман и 2. и 3. частицу *Летописа*. Уместо *Летописа* почео је 1826, да издаје календар *Ружица*. Мали забавни календар *Ружица* издао је за 1827, 1828. и 1829. годину. Прескочио је 1830, и наставио да га издаје за 1831. и даље. До 1836. календар је уређивао Атанасије Николић. Од 1837. на календару *Ружица* није бележен уредник. Сасвим је извесно да је *Ружицу* издао за 1848. годину. (*Календар Ружица (1827-1868) као књижевна публикација* / Марија Клеут.

- *Научни састанак слависта у Вукове дане* 5, 1975, 212-213; *Календар* Ружица и *месецослов* Ружични венац / Миодраг Матицки. - *Прилози за историју српске књижевне периодике*, Београд, 1990, 40). Није јасно када је после 1850. настављено издавање календара *Ружица*. Од 1858. године календар *Ружица* издавао је Игњат Фукс који је откупио штампарију Јована Каулиција. Он је свакако издао календар *Ружицу* за 1863, 1867, 1868, 1871, и 1877. годину. Када су *Ружицу* почели да издају Браћа Поповићи није јасно. Свакако су је објавили за 1887, 1889, 1895, и 1901. годину. У поднаслову њиховог календара *Ружица* стоји: „најстарији српски календар". За године 1909-1914. издавала је *Ружицу* Српска књижара и штампарија Српског деоничарског друштва „Натошевић". Колико је *Ружица* био популаран календар казује и то што је и српски књижар и штампар Јован Радак у Кикинди знатно пре 1909. покренуо *Илустровани календар Ружица*. Позната су издања тог календара за потоње године 1909, 1916, 1917, 1918, и 1919. годину. И Арса Пајевић је издао *Народни календар Ружица* за 1908. годину. Између два рата *Српски народни илустровани календар Ружица* издавало је Учитељско деоничарско друштво „Натошевић". Јован Радак је издао и за 1906. годину *Илустровани српски шаљиви календар Ружица*. (*Српска библиографија*. Књиге 1868-1944, књ. 8, Београд, 1992, 318-322).

Са календаром *Ружица* започео је Константин Каулицијe издавање народних календара код Срба. Посао на издавању народних календара морао се исплатити, па је Константин Каулицијe 1830. издао *Домовни и општеполезни народни календар* за 1831. годину. Можда је хтео њиме да замени *Ружицу*, коју није издао за 1831. годину. У сваком случају од 1832. наставио је да издаје и *Ружицу* и *Домовни календар*. И прва годишта *Домовног и општеполезног народног календара* уређивао је Атанасије Николић. (*Николић Атанасије* / Вељко Петровић. - *Народна енциклопедија српско хрватско словеначка* / Ст. Станојевић, књ. III, 78-9). Константин Каулицијe је у *Веснику* који је излазио у Сремским Карловцима 1849. огласио *Домовни и општеполезни народни календар* за 1849. годину. Стојан Новаковић је у *Српској библијографији*, бр. 1583, забележио да је тај *Домовни календар* штампан у Сремским Карловцима.

Комплета *Домовног и општеполезног народног календара* нема у нашим библиотекама. Неколико годишта која има загребачка Свеучилишна библиотека нису могла бити прегледана за ову прилику. Најранији виђени примерак је за 1834. из Библиотеке Матице српске. Сем календарског и забавног дела који је уредио Атанасије Николић, у њему је издавач, Константин Каулицијe, књигопродавац, објавио *Каталог нѐколико одабрани књига за год. 1834.* и *Објављеније* на „Шелеров Лексикон у Латинском, мађарском, немецком и славеносрпском језику". И следеће године у *Календару* је његов *каталог и цена од неколико одабрани књига у сребру за год. 1833.* Година 1833. је штампарска грешка. Треба да стоји „год. 1835". На крају каталошког дела Константин Каулицијe је додао: „Иста књигопродавница прима на свим дијалектима дела за трукованье и обештава се за кратко време и[х] јефтино израдити". У наставку је додао и ово:

> На четворојазични Лексикон Шелеров још једанпут усуђује се долустављена књигопродавница на пренумерацију понудити, биће осам свески и свака свеска сас напред положеном једном форинтом у сребру исплаћује се тко пошаље 10 пренумеранта добиће једанајсти на дар от 20 добиће 3, а од 30 добиће 5 комада.

Није виђен *Календар* за 1836, а у *Домовном општеполезном народном календару* за 1837. дао је нови *Каталог од неколико одабрани књига у Књигопродавници Ко[н]стан. Каулиције*. На крају *Каталога* написао је: „Сваки посао буди у којим језику који жели труковати, горња Књигопродавница обештава за јефтину цену израдити".

Посебно је додао:

> Находим да сам дужан моме љубезном роду свеопште обзнанити да још од горе назначени росијски црковни књига, врло се мало число налази, зато да ми временом гдикоје честно обштество неби рекло „Зашто нисте нами јавили да књига нестаје, ми смо у стању за нашу церков потребне књиге и за будућност купити? Као што су ми многи општества то исто казали, кад је већ нестало било *Минеја, Месечни минеја, Обиди, Кормчије, Чиновника* и више други, као што показује мој каталог од године 1835. Нисам публично објавио зато што сам се бојао да не рекну: вара само да прода књиге. Али сад мислите шта хоћете само пазите, да вас деца не укоравају, јер ја скидам с моје душе и кажем још мало Церковни књига на продају има.

Следеће године у *Домовном календару* за 1838. нема каталога. Константин Каулиције објавио је само *Примечанија* у којима је рекао: „Каталог књига остао лањски, само се, као распродате књиге назначују: *Совети здравог разума*, [Доситеја Обрадовића], *Драгомир* I част, *Ербија Принцеза* [Тимотија Илића], *Љуба Миланова* [Атанасија Николића]. Затим је додао: „Најновије књиге пак изишле су: *Житије Кнеза Лазара* [Гаврила Ковачевића] 1836, *Житије прекрасног Јосифа* [Викентија Ракића] 1836, *Жертва Аврамова* [Викентија Ракића] 1836, *Алексије ч. [човек] Божији* [Викентија Ракића] 1836, *Апрогностикон* 1836, *Славуј* 3. част [Атанасија Николића] 1836, *Песме Краљевића Марка* 1836, и *Житије свјатитеља Отца Николаја* [Јована Милошевића] 1837". Обавестио је и ово: „Печата се сада *Смрт Уроша* V последњег цара српског [Стевана Стевановића], *Драгутин драматическо сочинениије* [Атанасија Николића]. Све нове књиге које су у штампи су Каулицијево издање.

Први пут је Константин Каулиције обавестио читаоце о продавцима његових књига и написао:

> Од свију мојих књига могу благонаклони читатељи чрез овде наименовани господаре пожелајеме струке задобити.
> У Пешти, код Павла Кондороши, код две беле Руже
> Сомбору - г. Теофановића Купца
> Сењу - Далмација Т. и Ђ. Браћа Милеуснић
> Триесту Станковић Анд.
> Карлштату Михаил Мусулин
> Беловару Г. Војновић
> Броду гд Брлић сенатор
> Осеку Франц Шехтл
> Вуковару Д. Стоич
> Земуну И. Рудолф
> Темишвару Готшлинг Књижар
> Вршцу И. Гаут
> Панчеву И. Хартдорн
> Кикинди Кар. Лукс Киниц
> Баји Арк. Николић парох
> Суботици Ант. Волиј књижар
> Халашу Михо книж.
> Београду Турс. Марко Радовановић

Задовољство Константина Каулицијa било је крајем 1843. тим веће што је *Домовни и општеполезни народни календар* за 1844. штампан у Новом Саду код сина „Јована Каулицијa ц. кр. типографа"

И уз *Каталог* у *Календару* за 1843. додао је:

Чрез овде именоване Господаре може се све по каталогу добити у:

- Броду Г. Игњац Брлич
- Беловару Г. Петар Божовић
- Београду Турск Г. Милутин Радовановић
- Вршцу Г. Јозеф Гаут
- Вуковару Г. Г. Степанчевић
- Осеку Г. Г. Ф. Шехтл
- Темишвару Г. Г. Готшлинга и Хајд
- Земуну Г. И. Рудолф
- Сомбору Г. П. Теофановић
- Пешти Г. Г. Кондороши
- Бечкереку Г. Г. Манголд
- Панчеву Г. П. Косанић
- Н. Саду Константина Каулиције и код Г. Георгија Кирјаковића.

Константин Каулиције је морао бити задовољан календарима, па је у *Ружици* и *Календару* за 1844. штампао *Објављеније на читатеље моји Календара* у коме је написао:

Ево и 17-ту годину доживи и фала буди Богу од како моји календари на увеселеније мојем љубезном роду српском из печатње излазе. Заиста доста сам уживао радости видећи, да мало и велико, женско и мушко, убого и богато, просто и учено, кад *Календар* за Нову годину купује таки пита: јели то Каулицина *Ружица?* Јели то Каулицин *Календар*? Од радости сам доста пута плакао, кад су ме у многи сели уверавали да пре 17 година осим код свештеника и нотароша нигди календара се видити није могло, сада пак нема села гди се по 20-30 и више комада не находе, у многима кућама за децу и девојчице стоји *Ружица*, а за старије виси мој Народни календар, редко гди нечујем: „Вами фала и Ви нами и нашој дечици отвористе вољу к'читању. Знамо светце кад су, не морамо сваки час код попе трчати, а поред календарића и многе друге књижице младеж сада радо чита". Мило ми је заиста било те речи слушати. Али признати треба пред светом, да ми је мој родитељ Дамјан пре 34 године при самрти наложио да прво свој род пак после себе љубим, ја сам се трудио његову вољу до данас испунити. И уфам се да ће и мој најмлађи син Јован кому је наш Благоутробно Монарх недавно Привилегију даровао, да може Књигопечатњу у Новом Саду отворити из које печатње и овај *Календар* сада изишао јесте. Да ће велим и он љубезним Србљима срдечно по својима силама у истој струки у помоћ притећи.

Примите дакле љубезни моји, овај мали дар и ове године, с' оном љубвом с каквом ја вами усрдњејше шаљем, и уверите се да само онда, кад не уздише, онда текем за свој род дисати неће. Ваш Конст. Каулици.

За жалити је што није било прилике да се прегледају и остали познати примерци *Ружице* и *Домовног општеполезног народног календара*. Јер ови који су виђени пружају вредне податке о пословању Константина Каулицијa. Пре свега, важна је његова информација у календарима за 1835. и 1837. да прима дела за штампу на свим дијалектима, односно језицима, брзо и јефтино. Овако састављена информација казује да је уз књижарске и издавачке послове Константин Каулиције обављао и услужне послове у штампању књига. Није позната архивска грађа која би потврдила овакву његову делатност. Могућно је да је такву делатност обављао и његов отац Дамјан Каулиције. Таква су, на пример, могла бити она издања које помиње Антоније Арнот, а нису сасвим јасна, као што су

издање Саве Текелије, Јефрема Лазаровића и још неких. Ако је таквих услуга било из куће Каулицијевих од краја 18. века и трајале су до краја издавачке делатности Константина Каулиција, биће занимљиво утврдити их, а и објаснити овакве послове.

Чини се да је Константин Каулиције у једном тренутку прихватио нечију идеју да објави једно велико дело, Шелеров лексикон на латинском, немачком, мађарском и славеносрпском језику. Речник је требало да буде објављен чак у 8 свезака. Једна свеска требала је да стаје 1 форинту сребра. Претплату је најавио 1. јула 1833, а требала је да траје до краја године. Следеће године, међутим, написао је „још једанпут усуђује се [...] пренумерацију понудити". Скупљачима пренумерације обећавао је једну књигу на дар ако скупе 10 пренумераната, онима који прикупе 20 обећавао је 3, а онима који прикупе 30 нудио је 5 књига. Очигледно је да Каулиције није прикупио довољан број пренумераната и у овако велики посао није ушао. Штета. Да је речник објављен, био би један од највећих наших речника, а незаменљив за изучавање славеносрпског језика. Не зна се, на жалост, ни ко је приредио овако велик речник, који је требао да буде објављен насупрот Вуковом речнику. Није ли иза његовог издања стајао архиепископ Стефан Стратимировић? Јер мало је веровати да би Каулиције ушао у овакав посао без велике нужде. Није искључено да се могао у себи радовати што није било пренумераната за њега. Смрт архиепископа као да је сасвим бацила у заборав издавање овог речника.

Речник Шелера који је понудио читаоцима Константин Каулиције могао би бити допуњена верзија латинско-немачког речника немачког лексикографа Имануела Јохана Герхарда Шелера. Да ли је сачуван рукопис који је требао да објави Константин Каулиције не зна се, а било би значајно да је сачуван.

За српско књижарство значајни су и продавци српских књига које је Константин Каулиције помињао у својим календарима као пословне пертнере.

Његова информација о продаји руских књига у *Домовном календару* за 1837. сведочанство је о начину како је продавао руске књиге, али и о томе, да се о његовом раду није увек говорило без замерки ни у црквеним круговима. Било му је стало да бар ту отклони сумње на његово пословање.

Свакако је најзначајније оно што је о својим календарима рекао сам Константин Каулиције. Тим својим текстом он је оставио поуздано сведочанство о своме односу према читаоцима. Био је свестан да је својим календарима начинио пут књигама до српских кућа. Вероватно, Каулиције није имао илузија да су његови календари имали посебно високе вредности. Али он није ни хтео да направи такве календаре. Његов експеримент са *Летописом* и календарима уверио га је да постоји масовна читалачка публика, и да се од ње може живети. Чини се да он није ни веровао у одабрану читалачку публику, и да су му *Летопис* и Шелеров лексикон били страни. Издавање таквих публикација препустио је другима. У издавању таквих књига имао је тешкоћа и Вук, а тек у другој половини 19. века наћи ће се издавачи за такве књиге, али тада већ није било издавачке куће Каулицијевих.

Константин Каулиције је, вероватно, после бомбардовања 1849. напустио Нови Сад и са ћерком Милом, Катарином, отишао код сина Јована у Панчево. Умро је 2. јула 1851. године. Сахрањен је у порти Саборне цркве у Новом Саду (*Гробови знаменитих Срба што су им кости у Новом Саду укопане* / Илија Огњановић. - *Стари Нови Сад* I, Нови Сад, 1991, стр. 498).

По повратку из Панчева вероватно није обновио рад књижаре, нити издавачку делатност. *Домовни и општеполезни народни календар* обновио је 1852. за 1853. Јован Каулиције. На њему је забележено да је то прва година његовог издања, а 22. година почившег Константина Каулиција. Тај календар је штампан у Државној штампарији у Београду.

Народни календари су се одомаћивали по угледу на Каулицијеве календаре доста споро. Катарина Јовановић издала је додуше, већ 1844. *Ружични венац*, а Александар Андрић 1846. почео је са издавањем календара *Зимзелен*. Данило Медаковић је почео 1850. да издаје календар *Годишњак* и *Ласта* који ће се одржати веома дуго. Касније су Браћа Поповићи наставили са издавањем календара *Годишњак* и покренули су *Народни календар Орао* који је имао неколико варијанти.

У сарадњи са Атанасијем Николићем, Константин Каулиције је остварио своју идеју о годишњацима за народ. Његови календари нашли су пут до најширих кругова читалаца и задуго били најбољи издавачки послови. Ако народни календари нису много учинили за унапређење српске писане речи, они су свакако учинили много за ширење читалачке публике и српске књиге. Заслуга за овај део српске издавачке делатности припада пре свега Константину Каулицију.

Има једно архивско сведочанство да је Константин Каулиције скупљао претплату на немачке књиге и листове. Он је после смрти стаклара Бакаловића тражио од Магистрата, 28. фебруара 1834, да се из његове масе наплати дуг на име претплате на *Mayers Universum, Windermape* и *Bildersaal*. Да би доказао, да је Бакаловић био претплатник на та издања, приложио је оригиналну листу претплатника са својеручним потписима. На листи је било 26 претплатника на Мајеров лексикон, међу њима био је и професор Лазар Лазаревић, сликар Матеј Петровић, адвокати Ђорђе Димитријевић и Александар Костић и ветеринар Јован Теодоровић. (К II, 215).

Константин Каулиције је, као и његов отац Дамјан, о књижарским и издавачким пословима водио рачуна онолико колико су му доносили добит. И он је био склон књижарским и издавачким шпекулацијама. Вук је, на пример, имао тешкоћа да наплати књиге које му је дао на продају. У писмима Георгија Магарашевића Вуку има о томе сведочења. Он је писао после 25. октобра 1829. Вуку: „Да је с Каулицијем тешко на чисто доћи, јер овај све одлаже док из Бечкерека, и незнам одкуд известија о пословним књигама не прими; но знати треба да он у свом дућану ни једне Ваше књиге нема, него да је све продано, а тако ће бити и на другим странама; него је њему тешко растати се с новцем који му је за картање одвећ нужан (*Сабрана дела Вука Караџића, Преписка* I, Београд 1988, 697). Марта 1820. Георгије Магарашевић је писао Вуку: „Каулицију немож код куће наћи" (исто, 777). Који дан потом, 3. априла 1820. Магарашевић је писао Вуку: „Г. Марковић рече да је данас са Г. Каулицијем о Вашим стварима беседио и да му је на питање његово, кад ће платити одговорио да он за то заборавио није, но да ће сваким начином гледати да што скорије буде (исто, 778-9). Из Новог Сада маја 1821. Магарашевић је писао Вуку:

> Пошаљите ми *Absolutorium* за Каулицију. Ономад је код мене био и, што не би човек веровао, за неке моје из Беловара пренумеранте новце положио. Ја сам му онда и за Вас споменуо, а он рече да ће дати кад му *Absol.* дате (исто, 880).

Каулицијев дуг помињао је Магарашевић и у писмима Вуку јуна 1821. (исто, 895) и 16. јула 1821. године (исто, 903). Очигледно без наде да ће моћи нешто учинити за Вука, Георгије Магарашевић му је 13. августа 1821. написао: „Ето Вам

Каулицији у Бечу; гледајте како ћете најбоље за Вас с њиме ствар свршити. Ако Вам се сад измаче Бог зна, оћел после штогод моћи бити. (исто, 928). И 20. августа 1821. Магарашевић је јавио Вуку: „Гледајте те савршите са Каулицијом ту у Вијени, јербо ако га пустите никад ништа". У том истом писму писао је Магарашевић: „Ви сте ме два пута опоминњали да вам *Песнарице* Ваше пошљем" а онда додао да од

> прве части има само Каулиција, које другојачије неда окром 3 фл. словом три фор. и *то ко вами*, као *Песнарице* издатељу!! Ја сам се сумњао узети, највише зато што сам мислио, да сте Ви с Каулицијом, као што сам Вам ономад писао, већ свршили, и размрсили; а друго, што ћу и ја сам, кад дођем лакше донети, ако Ви усхтете да ја од Каулиц. провизионера по ту цену купим (исто, 936).

И 22. фебруара 1822. Магарашевић пише Вуку: „Ја незнам шта ћемо с Каулицијом [...] *он неда*! (*Преписка* II, Београд 1988, 68). А 9. јуна 1823. Магарашевић је писао Вуку: „С Каулицијом неможе се ништа учинити. Ко ће се враг с њиме гложити?" (исто, 215). Магарашевић је 5. децембра 1824. јавио Вуку:

> Ономад ми дође Марковић и донесе ону Каулицијину облигацију од 50 фор. в. коју смо толико пута већ тражили. Шта ћемо с њоме? Ако желите да се судејски поступа, морате дати ком адвокату [...] На то чекамо Вашег опредељења. (исто, 525).

Толико неприлика за наплату новца колико је имао Вук са Константином Каулицијем ваљда није имао ни Доситеј са Дамјаном Каулицијем.

О издавачкој делатности Константина Каулиција има и ово Вуково сведочење:

> У Будиму су прије осам година прештампане из друге и четврте књиге пређашњега изданија све пјесме о Марку Краљевићу под именом: „*Песме Краљевића Марка* совокупљене из различити јуначки песнарица. Изданијем Константина Каулиције, Књигопродавца Новосадскога. (*Serbische Heldenlieder*) у Будиму Писмени Крал. Всеучилишта Пештанског. 1836. (на осмини 125 страна)". Да су пјесме ове прештампане вјерно, од слова до слова, онда ја овдје не бих ни спомињао неправде, коју ми је књижар с тијем учинио свога добитка ради; али су оне тобожњијем *поправљањем* тако *искварене* и *нагрђене*, да је криво по сав народ наш и срамота готово по све наше књижевнике данашњега нараштаја. Не само што је Г. Каулиција, или неко други на његову молбу или за плату, у 25. пјесми из II књиге (*Марко Краљевић у Азачкој тавници*) додао на крају *из своје главе* 36 стихова (те пјесму тобоже довршио), него су и у другима многе ријечи (на стотине) измијењане и читави стихови нагрђени. (*Српски народни лист*, бр. 42, год. IX. - Пешта, 1844, 333-5. Прештампано у: *Српске народне пјесме књ.* II, као напомена уз песму: 65 *Марко Краљевић у Азачкој тамници*).

Лошим издањем песама о Краљевићу Марку из Вукових збирки Константин Каулиције је започео објављивање народних песама за народ. Преправљањем песама са Вуковог правописа на довуковски, отежао је читање народних песама у народу, па је ваљда одустао од даљих прештампавања народних песама.

Била је жеља Константина Каулиција да у својој новосадској књижари отвори и позајмну библиотеку. О томе има сведочанства Георгија Магарашевића у писму Вуку 23. августа 1825. године. Магарашевић је Вуку написао: „Он би желио за своју шпекулацију отворити овде и Lesebibliothek пак Вас моли да заиштете ту од каквог ту [у Бечу] Leihlese-библиотекара правила по којима се владати имају који би књиге на читање узимали, па му Ви пошљите". (*Преписка* II, 628-629). Нема других података о овој Каулицијевој жељи, нити да ли је отворио позајмну библиотеку о својој књижари.

Константин Каулиције је имао намеру да 1825. набави и штампарију. Тешкоћа је била у томе што је Штампарија Пештанског универзитета још увек имала

привилегију за искључиво штампање ћириличких књига. Те године је и Вук нешто радио у Бечу за штампање ћириличких књига. Њему је требало да се ослободи будимске цензуре, која му није била наклоњена, и да дође до бечке цензу̀ре, која му је била наклоњена. Да би се остварила та Вукова жеља, било је потребно да се или укине привилегија Штампарији Пештанског универзитета или да се на неки други начин дозволи штампање српских ћириличких књига. Каулиције се понадао да би једним од таквих решења могао и он отворити штампарију у Новом Саду. Вуку је о томе писао 23. августа 1825. Георгије Магарашевић: „Каулиције се непрестано о том стара, како би и у Н. Саду штогод било, само чека да ту [у Бечу] буде почетак". (*Преписка* II, 628).

Однекуд је Магарашевић чуо, можда баш и од Вука, да је тобоже укинут монопол Штампарији Пештанског универзитета. О томе је одушевљено писао Вуку 7. децембра 1826: „Хвала Богу! да је и monopol будимски престао". (*Преписка* III, Београд, 1989, стр. 336). Радовању није било места. Магарашевић, нажалост, није дочекао престанак привилегије Штампарије Пештанског универзитета. Константин Каулиције је дочекао крај привилегије Штампарије Пештанског универзитета, али после 1830. више није чинио ништа да отвори штампарију. Десило се тако да ни Дамјан ни Константин нису основали штампарију.

После укидања привилегије Штампарији Пештанског универзитета, 1830, Константин Каулиције је наставио да штампа своја издања у тој штампарији. О његовим односима са том штампаријом можда сведоче и његови позиви у *Домовном и општеполезном народном календару* за 1835 и 1837. да обавља услужне штампарске послове. Сасвим је могућно да је те послове обављао у сарадњи са Штампаријом Пештанског универзитета, као њен представник у Новом Саду. О евентуалној таквој сарадњи, можда има архивске грађе у Будимпешти.

И Константин Каулиције се претплаћивао на књиге за књижарске послове. Тако је био претплаћен на 25 примерака романа *Љубомир у Јелисеуму* Милова̀на Видаковића, Будим 1817. године. Такође, 1838. био је претплаћен на по 25 примерака *Књаза од Херцеговине* и *Невини стид* Августа Коцебуа, као и на *Следствија злодејствија* Константина Поповића. Све те три књиге припадају драмској књижевности. Несумњиво је да је био претплаћен и на још неке књиге.

Константин Каулиције је и поклањао књиге. Леп број књига поклонио је библиотеци Српске велике гимназије у Новом Саду. (*Георгије Магарашевић* / Ђорђе Живановић, 138). На поклоњеним књигама је потпис Константина Каулиција. Ваљда ће неко некад пописати те књиге.

Приликом оснивања Српске читаонице у Иригу, поклонио је књиге и Константин Каулиције. Једна књига се нашла у Библиотеци Матице српске и приликом једног јубилеја после Другог светског рата она је враћена у Ириг.

Читалишту београдском „послао је Г. Константин Каулици, трговац из Новог Сада 102 комада књига, србски и руски, на дар". (*Новине Читалишта београдског*, год. I, бр. 35, Београд, 29. август 1847, стубац 272; *Историја српских библиотека* / Љубомир Дурковић-Јакшић, Београд, 1963, стр. 33).

Мора да је нешто књига поклонио и новосадској Српској читаоници. Књиге те читаонице изгореле су 1849, па се неће сазнати које су то књиге и колико их је било.

Коме је још Константин Каулиције поклањао књиге требаће тек утврдити. У сваком случају био је мецена српских библиотека.

Сви послови Константина Каулиција на жалост нису познати. Неки ће и заувек остати непознати. Оно што неће бити спорно јесте да је његов књижарски и

издавачки рад био значајан и у привредном животу Новог Сада и у српској издавачкој делатности. Уза све његове слабости, он је, као и његов отац Дамјан, чинио и учинио много за стварање српске читалачке публике.

ẽ

Син Константина и унук Дамјана, Јован Каулицијe живео је, такође, од књига. Нема поузданих података о датуму његовог рођења. Напред је речено да је Јован, најмлађи син Константина Каулицијa, вероватно, рођен око 1812, а умро 10/22. децембра 1858. године. Живео је свега 36 година.

Јован Каулицијe је изучио штампарски занат. Отац Константин тражио је од новосадског Магистрата 14. октобра 1840. дозволу за оснивање његове штампарије. Магистрат је два пута, 14. октобра и 22. децембра 1840, Намесничком већу препоручивао да се дозволи оснивање штампарије. Сенатор Франц Ланг је

> 14. априла 1841. одговорио да још једна штампарија у Новом Саду није апсолутна потреба; ипак, ако се узму у обзир прилике које карактерише досад невиђено повећани број српских писаца који, производима свога духа, било преводима добрих дела, силно теже да унапреде културу српског народа, - могла би се одобрити још једна штампарија, тим пре што ње нема ни у Банату, ни у Срему, ни у Граници; а њоме би се постигла конкуренција, и лакше објављивање књига. Ланг препушта увиђавности више власти питање: да ли је Јован Каулици, син Константина, за ког овај и моли штампарију, документима довољно доказао своје квалификације за оснивање штампарије.

Намесничко веће је 26. октобра 1841. известило Вишу школску управу да се одобрава оснивање штампарије и о томе обавестило 12. јануара 1842. цензора Франца Ланга да води рачуна о цензури и да од сваке штампане књиге пошаље по 7 примерака, свака 3 месеца почев од 1. новембра. (*Нови Сад, његов магистрат и културна прегнућа новосадских Срба* / Васа Стајић. - *Гласник Историског друштва у Новом Саду*, књ. VI, 1933, св. 1, 2, стр. 125). По свој прилици је Јован Каулицијe у куповину штампарије ушао тек пошто су решени сви административни послови. Штампарија је почела да ради тек крајем 1843. године.

Штампарију је држао са братом Дамјаном под фирмом Јован Каулицијe и ортак. (*Новосадске биографије* I, стр. 316). Браћа Јован и Дамјан 1847. су се разишла због дуга од 700 форинти сребра. Дамјан је тражио од Магистрата да се стави секвестар на штампарију. (*Новосадске биографије*, II 202). Јован Каулицијe је 1846. био закупио Јанковићеву штампарију. То је био и последњи помен Јанковићеве штампарије. (*Новосадске биографије* I, 316). Васа Стајић бележи да је Јанковићева штампарија била одузета Јовану Каулицију. (*Новосадске биографије* II, 202), а на другом месту, да се не зна шта је било са њом. (*Новосадске биографије* I, 316). Лазар Плавшић је написао да је Јанковићеву штампарију 1847. купио Данило Медаковић. (*Српске штампарије од краја XV до средине XIX века* / Лазар Плавшић, Београд, 1959, стр. 283).

Питање куповине штампарије Емануила Јанковића није јасно. Извесно је, међутим, да је Јован Каулицијe 1848. ушао у послове који су му донели добит, али због којих је доспео у затвор. Током маја и јуна 1848. штампао је више од 20 прокламација, српских, немачких и мађарских у више од 20.000 примерака, за то му је 9. августа 1848. исплаћено 262 форинте сребра. Због тих прокламација је доспео у затвор војног суда у Врбасу. Не зна се како се ослободио затвора, али је

убрзо напустио Нови Сад и отишао у Панчево. (*Новосадске биографије* II 202; *Културна историја* II, 213). Из Панчева се обратио мађарској влади за одобрење да покрене новине на два језика, на немачком и српском, у корист мађарског покрета, а тражио је за то и новчану помоћ. Председник владе Лајош Бачањи одговорио му је, 20. јула 1848, да је његов предлог реалан и одобрили су му 500 форинти сребра. Том приликом напоменуо му је: „Задатак вашег листа је да порадите против листова који су наклоњени Аустрији [...] а Србима разјасните стање ствари и да их на измирење склоните. Тога ради потрудите се истаћи, како су Срби Аустријом преварени били [...] постарајте се да Вашем листу дате народни правац, и да ствари износите у таквом облику, који ће и народу разумљив бити". (*Bibliografski pregled listova i časopisa štampanih u Pančevu u periodu od 1868. do 1941.* / Dimitrije - Mita Rankov, *Informator*, sv. 17, Pančevo, 1983, str. 20).

Јован Каулиције није стигао да издаје новине, јер су већ 23. јула 1848. Панчево заузели Срби. (*Културна историја* II 213).

У Панчеву је, чини се, штампао Јован Каулиције одмах по доласку, 1848. па све до 1852. године. Штампарију је дао у закуп 1854. Антону Сибенхару (Зибенхару).

На основу путног листа издатог 4. марта 1852. у Новом Саду био је новосадски грађанин. У Панчево више није путовао као штампар него као шпекулант. Те 1852. обраћао се панчевачком Магистрату тражећи уверење да је имао штампарију у Панчеву. Администрација Војводовине Србије и Тамишког Баната одобрила је 1857. пресељење штампарије Јована Каулиција из Панчева у Нови Сад и издала му дозволу да може обављати штампарске послове. Већ 20. марта 1857. Јован Каулиције је обавестио градско начелство у Панчеву да је штампарија у погону. Ипак, већ 27. марта потписао је уговор о закупу места за грађару од 1. маја 1857. до краја априла 1860. по цени од 491 форинту сребра годишње. Очигледно је да му је нови посао био уноснији.

Игњат Фукс је 1858. поднео молбу окружном надлештву да му се дозволи преузимање штампарије Јована Каулиција и промена фирме на његово име. (*Новосадске биографије* II 203).

Феликс Милекер бележи да је штампарију Јован Каулиције продао 31. јануара 1857. Антону Зибенхару. (*Културна историја* II, 213). Тај податак неће бити тачан јер је Јован Каулиције прешао са штампаријом у Нови Сад. Зибенхар је очигледно у Панчево донео однегде другу штампарију. То је можда разлог што је Јован Каулиције напустио Панчево и вратио се у Нови Сад. У његовој штампарији штампане су књиге 1857-1860. године.

Јован Каулиције се женио два пута. Прва жена му је била Драгиња о којој се зна само да је била Српкиња и да је умрла 27. августа 1854, кад јој је било 25 година. Други пут се оженио Јеленом, рођеном Костић. Јелена га је надживела. Биће да је већ 1859. она ушла у погодбу о продаји штампарије са Игњатом Фуксом. Због некаквог дуга Марку Поповићу, Фукс је већ 2. јануара 1860. продао брзу пресу Поповићу. Ваљда Фукс није исплатио штампарију Јелени, удовици Јована Каулиција, па је 26. јула 1860. Марко Поповић исплатио остатак. (*Новосадксе биографије* IV, стр. 179-80). Није јасно како су ствари даље текле, ипак по свој прилици, Фукс је вратио дуг Марку Поповићу, а брза преса постала је његово власништво. Штампарија је радила под именом Јована Каулиција све док је трајао спор. Напустивши посао у штампарији Јелена је водила грађару. Удала се и други пут. Помиње се 1864. као Јелена Живановић (*Новосадске биографије* II, 205). У два брака Јован Каулиције није имао деце.

Већ прве књиге на којима је потписана штампарија Јована Каулицијa су шпекулације. *Домовни и општеполезни народни календар* за 1844. и календар *Ружица* за 1844. штампани су несумњиво у Будиму. На њиховим импресумима било је одштампано: „У Будиму, трудом и трошком Константина Каулицијa књигопр. издан.". То је одштампано у Штампарији Пештанског универзитета. Тај текст је допуњен у штампарији Јована Каулицијa тако да у коначном облику гласи: *Печатан* у Будиму *до сада, сада пак у Н. Саду код Јована Каулицијa, ц. кр. типографа*, а трудом и трошком Константина Каулицијa књигопр. издан". Текст курзивом је доштампан у штампарији Јована Каулицијa. У *Домовном Календару* и у *Ружици за 1844* објављен је текст Константина Каулицијa *Објављеније на читатеље мојих календара* о којем је напред било речи. Онде је написао и ово: „И уфам се да ће и мој најмлађи син Јован [...] књигопечатњу у Новом Саду отворити из које печатње и овај *Календар* сад изашао јесте".

Испод тог *Објављенија* штампан је овај текст:

> Из моје ново-установљене књигопечатње излази с концем ове године књига под именем *Драгутин краљ српски*. Дело које ће осведочити да заслужује у Новој печатњи аки прво да се печата. Цену од 50 кр. сребра обзнајући, остајем к' услугам готов. Јован Каулиције, Ц. Кр. Књигопечататељ у Н. Саду.

И *Објављеније* Константина Каулицијa и текст Јована Каулицијa су свакако доштампани накнадно, у Новом Саду, у штампарији Јована Каулицијa. Поменуто дело, *Драгутин краљ српски* је „жалосно позорје у 5 дејствије" од Атанасија Николића, 1844. године. Пре *Драгутина краља српског* Атанасија Николића, штампао је Јован Каулиције 1843. посрбу драме Иштвана Балога *Српски вожд Георгије Петровић, Заира, жалосну игру у* V дејствија Волтера, у преводу Давида Рашића и песме *Бачванка* Димитрија Михајловића. Није искључено да је те године штампао и 2. свеску *Стрмоглави преврат Србије* Ивана Соколовића. Извесно је да је посрба Јоакима Вујића Балогове драме о Карађорђу изашла пре октобра 1843. (*Сербскиј вожд Георгиј Петрович иначе наречениј црниј отјатије Београда от Турака* / Божидар Ковачек. - *О театарском делу Јоакима Вујића*, Нови Сад 1988, стр. 46). Није јасан ред штампања. У *Каталогу* књига Каулицијеве књижаре у *Домовном и опште полезном народном календару* за 1844. нема ни једне од књига које је штампао Јован Каулиције. Забуну још више уноси што је у белешци, у том истом *Календару* Јован Каулиције записао да ће *Драгутин краљ српски* изићи „концем ове године". По томе, књига је требала да буде одштампана 1843, а она је изашла из штампе, према импресуму 1844. године. Ни једном речју Јован Каулиције није поменуо четири књиге о којима је напред било речи, а које су штампане у његовој штампарији.

Да ли их није поменуо с тога што их је само штампао, па није био заинтересован да их препоручи као књигу Атанасија Николића. Занимљиво је рећи да од 4 књиге које је Јован Каулиције штампао 1843. две су драмска дела.

У својој штампарији Јован Каулиције је штампао претежно књиге по поруџбини. За оца Константина штампао је до 1848. календаре *Ружицу* и *Домовни и општеполезни народни календар*. Године 1844. штампао је 11 књига. Од тих 11 књига штампао је за оца Константина, књигу стихова *Духовнаја песница*, коју је приредио Јован Милошевић. Све остале књиге штампао је за ауторе, приређиваче и преводиоце. Највећи део тих књига објављене су пренумерацијом. Тако су објављени 1. *Страданија младога Вертера* Гетеа, у преводу Јована Рајића, 2. *Духов-*

на жертва у преводу Василија Јовановића, 3. *Примери добродетељи*, 3. част, Матеја Костића, 4. *Стихотворенија*, кн. 3, Лукијана Мушицког, коју је приредио Георгије Магарашевић, 5. *Спомен прошлости* Петра Стојшића, 6. *Стари пчелар* Максимилијана Ћурчина и 7. *Паразит* Фридриха Шилера, у преводу Ђорђа Малетића. Пренумерацијом је објављен и *Драгутин краљ српски* Атанасија Николића. Ту је књигу огласио Јован Каулиције у *Домовном и општеполезном народном календару* за 1844, како је напред речено. По томе би то могло бити издање Јована Каулицијa, али и не мора. Атанасије Николић је био уредник Каулицијевих календара *Ружица* и *Домовног и општеполезног народног календара*, па је могућно да је његову књигу штампар Јован Каулиције оглашавао као знак пажње, а по његовој жељи. Ово не мора бити и коначан одговор ко је издавач те драме.

Следеће, 1845, штампа Јован Каулиције, сем календара, само једну књигу, збирку моралних текстова, *Совет родитељски* који је приредио Василије Јовановић уз пренумерацију. У 1846. издао је 7 књига. Без имена издавача објављена је књига *Усамљени јуноша* Милована Видаковића; није ли то било издање Константина Каулицијa. Те године штампао је *Критически преглед наградом увенчаног дела „Краљ Дечански"* Ђорђа Малетића и *Утук* III Јована Хаџића-Милоша Светића.

Последње године у којој је несметано радио, 1847, штампао је најмање 9 књига. Међу њима *Историческо-критическо описаније битке косовопољске*, Ђорђа Малетића, две збирке песама Димитрија Михајловића, Мите Барона, *Песмице Драгиње и Смиље* и *Историју восточно словенског богослуженија* Александра Стојачковића. Те године је поново штампао *Стари пчелар* Максимилијана Ћурчина.

Догађаји из 1848. у многоме су одредили штампарску делатност Јована Каулицијa. На 12 страница штампао је текст *Догађаји Вуковарски*, а потом и 23 прогласа са захтевима Срба, Немаца и Мађара. Миодраг Живанов држи да је већ у Панчеву штампао летке: 1. *Захтевања Србаља граничара у немецко-банатском полку*, 2. *Захтевање Србаља немачко банатског полка у скупштини 15. априла 1848. у Црепаји држаној* и 3. *Колика је опасност из несретног тежења Мађара све нас помађарити* Ђорђа Стратимировића. Као летак штампана је и *Граничарска песма* Васе Живковића, за коју Миодраг Живанов такође сматра да је штампана у Панчеву. (*Панчевачка библиографија 1833-1860*/ Миодраг Живанов, Београд, 1985, бр. 5-8).

Чини се да Јован Каулиције 1849. није штампао ништа. Да ли је томе било узрок то што није имао хартије, или је нешто друго посреди, није јасно. Неспорно је да је његов отац Константин штампао те 1849. *Домовни и општеполезни народни календар* за 1850. у Бечу, код Јермена. Потписао се као новосадски књигопродавац, али је те године живео у Панчеву, код сина Јована. Зашто је штампао *Календар* у Бечу није јасно. *У Календару* је на задњој страни корица објављен текст у коме је речено: „Препоручујући ново установљену типографију која ће заиста сваки посао и точно и душевном ценом израдити, остајем понизни Константин Каулиције". Биће да је и ово обавештење одштампано у Панчеву у Јовановој штампарији.

Следеће, 1850. штампао је Јован Каулиције две књиге: 1. *Вист или правила* у преводу Алексе Станојевића и 2. *Домовни и општеполезни народни календар* за 1851. годину. Издавач и овог *Календара* био је Константин Каулиције.

После 1850. нема више књига које су штампане у штампарији Јована Каулицијa у Панчеву.

Јован Каулиције је издао 1852. *Домовни и општеполезни народни календар* за 1853, а штампао га је у Правителственој књигопечатњи у Београду. О издању је

рекао да је 22. годиште и да га је издавао почивши Константин Каулиције. Следећи, *Домовни и општеполезни народни календар за 1854.* издао је, такође, Јован Каулиције, ц. кр. типограф, али га је штампао у Бечу, код Јермена. На *Календару* је одштампано, да је то 23. годиште и да га је „издавао поч. Коста Каулици".

Чињеница да је Јован Каулиције 1852. и 1853. штампао *Домовни и општеполезни народни календар* у Београду и Бечу доказ је да није пословао својом штампаријом. Судећи по свему, тада је штампарију закупио Антон Зибенхар.

У Новом Саду, 1857, Јован Каулиције је прештампао за Игњата Фукса *Јуначке песме о Краљевићу Марку.* То је она књига коју је први пут, 1836. објавио Константин Кулиције, а коју је Вук осудио. Следеће, 1858. штампао је брошурицу *Радосни поздрав у поштанској књижици за 1859.* Димитрија Димшића. Крајем те године Димшићу је штампао брошурицу *Најновија, најслободнија, најверније, избрана, још нигде не виђена поштанска књижица за лето 1859.* Те године штампао је и полемички спис земунског пароха Василија Суботића, *Додатак к првом јунију 1856. лета.* После његове смрти, 1860, потписана је штампарија Јована Каулиција на три књиге: 1. *Најбоља поучителна избрана и још нигде не виђена поштарева књижица* од Димитрија Димшића, 2. *Школа и живот* Ђорђа Рајковића и 3. *Нови занати и друге радиности закон издан 20. децембра 1859, а ступа у живот 1860.* Како је Јован Каулиције умро 10/20. децембра 1858, извесно је да је током 1859. и 1860. продаја штампарије је била у поступку. Име Јована Каулиција је бележено само формално, а штампао је већ будући власник Игњат Фукс.

* * *

Није јасно да ли је Константин Каулиције после повратка из Панчева у Нови Сад 1850. наставио књижарске послове. Књижара му је свакако изгорела у Буни 1849. године. Почетком 1851. Константин Каулиције тражио је ерарски зајам од 4000 форинти сребра, да обнови своју кућу у Новом Саду. Зајам му је одобрен, али га није искористио. Кућу је продао за проширење владичанског двора. Ако је судити по овим подацима, он није обнављао књижару, па би се могло закључити да је њен рад престао бомбардовањем Новог Сада 1849. године. Тада је, по свој прилици престала књижарска делатност Каулицијевих. Јован Каулиције је наставио издавачку делатност издавањем календара, али је и он престао са издавањем књига 1853. године. Тако је после 63 године престала делатност прве издавачке куће у Новом Саду и на територији данашње Војводине.

1990–1993

Употребљене скраћенице за књиге Васе Стајића

Новосадске биографије. - *Новосадске биографије*, св. 1, Нови Сад, 1936.
Новосадске биографије II. - *Новосадске биографије*, св. 2, Нови Сад, 1937.
Новосадске биографије III. - *Новосадске биографије*, св. 3, Нови Сад, 1938.
Новосадске биографије IV. - *Новосадске биографије*, св. 4, Нови Сад, 1939.
Новосадске биографије V. - *Новосадске биографије*, св. 5, Нови Сад, 1940.
Новосадске биографије VII. - *Новосадске биографије*, св. 7, Нови Сад, 1964.
К I. - *Грађа за културну историју Новог Сада*, Нови Сад, 1947.
К II. - *Грађа за културну историју Новог Сад*, Нови Сад, 1951.
П. - *Грађа за политичку историју Новог Сада*, Нови Сад, 1951.

ЛАЗА КОСТИЋ - ЧИТАЛАЦ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Не зна се када је Лаза Костић први пут ушао у неку библиотеку. Трећи и четврти разред гимназије учио је у Новом Саду од јесени 1852. до лета 1854. где му је професор био Јован Ђорђевић. У те три године могао је читати књиге библиотеке новосадске Српске велике гиназије. Школовање је наставио у јесен 1854. у Будиму, где је у лето 1859. матурирао. У јануару 1855, из Будима, честитао је имендан „своме најомиљенијем учитељу, тада још професору у Новом Саду", песмом на немачком језику. Јован Ђорђевић му је одговорио и упутио га да пише на матерњем језику и да чита Вукове *Српске народне пјесме* (*Јован Ђорђевић* / Илија Огњановић, *Јавор*, XIX, бр. 2, 12. јануар 1892, 18; *О Змају* / Лаза Костић, Н. Сад, 1989, 42). Честитку Јовану Ђорђевићу упутио је Лаза Костић и јануара 1856. а професор му је одговорио 19. јануара. Лаза Костић је 22. и 25. јула, 22. августа и 14. септембра 1856. посећивао свог новосадског професора Јована Ђорђевића у Новом Саду. Најомиљенијег професора посетио је и 15. септембра 1856. у библиотеци; свакако у библиотеци новосадске гимназије. Јован Ђорђевић није забележио у свом *Дневнику* разлоге посете Лазе Костића у библиотеци. Ако је ученик дошао по књиге, онда је то први податак о томе да је долазио у библиотеку због књига. (*Лаза Костић у Дневнику Јована Ђорђевића* / Божидар Ковачек, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, даље ЗМСКЈ књ. 8, 1960, Нови Сад, 1961, 228).

Други пут је име Лазе Костића уз неку библиотеку забележено уз Библиотеку Матице српске. Пештански ђаци који су становали ван Текелијанума упутили су, наиме, 20. новембра 1857. захтев Матици српској да им се дозволи коришћење Текелијине и Матичине Библиотеке. Они су тада написали: „Славно Друштво Матице српске таке (је) среће, те две библиотеке има, тј. своју и српског добротвора Саве Текелије, којега ће се славити и успомена живети, док устраје српскога света". Затим су додали: „У споменутим библиотекама налази се велико благо, али која вајда, кад њему немамо приступа, те је за нас који за изображенијем непрекидно тежимо, као затрпано. А колико душевне хране могли би у њима наћи". Додали су и ово: „Учећа се омладина српска с недостатка своје читаонице отпађа се од српског читања и своје слободно време на мање полезно обраћа. Ми мислимо да ће се читаоницом испунити не само жеља пок. Саве Текелије и Матице српске него и самог високог Правитељства, које свако књижевно гибање под окриље своје узима". Захтев су завршили речима: „Из преднаведених узрока надамо се да ће нам славно друштво Матице српске библиотеке што пре отворити на свакидашње употребљење и за ту цел спретну читаоницу одредити". Међу 24 потписника је и Лаза Костић, али нема и потписа Косте Руварца, такође будимског ђака.

На захтев пештанских ђака, у Матици је одлучено да „деловодитељ" Субота Младеновић обавести „проситеље да ће овдашње књижнице до даљег о том расположене, сваке седмице у четвртак пре полдне од 9 до 12 а по полдне од 3 до 6 сати отворене бити; притом Субота Младеновић има пазити да се мир набљудава и да се књижнице не оштете". (*Грађа за историју Библиотеке Матице српске*, I, 1964, 94-95).

Нема података да је Лаза Костић после те Матичине одлуке почео да посећује Матичину Библиотеку. Највероватније је, пак, да је од тада читао у Матичиној Библиотеци. У Матицу је свакако долазио.

Јован Ђорђевић је забележио низ сусрета са Лазом Костићем почев од 13. фебруара 1858. године. (*Лаза Костић у Дневнику Јована Ђорђевића* / Божидар Ковачек, ЗМСКЈ, 8, 1960, 229). Те 1858. године нови уредник *Летописа* био је Јован Ђорђевић који је почев од 97. књиге почео да објављује песме седамнаестогодишњег Лазе Костића. У три књиге *Летописа*, једине које је уредио Јован Ђорђевић, од 97-99. објављен је превод Лазе Костића Хомерове *Илијаде* у десетерцима. У 97. књизи 1858. објављен је одломак шестог певања, а у 98. и 99. 1859. прво певање. Лаза Костић је могао за превођења користити *Илијаду* из Текелијине библиотеке, објављену 1760. у Лондону на грчком. Поред *Илијаде* могао је у Текелијиној библиотеци читати и венецијанско издање *Одисеје* из 1783, у којем је објављен, уз грчки, и упоредни превод на латински.

Јован Ђорђевић је 1. марта 1859. поднео Матици српској предлог за преуређење Матичиних библиотека. Том приликом је рекао: „Под управом славне Матице српске налазе се две библиотеке: Матична и Текелијина. Библиотека Матичина броји 1700 комада књига које је Матица или на поклон добила или у промену за своје књиге. Из ови је извора постала и издржавала се досада ова библиотека; куповни књига у њој нема; или ако има, а оно врло мало. Текелијина библиотека скупљена је трудом и трошком бесмртног родољуба Саве Текелије и има у себи око 4000 комада књига разнога садржаја. Ова библиотека после смрти оснивателъеве (1842. год.) није више никаквом куповном књигом умножена била, кадикад само ако јој је по гдекоја поклоњена књига дошла". У свом предлогу Јован Ђорђевић највише пажње поклања попуњавању обеју библиотека, па каже: „И једна и друга библиотека јесте народна, и као такова треба да и народни значај има, треба да се највише на народну и овој сродне литературе обзире. И за то би се с пуним правом исказати могло да се у оваквој библиотеки српска књига, а од остале славенски књига бар све оне могу наћи које су од најзнаменитији славенски списатеља писане и које литературу своју достојно представљају. Онда кад је ова потреба намирена, може се прећи и на друге неславенске литературе и на поједине научне струке и може се захтевати да и ове бар у најглавнијим делима заступљене буду". Поред овог општег, народног значаја, Матичине Библиотеке, сматрао је Јован Ђорђевић треба да служе и потребама *Летописа*. Потребно је, такође, да се за Текелијину библиотеку „онака дела купују која су питомцима Текелијиног Заведенија и другим овде учећим се младим Србима за ону научну струку потребна, којој се они посвећују", (*Грађа за историју БМС*, књ. I, 1964, 97-99).

Морао је Јован Ђорђевић своја размишљања о Матичиним библиотекама казивати тада и осамнаестогодишњем Лази Костићу, приликом њихових доста честих сусрета.

Предлози секретара Матице српске, Јована Ђорђевића, прихваћени су у Матици српској. Одобрено је 100 форинти годишње за попуну Текелијине библиотеке. Набављен је и приручник о уређењу библиотека *Bibliothekenlehre von Petzhold*, а набављен је и печат за печатање књига и кренуло се на преуређење постојећих библиотека почев од ревизије, жигосања, инвентарисања и израде лисног каталога. Уведена је и књижица за уписивање позајмљених књига. Издвојене су „важније књиге" за повезивање. На овим пословима су уз Јована Ђорђевића и библиотекара Суботе Младеновића радили и питомци Текелијума; зашто не и Лаза Костић.

На уређењу библиотека радило се веома пажљиво. Јован Ђорђевић је тада међу књигама Текелијине библиотеке нашао препис *Душановог законика* и о томе известио Матицу српску 22. јануара 1859. године (*Грађа за историју БМС*, I 1964, 113), а у 99. књизи *Летописа* 1859. га и објавио. У тој књизи *Летописа* објавио је и песме Лазе Костића *Иза сна, Полажници*, и *Стари Циго* као и одломак из *Ромеа и Јулије*, први превод Шекспира Лазе Костића и први српски превод Шекспира и те драме.

У јануару 1861. године Лаза Костић је, без сумње, био на прослави имендана Саве Текелије, на дан св. Саве, у Матици. На тој прослави говорио је Коста Руварац о св. Сави и Сави Текелији. Прослава и беседа Косте Руварца учинили су да Лаза Костић напише стихове о Текелијиној библиотеци у песми *Стогодишњица Саве Текелије*. О библиотеци је написао ове стихове:

Од пољупца леденога
питомац се у сну стреса,
а у старој у књижници
затресе се на полици
жута глава извајана
на попрсју Текелиј'ном;
изнад ње се светли слеме
а испод ње у редови'
зашушташе књиге силне,
расклапа се лист по листак,
а из сваке ситне књиге
силази се поносито
списатељска једна душа.
Врве сенке и гамижу,
напунише сву одају,
једна другој поздрав шушка
у сенчаном загрљају,
па се љубе, па се грле,
мртве душе неумрле.
Ал' у светлост на слемену
и у чело, златно, жуто,
парче неба искинуто
кад у зори златно гори,
у зенице алемове,
сетне, тужне, исплакане
испирајућ' светске ране
у осмејак на уснама,
што вечито благосиља,
у Савино светло лице,

устремице, чудимице,
сви умрли очи су упрли.
Згледају се силне сенке,
нуткају се, нећкају се,
ко ће их се уздаť у се,
да потегне речцу бритку
у здравицу и честитку
благом дану Савиноме.
У нећкању и нуткању
дружина се разгранала,
таласа се изба мала,
једно доле, друго горе,
к'о под буром сиње море;
а над морем једна стена
сунцем стоји умивена,
кад је спази из пропасти
српски морнар очајани,
на колена мора пасти,
па уздахнут': свани! свани!
јер та стена што му сијну
носи главу Текелиј'ну.

На високо мишљење Лазе Костића о Текелијиној библиотеци утицао је свакако Јован Ђорђевић, али је читањем из Текелијиних књига и он лично још више потврдио њену вредност. Двадесетогодишњи Лаза Костић написао је том песмом најоригиналније стихове о једној српској библиотеци.

Лаза Костић је докторирао у Пешти 15. маја 1866. године. Један примерак своје штампане докторске дисертације поклонио је Библиотеци Матице српске, која је две године раније, 1864, била пресељена у Нови Сад.

Када је Лаза Костић постао једном читалац Матичиних библиотека, он више није прекидао читање њених књига. На жалост, нема података о свим Матичиним књигама које је читао. Први поуздани траг о његовом читању у Библиотеци Матице српске у Новом Саду је из 1867. године. О томе постоји реверс на коме пише: „Признајем да сам узео из Књижнице Матице српске ове књиге на прочит: бр. 115/XXXII. 1 (97) 8°, бр. 115/XXXII. 2. (98) 8°, бр. 191. и бр. 233/2 8°, у Н. Саду, 13/25 фебруара 1867. Др Лаза Костић с. р." (*Грађа за историју БМС*, II/1, 1965, 57).

Бр. 115/XXXII (97 и 98) су несумњиво 97. и 98. књига *Летописа* из 1858. и 1859. године, бр. 233/2 друго је годиште *Данице* из 1861, а бр. 191 је *Преодница*. Лаза Костић их је позајмио за припрему прве књиге својих песама (*Песме* Лазе Костића, прва књига, У Новоме Саду, 1873), у којој су објављене песме од 1858-1862. године. Из *Преоднице*, објављене у Будиму 1863, објавио је у тој збирци само две песме *Ђурђеви стубови* и *У ноћи*, очигледно испеване 1862. године.

Следећи сачувани реверс Лазе Костића гласи: „Примио сам данас *Трагедију Милош Обилић* од Симе Милутиновића под бр. 81/16 комад 1. Стерије Поповића под бр. 198/8 комад 1 из Матичине Библиотеке на послугу. У Н. Саду 18. марта 1870. Др Лаза Костић с.р." (*Грађа за историју БМС*, II/1, 1965, 82). Код Стеријине књиге Лаза Костић није написао наслов, а реч је о његовој драми *Милош Обилић*, Будим 1828. године. И Сарајлијину и Стеријину драму читао је Лаза Костић припремајући се да напише приказ драме *Милош Обилић* Јована Суботића, изведене у Српском народном позоришту у Новом Саду и објављене у 7. броју *Матице*,

10/22. марта 1870. године. У приказу Суботићеве драме Лаза Костић је поменуо и драме Симе Милутиновића и Јована Стерије Поповића („*Милош Обилић*" *од Јована Суботића. - Приповетке. О позоришној уметности* / Лаза Костић, Нови Сад, 1989, 187, 575). Да ли је Лаза Костић и у другим приликама овако пажљиво припремао приказивање позоришних драма изведених у Српском народном позоришту нема података, али биће да приказ драме *Милош Обилић* Јована Суботића није изузетак.

Није сасвим јасан случај сачуване белешке из 1871. године: „Милетићу 210 - *Историја Црне Горе* од Милутиновића, и то исто од Милаковића N° 227. *Unsere Zeit* V. 4 Heft. Однео Лаза Костић". Ваљда је те књиге узео Лаза Костић из Матичине Библиотеке за Светозара Милетића, а није искључено да је неко донео поруку од Милетића да му се пошаљу књиге. Како се онде нашао Лаза Костић, понео му је књиге. У сваком случају белешку је написао тадашњи Матичин библиотекар Јован Бошковић. (*Грађа за историју БМС*, II/1, 85).

Недатиран је и реверс Лазе Костића: „Признајем овим да сам примио од г. Антонија Хаџића, секретара „Матице српске" две књиге Вишерове Естетике: *Die Metaphisik der Schönen* а другу Dichtkunst Др Лаза Костић" (Рукописно одељење Матице српске, даље РОМС, М. 5539). Антоније Хаџић, секретар Матие српске, известио је 1. маја 1866. да је Јелена удова Андрејевића рођ. плем. Бајића из Новог Сада поклонила Библиотеци Матице српске Вишерово дело. Лаза Костић је могао књиге да позајми иза 1. маја 1866. године. Нема података у коју сврху је Лаза Костић користио поменуто дело.

Од Милана Савића тражио је Лаза Костић 12. децембра 1908. информације о Сими Матавуљу. Припремао се за светосавску беседу у Матици 1909. године. Војин Срећанов му је одговорио:

> *Нова искра*, год. 1900, бр. 6. доноси Критику Шурминову *Повјест књижевн. хрв. и срп. из пера В. Карабљова*. Иста је изашла и у *Известијама* руске Академије (Имамо у Библиотеци) V тома књ. 1. То је управо критика на II књигу Шурминове *Повијести*.
>
> ---
>
> У истом 6. броју *Нове искре* има белешка да „француски часопис" „La Revue Mondaine" почео је ове године од свог 31. броја доносити приповетке г. Симе Матавуља, које преводи пријатељ српског народа г. Ђорђе Аргирополи, професор и књижевник. Поред приповедака г. Матавуља, доносиће овај часопис и приповетке осталих српских приповедача, што их је већ превео и што ће их даље преводити г. Аргирополи (РОМС 28002).
>
> ---
>
> бр. 10. стр. 320 Руски „Читатель" доноси Матавуљеву причу *Света освета*.

Лаза Костић је послао поруку на недатираној визиткарти Милану Савићу (секретар Матице српске 1895-1912): „Драги Мицо, Јави ми, има ли библи. М. С. сва *Стихотворения* А. С. Пушкина и *Goeth's Gesprache mit Eckermann*. Ако има бар Пушкина (руски) ја бих од недеље - око 16 ог о.м. - дошао на 2-3 дана у Нови Сад. Твој ⁄". Порука је упућена свакако из Сомбора. На лице визиткарте, М. Савић (или Војин Срећанов, библиотекар) забележио је: „5292, Пушкин, *Стихотворения полное собрание вь 1 томъ*, Петроград 1887. 9029, *Стихотворения*, Лајпциг 1861. 1 и 2 томъ издања Академије. Ако то не залегне, има Срећанов целокупна дела Пушкина" (РОМС 1567). По томе што је информацију о књигама дао Војин Срећанов (библиотекар Библиотеке Матице српске 1905-1916), захтев Лазе Костића није могао бити упућен пре 1906. године.

Опет, у недатираном писму Лаза Костић је под тачком 2. написао Милану Савићу: „Испоручи Г. Срђанову моју молбу да ми пошље поштом књигу: G. Brandes *Shakespeare,* а ја бих за који дан возвратио. Наравно: Auf meine Rechnung und (?) Gefahr. Хоћу и ја да наручим ту књигу, па треба нешто да видим пре". (РОМС 1484). Писмо је написао када је послао „коректуру 2-ог табака... Ивковићу..." Код Ивковића су штампане: *Песме*, 1909, у Матичином издању.

Из Сомбора, 17. априла 1909. писао је Лаза Костић Милану Савићу: „Испоручи Г. Срђанову моју молбу да ми пошље препис насловних листова од књига Симе Милутиновића Сарајлије што су у Матици, осим оних 'Чубре Чојковића', и да види има л' гдегод његов потпис (под писмом или посветом), па да ми га верно препише" (РОМС 1579). Срђанов је исписао на цедуљице:

Неколике пјеснице старе, нове, преведене, и сочиніене, С. М. Сараілиом. У Лаіпцигу, у Книгопечатніи Браіткопфа и Хертела. 1826.

Сербианка. - Симеоном Милутиновићем Сараілиом сочиніена (Слика: око божје) Ти једино видиш сваколика! Част перва. У Липисци у Кнігопечатніи Браіткопфа и Хертела 1826.

У „част втора, част трећа, част четврта" нема слике ни мота.

Зориіца Симеоном Милутиновићем Сараілиом сочиніена а Іосифом Миловуком издана. - Aurora, - У Будиму. Штампом Свеучилишта Пештанска 1827.

Дійка Црногорска. Симеономъ Милутиновићемъ Сарайліомъ сочинѣнна. На Цетиню. У Штампаріи Црногорской. 1835.

История Черне-Горе одъ искона до новіега времена. Списана Симеономъ Милутиновићемъ Сарайліомъ. У Бъограду, у Княжеско-Србской Кньигопечатньи. 1835.

История Србіе. списание С. Милутиновића С. [Женска прилика (муза) пише на каменој плочи, коју јој придржава анђелак: История троегодишня Сербие]. Лайпцигъ Георгій Вигандъ, 1837.

История Сербие одь почетка 1813[e] до конца 1815[те] године. Списаніе Симеона Милутиновића Сарайліе. Бистрымь оком / Війла повъсткиня / Сматра свіетъ / И сва у нѣм людства; / Свыше л' даркомь / Кано т' збилъосткиня / Слична цвіеть, / И плодъ храни Сербства. У Лайпцигу печатано кодъ Берн. Таухница юніора. 1837.

Троесестарство или сербске тры милине. У Видину 1816[a] лъта сочиніо посочки (и сада поисправіо) Симеонъ Милутиновићъ Сарайлія. У Лайпцигу у штампаріи Брайткопфа и Хертла. 1837.

Отзывъ на позывъ. - 1839-е год. У Пешти. Писмены Иос. Баймела Ц. К. Прівіл. Прімаціал. Острогонскогъ Кньигопечателя.

Троебратство то естъ родь, путъ и наадъ мужа, Творевина у три пъсне за у Сербіянку одъ Симе Милутиновића, Сарайліе. У Бъограду, При правителственой Книгопечатны, 1844.

Лирске песме Симе Милутиновића Сарајлије издала је Српска Књижевна Задруга под бр. 52.

Друго издање *Историје Србије* изашло у Београду 1888. Потписа његова нисам нашао.

Матичин библиотекар, Војин Срђанов, побележио је несумњиво сва дела Симе Милутиновића Сарајлије које је тада Библиотека имала, али потписа није било. Према поштанском жигу, информација је стигла у Сомбор већ 20. априла 1909. године (РОМС 28002).

После одласка Јована Радонића из Библиотеке Матице српске начињен је 28. новембра / 9. децембра 1905. *Списак* лица која су узела књиге на реверс. Под бројем 33 забележено је: „Лаза Костић, 6026-6036 (по главном списку)" (*Грађа за историју БМС*, 3, 215-216). Део тих књига остао је у сомборском стану Лазе Костића и после

његове смрти 9. децембра 1910. године. Од Радивоја Симоновића потражио их је 8. новембра 1911. Војин Срећанов писмом:

Библиотека
Матице српске
Нови Сад

У Новом саду 8. XI. 1911.

Поштовани господине Докторе,

Од стране председништва Матичина упућен сам да се обратим на Вас у ствари некојих књига Матичиних, које се задржале у оставини пок. Лазе Костића.

Још за доба Радонићево узео је пок. Л. К. некоје књиге Хомерове, немачка издања. Реверс додуше не постоји, али у нашем главном списку стоји поред тих књига руком Радонићевом записано Л. К., што тумачим да се односи на Лазу Костића. То су дела:

број 6027, 1, 2 Homer - Voss I. H. Lantenbacher, *Werke in zwei Bänd*, Stuttgart
број 6028, Homer - La Roche, *Ilias* 1-6 Leipzig
број 6029, Homer - Ameis K. I. Hentze C. D., *Ilias* 1(1-4), 2(1-4) Leipzig
број 6030, Homer - Ameis K. I., Hentze C. D., *Odyssee* 1(1-2), 2(1-2)
број 6031, Authenrieth, *Wörterbuch zu dem Homreischen Gedichten*
број 6032, Homer - Jordan, *Ilias.* Frankfurt 1892.
број 6033, Homer - Jordan, *Odyssee* Frankfurt 1889.
број 6034, Homer - La Roche, *Odyssee* 1, 2. Leipzig.

Ја сам пак издао за дра Л.К. два *Матичина Календара* и то за 1904. и 1905. годину. А како ових из 1905. посве немамо, јер су у мањем броју штампани, то би нам драгоцено било, да нам се поврате.

Стога бих Вас молио, господине докторе, да прегледате књиге, које су биле својина пок. песника, те да одаберете (?) Матичине књиге и пошаљете их нам. Могуће је да ће се наћи још која књига, ну довољан ће Вам знак бити жиг Матичине Библиотеке, што је јасан доказ да је књига Матичина.

Захваљујући Вам, господине докторе, на Вашем труду молим Вас да ме известите о резултату.

С одличним поштовањем

Војин Срећанов
књижничар Матице српске

П.С. Ако би се нашао 1 примерак „Гордане", Молио (би) ако је могуће, да нам се пошаље за Библиотеку. Ја сам пре 2 године искао писмом од дра Л.К. један примерак, (али) ми је он одговорио да нема.

Касниja напомена: Милану тишлеру платио 3 круне за сандучић и спаковао 18/XI 911. (РОМС 28051).

Судећи по овом списку Лаза Костић је раније вратио књиге под бројевима главног списка 6026, 6035 и 6036.

Није сачуван одговор Радивоја Симоновића Библиотеци Матице српске, али постоји одговор библиотекара Војина Срећановог њему од 23. новембра 1911. у коме га је известио да је примио сандук са књигама. То писмо гласи:

Нови Сад 23. XI 911.

Поштовани Господине Докторе,

Имам част известити Вас, да сам примио сандук, у коме сте послали Хомерова дела под нашим бројевима 6027/1.2, 6028/1-6, 6029/1-8, 6030/1-4, 6032, 6033, 6034/1-2. (Последње две истина су без жига биле, али су тачно наше према списку) и један прим. *Гордане* на француском. Свега са Горданом 25 књига.

Хвала Вам на труду!

Што се *Гордане* тиче, ја сам хтео један српски примерак, али сам сазнао да је таких штампано врло мало, те их нема. Ипак сам мислио да ће се ваљда наћи у књигама пок. дра Лазе. На немачком је имамо већ од пре.

С одличим поштовањем

Војин Срећанов

архивар-библиотекар

Матице српске (РОМС 55681)

Судећи по свему, тако су у Библиотеку Матице српске враћене све њене књиге које је Лаза Костић држао до своје смрти. Разуме се ако календари за 1904. и 1905. нису били из Библиотеке.

Шта је још све читао Лаза Костић у Библиотеци Матице српске можда се неће никада сазнати, али је извесно да ће се понешто од тога шта је читао утврдити. Младен Лесковац је, на пример, припремајући за штампу аутобиографске текстове Лазе Костића *Из мога живота* нашао у Библиотеци Матице српске број 7-8 *Босанске виле* од априла 1910. године, одакле је преузео текст *Како сам упознао Никанора Грујића*, стр. 100-101 који је читао Лаза Костић. На том примерку Лаза Костић је

> графитном писаљком извршио неколико исправака штампарских грешака (ко се начитао Костићевих рукописа одмах ће их препознати). Ово су те грешке: м. (место) вјерујемо - вјерујеме; м. слеме - сламе; м. Владика ћипи - Владика ћути (*Из мога живота* / Лаза Костић, Београд, 1988, 367).

По оном што се сасвим поуздано зна Лаза Костић је читао књиге Библиотеке Матице српске, пре свега, као и сваки читалац, али их је читао и за припремање својих књига, а и за писање својих студија и расправа. Судећи по *Босанској вили*, могућно је да је Лаза Костић исправљао своје текстове и у другим часописима и листовима Матичине Библиотеке. То, међутим, тек треба утврдити.

Лаза Костић је рано читао Симу Милутиновића Сарајлију, а занимљиво је да се он о његовим књигама интересовао и 1909. године. Могао би бити доказ да му је Сима Милутиновић на неки начин био непрестани предмет за размишљање. Сличан је случај и са његовим читањем Хомера. Читао га је у Матичиним библиотекама од времена када је био гимназијалац у Будиму, па до смрти. Последње Хомерове књиге није стигао ни да врати, а узео их је на читање до 1905. године.

* * *

О томе како је Лаза Костић читао у Библиотеци Матице српске, познато је сведочење Милана Савића. Он је забележио касније читања Лазе Костића у Матичиној Библиотеци. О томе је написао:

> У доцније доба становао је (У Новом Саду) свагда у хотелу Јелисавети, „Јеци", у првим или другим собама надесно од басамака. После свршене тоалете и доручка долазио је у Матицу да ради. Није ли био Тома Хаџић у Н. Саду, ја сам при поласку на ручак закључавао басамке за собом, да се незвани гости не ушуњају. Лаза је то знао и кад хтеде отићи дозвао је послужитеља да му отвори врата.
>
> Ту је Лаза, свагда у великој дворани, радио често на преводима Шекспирових драма. Кад сам по подне дошао у Матицу, врло сам га ретко затекао, али сам му свагда на говорничком столу, „певници", нашао раштркани рукопис и велико енглеско издање

> Шекспира у једној књизи. На оближњем дугачком столу био је енглеско-немачки речник Murter - Sanders и Вук, „Влк". То је Лази био ручак. (*Лаза Костић* / приказао Милан Савић, Нови Сад, 1929, 108).

Лаза Костић, читалац Матичине Библиотеке, имао је сасвим сигурно извесне привилегије. Матичин библиоткар Јован Радонић био је ваљда последњи који му је испуњавао жеље без резерви. Пре њега, то су свакако, на свој начин, чинили Матичини секретари Јован Ђорђевић, Антоније Хаџић и Милан Савић, као и Матичин библиотекар Јован Бошковић, сви до једног његови пријатељи.

Податак Милана Савића о томе како је Лаза Костић читао у Библиотеци Матице српске је веома важан. По његовом казивању, Лаза Костић је читао у свечаној сали, „великој дворани... свагда на говорничком столу" а не у читаоници. Тако је читао да му не би сметали други читаоци, јер је одмах преводио или писао. Милан Савић је највероватније наставио да даје такву привилегију Лази Костићу коју је имао од раније. Међу погодностима које је имао Лаза Костић као читалац било је и то што је могао да чита и у време када су Библиотека и читаоница били затворени. Такав однос Библиотеке Матице српске према Лази Костићу није непознат. У свим уређеним и добро вођеним библиотекама, угледним и уваженим читаоцима увек је указивана посебна пажња и обезбеђивани посебни услови читања. Лаза Костић је био један од таквих читалаца Библиотеке Матице српске, али сигурно не и једини.

Лази Костићу је Библиотека Матице српске била потребна и с тога што није имао своје библиотеке. Др Радивоје Симоновић је написао да није чудо „што Лаза није имао библиотеке... јер се много пута селио", а потом додао и ово:

> Једаред су му књиге остале у Новом Саду 1877. кад је отишао у Беч, па у Црну Гору. Други пут, кад је 1879. отишао у Србију да тамо остане (као што пише „als ich 1879. nach Belgrad kam um eventuell dort zu bleiben").
>
> Трећи пут је 1883. побегао из Београда бојећи се осветe краља Милана. Онда је у Земуну купио *Хамлета* и само то однео у Суботицу.
>
> Четврти пут је из Војводине 1884. отишао у Црну Гору, па није могао собом понети књиге.
>
> Пети пут је 1891. оставио све књиге у Црној Гори и понео само *Гордану*, српски штампану на Цетињу, и неколико писама и бележака.
>
> Кад је био у Загребу и Крушедолу, од 1891. до 1895, није му требала приватна библиотека. Књиге узајмљене у Загребу морао је све вратити.
>
> Тек пошто се оженио 1895. и стално настанио у Сомбору, накупио је неколико књига *Летописа* и Вуков речник и превода од Шекспира. Већином је у Читаоници читао лепу књижевност, а кад је отишао у Нови Сад, у Матици. Иначе је до смрти држао париски лист *Le Journal*.
>
> Лаза је имао рђав обичај да прочитану или прегледану књигу просто баци ако је видио да му више неће требати. Тако је сав *Летопис* доспео у кошар под шупу, па је разграбљен од неписмених заједно са Јагићевим *Archiv für slawische Philologie* који је Лаза држао, а ја узалуд тражио.
>
> Чувао је само неке лексиконе, француске и енглеске, и Вуков речник, а књиге позајмљене од Матице морао сам натраг послати после Лазине смрти.
>
> Цела Лазина библиотека спакована је у два сандучета и послана г. др Дунђерском - већином јефтина издања и ситнице без вредности. (*Успомена на Др Лазу Костића* / Радивој Симовић, Нови Сад, 1986, 69-70).

И у писму Васи Стајићу из Сомбора 20. децембра 1925. Радивој Симоновић је писао да Лаза Костић

> Библиотеке није имао, ни једног *Летописа*, ни једног *Archiv für slawische Philologie* што знам да је добијао, нисам нашао.

И затим:

> Од Лазине оставине што је имало да пропадне то је већ пропало јер је у шупи било гомила књига и писама у вешкорпама и нека на тавану које су пре него што сам их могао склонити, пре него што сам добио пуномоћ од Геде (Дунђерског) деца наследника развукла и утаманила - тражећи старе марке. (*Успомена на Др Лазу Костића* / Радивој Симоновић, 126-127).

Има једно познато писмо Лазе Костића где помиње и своје књиге, упућено Јовану Бошковићу 16. маја 1884. из Сомбора, у коме каже:

> Молим те да ми пошљеш моје хаљине (особито летње одело од платна) и заостала писма, списе и књиге (нар. песме и т.д.), али одмах на адресу J. Јовановића Змаја у Беч (IX. Porcellangasse, 56). (*Из писама д-ра Лазе Костића* / Риста J. Одавић, *Гласник Историског друштва у Новом Саду*, даље ГИДНС, 4/2, 1931, 333).

Постоји један списак: *Књиге Лазе Костића* који је начинио Радивој Симоновић (РОМС, М. 10774). У списку је 48 наслова. Под бројем 39 је забележено: *Вукове народне песме најстар. јуначке*. Ваљда је то примерак *Народних песама* који је тражио од Јована Бошковића. Под бројем 35 забележено је 12 разних *Летописа* и књига Мат. (Матице), а под бројем 43 *Arhiv f. slav Philolog*. 1904. I. Симоновић је у писму Васи Стајићу, после смрти Лазе Костића, рекао да од његових књига није ништа остало. Ова сведочења Радивоја Симоновића као и пошиљка књига Библиотеци Матице српске, после смрти Лазе Костића, сведочанства су, али не и сасвим поуздана о личној библиотеци Лазе Костића и разлозима његовог интензивног читања књига Матичине Библиотеке.

До одласка у Сомбор, Лаза Костић није ни могао имати своје библиотеке јер није имао стан у коме би сместио књиге. Као велики читалац био је упућен на библиотеке. Јовану Бошковићу је 10. децембра 1878. писао да би му „дипломатска служба била повољнија од катедре права" и додао: „Особито би се нашао у свом елементу да ме тутну у Париз, ради библијотеке. (*Из писама Лазе Костића* / Ристо Одавић, *ГИДНС* 3/2, 1930, 310).

Читајући у Библиотеци Матице српске, уз пажњу коју су му поклањали Матичини секретари и библиотекари, Лаза Костић је по свој прилици упознао и библиотекарске послове. У писму Миши Димитријевићу из Београда 16. фебруара 1881. написао је:

> Чеда (Мијатовић) врло је услужан. Прво ми нуђаше Баново место. Одбијем. Онда дође са библиотекарством, после (архимандрита) Дучића, који иде у Москву. То примим са примедбом да не верујем да ће он у том успети док је Стојан министар просвете и Абердар његов шурак (*Лаза Костић* / Милан Савић, Нови Сад 1929, 33).

У писму је реч о упражњеном месту библиотекара Народне библиотеке у Београду. Лаза Костић није постао библиотекар, јер му судећи према писму, нису били наклоњени министар просвете Стојан Новаковић и његов шурак Милан Кујунџић Абердар. Не треба сумњати да би Лаза Костић прихватио место библиотекара из два разлога, прво, јер је био велики читалац и била му је потребна велика библиотека и, друго, знао је библиотекарство, упознао га је у Библиотеци Матице српске.

Када буде објављена преписка Лазе Костића утврдиће се и остали односи његови са Библиотеком Матице српске и библиотекарством. Оно што се неће мењати ни после тога, чињеница је да је био дугогодишњи читалац Библиотеке Матице српске и да му је она много пута била на помоћи у књижевном и научном стваралаштву.

***

Нема података у Матичиним архивама и записницима да је Лаза Костић поклањао књиге Библиотеци Матице српске, али је сасвим сигурно да их је поклањао. Сачуване су две његове књиге, једна са почетка његовог књижевног и научног рада, а друга са краја. Прва је:

Theses e scientiis juridicis et politicis in R. scientiarum universitate juris universi doctoris gradu annutu inclytae facultatis juridico-politicae publice propugnandas suscepit Lazarus Kostić. Anno 1866. - Budae : Typis Reg. univers. hungariae, [1866]. - [10].; 20 cm (P II 3903, инв. бр. 6671).

На првој страници заштитног листа написао је недатирану посвету: „Славној Матици српској. Лаза Костић".

Друга сачувана књига коју је Лаза Костић поклонио, и последња коју је могао поклонити, је брошира:

Сима Матавуљ / говорио на св. Саву 1909-е на свечаном скупу књижевног одељења Матице српске Лазар Костић. - У Сомбору: Штампарија М. Бикара и Другова, 1909. - 12 стр.; 29 см (P IV 3005, инв. бр. 28395).

На насловној страници је посвета „Матици српској Лаза Костић".

Матичина издања није било потребно да поклања. Већ прву књижицу Лаза Костић у издању Матице српске 1861. *У спомен стогодишњице Саве Текелије*, објављену анонимно, у малом тиражу од 300 примерка, и дељену на прослави јубиларца у Новом Саду није поклонио Библиотеци Матице српске и да не би открио ауторство.

Матични библиотекари су издвајали сва Матичина издања за Библиотеку, па и књиге Лазе Костића:

1. *Беседа* : алегоријска драма без дијалога од Лазе Костића. - У Новом Саду : Епископска печатња, 1865. - 16 стр.; 25 см.

Сепарат из 109. кн. *Летописа Матице српске.*

2. *Максим Црнојевић* : трагедија у пет радња / написао Лаза Костић. - У Новом Саду : Матица српска, 1866 (Нови Сад : Епископска штампарија). - 4, 123 стр.; 23 цм.

3. *Основа лепоте у свету с особитим обзиром на српске народне песме* / написао Лаза Костић. - У Новом Саду : Српска народна задружна штампарија, 1880. - 144 стр. ; 23 см.

[Прештампано из *Летописа Матице српске*, кн. 121-124, 1880]

4. *Основно начело : критични увод у општу философију* / написао Лаза Костић. - У Новом Саду : Српска штампарија дра Светозара Милетића, 1884. - 91 стр.; 23 см.

Прештампано из *Летописа Матице српске*, кн. 138, 139.

5. *Цар Лир* : трагедија у 5 чинова / написао Виљем Шекспир ; с енглеског превео Лаза Костић. - У Новом Саду : Штампарија Српске књижаре Браће М. Поповића, 1894. - 100 стр.; 23 см.

Прештампано из *Летописа Матице српске*, кн. 177-180.

Ове књиге нема у каталогу *Списак књига и рукописа у Библиотеци Матице српске*, Нови Сад, 1899.

6. *Ромео и Јулија* : трагедија Виљема Шекспира ; с енглеског превео Лазар Костић. - Нови Сад : Матица српска, 1907 (Нови Сад : Штампарија Српске књижаре Браће М. Поповића). - 95 стр.; 24 цм. - (Књиге Матице српске ; бр. 17).

7. *Песме* / Лазар Костић. - Нови Сад : Матица српска, 1909 (Нови Сад : Парна штампарија Ђорђа Ивковића). - 438, 5 стр.; 25 см. - (Књиге Матице српске ; бр. 27-29).

Није требало да Лаза Костић поклања Библиотеци Матице српске ни издања Српског народног позоришта, јер је и иза њих стајао Антоније Хаџић, као што је стајао и иза издања Матице српске. И та су издања долазила у Библиотеку Матице српске као и Матичина издања:

1. *Максим Црнојевић* : трагедија у 5 чинова с певањем / написао Лаза Костић ; за позорницу удесио А. Хаџић ; музика од А. Максимовића. - Нови Сад : Српска народна задружна штампарија, 1872. - 111 стр.; 16 см. - (Зборник позоришних дела ; св. 5).

2. *Ромео и Јулија* : трагедија у пет чинова / од В. Шекспира ; с енглеског превео Л. Костић ; за српску позорницу удесио А. Хаџић. - У Новом Саду : издаје Управа Српског народног позоришта ; трошком књижаре Браће М. Поповића, 1876 (У Новом Саду : Српска народна задружна штампарија). - 96 стр.; 16 см. - (Зборник позоришних дела ; св. 10).

Ни ове књиге нема у каталогу: *Списак књига и рукописа у Библиотеци Матице српске, Нови Сад, 1899.*

3. *Пера Сегединац* : трагедија у пет чинова из повести народа српског / написао Лаза Костић. - 2. поправљено изд. - У Новом Саду : издање Српске књижаре Браће М. Поповић, 1887 (У Новом Саду : Штампарија књижаре Браће М. Поповића). - 136 стр.; 19 см. - (Зборник позоришних дела ; св. 22).

Лаза Костић је следеће књижице објавио личним трошком:

1. *Спомен Јовану Андрејевићу* / од Лазе Костића о парастосу 8. августа 1864. - У Новом Саду : У Епископској штампарији, 1864. - (6) стр.; 25 см.

2. *Споменик тристогодишњице Шекспирове светковине у Новом Саду* на Ђурђев-дан 1864 / Лаза Костић, Ј. Андрејевић. - У Новом Саду : Брзотиском Епископске књигопечатње, 1864. - 38 стр.; 28 см.

Ни ове књижице нема у каталогу: *Списак књига и рукописа у Библиотеци Матице српске*, Нови Сад, 1899. Примерак који је регистрован у *Каталогу Библиотеке Матице српске* II / Димитрије Кириловић, бр. 2388, је из библиотеке Српске велике гимназије.

3. *Последњи дани Помпеја* / Едгар Литн Булвер ; превео с енглеског Лаза Костић. - Нови Сад : Печатња Игњата Фукса, 1865-1867; 3 кн.; 14 см. - (Забава Српкињама ; III-IV).

Кн. I: - 1865. - 147 стр.

Кн. II: - 1865. - 268 стр.

Кн. III: - 1867. - 317 стр.

4. Gordane : Lustspiel in vier Aufzügen / von Lazo Kostitsch aus dem serbischen Manuscript. - Neusatz : Druck von Dr. Pavlovits und Jocits [1891]. - 77 str.; 22 cm.

Да је на немачки превео Лаза Костић и година издања 1891. према: *Лазе Костића Ускокова љуба на немачком* / Страхиња К. Костић. - *Зборник историје књижевности*, Одељење литературе и језика САНУ, Београд 1968, 158.

5. *Песме Лазе Костића*. - У Новом Саду : Српска народна задружна штампарија, 1873-1875. - 2 кн.; 17 цм.

Кн. 1 - 1873.-160 стр.

Кн. 2. - 1874 (1875). - 240, 4 стр.

6. *Пера Сегединац* : трагедија у пет чинова из повести народа српског / написао Лаза Костић. - Београд : у Краљевско-српској државној штампарији, 1882. - 164. стр.; 16 см.

Наградила Матица српска својом највишом наградом.

7. *Ускокова љуба* : глума у четири чина : грађа српска нар. пјесма *Љуба хајдука Вукосава* : Вукова збирка III / Лаза Костић. - Цетиње : У државној штампарији, 1889. - 82 стр.; 25 см.

Примерак Библиотеке Матице српске је непотпун, завршава се на стр. 82.

8. *Ускокова љуба* : глума у четири чина : основа срп. нар. пјесма *Љуба хајдука Вукосава* : (Вукова збирка III) / Лаза Костић. - Цетиње : у Књ. црног. државној штампарији, 1890. - 96 стр.; 25 см.

9. *О Јовану Јовановићу Змају (Змајови) његову певању, мишљењу и писању и његову добу* и према свом говору од 24 новембра 1899 у дворани Матице српске / доткао и дописао Лазар Костић. - Сомбор : штампарија Фердинанда Битермана и сина, 1902. - 435 стр.; 28 см.

10. *Ромео и Јулија* : једна понуда за одомаћивање Шекспира у српском народу / од Лазе Костића. - Нови Сад : Епископска књигопечатња, 1866. - 41 стр.; 25 см.

Неке од ових књига, ако не и све, Лаза Костић је морао послати Библиотеци Матице српске. Било је много начина да се оне не сачувају. Прво издање *Пере Сегединца*, издато у Београду 1882. могло је, на пример, доспети одмах у Српско народно позориште.

Најсложенији је проблем књига других издавача или издавача, који - може бити - и нису слали књиге Лази Костићу. Међу таква издања иду:

1. *Краљ Лир* : трагедија у пет чинова / написао В. Шекспир ; први чин превео Л. Костић, прву половину трећег чина А. Хаџић, а остало Д. Стефановић ; за српску позорницу удесио А. Хаџић. - Панчево : Накладом Књижаре Браће Јовановића, [1881]. - 2 књ. 16 см. - (Народна библиотека Браће Јовановића ; св. 12, 16).

I: - 64 стр.

II: - Стр. 65-120.

2. *Хамлет, краљевић дански* / Виљем Шекспир ; с енглеског превео Лаза Костић. - Мостар : Књижарница Пахера и Кисића, 1903. - 222 стр.; 15 см. - (Мала библиотека ; св. 51-53).

3. *Ричард* III : трагедија у 5 чинова / Виљем Шекспир ; с енглеског превео Лаза Костић. - У Мостару : штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића, 1904. - 199 стр.; 15 см. - (Мала библиотека ; св. 71-73).

Сасвим је могуће да Лаза Костић ове књиге није ни добијао. Ипак, требаће утврдити однос ових издавача и аутора и тек онда установити да ли их је Лаза Костић добијао, а потом и поклањао.

Мање сложен проблем су сепарати:

1. *Народно глумовање* / приказује Лазо Костић. - Сарајево : Земаљска штампарија, 1893. - 12 стр.; 27 см.

Сепарат.

2. *У Буковчевој изложби* : (скорашња успомена) / Пише Лаза Костић. - Сарајево : Земаљска штампарија, 1895. - 12 стр.; 25 см.

Прештампано из илустрованог листа *Наде*.

Први сепарат Библиотека Матице српске откупила је из библиотеке Александра Сандића 22. јуна 1909. године. Највећи део сепарата морао је доспети у руке Лазе Костића. Колико их је добио и коме их је поклонио сада није могуће рећи.

Преводилац Gordane На француски, Шарл Пике послао је несумњиво Лази Костићу превод, ваљда неколико примерака његовог издања:

Gordane : comédie en quatre actes / par Lazo Kostitch ; traduit du manuscrit serbe et adaptée à la scène française par Ch. Piquet. - Carbeil : Imprimerie J. Crétè, 1891. - 83 str.; 23 cm.

Шта је било са тим примерцима не зна се. Библиотека Матице српске није имала Gordane на француском 1891, као што тада није имала ни цетињско издање на српском, а ни на немачком језику. (*Списак књига и рукописа у Библиотеци Матице српске*, 1899). Немачко издање Библиотека Матице српске је имала пре 23. новембра 1911. када је Радивој Симоновић послао још један примерак (РОМС 55681). Мита Костић је 29. јуна 1920. издвојио један примерак из дупликата за библиотеку Филозофског факултета у Скопљу (*Грађа за историју БМС*, IV/1, 1969, 49, бр. 410). Данас тог примерка нема у Народној библиотеци „Климент Охридски". (*Каталог на старопечатени и ретки книги во НУБ „Климент Охридски" Скопје* / Михајло Георгиевски, Скопје, 1983).

Немачко издање *Gordane* дошло је у Библиотеку Матице српске свакако за живота Лазе Костића, а после 1899. године. Можда га је Лаза Костић и поклонио, али о томе нема података. Тада је могао поклонити и француски превод, али нема података да су књиге тако доспеле у Библиотеку Матице српске, па није искључено да су ту доспеле између 1899. и 1910. и неким другим путем. У тим годинама Лаза Костић није имао ни цетињско издање *Ускокове љубе*.

У Библиотеци Матице српске је током много година сакупљено и неколико књига које је Лаза Костић поклонио другим лицима:

1. На докторској дисертацији *Thesese sceientiis juridicis et politicis* (Р II 3746, инв. бр. 6671) написао је посвету на предњим корицама: „Тони Хаџићу Лаза Костић".

2. На следећем примерку те књиге (Р II 3155, инв. бр. 195850) посвета на предњим корицама: „Своме брату дру Александру Пеичићу Л. Костић".

3. Сасвим необичан је случај двеју посвета, недатираних, такође на докторској дисертацији, на примерку Текелијанумске библиотеке. (РТк лат II 42, инв. бр. 52297). Прва посвета је на предњим корицама: „Господину професору Јосипу Ференцу". На задњим корицама је посвета: „Господину дру Светозару Милетићу". Посвете нису потписане.

Књигу по свој прилици није послао ни једном, а она је стигла у библиотеку Текелијанума.

4. На корицама београдског издања *Пера Сегединац* из 1882. (Р I 3254, инв. бр. 314908) има посвета: „Лази К. Лазаревићу Лаза Костић".

5. Младен Лесковац је 1955. поклонио Библиотеци Матице српске непотпун примерак *Ускокове љубе* штампан „у сасвим малом броју примерака" 1889. године (Р III 3015, инв. бр. 187298). (*Костићеве исправке у једном примерку „Ускокове љубе"* / Младен Лесковац. - *Лаза Костић* / М. Лесковац, Н. Сад, 1991, 209). Примерак је био власништво кнеза Петра Карађорђевића. Константин Ђ. Станојевић је забележио на насловној страници да је књига: „Добивена на поклон од краљеве гарде". Војислав М. Јовановић - Марамбо забележио је на првој страници предњег заштитног листа: „Лични, или ручни примерак песников са исправкама и допунама (стр. 7, 22, 28, 67-68). Непотпуно - Недостају стр. 83 и даље. Из цетињске библиотеке 'Књаза Кара-Ђорђевића'. Купљено 1925. године у антикварници 'Код Народног Гуслара' за 15 динара". Иза овога, записао је Вељко Петровић: „Поклонио ми Воја Марамбо 1939. г. ВП". Иза та два записа је запис Младена Лесковца: „Поклонио ми децембра 1950. Вељко Петровић - Младен Лесковац".

Детаљан опис исправака Лазе Костића у примерку *Ускокова љуба* из 1889. дао је Младен Лесковац (*Костићеве исправке у једном примерку „Ускокове љубе"* / Младен Лесковац 211-217).

6. На полеђини насловне стране *Ускокове љубе* из 1890, (Р III 3077, инв. бр. 232549), примерку увезаном у полукожу, написао је посвету: „Ани М. Димитријевића у знак пријатељског поштовања Лаза Костић".

7. *Gordane* (Ускокова љуба) у преводу на француски Шарла Пикеа из 1891 (Р III 3264, инв. бр. 250341) на првој страници предњег заштитног листа написао је посвету: „A. Madame Kèti Michetitch Lazo Kostitch".

8. На другом примерку *Gordane*, на француском (Р 19 фр III 2, инв. бр. 533634) на првој страни предњег заштитног листа написао је посвету: „A mon éminent confrère Ms. Joseph A. Lang Lazo Kostitch. Zombor le premièr jour du XX siècle."

9. На немачком преводу *Gordane* 1891 (Р II 3154, инв. бр. 17297) на корицама у врху написао је: „Геди Л. Дунђерском Лаза Костић". На дну корица и насловне странице потписао се: „Гедеон Дунђерски VIII р. 1891 4/XII". Датум Г. Дунђерског би могао бити доказ о години издања овог, немачког превода.

10. На корицама сепарата из *Гласника Земаљског музеја у Босни и Херцеговини*, 1893, *Народно глумовање* (IV 140, инв. бр. 12011) написао је: „А. Сандићу Лаза Костић".

11. На преводу *Pandekte* Хенрика Дернбурга из 1900. (Р III 3021, инв. бр. 193120), на првој страници предњег заштитног листа написао је: „Пријатељу др-у Мих. Политу Десанчићу одужује се Лаза Костић".

12. У црвено платно увезеном примерку књиге *О Јовану Јовановићу Змају (Змајови)* 1909, (Р III 3056, инв. бр. 224075), на првој страници заштитног листа написао је посвету: „Пријатељу Тоњи Д. Манојловићу и његовим лепим добрим и разумним кћерима Лаза Костић".

13. Гаври Змејановићу поклонио је Лаза Костић књигу: *Pasmina Slavoserbska po Hervatskoj* A. Starčevića, Zagreb, Tisak Lav. Hartmana i družbe, 1876, VI, 104 стр.; 24,5 см, брошурано. На унутрашњој страници корица написао је: „Затуцаном Славосербу Гаври Змејановићу приноси његов Лаза Костић од исте пасмине". Књига је доспела у библиотеку Текелијанума, поклонио ју је Стева В. Поповић и о томе оставио траг печатом: Чика Стевин дар (Р Тк хр III 9, инв. бр. 113501).

Гавра Змејановић је Гаврило Змејановић, архимандрит манастира Крушедола од 25. марта 1884. године. Рођен је 25. августа 1847, а 6. маја 1896. изабран је за вршачког епископа. Књигу му је Лаза Костић посветио приликом једног свог боравка у Крушедолу, свакако пре 6. маја 1896. године. (*Срби у румунском Банату* / Слободан Крстић, Темишвар, б. год. 40; *Сећања на др-а Лазу Костића* / *Јован Протић. - Лаза Костић*, Београд, 1960, 65-72).

14. Матичино издање *Песме* из 1909. поклонио је, са посветом на првој страници предњег заштитног листа: „Мил. Госпођи Љубици уд. Милекића р. Медаковића љуби руку Лаза Костић".

У књизи се нашла и дописница упућена Madmoiselle Zorka de Milekić (Croazia) Mitrovica. Дописница је послата из Напуља. На поштанском жигу може се прочитати Митровица 98, што ће рећи да је упућена 1898. године. На дописници су литографије у боји са мотивима Везува, између осталих и ерупција Везува из 1895. године.

На дописници је написано:

Лепше га је гледати из
далека, као и неке људе,
него му завиривати у уста.
У здрављу!
Лаза Костић

Гђи Љубици Милекић рођеној Медаковић „озбиљно се Лаза удварао"; али се она „1871. удала за Ћиру племенитог Милекића, поседника у Митровици. Г-ђи Љубици удварао се врло озбиљно и Д-р Мих. Полит Десанчић" (*Лаза Костић* / Милан Савић, Н. Сад, 1929, 23).

Госпођица Зорка Милекић, којој је Лаза Костић упутио дописницу из Напуља, ваљда је ћерка Љубице Милекић, рођ. Медаковић.

* * *

Из личне библиотеке Лазе Костића доспело је неколико књига и у Библиотеку Матице српске.

Према архивској грађи, Милан Савић је поклонио пре 5. септембра 1927. Матици српској „две тезе" (*Грађа за историју БМС*, IV/1, 352). Пре 1. маја 1928. послао је др Федор Никић из Суботице „примерак Костићевих песама којим се песник служио". Песме је за откуп понудила „Г-ђица Јелена Јеремић, васпитачица из Суботице". Књижевни одбор је откупио књигу. (*Грађа за историју БМС*, IV/1, 387).

Поклоњене *Тезе* и откупљене *Песме* данас нису у Библиотеци Матице српске, па није јасно о којем издању *Песама* је реч.

Библиотека Матице српске, ипак, има неколико књига из личне библиотеке Лазе Костића. Најстарија књига је:

1. *Бој на Граову о Спасовудну, 1858. године* / спъвао Глиша Зубанъ. - У Земуну : Печатньомъ И.К. Сопрона, 1858. - 14. стр.; 20 см.

Брошурано (Р II 3148, инв. бр. 13595)

На насловној страници он се потписао: „Лазар Костић". Књигу је по свој прилици негде купио.

Лази Костићу је поклонио 2 књиге Владан Ђорђевић:

1. *Кочина крајина* : историјски роман / од Владана Ђорђевића. - У Београду : У Државној штампарији, 1863. - 280 стр.; 19 см.

Брошурано (Р II 3052, инв. бр. 22441)

На полеђину корица аутор је записао: „Своме пријатељу Лази Костићу за спомен оне ноћне шетње у Топчидер, које се често сећа Владан. Збиља! Чок - Ејвала на твојој... [нечитко]."

2. *Путничке црте* Владана Ђорђевића : Мирамаре. - Студеница. - Два дана кроз Чешко - Саску Швајцарску. - У Београду : У Државној штампарији, 1865. - 189 стр.; 17 см.

Брошурано (Р I 3017, инв. бр. 14460)

Посвета је на полеђини корица: „Драгоме пријатељу Лази Костићу за спомен Владан. У Бечу јуна 1866."

На корицама Змајеве *Снохватице*, Београд, 1895. (Р II 3215, инв. бр. 18888) написано је: „Др Лаза Костића белешке. Примерак Др. Лазе Костића". У књизи су

белешке графитном оловком сличне онима у *Босанској вили* за које је Младен Лесковац забележио да су белешке Лазе Костића.

Може бити да је у записнику Матице српске 1929, о коме је напред било речи, погрешно забележено да је реч о песмама Лазе Костића. У том случају откупљене су Змајеве *Снохватице*. Но, то је потребно још испитати.

Најзад, из личне библиотеке Лазе Костића је и:

Обичан човек : шала у три чина / написао Бранислав Нушић. - Београд : Милош велики, Штампарија Бојовића и Мићића, 1900. - 102 стр.; 16 см.

Брошурано (Р I 3068, инв. бр. 228768)

На горњој маргини насловне странице је Нушићева посвета: „Г. Г. др. Л. Костићу са изразима дубоког поштовања писац".

Није јасно којом приликом и зашто је на књизи; *Vie de Jésus* / par Ernest Renan. - Berlin : Jul Springer, 1863. - XXXIX, 298 str.; 19 cm. Brošurano (P II 3406, инв. бр. 43414), која је била власништво Јована Хаџића, на насловној страници има потпис J. Хаџић, Лаза Костић исписао стихове из Треће појаве, Трећег чина *Максима Црнојевића*. Стихови су из претпоследњег Максимовог монолога:

Ал неће ли је рећи невести?
А нева Дужду, Дужде освети,
Освета ножу, нож ће Милошу
А Милош Богу живу.
(Милошу)
Милоше!
Анђелија је твоја, води је.

***

Потребно је рећи да је Библиотека Матице српске у неколико махова поклањала књиге Лазе Костића другим библиотекама. Тако је Војин Срећанов 30. септембра 1908. известио Управни одбор Матице српске да је по избору библиотекара Руске академије наука у Петрограду, Едварда Александровича Вољтера, издвојено 502 дела из дупликата Матичине Библиотеке и упућено у Петроград. По том списку послата су ова дела Лазе Костића: *Беседа*, Н. Сад, 1865; *Основа лепоте у свету*, Н. Сад, 1880; *Основно начело, критички увод у општу филозофију*, Н. Сад, 1874. и *Максим Црнојевић*, Н. Сад, 1866. године. (*Грађа за историју БМС*, III, 271, 273, 282).

За Филозофски факултет у Скопљу издвојио је Мита Костић 550 дела међу којима и дела Лазе Костића: Под бројем 410 *Гордана* на немачком језику, Н. Сад (1891), а под бројем 417 *Основно начело, критички увод у општу филозофију*, Н. Сад, 1874. (*Грађа за историју БМС*, IV/1, 37-53).

Колико је још књига отишло из Библиотеке Матице српске није могућно рећи, а можда се коначни одговор неће никада ни сазнати. У сваком случају Матичина Библиотека је много чинила и учинила за читање књига свог великог читаоца Лазе Костића. Уосталом, читалац Лаза Костић и читаоци његовог дела остварили су посредством Библиотеке Матице српске најкрупније контакте и најплодније утицаје.

***

Лаза Костић је рано постао читалац Библиотеке Матице српске, а њене књиге читао је више од пола века, или тачно 52 године. Не зна се које је све књиге читао и прочитао у њој, као што се, уосталом, не зна ни шта су све читали и прочитали велики читаоци у великим библиотекама ове планете. Фрагменти о читању књига Лазе Костића довољна су сведочанства о томе да му је Библиотека Матице српске била значајан извор за његова широка интересовања и обиман рад. У њој је он проверавао своје песме припремајући их за штампу и исправљао грешке у својим текстовима, а добијао је и друге информације које су га интересовале.

Као читалац Библиотеке Матице српске био је окружен пажњом Матичиних секретара и библиотекара који су му сви били и наклоњени и већина лични пријатељи. Сви они чинили су да се књиге Лазе Костића нађу на полицама Библиотеке Матице српске, али и многих других библиотека, а то су потом чинили и следеће генерације Матичиних библиотекара, међу којима је било, такође, зналаца и поштовалаца његовог дела.

И поред тога што ни у Матичину Библиотеку нису доспеле све књиге које су неопходне за изучавање дела Лазе Костића, она је ипак сакупила понеку од свих његових књига да буду сведочанства о ширини његових односа према књигама. Читалац Лаза Костић и Библиотека Матице српске имали су односе који служе на част и песнику и Библиотеци Матице српске.

1992.

О ПОСМРТНОЈ ЛИСТИ ЛЕНКЕ ДУНЂЕРСКИ И О ФАКСИМИЛУ НАЈРАНИЈЕ ВЕРЗИЈЕ ПЕСМЕ *SANTA MARIA DELLA SALUTE*

Младен Лесковац је добио од др Радивоја Симоновића посмртну листу Ленке Дунђерски и две ране верзије стихова који ће у коначној верзији стихова постати песма *Santa Maria della Salute*. О посматрној листи је написао:

> Посмртна листа Ленке Дунђерске има своју интимну и потресну историју: она је нађена међу посмртним хартијама Лазе Костића, а ја сам је добио од песникова пријатеља из његових сомборских дана, пок. др Радивоја Симоновића. Посмртна листа Ленкина Лази Костићу није била упућена поштом, и несавијена је (такође, неадресована); он ју је очевидно чувао како се чувају само најприсније ствари, и казивала му је више но што ми данас можемо из ње ишчитати. Тај документат тако треба и гледати. (*Лаза Костић, огледи и чланци* / Младен Лесковац, Нови Сад, 1991, стр. 246-7).

Посмртну листу поклонио је Младен Лесковац Рукописном одељењу Матице српске, где је добила број М 5481.

~a

Младен Лесковац није видео да у Рукописном одељењу Матице српске постоје још две посмртне листе Ленке Дунђерски, а оне се нешто разликују. Једна је штампана по свој прилици у Бечу и без белешке о називу штампарије. На њој нема крста. примерак те посмртне листе послат је професору новосадске Српске велике гимназије Александру Сандићу, а са његовом личном библиотеком доспела је 1909. у Матицу српску. На тој посмртној листи је овај текст:

> Долепотписани, уцвељеним срцем јављамо свима сродницима и познатима, да нам се никад непрежаљена кћи, односно сестра, шогорица и тетка Ленка Дунђерски 8-ог новембра т. г. после кратког но тешког боловања у 25-ој години млађаног јој живота, у вечност преселила. Тело миле нам покојнице ће се по обреду свете нам матере цркве, 9-ог новембра у 3 сахата по подне овде опојати, а затим у Сентомаш пренети, де ће се у суботу 11-ог новембера у 10 сахата преподне, опојати, и у породичну капелу матери земљи предати. Вечна јој успомена међу нама! Лазар и Софија Дунђерски као родитељи. Олга Јовановић рођ. Дунђерски, Милка Ивановић рођ. Дунђерски као сестре. Ђока и Геда Дунђерски као браћа. Стеван Јовановић, др Иван Ивановић као шогори. Софија, Катица, Стеванија и Олгица Јовановић *као нећаке*. Софија и Марија Ивановић *као нећаке*. Беч, 8-ог новембера 1895. год.

Друга посмртница штампана је у Новом Саду. На њој је сасвим у дну одштампано: Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића у Новом Саду. Била је пресавијена и на њој нема никакве адресе на коју је упућена. На средини горе је крст. а испод тога је текст који се разликује од оног, објављеног у Бечу. На тој посмртници пише:

Тужним срцем јављамо свима сродницима *пријатељима и познаницима*, да нам се никад непрежаљена кћи, сестра, *свастика* и тетка Ленка *Дунђерска* 8-ог новембера т. г. после кратког но тешког боловања у 25-ој години млађаног јој *века* у вечност преселила. Тело миле нам покојнице *опојаће* се по обреду свете нам матере цркве, 9-ог новембра у 3 сахата по подне овде, а затим ће се у Сентомаш пренети, де ће се у суботу 11-ог новембера у 10 сахата пре подне, опојати, и у породичној капели матери земљи предати. Вечна јој успомена међу нами! Лазар и Софија Дунђерски *родитељи*. Олга Јовановић рођ. Дунђерска. Милка Ивановић рођ. Дунђерска *сестре*. Ђока и Геда Дунђерски *браћа*. Стеван Јовановић, др Иван Ивановић *зетови*. Софија, Катица, Стеванија и Олгица Јовановића *нећаке*. Софија и Марија Ивановића *нећаке*. Беч 8-ог новембра 1895. год.

Разлике текстова у посмртним листама нису велике али су приметне. Новосадску посмртну листу редиговао је зналац језика и личност којој је писање био занат. Очигледно су му сметали облици *као сестре, као родитељи* и нарочито *као шогори* и лепше је рекао уместо *млађаног јој живота, млађаног јој века*. Разлике у оба текста овде су дати курзивом па се лако могу проценити.

Ко је редиговао и дао да се штампа новосадска посмртна листа Ленке Дунђерски не зна се. Несумњиво је, да је тај ко је то учинио хтео да остави трага о беспрекорној посмртној листи Ленке Дунђерски.

Примерак редиговане посмртне листе Ленке Дунђерски сачувао је и Лаза Костић. Како је и када је доспео један такав примерак у Рукописно одељење Матице српске не зна се. Могао га је тамо оставити и Лаза Костић, јер да је он, највероватније, редиговао и дао да се одштампа у Новом Саду.

В

О двема раним верзијама песме *Santa Maria della Salute* написао је Младен Лесковац следеће:

> У исто време када и ову посмртну листу, у зиму 1948. године, ја сам од Рад. Симовића добио и неколико, песниковом руком писаних фрагмената његове песме *Santa Maria della Salute*. Међу посмртним хартијама песниковим била су се сачувала само три полутабака тога рукописа (један од њих је по средини прецепљен али пажљиво, као да је ножем расечен). Само један листић је исписан са обе стране; само један, онај расечени, писан је мастилом, све остало је писано оловком, доста читко (за онога ко [ни]је навикао на Костићев рукопис, нимало читак). На једном листу оном исписаном са обе стране, имају свега четири строфе Костићеве славне песме, и то строфа прва, шеста, четврта, претпоследња (тим редом; а већ то је, у исти мах, поуздан знак да их песник није ни радио редом, једну за другом, него сваку за себе, дакле ко зна којим редоследом); на остала два листића имају две верзије завршне, најдуже строфе. (*Лаза Костић* / Младен Лесковац, стр. 247).

Фрагменте песама Младен Лесковац је поклонио Рукописном одељењу Матице српске. Поклањајући их, на посебној хартији је написао:

> *Фрагменти последње песме Л. Костића* (аутограф, два листа, писана оловком; трећи део дао сам Матици раније). Добио сам на поклон од др Рад. Симоновића; поклањам Матици.
>
> Фрагменте, који су варијанте појединих строфа Костићеве песме, објавио сам у *Летопису*, јануар 1960. 11. 10. 1960. М. Лесковац (М 11249).

г̃

У књизи *Песме Лазе Костића*, Нови Сад, 1909, која је била власништво Васе Стајића, сада у Библиотеци Матице српске (Р III 3218), нашла се и сасвим необична посмртна листа Ленке Дунђерски. На њеној полеђини репродукована је друга од раних верзија песме *Santa Maria della Salute*. У *Каталогу изложбе Укрштаји Лазе Костића*, Нови Сад, 1991, стр. 36, забележено је: „На полеђини посмртнице Лаза Костић написао" и затим је цитирана друга рана верзија песме *Santa Maria della Salute*. Ни ова посмртна листа није упоређена са оном из Рукописног одељења Матице српске, па није примећено да је примерак који је био власништво Васе Стајића смањен на половину. Нису примећене ни две верзије посмртне листе, бечке и новосадске, па ни Лесковчев текст.

Неко је, очигледно, објавио умањени факсимил новосадске посмртне листе Ленке Дунђерски. Тај који је то учинио, објавио је на полеђини посмртне листе и факсимил друге ране верзије Костићеве песме *Santa Maria della Salute*.

Младен Лесковац није знао за факсимил посмртне листе и песме, а могао је знати, јер је био управник Библиотеке Матице српске када је лична библиотека Васе Стајића стигла у Библиотеку, а и иначе је био пријатељ Васе Стајића.

Да је реч о факсимилу а не о рукопису Лазе Костића на посмртној листи Ленке Дунђерске на примерку из библиотеке Васе Стајића, утврдила је хемијском анализом Нада Ђокић, доскорашњи руководилац одељења за рестаурацију и конзервацију у Библиотеци Матице српске. У њену експертизу не треба сумњати.

Десило се тако, стицајем прилика, да је примерак факсимила посмртне листе Ленке Дунђерски и ране верзије песме *Santa Maria della Salute* Лазе Костића остао дуго непримећен и непознат, а он је једно поуздано сведочанство. Факсимиле је могао начинити само неко, ко је знао да је Лаза Костић пословао око посмртне листе и код кога су биле хартије ране верзије песме *Sante Maria della Salute*. То је могао бити само Радивој Симоновић. Он, или неко коме је он позајмио посмртну листу и рукопис песама, начинио је факсимиле. Један од тих факсимила стигао је до Васе Стајића. Да ли је Васа Стајић знао, а могао је знати, ко је начинио факсимил и зашто? Сада се то не зна.

Питање је тим компликованије што Радивој Симоновић, који је поклонио посмртну листу и хартије са песмом Лазе Костића, ништа није рекао о факсимилу Младену Лесковцу. Можда Симоновић и није знао за факсимиле. Некоме је могао позајмити посмртну листу и песме, а рекао да је то све урадио Лаза Костић. Била је одиста несрећна околност што Младен Лесковац није питао Радивоја Симоновића ништа о факсимилима.

Где су, када су и зашто су начињени ови факсимили и зашто баш у овој комбинацијип за сада, ипак остаје неразјашњено.

1992 - 1993.

ВОЈИН СРЂАНОВ - БИБЛИОТЕКАР БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ 1905-1916.

~a

Према званичним статистичким подацима Мађарске, Библиотека Матице српске била је међу мањим библиотекама. У званичном мађарском статистичком Годишњаку (*Magyar statisztikai évkönyv*) од 1912. Библиотека Матице српске више није регистрована, јер је имала мање од 50.000 књига. Но, ако међу библиотекама у Мађарској Библиотека Матице српске и није била велика, она је била значајна српска библиотека. До 1912. трајала је већ 86 година и поседовала је веома значајне збирке српских рукописних и штампаних књига као и новина и часописа. Дуго пре те године размењивала је Матичине публикације са свим значајнијим славистичким библиотекама, примала је вредне поклоне и организовано куповала књиге. Поклањала је пажњу и набавци мађарских, немачких, али и других књига. Била је у том међувремену и жртва политичких гоњења. Осме деценије 19. века преполовљена је одлуком мађарског Министарства вера и просвете да се у Пешту врати библиотека Саве Текелије и Текелијанума. Седамдесет четири година пре 1912. отворена је за јавност, а годину дана потом имала је првог плаћеног библиотекара, ђакона Петра Петровића. Седамдесет година пре 1912. оставио је Матици Сава Текелија своју богату личну библиотеку и тада је њена Библиотека постала најбогатија и највећа оновремена српска библиотека.

О Библиотеци Матице српске бринули су водећи српски писци у Угарској, Јован Суботић, Јован Ђорђевић, Тихомир Остојић и други. Њени библиотекари били су у то време, између осталих, Јован Бошковић и Јован Радонић.

Мађарски статистички *Годишњак* за 1912. објављен је следеће, 1913, а следеће 1914. године мобилисан је оновремени Матичин библиотекар Војин Срећанов. Пошао је у рат из кога се није вратио.

Марта 1912. потписали су Војин Срећанов, библиотекар, и др Тихомир Остојић, секретар, *Апел на писце, издаваче и уредништва*, у коме стоји да Матичина Библиотека има 38. 306 књига, а морала би „имати још један пут толико свезака". Залагали су се да Библиотека Матице српске „постане централни завод за наше крајеве". Приметили су тада и ово:

> Она засад јест највећа наша библиотека у овим крајевима, али се не може назвати централном, јер има много таквих празнина које јој не дају права да се зове централном библиотеком. У централној библиотеци треба да се може наћи свако дело објављено штампом, нарочито свако важније дело [...] У њу би морала доспети бар свака српска и хрватска књига и лист који изађе на земљишту Аустро-Угарске монархије. Државне централне библиотеке дођу до сваке књиге авторитетом државне власти. По наредби те власти шаљу и наши издавачи сваку српску књигу у Музејску

библиотеку у Будимпешту и у загребачку универзитетску библиотеку. Матица српска нема покрај себе таки авторитет. Њена је снага само у том, што је она народна и српска, она може рачунати само на родољубље а не на власт [...]

Ако сваки писац и издавач, свако уредништво и штампарија осећају значај народне културе и имају родољубља, свако ће послати по један примерак своје књиге или листа Матичиној Библиотеци. Појединац ту жртву не би ни осетио, а помогао би да се створи једно велико народно дело. Многи то већ и чине, и тиме доказују да су свесни чланови српскога друштва. Заслужују захвалност и Матице српске и целог српског народа.

Нарочито се обраћамо уредништвима наших листова, да Библиотеку Матице српске не сматрају обичним претплатником. Матица се не може поређивати с каквом читаоницом или академским удружењем. Она је опћи народни завод. Новине које се шаљу Матици, не шаљу се, ваљда, ради угодности Матичиних чиновника, него се дају целом Српском Народу. Лист који дође у Матицу не баца се, пошто се прочита, него се на крају године повезује и чува за сва времена и за све будуће читаоце. Ако уредништва буду од Матице тражила претплату, онда њена Библиотека никад неће моћи постати оно што треба да постане: централни завод своје врсте за ове крајеве. (*Грађа за историју Библиотеке Матице српске* III, Нови Сад, 1966, *Додатак* 8).

Година 1912. одиста је обећавала оживљавање рада Библиотеке Матице српске. То није случајно. Крајем 1911. за секретара Матице српске је дошао Тихомир Остојић. Његове намере нису биле само да унапреди *Летопис* и издавачку делатност Матице српске. Његове велике амбиције биле су да унапреди и Библиотеку Матице српске. Оновремени библиотекар, Војин Срећанов био је у свему уз новог секретара. Штета је што је њихов рад у Библиотеци прекинут почетком Првог светског рата.

Тихомир Остојић је био, несумњиво личност великог формата. Војин Срећанов је припадао кругу оних Матичиних библиотекара који су савесно обављали свој посао, а када су се налазили у значајним временима и уз значајне личности за Матицу, они нису изостајали у правим пословима.

~
в

Војин Срећанов је конкурисао за Матичиног библиотекара 1905. године. Те године обављена је „уобичајена шестогодишња обнова свију чиновника Матице српске", па је расписан стечај и за место библиотекара (*Грађа* III 197). На конкурс су се тада јавили Коста Јовановић, 20. јула / 2. августа, архивар и експедитор Српске банке Д.Д. у Загребу; Душан Тодор Милутиновић, трговац из Беле цркве, 21. јула / 3. августа; Кузман Миловановић, учитељ и уредник *Школског одјека* и *Невена* из Новог Сада 22. јула / 4. августа; Јован Радонић, дотадашњи библиотекар Матице српске, 22. јула / 4. августа; Марко Цар, књижевник из Задра, 26. јула / 8. августа; Војин Срећанов помоћник библиотекара Матице српске, 26. јула / 8. августа; Алекса Ивић, докторанд из Буђановаца 28. јула / 10. августа; Марко Јаковљевић из Сремских Карловаца 31. јула / 13. августа; Каменко Суботић из Новог Сада 31. / 16. августа и Иван Мартић, учитељ и уредник *Споменка* из Панчева 23. августа. Молба Јована Радонића била је формална. Он је већ био изабран за професора Универзитета у Београду, а конкурсом је само регулисао свој однос у Матици. За Марка Цара упутио је молбу Милан Савић. Том приликом написао је: „Према молби и овлашћењу госп. Марка Цара у Задру, књижевника нашег, част ми је у име његово поднети молбу за место архивара-библиотекара-регистратора Мати-

це српске". (*Грађа* III, 198). И Марко Цар се јавио на конкурс 1/14. августа из Задра. Каменко Суботић се поново јавио Матици 5. септембра:

> Ако г. др. Радонић до избора за библиотекара М. С. не буде потврђен за професора српског универзитета, те ако према томе не повуче своју молбеницу за библиотекара, повлачим своју молбеницу. Ако се уз г. Радонића избира условно још један библиотекар, молбеницу своју не повлачим. (*Грађа* III, 199).

Од значаја је свакако била и молба Алексе Ивића.

На Главној скупштини Матице српске 13/25. септембра изабран је Војин Срећанов. Он је добио 87 гласова, Кузман Миловановић 70, Марко Цар 66, Алекса Ивић 21, а Јован Радонић 11 гласова. Сасвим је вероватно да су за Војина Срећановог гласали Србобранци и они који су били уз Дунђерске. (*Грађа* III, 204).

У својој молби Војин Срећанов је навео да је велику матуру положио 1892. у Новом Саду. Две године је студирао медицину у Инсбруку и три године у Бечу. Студије је напустио по „невољи", а 1899. ступио у службу општине у Сентомашу [Србобрану]. У Матицу српску дошао је 19. октобра 1904. године. Од 1905. радио је у Библиотеци Матице српске као помоћник Јована Радонића. Управни одбор Матице српске је 20. септембра 1905. одлучио да новоизабраном библиотекару, архиварy и регистратору Војину Срећанову плата и станарина тече од 1. јануара 1906, „када има наступити службу". (*Грађа* III, 205). Мађарско Министарство вере и просвете обавестило је 20. марта 1906. новосадског великог жупана Пала Петера да је примило к знању избор Војина Срећановог за Матичиног библиотекара. (*Грађа* III, 221-2).

Управни одбор Матице српске решавао је 3. фебруара молбу Војина Срећановог да би „у смислу мировинске уредбе §30 могао уплатити у мировински фонд четвртину своје редовне плате". Управни одбор је одлучио да се благајна Матице српске упућује да обави „све пристојбе и уплате у мировински фонд за чиновнике Матичине". (*Грађа* III, 218). Пошто тада није одређено време од када треба уплаћивати у пензијски фонд, одлучено је на седници Управног одбора 6. априла 1906. године „да библиотекар Војин Срећанов има уплаћивати своје приносе у мировински фонд од дана када је почео примати своју плату као библиотекар Друштвени". (*Грађа* III, 223). У пензијски фонд плаћао је Војин Срећанов четвртину своје годишње плате. Годишња плата му је одређена у висини од 1600 круна и 490 круна за станарину. (*Грађа* III, 204).

Плате чиновника Матице српске биле су релативно мале, па су због „Претеране скупоће" били у тешком положају. Њихове плате нису биле усклађене према платама банкарских чиновника и просветних радника, па су 1. марта 1906. „најучтивије" замолили Управни одбор Матице српске да им повећа плате од 20-25% па и више. Молбу су потписали секретар Милан Савић и сви чиновници Матице српске, па и Војин Срећанов. На седници од 3. марта 1906. Управни одбор је донео одлуку да се повећају плате за 1905. за 7% као „ванредна припомоћ због скупоће живљења". Војину Срећановом је плата повећана са 112 круна. Истовремено је одлучено да им се као доплата на скупоћу у 1905. повећа за 3%. На основу овог Војин Срећанов је добио 48 круна, што је укупно било 10%, а износило 160 круна.

Чиновници Матице српске обратили су се Управном одбору за повећање плате и 12. августа 1906. јер су им плате биле ниже нарочито од чиновника „у новчаним заводима" од 50-100% и више. Молбу је потписао и Војин Срећанов, а Управни одбор је 30. септембра одлучио да се почев од 1907. „на име скупоће" повећа плата за 15% (*Грађа* III, 232-4). И 27. маја / 9. јуна 1908. обратили су се Матичини чинов-

ници за повећање плата. Војин Срђанов је тада имао 2410 круна годишњег прихода. (*Грађа* III, 258-9). Управни одбор је цео предмет упутио Годишњој скупштини Матице српске, која је одржана 12. септембра. На Скупштини је одлучено да се уместо дотадашњих 15% одреди додатак од 20%, што ће рећи да им је плата увећана за још 5% (*Грађа* III, 264). Толико је повећана плата и библиотекару. Мађарско Министарство вере и просвете одобрило је 13. фебруара 1909. повећање плата чиновницима Матице српске од 5%. (*Грађа* III, 289-90). Велики жупан обавестио је Матицу српску 20. марта 1909. да је Министарство још 6. марта 1908. одобрило и повећало плате у висини од 10% за 1908. и 1909. годину.

Нови редовни стечај за чиновнике Матице српске по истеку шестогодишњег мандата расписан је 5. / 18. јула 1911. године. За место библиотекара конкурисали су тада Мита Михајловић из Беле Цркве, Војин Срђанов, Марко Јаковљевић, суплент гимназије у Осеку, Душан Вуксан, професор гимназије на Цетињу, и Јован Кнежевић, пензионисани учитељ из Пакраца. На Годишњој скупштини Матице српске 1. новембра поново је изабран Војин Срђанов за библиотекара, архивара и регистратора. Од 220 чланова Матице српске на Скупштини Војин Срђанов је добио 214 гласова.

Према предрачуну трошкова за Библиотеку Матице српске у 1912. и 1913. години плата Војина Срђановог износила је 2600 круна годишње и 800 круна за станарину, укупно 3400 круна.

Управни одбор Матице српске је 23. новембра 1912. прихватио предлог благајника о доплати на скупоћу према коме је Војин Срђанов имао да добије до краја 1912. још 273 круна 44 филера. (*Грађа* III, 374-5). На седници Управног одбора Матице српске 6. октобра 1913. расправљано је о реорганизацији чиновничких места у Матици српској и одлучено је да се одустане од дефинитивног уређења чиновничких плата и реорганизацији чиновничких места, али је одлучено да се повећа додатак на скупоћу за 10% да би он од почетка 1914. износио 30% од основне плате. На тој седници је одлучено да се Војин Срђанов библиотекар, архивар и протоколиста прогласи изабраним за следећих 6 година. (*Грађа* III, 386-7).

Секретар Матице српске Тихомир Остојић известио је Управни одбор Матице српске 26. јула 1914. да је „наређена мобилизација војске" па је један део чиновника Матице српске упућен у војску, међу њима и Војин Срђанов. Том приликом Управни одбор је одлучио "да се рад у Матици сведе на најмању меру тако да га заостали чиновници могу свршавати". (*Грађа* III, 429).

Крајем 1914. интерниран је Тихомир Остојић и рад Управног одбора Матице српске је сасвим престао. У том времену заменик председника Матице српске Влада Стратимировић издао је упутство о додацима на скупућу чиновницима Матице српске и другим исплатама. Тада је одређено да чиновници „који су на бојноме пољу", међу њима био је и Војин Срђанов, имају од 1. јануара 1915. примати половину плате. (*Грађа* III, 431).

Последњи пута се обратио Војин Срђанов Управном одбору Матице српске 2. фебруара 1916. молбом да би му се од

> 1. октобра прошле године, изволео одобрити уобичајени месечни додатак за време рата којим бих, с обзиром на велику скупоћу, донекле поправио своје материјално стање, на којем се не може позавидети, пошто читаво време рата провађам тек као подофицир, уживајући при том врло минималну војн. плату (*Грађа* III, 433).

Војин Срђанов је у рату служио у 6. царском пешадијском пуку као десетар (*Грађа* III, 432). Имао је положен официрски чин. У том пуку служили су Бачвани,

а центар им је био у Печују. Погинуо је 25. априла 1916. на италијанском фронту код Тржича, на Добердобу.

г̃

Војин Срећанов дошао је у Матицу српску за привременог чиновника у јесен, 19. октобра 1904. године. Поткрај службовања Јована Радонића почео је да ради у Библиотеци. Јован Радонић је изабран за Матичиног библиотекара 7. септембра 1899. године. Непосредно пре његовог избора за библиотекара објављена је прва свеска *Покрета* коју је уредио и издао Тихомир Остојић. У свесци су објављени прилози: *Како се уређивао Летопис* Јована Радонића, *О Извештајима Књижевног одељења и одбора Матице српске* Станоја Станојевића, *О књижници и књижничару Матице српске* Милутина Јакшића и *Средина Матице српске* Тихомира Остојића. Тада су још сви били млади и сви ће касније бити научници највишег ранга. У оној свесци *Покрета* 1899. сви су се једнодушно залагали за обнову и реформу Матице српске. Тада нису много успели. Десило се ипак да је те године у Матицу дошао за библиотекара Јован Радонић. Улазећи у Библиотеку Матице српске он је знао да је „Питање о књижничару и књижници Матичиној на дневном реду". (*О књижници и књижничару Матице српске* / Милутин Јакшић, *Покрет*, св. 1, Нови Сад, 1899, стр. 19). Непосредно пре избора библиотекара објавила је Матица *Списак књига и рукописа Матице српске* Стевана Милованова који је повучен из продаје зато што су све српске латиничне књиге уврштене у хрватску књижевност. Повлачењем из продаје првог штампаног каталога Библиотеке Матице српске завршено је једно историјско време Библиотеке Матице српске, а избором Јована Радонића започето је ново. Јован Радонић је одиста учинио много за Библиотеку Матице српске. Много више но ико пре њега. Више и од Јована Ђорђевића.

Уз таквог библиотекара какав је био Јован Радонић, али и Матицу коју покретачи *Покрета* нису изменили, дошао је Војин Срећанов. При крају службовања у Библиотеци Матице српске, Јован Радонић је упутио писмо Управном одбору у коме је рекао да „су просторије Библиотеке Матице српске све препуне књигама, тако да читави комплекси књига морају да се смештају по поду, услед чега је инвентарисање књига отежано". Тражио је да Управни одбор одобри набавку два висока застакљена ормана за књиге, „сличне оном у коме је смештена библиотека пок. пуковника Саве Давидовца у предсобљу Матичине Библиотеке". Ти ормани би се сместили у задњој соби „на првом спрату поред собе библиотекарове". Тим орманима би се обезбедио смештај књига за 3-4 године. Управни одбор Матице српске одобрио је 20. септембра 1905. набавку двају ормана, (*Грађа* III, 205).

Јован Радонић је известио Управни одбор Матице српске 13/25. октобра 1905. да је почео предају Библиотеке Војину Срећановом. На седници Управног одбора 9. децембра 1905. разматран је захтев Јована Радонића да му се исплати децембарска плата што Управни одбор није прихватио. Извештај о стању у Библиотеци Матице српске по одласку Јована Радонића у Београд на Универзитет, потписао је 26. новембра / 9. децембра 1905. Војин Срећанов, Аркадије Вараћанин и Милан Савић. Уз Извештај дат је и списак 35 лица код којих је било књига којима је Јован Радонић издао на реверс. Књига је било између осталих код Радивоја Врховца, Илије Огњановића, Антонија Хаџића, Јована Грчића, Алексе Ивића, епископа

Шевића, Лазе Костића, Тихомира Остојића и других. Укупно је било ван Библиотеке 117 књига. (*Грађа* III, 213-6). Очигледно је Милан Савић настојао да тражи и да нађе грешке у пословању Јована Радонића, у жељи да о сарадницима *Покрета* остави ружну слику.

Војин Срђанов је одиста био одан Јовану Радонићу и настојао да се књиге које су биле позајмљене врате Библиотеци. Он је 10/23. децембра 1905. написао опомену професору Пери Богдановићу на Цетиње у којој пише: „Књиге: Лаза Костић: *О Змају*, Maupasant, *Der schöne Georg* под бр. гл. списка 7976, 8641, добили сте на читање из Библиотеке Матице српске 19. XI 904. Рев. 213. Лепо Вас молимо да нам књиге вратите за осам дана". Уз званичну опомену Срђанов је написао и писмо у коме између осталог пише: „Пошљи нам књиге да олакшаш Јови, пошто мора да одговара за све књиге које фале". (Рукописно одељење Матице српске - даље РОМС 22750).

Највероватније је да је сличне опомене послао свим дужницима. Морало је бити ипак и изузетака. Антоније Хаџић је био председник Матице српске и становао је у Матици. И епископу Шевићу тешко да је упућена опомена. Милан Савић по свој прилици није инсистирао да се опомена пошаље Лази Костићу. Лаза Костић је пре смрти вратио три књиге. Срђанов се тек после смрти Лазе Костића обратио др Радивоју Симоновићу да се Библиотеци Матице српске врате књиге које су биле на читању код песника још из времена када је библиотекар био Јован Радонић. (*Лаза Костић - читалац Библиотеке Матице српске* / Марија Чурчић, у овој књизи, 48-50).

Комисија је известила Управни одбор Матице српске 21. августа / 3. септембра 1906. да су приликом одласка Јована Радонића из Библиотеке Матиц српске била ван Библиотеке 102 дела у 111 свезака, а враћено је 50 дела у 53 свеске и предложено је да Јован Радонић накнади Библиотеци 52 дела у 58 свезака. (*Грађа* III, 228-30). Војин Срђанов је обавестио секретара Матице српске да је вредност књига које има да набави Јован Радонић 200 круна. Секретар Матице српске обавестио је Управни одбор да се дозволи исплата хонорара Јовану Радонићу јер је плата која му није исплаћена за децембар 1905. већа од 200 круна колико су вределе невраћене књиге. (*Грађа* III, 254-55). Тек следеће године, 6. марта 1909. известио је Војин Срђанов да је Јован Радонић вратио још 21 дело у 22 свеске и да се обавезао да ће вратити и осталих осам књига. Управни одбор је одлучио 6. марта 1909. да се и даље задрже 200 круна од плате, а да му се новац од хонорара исплати.

Од децембра 1905. Срђанов је сам у Библиотеци Матице српске. Половином 1906. 12/25. јуна упутио је Матичин секретар Милан Савић писмо Управном одбору у коме је оптужио Војина Срђанова. Дан пре тога, у недељу 11/24. јуна посетили су Матицу др Владимир Варићак, свеучилишни професор из Загреба, и директор Карловачке гимназије Радивој Врховац. Њима је секретар хтео да покаже и Библиотеку, али библиотекар није био у Матици. Приметили су, међутим, да је Библиотека била отворена. Савић верује да је била отворена целу ноћ. Када је Срђанов касније дошао, рекао је секретару да је оставио Библиотеку отворену чекајући читаоце, напоменувши да у библиотеку може пустити сваког у кога има поверења. Незадовољан таквим понашањем библиотекара, Савић је узео кључ и додао да он може пустити сваког у своју својину, али не и у туђу. Додао је и ово:

> Библиотека је наша скупа тековина, у њој је књига и рукописа каквих нема нигде. Сме ли један споредни чиновник с том тековином поступати по својој вољи. Ми имамо правила и законе, па кад се таквих могу сви држати, може и мора г. библиотекар.

Библиотека није пусто масло - та ни поједине се књиге не дају без кауције а гдекоје ни уз кауцију. А како ли ће г. библиотекар чинити, кад и друге личности затраже, да сами, без надзора раде у Библиотеци? Сме ли он људе оцењивати? Давати и делити милости поједином?

То су чудни појмови како нисам мислио наћи у г. библиотекара, човека који је био на свеучилишту. Он није самосталан чиновник, он припада секретаријату, мора се на секретара, као пословног и чиновничког старешину обратити. Секретар је пак одговоран једино Управном одбору. Над свима су пак правила и закони.

На основу свега тог молим славни Управни одбор да обавести г. библиотекара да он није независтан и да не располаже са стварима које су му тек поверене само. Он је иначе био коректан и схватио је свој делокруг, но мора да је с друге стране подбоден, да се герира на оно, што у ствари није. Иначе ми не би могао дати онај несмислени одговор.

У Библиотеци не сме нико радити. Жели ли ко књигу, библиотекар је дужан то чинити, у одређеним часовима. Зар мора наша Матица бити лош изузетак. Тако мудри изузетак била је Народна библиотека у Београду, па су је господа књижевници просто разнели. (*Грађа* III, 225).

Управни одбор је донео одлуку да председник опомене Срећанова да не оставља отворену Библиотеку. Има се утисак да је Милан Савић нарочито замерао Срећанову што је „с друге стране подбоден" на такво понашање. Секретар Милан Савић је после тога сам одлучивао о неким стварима Библиотеке. Он је 4/17. јануара 1907. обавестио Управни одбор да је на чиновничкој забави др Лаза Марковић рекао да није говорио о Илији Огњановићу Абуказему јер му секретар није дао изворе у Библиотеци Матице српске. Сматрао је да је та изјава нетачна. Он није дао да се новине *Стармали* носе кући јер се старе књиге и новине по правилу не могу износити из Библиотеке, чак ни уз кауцију. Лаза Марковић је могао читати *Стармали* у Библиотеци, али он то није хтео. Било му је лакше да лажном изјавом оправда то што није говорио о Абуказему. (*Грађа* III, 241-3).

Милан Савић је умањио самосталност библиотекара, учинио га „споредним чиновником" и преузео вођење Библиотеке. Нема података да се Срећанов противио новом положају у Библиотеци, а био је знатно мањи од оног који је имао Јован Радонић. У архиви Матице српске више нема података да је било замерки на његов рад.

Последњи Извештај о раду Библиотеке из времена Милана Савића написао је Војин Срећанов Управном одбору пре 18. октобра 1911. године. На Годишњој скупштини Матице српске 1. новембра 1911. изабран је за Матичиног секретара Тихомир Остојић.

Ради преузимања дужности новог секретара Тихомира Остојића основана су четири пододбора међу њима и пододбор за Библиотеку. У тај пододбор изабрани су на седници Управног одбора 24. и 27. новембра Теодор Милић, др Душан Радић и Аркадије Вуковић (*Грађа* III, 349). Пододбор још 5. јануара 1912. није прегледао Библиотеку, јер просторије нису биле грејане. (*Грађа* III, 356-7). На седници Управног одбора 22. јуна 1912. разматрано је писмо Тихомира Остојића у коме је јавио да је Пододбор једном прегледао Библиотеку али да записник није састављен јер преглед није био коначан. (*Грађа* III, 363).

На седници Управног одбора Матице српске 18. децембра 1911. Тихомир Остојић је предложио нов начин уређивања *Рада и именика Матице српске*. Под тачком 5 предложио је да у *Раду* буду објављивани

Послови који се тичу Библиотеке: институти с којима Матица стоји у измени књижевних издања, часописи с којима стојимо у измени, списак купљених књига и књига које се шаљу на оцену, кореспонденција Библиотеке с члановима који има опћи значај. (*Грађа* III, 350).

Рад и именик Матице српске је почев од 1912. излазио као прилог *Летопису Матице српске*. Већ у првој свесци новога *Рада* објављена је, у рубрици Библиотека Матице српске, *Молба* (*тиче се старих новина, књига, рукописа, докумената итд*). Истовремено је објављен и *Апел на писце, издаваче и уредништва* о коме је било речи на почетку овог рада. Ни *Молба* ни *Апел* у *Раду и именику* нису потписани. *Апел* је растуран и као летак уз само неколико небитних измена. Он је датиран у „Новом Саду марта 1912". Летак је и потписан. Потписали су га Војин Срећанов, библиотекар, и Др Тихомир Остојић, секретар Матице српске (*Рад и именик Матице српске*, 1912, св. 1, стр. 38-41). Могућно је да је *Молба* објављена на исти начин као и *Апел*.

Није јасно колики је удео Војина Срећанова, а колики Тихомира Остојића у писању *Молбе и Апела*. Војин Срећанов је рад у Библиотеци Матице српске започео код Јована Радонића, некадашњег сарадника *Покрета*, а 1911. је у Матицу српску дошао Тихомир Остојић, челник међу „покретачима". За Срећанова је то морало значити повратак на стил рада у Библиотеци у времену када је постао Матичин библиотекар. У сваком случају, Тихомир Остојић је од Библиотеке Матице српске очекивао и више од Јована Радонића.

У првој свесци *Рада и именика* 1912. већ се осећа нови стил у раду Библиотеке. За разлику од Извештаја о раду Библиотеке за Годишњу скупштину Матице српске 1911, установе и организације са којима су размењиване књиге и листови дате су по језицима: Српске и хрватске, словеначке, бугарске итд, а тако су приказани и часописи и листови који су добијани разменом. Каталошки су приказане *Књиге послане на приказ и замену*. Посебно су регистрована издања Академија наука, српске, бугарске, руске и других. Такође и матица̂, хрватске, словенске, као и *Купљена дела*. На крају је дат и каталог поклоњених књига и листова. (*Рад и именик*, 41-52). Књиге су тада поклонили Милан-Петко Павловић из Вршца и Јулије Матејић из Бечкерека. Матејић је поклонио једну рукописну песмарицу с краја 18. или почетка 19. века. Каталошки опис је несумњиво дао Војин Срећанов.

У другој свесци *Рада и именика* за 1912. каталог књига је дат на исти начин. На крају каталошког дела је дато упутство:

Употреба библиотеке

По правилима која сад важе књиге се дају изван просторија Библиотеке највише на три месеца (§ 13). Ко после тога времена књигу не врати опомениће се, за сваку опомену има узаимач платити 40 пот. (§ 14). За књиге се мора положити одређена кауција (§ 11).

Више дела могу се узети на употребу у један мах само онда кад се чине научна испитивања (§ 15). Рукописи, скупоцена и ретка дела, речници, повремени листови не издају се ван просторија Библиотеке никако (§ 16). Ако се књиге шаљу изван Новога Сада, узаимач има платити поштарину (§ 18). *(Рад и именик, 69).*

У трећој свесци, поред књига набављених куповином, разменом и посланим на приказ, дати су поклони Ђорђа Стратимировића, Е. А. Вољтера, библиотекара Руске академије наука из Петрограда и Симе Јовановића из Велике Кикинде.

У четвртој свесци *Рада и именика* су забележени поклони Тихомира Остојића, Јована Грчића и Јозефа Волфа. Као одзив на молбу за поклањање старих књига поклонио је Владимир Ћеранић, парох из Утиње: 1. *Октоих* Божидара Вуковића,

Венеција 1537, 2. *Зборник* Вићенца Вуковића 1547, 3. *Јеванђеље* јеромонаха Мардарија, Мркшина црква, 1562, 4. *Триод цветни*, Стефана од Скадра 1563, 5. *Требник* Јеролима Загуровића, Венеција 1570, 6. Рукописни *Зборник* са чудима свете Богородице с краја 15. или почетка 16. века, 7. Рукописни *Зборник* ђакона Марка Димитријевића са причом о Косовском боју, писаном у Бечу 18. августа 1743. године. Архивску грађу поклонили су Јован Вучерић, парох из Кисача, и Јован Грчић. (*Рад и именик Матице српске*, 1912, св. 4, стр. 97-8).

У петој свесци *Рада и именика* 1912. објављен је посебно *Извештај о Матичиној Библиотеци* који је потписао Војин Срећанов. У тој свесци *Рада и именика* објављен је и *Предлог Управног одбора о уређењу чиновничких плата и о реорганизацији чиновничких места*. У одељку *Чиновничка правила*, тачка 2 је текст *Архивар-библиотекар*. У том тексту предвиђа се да

> Библиотекар рукује Матичином Библиотеком и архивом непосредно и чува их. Према задатку којем је Матична Библиотека намењена води евиденцију о њену попуњавању и предлаже секретару, односно Редакционом одбору, које књиге и листови да се набаве, која издања да се траже у замену. Издаје књиге на читање и позајмицу, води надзор над издатим књигама и статистику и саставља о том на крају сваке године извештај. Издаје архивске акте на употребу чиновницима или научницима (уз реверс) и води надзор над њима. Саставља за сваку годину о архивској принови индекс лица и предмета. Води коресподенцију у стварима Библиотеке. Саставља све потребне каталоге и инвентаре. О главним принципима уређења архиве и библиотеке свагда се саветује са секретарем.
>
> Води перо у седницама Књижевног одељења и Одбора, Управног одбора и издаје изводе из записника.
>
> За архиварско-библиотекарско место може бити кандидат само човек који има академску квалификацију, који се бави културологијом, историјом и литературом, а уз то има стручно оспособљење за библиотекара и архивара. (*Рад и именик*, 1912, св. 5, стр. 208-11; *Грађа* III 369-70).

У последњој, шестој свесци *Рада и именика* за 1912, у рубрици *Библиотека Матице српске* је нови одељак: *Купљене старије ствари*. Ту су између осталих забележене и ове књиге: Гаврило Ковачевић: *Стихи о поведенији и намеренији сербскаго великаго књаза Лазара против турскаго ополченија*, Будим, 1836; Јов. Берић: *Житије Исуса Христа*, Будим, 1812; Игњатије Жолдош: *Главна правила польског редохранителства*, Будим, 1844; Володимир Хнатјук: *Зносини Українців из Сербами*, Львов [без године]. Претежно архивску грађу поклонили су тада Никола Теодоровић, парох у Обровцу, између осталог и писма Јована Рајића; Станиша Михајловић, парох из Сивца, писма кнеза Михајла Обреновића; Никола Мештеровић, школски управитељ у Бијељини; Светозар Дујановић, парох из Бешке; Стеван Врбашки, геодета из Старог Бечеја, 8 књига из прве половине 19. века; Гавра Плавшић, приватник из Новог Сада, 45 књига, међу њима и неке из прве половине 19. века; Кристифор Мауковић, грунтовничар из Дарувара, 21 књигу из прве половине 19. века; Тихомир Остојић, секретар Матице српске; Милан Костић, осмошколац, Михајло Соларић, парох из Велике Писанице, поклонио је *Земљоописаније* Павла Соларића, бекрорез дипломе краља Стефана Дабише и рукописно родословље породице Соларића од досељења из Босне у Велику Писаницу. (*Рад и именика*, 1912, 6, стр. 274-5). О тим књигама нема података у архиви Матице српске, па стога ти драгоцени поклони нису ушли у *Грађу за историју Библиотеке Матице српске.*

О одзиву на *Апел* и *Молбу* написао је Војин Срђанов 24. августа 1912. у Извештају о раду Библиотеке:

> Управа Библиотеке на челу са г. I секретарем, дром Тих. Остојићем, рада да се из народа нашег покупи и овде за вечита времена сачува све што је старо у српској књижевности, а што би иначе у народу, по приватним својинама пропало, издала је у I свесци *Рада и именика* о. г. молбу на народ, да бесплатно дарују Библиотеци Матичиној старе књиге и рукописе. С радошћу можемо констатовати да смо у овом погледу постигли лепе успехе од којих се нарочито истичу они објављени у IV свесци *Рада и именика*. Исто и апел на писце, издаваче и уредништва, такође штампан у I св. *Рада и именика*, уродио је лепим плодом, којим за почетак бар можемо бити задовољни. Примећује се знатно, нарочито у задње доба, како се писци и издавачи тако рећи натичу шиљући бесплатно своје нове едиције Библиотеци Матичиној на дар. Не може се исто рећи и за уредништва појединих листова. Ипак се мора узети у обзир да се ствар са листовима не да тако лако и тако брзо прекрхати. Једном утврђена претплата код листова траје читаву годину дана. Надати се ипак да ће уредништва појединих листова које смо морали ове године плаћати, догодине увидети оправданост наших захтева, те нам бесплатно достављати листове. Има још једна околност која заслужује нарочиту пажњу. Приметило се током година да су многа српска па и страна старија дела у Библиотеци Матичиној остала непотпуна још при састављању првог списка (Миловановa 1899). Набавила се прва књига једног дела па је на том и остало. Или нема прве књиге, а каталогизована је друга и трећа. (Напр. Поповићево издање *Љубомира у Јелисеуму*). Или се дело састоји из више књига, а једна или две фале (Напр. Пушкинова дела и др.) Ова се празнина мора попунити и то што раније, за времена. Како се многа од тих дела не могу данас већ ни од књижара ни од антиквара попунити, то је одлучено, да се у *Раду и именику* од времена на време објави проглас на народ, у нади да ће се тим начином моћи попунити што недостаје. (*Грађа* III, 366).

Сарадња Војина Срђанова са Тихомиром Остојићем започела је, свакако, одмах по доласку Остојића за секретара у Матицу Српску. По својој прилици на његов захтев, Срђанов је начинио списак листова које је Библиотека примала у 1911. години било разменом било претплатом. О листовима које је примала Библиотека расправљао је Редакциони одбор, који је предложио Књижевном одбору да се извесни листови бришу било да су непотребни Матици, било да су престали да излазе. О предлогу Редакционог одбора известио је Књижевни одбор Тихомир Остојић. На седници 22. децембра 1911. Књижевни одбор је прихватио предлог Редакционог одбора о брисању неких листова и донео је одлуку о листовима који ће се примати.

На истој седници референсао је секретар о начину попуњавања Библиотеке. По томе предлогу

> Библиотекар и секретар ће на засебним листићима бележити нове књиге које би се имале набавити. Редакциони одбор би на седницама одабирао шта треба да се набави. Један наш сарадник пита са стране дали ће Матица набављати за Библиотеку таке књиге које требају њему за посао који ради Матици.

Одлучено је затим:

> Сарадник може предложити књиге које му требају Ред. одбору, који ће онда коначно одлучити шта ће се купити за Библиотеку. У ванредном случају може секретар набавити књиге које су журно потребне, ако нађе да таке књиге треба Матица да има. (*Грађа* III, 355-6).

О начину рада Војина Срђанова у време секретарства Тихомира Остојића занимљив је податак из маја 1912. године. Срђанов је упутио писмо 11. маја 1912. Управном одбору Матице српске у коме је указао на проблеме простора Библиотеке. У писму је рекао:

У задње доба наиме показала се оскудица у простору за смештање књига. Како је доња сала већ одавна испуњена књигама то је још за доба Јов. Радонића тој оскудици морало доскочити тим што се у горњим собама где је место допуштало, подигли ормани за књиге. Но брзо се и то напунило књигама. Сада смо остали посве без ормана те просто не знамо где да стављамо новији прираштај књига.

У овој ствари саветовао сам се, у своје време, са бившим секретаром дром Миланом Савићем, те смо нашли, да би згодан начин био да се овој оскудици доскочи, када би се доња велика сала употребила на то да се у њој попреко подигну три самостална ормана. Но овај предлог није изнашан пред Управни одбор због тога што се прорачуном, кога су поднела тројица на то позвана занатлије, испоставило да би та три ормана стала преко 2000 круна.

Догађаји који се иза тога десили дали су нам повода да се не упуштамо ни у какве издатке.

Али је потреба за орманима све то више расла и она се данас већ толико осећа да већ више не трпи одлагања.

Био би један други начин којега је уочио г. секретар др Тих. Остојић и који би био јевтинији а веома је погодан. Тај је: да се за подизање ормана, простих, без стаклених крила већ једноставнијих стелажа, употребе сви иоле слободни зидови у горњим собама, рачунајући амо и малу собу у којој је архива (2 ормана изнела би се одавде). По рачуну могло би се збијенијим размештајем намештаја у горњим собама добити 4 (евентуално и 5) зидне ширине простора за подизање стелажа. Стелажи би имали бити једноставни, без стаклених крила, те би утолико били јевтинији.

Уз писмо Војина Срећанова, истог дана упутио је писмо и Тихомир Остојић. На седници Управног одбора 13. маја 1912. Ђура Трифковић, син Косте Трифковића, указао је да је собу о којој је овде реч тражио и Управни одбор Српског народног позоришта. Тихомир Остојић је одговорио, да је та соба врло потребна Матици и да се не уступи Српском народном позоришту, изјавивши „да је Управни одбор Матице српске иначе вољан бити Позоришту на услузи у свему у чему може". Трифковић је упозорио да не би требало допустити да Позориште изађе из Матице. Др Јован Петровић је предложио да се сва мишљења упуте економском пододбору уз препоруку да Позориште остане у Матици. Прихваћен је предлог Јована Петровића. (*Грађа* III, 359-62). У Извештају о раду Библиотеке Матице српске у 1911/12. године Војин Срећанов је 11. августа 1912. поново указао на проблем „оскудице у простору за смештање књига". Тада је Срећанов рекао и ово:

А како се Библиотека сваким даном умножава новијим прираштајем књига то смо достигли огроман број од 800 дела која немају својих стелажа. Она су у крајњој нужди стављена на под у архиви, - једино место у малој собици где се књиге могле привремено ставити. Кад још к томе додамо Сандићеву библиотеку која је потпуно регистрована али нема својих стелажа а броји на 500 дела, то имамо 1300 дела која чекају на стелаже. Дода ли се овом свакодневни прираштај у будуће, то добијамо слику крајње оскудице у стелажама. Молим славни Управни одбор да ову околност нарочито узме у претрес и да што пре задовољи овим потребама Библиотеку, која према даним датама сад већ не трпи више никакова одлагања. (*Грађа* III, 367).

Занимљивост оваквог решавања проблема је у томе што се као предлагач прво појављивао Војин Срећанов, а одмах затим давао му је подршку Тихомир Остојић. Брига библиотекара за простор била је сасвим разумљива, али је подршка Тихомира Остојића доказ да је присно сарађивао са њим, да је разумевао његове бриге и да се бринуо о Библиотеци.

Још једном је решаван проблем смештаја књига у Библиотеци. Књиговодство Матице српске известило је Управни одбор Матице српске у новембру 1913, да је секретар Тихомир Остојић дао налог уз сагласност председника Гедеона Дунђерског да се начине „штелаже" за књиге. За њих је исплаћено 889,25 круна.

Проблем коначног смештаја књига у Библиотеци Матице српске није ни тада решен. Затрпану Библиотеку Матице српске уређивао је после рата Милета Јакшић кога је онде упознао Младен Лесковац. (*Младен Лесковац у Библиотеци Матице српске* / Марија Чурчић. - у овој књизи стр. 91-2).

У петој свесци *Рада и именика Матице српске* за 1912. годину посебно је објављен *Извештај о Матичиној Библиотеци* који је потписао Војин Срђанов. У *Извештају* је речено да је Библиотека Матице српске крајем 1911. имала 12866 наслова у 39172 тома. Пред писање Извештаја 1912. Библиотека је имала 13.137 наслова. Увећана је за нешто више од пола године са 271 насловом у 404 тома. У осталом делу *Извештаја* Срђанов је саопштио резултате годишњег рада. (*Рад и именик Матице српске*, 1912, св. 5, стр. 150-2).

У Извештају Књижевног одељења и одбора Годишњој скупштини 1912. указано је:

> 'Буџет наше Библиотеке је у опће мален, ове године је и тај малени буџет скресан. То је једна невоља. Друга је: просторије наше Библиотеке су већ тескобне а и незгодне за веће развијање и боље уређење. Ми скрећемо пажњу Главне скупштине на ове незгоде, да би се за времена могле уклонити. Наша је жеља, а и логика положаја захтева да Матичина Библиотека постане централни завод за наше крајеве. Она треба да се развије у јавну библиотеку и да се тако попуни и уреди да може подмиривати и све захтеве читалачке публике која из књига тражи духовно уживање, знање и просвећење, и да може задовољити потребе наше домаће науке. Она засад није таки завод, и ако је највећа библиотека у овим крајевима. Због својега скромног буџета, због тескобе својих просторија, због недостатка потребног персонала она не може да постане оно што би она по свом положају и по потреби наше културе требала да постане. Годишњи буџет наше Библиотеке се безусловно мора повисити. Желети би било да се нађе родољуба који би дали веће своте на попуњење, уређење и послугу Библиотеке. Али може и наша публика много учинити поклањањем старих листова и књига. Издавачи савремених листова и књига би учинили велику услугу нашој просвети, кад би своја издања поклонили Матици. Треба да се уведе леп обичај, да сваки издавач, уредник и писац сматра за дужност да пошље по један примерак својега издања (Pflichtexemplar) српској централној библиотеци. Управа Матичине Библиотеке је у *Раду и именику* (стр. 38 и 40) упутила молбу и апел на публику и издаваче. Позив није остао без успеха. (*Рад и именик Матице српске*, 1912, св. 5, стр. 147-8).

На седници Управног одбора 28. септембра 1912. разматран је предлог о уређењу чиновничких плата и реорганизацији чиновничких места. Управни одбор је једногласно прихватио и предлог о реорганизацији чиновничких места и плата и упутио га је Главној скупштини Матице српске. Главна скупштина, која је одржана 24. октобра 1912, скинула га је са дневног реда с тим да Управни одбор то питање поново проучи и поднесе нови предлог Скупштини идуће године. (*Грађа* III, 370)

На Главној скупштини Матице српске 10. новембра 1913. разматран је поново предлог о реорганизацији чиновничких места и уређењу плата, али је и тада скинут са дневног реда. Рат који је почео идуће године скинуо је коначно проблем реорганизације Матице српске. (*Грађа* III, 389-90; *Рад и именик*, 1913, св. 6, 254-5).

За Библиотеку је, међутим предлог био значајан и по томе што се за библиотекара тражила личност са универзитетским образовањем, да се бави културном историјом и књижевношћу и да је стручно оспособљен за библиотекара и архивара. О тексту предлога који се односи на библиотекара - архивара већ је напред

било речи. Да је усвојена реорганизација, Војин Срећанов не би могао да конкурише за библиотекара јер није имао академско образовање.

Тихомира Остојића никако није напуштала идеја о умножавању књига у Библиотеци Матице српске. На Главној скупштини Матице српске 24. октобра 1912. он је поново предложио да се упути позив да се Библиотеци поклањају старе књиге. Том приликом је рекао

> да је већ у I св. *Рада и именика* (стр. 38) упућена молба Српској публици у овој ствари и да су се на ту молбу одазвали многи просвећени родољуби те даровали Матичиној Библиотеци и Музеју врло драгоцених штампаних и рукописних старина. Хвала им и с овог места. Да би се у овој ствари дао што већи значај, те да би се обратила пажња што ширих кругова на важност наше Библиотеке која треба да постане централни завод за ове крајеве предлаже се, да се из ове Гл. скупштине упути позив на народ да ко има, поклони Матичиној Библиотеци старе новине и књиге почевши од XV в. овамо, нарочито издања XVIII и XIX в, даље старе рукописе, песмарице, писма документе, дипломе, протоколе, старе акте, брошуре, прогласе, поздраве, пригодне песме и беседе и слично.

Донета је одлука да се

> упути позив на народ ради поклањања књижевних и других старина Матичиној Библиотеци и Музеју.

Одмах затим, у следећој тачки дневног реда Скупштине указао је Остојић на потребу да се упути молба власницима и уредницима новина и часописа, издавачима књига на добровољно слање Матичиној Библиотеци. Указао је

> да је буџет наше Библиотеке уопће мален да би се она могла систематски и са планом попуњавати те да би тако могла подмиривати и све захтеве читалачке публике која из књига и листова тражи духовно уживање, знање и просвећивање и да би могла задовољити потребе наше домаће науке. Кад се узме у обзир да се из тога буџета морају наше књиге и повезивати - а већи део наших књига је неповезан - онда се јасно види да се наша Библиотека без активне помоћи нашега народа не може развијати.
>
> Већ је у *Раду и именику* од ове године (стр. 40) упућен апел на писце, издаваче и уредништва да се сваки лист и свака књига бар оних који излазе на територији Карловачке митрополије шаље по дужности на дар као Pflichtexemplar Матичиној Библиотеци као централном заводу те врсте у нас. Државне централне библиотеке долазе до сваке књиге авторитетом државне власти. Нама не остаје друго него да апелујемо на културну свест и родољубље. Тога ради се предлаже да се из ове Главне скупштине упути апел на издаваче, писце, уредништва и штампарије да Матичиној Библиотеци шаље бесплатно по један примерак новина и сваке нове књиге. (*Грађа* III, 371-2).

Предлог је прихваћен и одлучено да се упути апел на издаваче да Библиотеци Матице српске шаљу бесплатно по један примерак новина и сваке нове књиге.

И позив и молба објављени су у 1. свесци *Рада и именика Матице српске* за 1913, стр. 27-32, а потом и посебно. (*Библиографија Матице српске* I / Јелена Николић, Нови Сад, 1976, стр. 190).

На седници Управног одбора 2. новембра 1912. у Пододбор за Библиотеку изабрани су др Лаза Марковић, Тодор Милић, др Милан Петровић и секретар Тихомир Остојић. (*Грађа* III, 372).

Тихомир Остојић је на седници Управног одбора 1. фебруара 1913. предложио да се библиотека ђачког друштва „Слога" из Сегедина врати Матичиној Библиотеци. О томе у записнику седнице стоји:

> Секретар др Тихомир Остојић извештава о књижници некадашњег ђачког друштва „Слоге" у Сегедину. Ту је књижницу друштво „Слога" поклонило Матици српској, а Матица је ту књижницу решењем Књижевног одбора бр. 156/III. 427/IV,

> 1881. дала на употребу Колу младих Срба у Будимпешти, под условом да се књижница има вратити кад Друштво престане. Секретар јавља даље да је добио из Пеште извештај да су многе књиге из те књижнице нестале и да ће свију књига нестати ако не дођу у сигурније руке. Секретар предлаже да се извиди та ствар и да се евентуално затражи та књижница натраг, јер у њој зацело има књига које би добро дошле Матичиној Библиотеци.

И тај предлог секретара је прихваћен. (*Грађа* III, 376-7).

Војин Срћанов је 28. фебруара 1913. обавестио Управни одбор да је апел за бесплатно слање листова и књига Библиотеци Матице српске упућен у Нови Сад на 11 адреса, у Сомбор на 5, у Вршац на 1, у Панчево на 2, Велику Кикинду на 1, Карловце 4, Земун 1, Загреб 7, Руму 2, Бачинце 1, Београд 2, Ниш 1, Сарајево 8, Мостар 3, Сплит 2, Осек 1, Задар 2, Трст 1, Ријеку 1, Љубљану 1, свега на 57 адреса. Истовремено је обавестио да су се позиву одазвало свега 22 уредништва. (*Грађа* III, 377).

Карактеристично је како је Михајло Полит-Десанчић 21. јануара / 3. фебруара 1913. писао:

> Изјављујемо да ћемо од год. 1913. слати бесплатно сваки број нашега листа и издања Библиотеци Матице српске под условом да се бројеви на крају године повежу и чувају у Матичиној Библиотеци за јавну употребу.

Сличне изјаве су упутили и остали уредници и издавачи. (*Грађа* III, 378).

Епископ Никодим Милаш је веома брзо реаговао на позив из Библиотеке Матице српске да поклони књиге. Из Дубровника је 11/24. фебруара 1913. упутио писмо адресовано на Војина Срћанова у коме је рекао:

> Позивом на цијењено писмо Ваше од 7/20 о. г. част ми је обзнанити Вас да данас шаљем поштом за Библиотеку Матице српске ова издања, која, како сам из писма видио Библиотека нема, и то: 1. *Црквено казнено право*. Мостар 1911; 2. *Правила прав. цркви с толкованијеми*, 2 тома СПБ 1911/12; 3. *Брак између хришћана и нехришћана*, Београд 1907; 4. *Инфамија у црквк. казненом праву*, Београд 1916; 5. *Реформа брачнога права у Аустрији*, Београд 1906; 6. *Застарелост у црквк. казненом праву*, Београд 1911; 7. *Грчко римско законодавство и црквк. имовина*, Београд 1906; 8. *К питању о јерарх. положају Сарајевк. митрополије*. Н. Сад 1886; 9. Успомене из првих година срп. *пол. живота на Приморју*. Задар, 1908; 10. *Кирил и Методије и Римски папа*, Задар, 1911; 11. *Унијатска напаст*, Београд 1905; 12. *Primas Serbiae*. Zadar 1911. 13. *Das Kirchenrecht der Morgen. Kirche* II Aufl. Mostar, 1905; *Православно црковно право, Софија*, 1905; 15. Το εκκησιαδρικον Διακιου, Αθην, 1906.

Војин Срћанов је о поклону епископа Никодима Милаша обавестио Управни одбор 4. марта 1913. (*Грађа* III, 379-80).

Милан Поповић из Белегиша послао је тада на дар *Историју библическују или повест ветхаго и новаго завета*, коју је 1792. издао новосадски књижар Дамјан Каулиције.

Парох из Турије Јован Радивојчев послао је 25 нових немачких и српских књига (*Рад и именик* 1913, св. 1. стр. 47).

Сомборска Српска читаоница поклонила је два сандука књига Матичиној Библиотеци и о томе 22. маја 1913. известила је Матицу. Књиге су стигле 26. маја и биле су „већином старијег датума, а тек некоји часопис из новијег доба, на пример *Српски сион*, руска *Нива* и *Всемирна илустрација*, (20 годишта, 1878-1898, све увезано), црногорска *Просвјета, Домаћи лист, Тежак* итд". У писму 10. јуна Управном одбору Војин Срћанов извештава да „Већину ових књига ми већ имамо. Али

ће се моћи много што-шта допунити, што је код нас можда непотпуно". (*Грађа* III, 383).

Парох Петар Стефановић из Уљме јавио је Матици српској 25. маја 1913:

> У сандучету шаљем обећане старије књиге које сам имао слав. Српској Матици.
>
> О старијим црквеним књигама у своје време јавићу које ћемо моћи послати. (*Грађа* III, 385).

Међу бројним одзивима Срђанов је известио Управни одбор 24. септембра 1913. да је Исидор Вас. Шкачкевић, министарски саветник из Чарновица поклонио *Немецки и сербски словар*, Беч 1791. (*Грађа* III, 398; *Рад и именик* 1913, 6, стр. 263).

Тихомир Остојић је 8/21. септембра 1913. био у Митровици где му је Никола Поповић „члан Матице српске" предао на поклон за Библиотеку рукопис Давида Коњевића из Кечкемета из 1792. у коме су текстови: 1. *Драма о Пенелопи и Улису* на руском језику; 2. *Прича о Косовском боју*; 3. *Песн историческаја* Захарија Орфелина; 4. неке краљевске и календарске белешке. (*Грађа* III, 399).

Свештеник из Старог Сивца Станишта Михајловић упутио је 5/18. октобра 1913. књиге Библиотеци Матице српске на адресу Тихомира Остојића „да их изволите предати књижничару". Међу тим књигама било је и руских и немачких, а већина српских књига била је из прве половине 19. века. (*Грађа* III, 391-2; *Рад и именик*, 1913, св. 3, стр. 263). Знатно пре тога послао је тај свештеник *Рескрипт изяснителный* (Rescriptum Declaratorium) у рукопису.

Том приликом послао је: „4 старе српске књиге (за нас нове) 24 дупликата, 2 рукописа *Наставленије презвитером* из 1802. и 1 мапу српских земаља коју је издао Сава Текелија 1805. год. 3 *Летописа*". (*Рад и именик* 1913, св. 4, стр. 151).

Парох Григорије Кузмановић из Тиса Иђоша поклонио је *Собраније разних нравоучительних вешчеј* Доситеја Обрадовића, 3. тисненије, Нови Сад, 1825. (*Рад и Именик*, 1913, св. 3, стр. 102).

Вредан поклон послао је и парох из Санада Миливој Поповић. Он је послао 60 књига некадашњих санадских пароха Тимотија Илића и Г. Иконића. (*Грађа* III, 386; *Рад и именик*, 1913, св. 6, стр. 263).

Вреди поменути и поклон Васе Капамације из Панчева. Он је поклонио 6 старих књига. (*Грађа* III, 386). Међу тим књигама и Фенелоново *Прикљученија Телемака*, Београд, 1868. и *Државна економија* II Косте Цукића, Београд, 1862. (*Рад и именик*, 1913, св. 6, стр. 263).

Војин Срђанов је 11/24. јануара 1914. упутио писмо Тихомиру Остојићу у коме га је известио о најхитнијим пословима у Библиотеци. На првом месту би било сређивање библиотека Антонија Хаџића. „Оне броје на хиљаду свезака". Приметио је да „међу њима има добар део за нас посве нових дела, ну такође велики део сачињавају поједине свеске разних периодичних часописа и листова, које ће служити за допуну оном броју ком спадају." (*Грађа* III, 415). Није јасно како су одлучили да уреде Хаџићеву библиотеку.

У писму је затим Срђанов указао да би још замашнији посао био сређивање библиотеке сомборске Српске читаонице у којој је било 1124 свеске.

> У том броју има српских дела 242 међу којима много дупликата; страних дела која могу нама послужити за употребу 73; посебних страних дела за нас неупотребљивих 118; правничких књига, законика, на мађарском, немачком, латинском језику, старијег издања, за нас наупотребљивих 198; школских уџбеника на мађарском, немачком, латинском језику, старијег издања, за нас неупотребљивих 111; разних великих речника

старијег издања, за нас неупотребљивих 18; уз то *Allgemeine Zeitung* из Augsburg-а од јула 1850. до краја 1854, са посебним литерарним додатком, свега 36 свезака; руска *Всемирная Иллюстрация* од 1878. до 1898, у 40 свезака, и прилог ове књижевни лист *Трудъ* у 28 свезака; руски лист *Нива* 7 годишта, са месечним прилозима и целокупним делима појединих писаца, које међутим ми све имамо. Осим тога на 15 разних српских часописа новијег датума од које ми већином имамо, а тек у мањем делу могу нам послужити за допуну, - из ових књига ваља издвојити оно, што нам може послужити као за нас нова дела, што пак за допуну, а остало пописано ставити у дупликате и у одељење књига за потпуно неупотребљивих, на пр. оне правничке књиге, законици итд.

Као трећи важан посао истакао је потребу израде пописа дупликата и на крају преписивање штампаног каталога Стевана Милованова на лисċни каталог. Предложио је да кад се доврши тај препис, да се читав каталог још једном препише, те да се „према упутствима немачких библиотекара које имамо у нашој библиотеци" начини стручни каталог, чиме би се дошло „до неког савршенства у унутрашњем техничком уређењу Библиотеке". (*Грађа* III, 415-6).

На седници одбора за Библиотеку 8/14, фебруара 1914. Тихомир Остојић је известио „да је за последње две догине у Матичиној Библиотеци мало што шта поправљено, допуњено и боље уређено". (*Грађа* III, 417).

Архивска грађа и оно што је објављено у *Раду и именику* о Библиотеци није дало повода на овакав закључак Тихомира Остојића. Очигледно је да је дотада највећој активности у Библиотеци Матице српске хтео да дода још већу. Другачије се не може објаснити ово његово незадовољство. Смишљао је зато нове начине да унапреди Библиотеку. Да би се обезбедило што више средстава за куповину књига, Тихомир Остојић је предложио Књижевном и Управном одбору, да се књиге које су набављене за потребе превођења или издавање календара купе на трошак књижевних фондова, што је и прихваћено. (*Грађа* III, 406-7).

У *Извештају о Библиотеци у год. 1913.* Тихомир Остојић је рекао, да је у Библиотеци учињено ово:

1. Начињени су у просторијама Библиотеке нови стелажи, те је тако добијено простора за књиге за даље две три године.
2. Прибране су на једно место стављене публици на слободну употребу у просторијама Библиотеке све ручне књиге: разне енциклопедије, речници, разни шематизми и каталози.
3. Сви текући журнали, књижевни, научни и стручни (око 80) сређени су на једно место, тако да и њих могу читаоци у просторијама Библиотеке слободно прегледати и читати.
4. Од 1. јан. 1913. год. уведени су штампани поруџбени листићи и то две врсте: за поручивање књига у просторијама Библиотеке и ван њих. Стога је статистички материјал о Библиотеци потпунији и поузданији него у прошлим годинама. На тај начин се наша Библиотека све више креће к том идеалу који нам стално лебди пред очима: да од ње начинимо модеран завод за просвећивање и науку.

Указује затим и на недостатке, пре свега на недовољно средстава.

Мален персонал у њој (мањи не може бити). Сад ради у њој само један човек [...] Док треба отаљавати текуће послове један човек их може како тако савлађивати. Али често искрсну ванредни послови. Онда посао у Библиотеци запне, и то иде свагда или на штету текућих послова или на штету ванредних.

Међу ванредне послове побројао је:

1. Уређење библиотеке Антонија Хаџића, око 1000 свезака и сомборске Српске читаонице 1124 свеске. 2. Израда каталога дупликата којих само у Сандићевој

библиотеци има око 600. Тај каталог ће служити за размену или у антикварну продају. 3. Лисни каталог који се води тек од 1899, од када је постављен за библиотекара Јован Радонић, треба допунити књигама који су доспели у Библиотеку пре 1899. године. 4. Треба израдити стручни каталог, а треба допунити и непотпуне комплете листова и књига, као и оне који су пропали.

Библиотека је на крају 1912. имала 14.624 наслова, од којих у 1913. доспело 1249 наслова сем библиотеке Антонија Хаџића и сомборске Читаонице. Књиге су те 1913. слате на читање поштом и ван Новог Сада у Карловце, Велику Кикинду, Сомбор, Земун, Стару Пазову, Сурдук, Кисач, Панчево, Загреб, Будимпешту, Сарајево, Љубљану, Беч, Праг и другде. (*Грађа* III, 408-12).

Прилике у свету и у Европи које су наишле, прекинуле су сасвим планове Тихомира Остојића у Библиотеци Матице српске, а Војина Срећанова заувек одвеле из ње.

По одласку Јована Радонића из Матичине Библиотеке, Војин Срећанов је остао да је води сам. Већих тешкоћа није имао, јер је већина послова била уходана. Једни од њих раде се у свим библиотекама слично, а друге, специфичне за Библиотеку Матице српске, одредио је његов претходник. Срећанов их је само наставио.

Међу пословима које је наставио био је и рад на сређивању библиотеке коју је завештао пуковник Сава Давидовац из Земуна. У тој библиотеци било је 1013 наслова у 1542 свеске. Међу њима били су и комплети *Летописа Матице српске*, *Гласника* Српског ученог друштва, *Отаџбине*, *Данице*, *Годишњице Николе Чупића*, *Гласа* и *Споменика* Српске краљевске академије, као и књига Српске књижевне задруге. Тада је средио и библиотеке Ђорђа Радака Из Велике Кикинде, Теодора Мандића и Пере Марковића. (*Грађа* III, 230-1).

Ујесен 1906. поклонио је „повећи број старих књига и нешто рукописа" из збирке Адама Драгосављевића његов зет, Стефан Савић из Митровице. (*Грађа* III, 244). Међу тим књигама било је и *Учителноје Евангелије*, првог руског штампара Ивана Фјодорова, штампано између 8. јула 1568. и 17. марта 1569. у Заблудову, а које је чекало идентификацију у Библиотеци Матице српске близу 80 година.

Срећанов је уредио као посебну целину део личне библиотеке историчара и генерала Аврама Ђукића, који је поклонила његова супруга 13/26. маја 1906. године. (*Грађа* III, 223). Библиотека је допремњена у два сандука. Срећанов је обавестио 2. јануара 1907. Управни одбор да је завршио уређење библиотеке генерал-интенданта Аврама Ђукића. У библиотеци су била 353 наслова у 426 свезака у вредности од 1329 круна. Међу књигама је било и 150 дупликата који ће бити употребљени на допуну односно измену већ постојећих дела, пошто су махом добро „сачувани и укоричени". (*Грађа* III, 242-3).

Личне библиотеке Саве Давидовца и Аврама Ђукића које су доспеле у Библиотеку Матице српске биле су повод да Војин Срећанов 10/23. јануара 1908. упути писмо Управном одбору Матице српске и предложи да се штампа нови прираштај књига у Библиотеци. Том приликом је написао:

> *У Раду и именику* за год. 1902. и 1903. штампан је као додатак *Прираштај књига у Библиотеци Матице српске* од год. 1899. под управом тадањег библиотекара дра Јована Радонића.
>
> Како се од тог доба Библиотека Матице српске знатно умножила куповином, а нарочито знатним поклонима библиотека пок. пуковника Саве Давидовца и пок. Ђенерал-интенданта Аврама Ђукића, то се указује потреба да се тај нови прираштај обнародује у идућем *Извештају*.

Списак дра Ј. Радонића садржи дела од 6051. до 8000. броја и од 8000. до 8500. отпилике половину дела, пошто се у две године штампао, те друге године није могло ући у штампу оно дело које по имену писца спада у прву половину азбуке. На тај начин садржи Радонићев списак око 2250 дела.

Ну како је Библиотека Матице српске крајем године 1907. достигла број 11355, то би прираштај овог пута износио 2855 дела. К том кад се дода 271 дело од оних необелодањених између 8000. и 8500, то би целокупан прираштај до краја год. 1907. износио 3126 дела.

На основу свега овога слободан сам умолити славни Управни одбор Матице српске да у идућој својој седници одобри штампање овога најновијег *Прираштаја књига* у Библиотеци Матице српске.

На седници Управног одбора 24. јануара 1908. одлучено је да се цео тај најновији прираштај књига у Библиотеци Матичиној до краја године 1907. штампа у извештајима у два маха, као допуна пређашњег штампаног списка књига у Библиотеци Матичиној. (*Грађа* III, 252-3).

Срћанов је објавио: *Прираштај књига у Библиотеци МС од год. 1904. до краја 1907.* [од слова А до Ж] као додатак *Раду и именику* за пословне године 1907-8, Нови Сад, 1908, стр. 1-50; од слова З до М, стр. 51-105 у *Раду и именику* за 1908-9, и од слова Н до Ш у *Раду и именику* за 1909-10, стр. 107-193. (*Библиографија Матице српске* I, 286).

Пошто су сређене библиотеке Саве Давидовца и Аврама Ђукића, и пошто је почео да објављује прираштај књига у Библиотеци Матице српске до 1907, предложио је Милан Савић, 30. септембра 1908. Управном одбору да се „изашље библиотекар и још који члан да прегледа библиотеку проф. Александра Сандића, да ли би се дало штогод набавити, а можда и наћи наших књига". Управни одбор је на седници 24. октобра 1908. прихватио предлог и одредио за тај посао Војина Срћанова и Милана А. Јовановића. Тек 22. маја 1909. професор Милан Јовановић и Војин Срћанов упутили су Управном одбору писмо у коме су рекли да су 8. и 9. те 14. и 15. априла 1909. прегледали библиотеку Александра Сандића и начинили „списак о књигама за које смо држали да су потребни за Библиотеку Матичину". У тај списак унели су 774 наслова, а затим проверавањем утврдили да 100 књига отпада јер их Библиотека већ има. Предложили су 674 наслова за откуп. И међу тим књигама је било дупликата, али су биле потребне за откуп. За Вуков *Рјечник* из 1852. написали су: „Ово је примерак увезан али несасечен већ нарочито остављен у својој првобитној табачној ширини ради примедаба и допуна, којих је пуно, писаних руком А. Сандића на Маргу". Написали су и посебан извод великог броја „старих штампаних и рукописних књига које због своје старине представљају велику вредност". За откуп су препоручили 1000 круна. На Управном одбору 22. јуна 1909. одлучено је да се откупе понуђене књиге и да се исплати 1000 круна. (*Грађа* III, 293-316).

Војин Срћанов и Милан А. Јовановић ни једном речи нису поменули да су после Сандићеве смрти нашли коју Матичину књигу. Алузији Милана Савића да је могло бити таквих књига није било места.

Ако се узме у обзир да је међу тим књигама било веома вредних као што је рукописни *Апостол* из 13. века који ће касније у науци добити име *Матичин апостол*, и да је било 22 рукописне књиге и 10 штампаних србуља међу којима и цетињски *Октоих*, онда је сума од 1000 круна, што износи мање од половине годишње плате библиотекара, била веома мала за тако вредне књиге.

Тихомир Остојић је известио Управни одбор 28. априла / 11. маја 1912. да се „Сандићеве књиге сад каталогизују и биће их преко 1000 комада" (*Грађа* III, 360). Одакле сада цифра од 1000 књига није сасвим јасно. Или је сада рачунато колико има свезака или су наследници Александра Сандића уступили и све друге књиге. Пре ће бити ово друго, јер је Војин Срећанов 11/24. јануара 1914. обавестио Тихомира Остојића да је завршена каталогизација и да је у Библиотека ушло 580 књига, а да је било 600 дупликата од којих 200 за употребу.

Каталогизација Сандићеве библиотеке се отегла, а Срећанов није предложио да се начини нови каталог прираштаја књига. Да га је и предложио, рат који је дошао спречио би његово објављивање.

Предходник Војина Срећанова у Библиотеци Матице српске, Јован Радонић, нарочито је развио размену књига за књиге Матице српске. На размени је предано радио и Војин Срећанов. У том времену, 1908, остварена је једна изузетна размена књига Библиотеке Матице српске и Библиотеке Руске академије наука у Петрограду. Нема података да ли је била претходно најављена посета Едварда Александровича Вољтера, библиотекара библиотеке Руске академије наука, али је извесно да је он од 25-27. јуна 1908. био у Библиотеци Матице српске.

О Вољтеровој посети известио је Војин Срећанов 30. септембра 1908. Управни одбор.

> Ради бољег уверења пре свега поднео је Е. А. Волтер „Уверење" (Удостовѣрение) истављено 17. маја 1908. од стране доживотног секретара Императорске академије наука у Петрограду академика Сергеја Олденбурга, под бр. 1220, у ком се истиче да је библиотекар Императорске академије наука, приват. - доцент Петроградског универзитета Едвард Александрович Волтер изаслан од Академије да прегледа библиотеке и учене установе у словенским земљама, да установи међусобне односе тих библиотека са Словенским ђељењем Академијине библиотеке, да успостави измену издања, те тим попуни недостатак у Академијиној библиотеци, стога се умољавају означена друштва и установе да буду на руци Волтеру при испуњењу поверених му налога.
>
> На основу овог Уверења и споразума са г. секретаром, дром М. Савићем, прегледао сам са Е. А. Волтером дупликате који се налазе у Библиотеци Матичиној. Од њих прибрао је Волтер до 500 дела која га интересирају. Један списак тих дела предан је њему а други таки исти остао је pro domo.
>
> Како је Е. А. Волтер набрзо морао да отпутује, то је оставио мени у аманет да у име његово замолим славни Управни одбор Матице српске да одобри ову измену дупликата Матичине Библиотеке са издањима Руске академије, која ће нам у замену накнадно послати сва своја издања која нас могу интересовати уз обавезу да ће нам и у будуће шиљати све што будемо затражили.
>
> У овом погледу већ је нешто и учињено. Тако нам је Е. А. Волтер, на захтев наш, у последње време послао *Словаръ русскаго языка*, прва два тома *Целокупних дела А. С. Пушкина* и *Энциклопедию славянской филологіи.* Обвезао се пак послати нам дела Ломоносова, Державина, Екатарине II, Акта Московскаго Государства, Письма и бумаги Петра Великаго, дела Жданова, Библиографију Мажова, дела Бјељинскога, Љермонтова, Пушкина (прва два тома већ смо добили) дела Великога Кнеза Константина Константиновича, Каталогъ болгарскихъ книгъ (прву књигу имамо), Болеславъ - Юрій II кньазь всей Малой Руси, Исторію Соловьева, дела Л. Н. Толстоја, Срезневскій материали къ Словарь древнерусскаго языка, дела Буслаева, Труды Васильевскаго, Россія и Италія, Slowinzisches Wörterbuch, Сборникъ отчетовъ о премияхъ и наградахъ, Сборникъ статей посвященный проф. Ломанскому, Памятникъ Жуковскаго и Гоголя, Сборникъ Музея по антропологіи и Этнографіи, Сочиненія Чебышева, Пушкинъ и его современики, Древне-славянская кормчая XIV титуловъ безъ толкований и др.

Приметити је да нека од ових дела нису, истина, Академијина издања, али је Волтер обећао набавити их и послати за нашу Библиотеку, нпр. Бѣлинскій и др. Дела која излазе периодично слаће се редовно и тачно по добу излажења. Тако је *Словарь русскаго языка*, од кога смо добили само други том потпун. Први том је растурен, зато га нисмо добили. Е. А. Волтер уверио ме је да ће се први том поново штампати те ћемо га добити накнадно. Тако ће нам се шиљати и Пушкинова дела према добу излажења појединих томова.

Препоручујући молбу Е. А. Волтера на повољно решење, молим, уједно, славни Управни одбор да одобри и трошак око експедовања дупликата.

Уз писмо, Војин Срећанов је додао списак од 502 наслова који су послати у Петроград. На седници Управног одбора 3. октобра 1908. прихваћен је предлог. (*Грађа* III, 266-283).

Није искључено да у Матици тада нису рачунали на вредност размене. „Стиче се утисак да су у Матици више били заинтересовани да српске књиге доспеју у Петроград него да рачунају на вредност онога што дају и онога што примају" (*Библиотека Матице српске и руске библиотеке* / Л. Чурчић, *Рад Матице српске* бр. 4, 1972, стр. 64-5).

Вољтер је још једном, 1914, посетио Библиотеку Матице српске ради размене. О томе је Војин Срећанов обавестио Управни одбор 24. јуна 1914. Тада је написао:

> 5. (18) јуна о. г. посетио је Матичину Библиотеку Едвард Александрович Вољтер, доцент Петроградског Универзитета, библиотекар руске Царске академије наука у Петрограду. Руска академија наука узела је себи за задатак да у својој Библиотеци прикупи што више умних производа свију словенских народа, те је у том смеру изаслала поменутог свог библиотекара.
>
> Управа Матичине Библиотеке сматрала је за опортуно да се одазове овој жељи Руске академије, те је уступила Е. А. Вољтеру 202 дупликата са 209 свезака за Библиотеку Руске академије наука. Ови дупликати потичу из књига А. Сандића и А. Хаџића.
>
> На тај начин смо обвезали руску Академију на узајамну измену издања у ширем смислу. И до сада нам се Е. А. Вољтер свагда показао предусретљивим кадгод смо што преко њега тражили од Академије, а сада је обећао и у будуће то чинити још у већој мери. Он је донекле искупио то обећање утолико што нам је већ унапред пред свој долазак послао двадесетак опсежних дела, од којих спомињем: Иконографију Богомајтери од Кондакова, целокупна дела Кољцова, Љермонтова, Грибоједова, Боратинског.
>
> Прилажем списак уступљених дела и молим сл. Управни одбор да овај чин с одобрењем узме у знање.

Уз писмо додао је Срећанов и списак од 202 наслова. На седници од 25. јуна 1914. Управни одбор је одобрио и ову размену. (*Грађа* III, 422-429).

Да ли је ова пошиљка стигла у Петроград тешко је рећи. Рат је можда спречио да стигне онамо где је била упућена.

У Вршцу је 17/30. септембра 1906. обележена 100 годишњица рођења и 50. годишњица смрти Јована Стерија Поповића. Уређивачки одбор прославе обратио се 28. августа 1906. Матици српској молбом да се Српској православној црквеној општини у Вршцу позајме сва Стеријина дела која има Библиотека Матице српске. Према одлуци Управног одбора 22. септембра 1906, Војин Срећанов је за ту прилику припремио рукописе Стерије Поповића и све његове књиге за изложбу. О томе је известио председника црквене општине у Вршцу, Марка Ранчина, председник Матице српске Антоније Хаџић:

> На Вашу молбу, као председника приређивачког одбора на прославу 100 - годишњице смрти [рођења] Јован Стерије Поповића, решио је Управни одбор Матице српске, да Вам се, уз Вашу гаранцију, за прославу ту - 16 (29) и 17 (30) овог месеца

уступи сав рукопис великог књижевника тог, уколико је у Матици српској, каогод и књиге из старијег доба, које су у Библиотеци Матичиној, у потпуном уверењу, да ћете их вратити у истом стању у ком сте их примили.

Шаљући Вам у прилогу под 1. списак рукописа Јована Стерије Поповића а у прилогу под 2. Списак књига част нам је јавити Вам, да како књиге тако и рукописе већ сутрашњом поштом шаљемо на Вашу адресу.

Уједно Вас молимо да с перовођом заједно потпишете оба списка с тим, да сте рукописе и књиге исправно примили, и да нам списке затим обратном поштом вратите.

Најпосле част нам је умолити Вас, да на ове скупоцене и сваком Србину драге ствари особито пазите и нама их после свечаности вратите. (*Грађа* III, 240).

У службеној Матичиној архиви нема података о информацијама које су упућиване из Библиотеке Матице српске. Њих је било. О неким информацијама има података у архиву Матице српске. Оне су ишле посредно и непосредно.

Тихомиру Остојићу обратио се 17. маја 1908, из Беча, Тома Матић тражећи информацију о неким књигама за рад о Матији Релковићу. Писмо гласи:

Štovani g. profesore!

Oprostite mi, što ću Vas zamoliti za uslugu.

Radim o Relkoviću, a ne mogu do nekih djela da dođem, pa bih Vas molio, da pogledate, imade li ih Mat. srp. u svojoj Knjižnici. U prvom mi je redu stalo do *Ovčarnice* (Osijek 1176.) [!], *Esopovih fabula* (Os. 1804.) i do zbirke „*Nek je svašta*" (Os. 1795., a II izd. Os. 1805.). Prvoga izdanja *Satira* Matica bez sumnje nema, jer će ovo u Zagreb univerzi biti unicum.

Mislim, da Vam neću zadati suviše posla s tim, a bit ću Vam veoma zahvalan, ako mi javite,što u opće Matica ima od Relkovićevih djela.

Sa štovanjem i pozdravom

Odani Vam

T. Matić

Beč, XVIII, Karl Ludwigstr. 1.,
17. 5. 1908.

Тихомир Остојић је ово писмо упутио Војину Срећанову:

Господине Срећанове,

Молим Вас видите имају ли у Матич. Књижници ове књиге исти их Т. Матић тражи. Ја ћу доћи после подне да видим.

С поздравом

Ваш Тих. Остојић

Срећанов је написао:

Има:

Relković: *Satir* , četvrto izdanje. Osiek 1857. (Broj 171).
-- Matija A., deto 1871. U Osieku. Br. 6836
__, *Djela* , U Vinkovcih 1875. Br. 6813.
Релковић Антоније, Сатиръ. Въ Будинъ Градъ 1807. Бр. 8189.
__, *Сатир или дивји човек*. Беч 1793. (Бр. 5872.)
Осталих немамо. Нешто је од овога у проф. Живојиновића.

Срећанов. (РОМС, 6007)

Лаза Костић је 12. септембра 1908. од Милана Савића тражио информације о Сими Матавуљу. Требало му је да припреми светосавску беседу у Матици српској 1909. године. Срећанов је припремио информацију Милану Савићу и послао у Сомбор. (*Лаза Костић - читалац Библиотеке Матице* / Марија Чурчић, у овој књизи стр. 47).

Милану Савићу писао је Лаза Костић и 17. априла 1909. тражећи да му Срђанов пошаље преписе наслова књига Симе Милутиновића Сарајлије и да му „верно препише његов потпис". Срђанов је преписао наслове и послао му са напоменом да нема одакле да прецрта потпис Симе Милутиновића Сарајлије, (у овој књизи стр. 47-8).

Свакако је и 1909, у време штампања Матичиног издања његових песама, Лаза Костић писао Милану Савићу да испоручи молбу Војину Срђанову да му пошаље књигу G. Brandes Shakespeare, (у овој књизи стр. 48).

Није јасно када је Лаза Костић тражио од Милана Савића информације да ли Матичина Библиотека има Пушкинове песме на руском и Екерманове разговоре са Гетеом. Одговорено му је да Библиотека Матице српске има Пушкинове песме из 1887. и песме из 1861, а ако то није доста, Срђанов има целокупна дела Пушкина. (у овој књизи 47).

Војин Срђанов је 6. марта 1909. одговорио Тихомиру Остојићу:

У Новом Саду 6. III 1909.

Поштовани Господине докторе,

Теодора Јанковића „Ручная книга..." немамо у Библиотеци.

Finaczy Ernö dr., *A magyarországi közoktatás története Mária Therezia korában*. I. II. Budapest 1899 и 1901. имамо под бр. 6116, али Вам ни ту књигу односно дело не могу послати у овај час, пошто ју је узео проф. Радић, који је употребио ускршње ферије, те је отишао у Сомбор, те сад не могу да на брзу руку изиштем од њега књиге и да их Вами пошаљем. Ја ћу међутим њему одмах писати и замолити га, да Вам пошаље он дело, како би га Ви што пре добили. -

У позоришној библиотеци под бр. 644 има Rudolf Lothar, *Das Wiener Burgtheater*. Berlin und Leipzig, verlagt bei Schuster und Loeffler, без године, То је из раније набављених књига.

Међу новијом тековином је под бр. 782, *Das deutsche Drama der Gegenwart*.

Ја сам писао Цвијановићу у Београд ради *Горског вијенца*, ког је тражио г. Решетар. И добио сам одговор, да нигде нема тог издања.

Што се тиче *Die Fackel*, саопштићу г. Секретару. [Милану Савићу]. Надам се, да ће он одобрити да се набави.

С поштовањем и поздравом

В. Срђанов (РОМС, 6497)

И 21. септембра 1909. Срђанов је писао Тихомиру Остојићу:

У Новом Саду, 21. IX 1909.

Поштовани Госп. Професоре,

Дошла нам је књига на француском језику под натписом: *Francois Rački et la renaissance scienti, fique et politique de la Croatie (1828-1894)* per Vladimir Zagorsky. Paris, 1909.

Г. Секретар је изразио жељу, да ју Ви прикажете у *Летопису*.

Пошто Вас овог дана нема да дођете до нас, то сам морао прибећи писму, те Вас молим да нам јавите, да ли сте вољни, узети књигу на приказ.

Дело се налзи у Библиотеци.

С поштовањем

В. Срђанов (РОМС, 6498)

В. Срђанов је 26. августа 1909. написао следеће писмо Антонију Хаџићу:

Многоуважени Господине Председниче!

Прегледао сам сва scripta пок. ценарал-интенданта А. Ђукића али нисам нашао ни један оригиналан документат из Архива Заједничког министарства финансија у Бечу.

Међу списима Ђукићевим налази се врло мало рукописа о Ђурђу Бранковићу. Свега је на једној табачној страни прибележио нешто о Бранковићу. Али сам нашао писма Ј. Радонића, И. Руварца и Радослава М. Грујића, из којих се види, да им је

покојни Ђукић био од помоћи при набавци докумената о деспоту Бранковићу. Ну ни ту нема речи о оригиналним актима, већ само о „исписима".

Међу Ђукићевим рукописима налази се само Auszug aus der Chronik des Minetti, два табака, туђом руком писана, по свој прилици препис из варошког Архива јегарског. Ово се потврђује и неколиким писмима од чиновништва јегарског Архива, која се писма, такођер, налазе међу Ђукићевим списима о Бранковићу.

Код нас, дакле, нема оригиналних докумената из Архива Заједничког Мин. финансија, која Талоци тражи.

У том смислу, молим Вас, да одговорите Талоцију, како би отпала свака сумња од нас. Ја сам подробно прегледао све рукописе, али ништа нисам нашао, што Т. [Талоци] тражи.

С одличним поштовањем

Нови Сад, 26. VIII 09.

Војин Срћанов (РОМС, 19171)

Милана Шевића, дописницом у Беч, обавестио је Срћанов:

Господине докторе,

да ли Вам је познато, да је у календару *Новом Требевићу* за 1892 годину изашла Змајева песма *За потоком* у факсимилу са две односно три слике: поток, море, и опет поток (партија: водопад).

С поштовањем

В. Срћанов

Видосава Бранковићева у Штиглеровом Великом календару за 1876. Приповетка од *Радана*. (РОМС, 26108)

Најзад, 25 [23?] октобра 1913. обавестио је Срћанов Перу Богдановића на Цетиње, дописницом:

Драги Перо

Сећам се да си ти пре година тражио за вашу Библиотеку *Библиографију* Стојана Новаковића. Ево се нашла прилика да бесплатно дођете до ње. Учитељ Н. Николајевић има је и вољан ју је вами поклонити. Молим те јави одмах на коју адресу да се пошље.

Срдачно те поздавља

В. Срћанов (РОМС, 13432)

Сем библиотечких информација, Војину Срћанову су се обраћали и за друге информације. Тако је он 6/14. фебруара 1907. обавестио Управни одбор:

Професор београдског универзитета госп. Павле Поповић, радећи ово дана у Библиотеци Матичиној, изразио је жељу, да би вољан био купити *Летописе*, који му недостају до год. 1899, у колико се они могу добити.

По списку у књиговодству извео сам *Летописе* којих имамо у толиком броју, да се по један примерак може дати на продају. То су ови *Летописи*: 5, 7, 35, 37, 44, 49, 58, 59, 63, 78, 85, 86, 87, 109, 110, 112, 115-120, 123-156.

Сви ови *Летописи* представљају вредност од 101 кр.

У име поменутога г. проф. Павла Поповића молим славни Управни одбор да му одобри продају горњих *Летописа* уз уобичајени рабат.

Управни одбор је 2. марта 1907, решио да се Павлу Поповићу „као књижевнику изузетно уступе поменути *Летописи* за 50 круна." (*Грађа* III, 245).

~
г

У *Летопису Матице српске* Срћанов је објавио само две кратке белешке. Обе су у 290. књизи, 6. свесци, за 1912. годину. У првој је писао о Градској народној књижници у Загребу поводом њеног каталога забавних дела. У белешци је рекао

да је 7. децембра 1912. та Библиотека навршила пет година, да је градско поглаварство одвојило 1905. и 1906. по 5000 круна за њено оснивање. Том приликом је уступило своју књижницу и обећало „службене примерке који буду стизали у будуће". За уређење библиотеке јавили су се људи да бесплатно раде. Крајем 1907. Књижница је имала око 6000 књига, а 1909. преко 16000.

У другој белешци забележио је Градску књижницу у Карловцу која је те године такође објавила каталог забавних дела. Забележио је да је Књижницу основао клуб хрватских академичара и да је касније прешла у својину града. Приликом оснивања добила је на поклон знатан број књига и била је добро уређена. Књиге јој је поклонила и Матица српска, а књижница се уписала за члана Матице српске. Имала је лисне каталоге, именски, систематски и топографски. Књиге је позајмљивала бесплатно. (*Летопис Матице српске*, књ. 290, св. 6, Нови Сад, 1912, стр. 97-8).

Приликом конкурисања за место Матичиног библиотекара Војин Срећанов је навео у молби да је и преводио са руског, али није написао шта је превео, и у којим листовима је објавио преводе. У *Руско-српској библиографији 1800-1925.* Александра Погодина, Београд, 1936, нема ни једног превода са руског који је потписан пуним именом Војина Срећанова. Има неколико превода који су потписани иницијалима, а који би могли бити иницијали Војина Срећанова. Неки преводи од њих могли би бити његови. Да би се поуздано утврдило да је он преводилац потребна су писана сведочанства, ако их има, а она нису позната, или стилска анализа превода, коју морају учинити зналци тог посла.

Овде ће бити наведени преводи потписани иницијалима које је могао уз преводе стављати Војин Срећанов. Најстарији је од њих превод приче *Уочи судске расправе* Антона Павловича Чехова, објављен у 3. броју *Заставе* 1892. (*Руско-српска библиографија*, 5498). Тај превод је потписан великим словом В. Иницијалом - н. потписан је превод приче *Мати*, анонимног писца 1896, у 93. броју *Заставе*. (*Руско-српска библиографија*, 646). Овај иницијал би се могао прочитати као [Во-ји]-н [Срећанов]. Током 1899. и 1900. у *Застави* потписано је иницијалом -ов неколико прича. Иза тога иницијала могао би бити [Војин Срећано]-ов. Реч је о преводима прича: 1. *Сам* Антона Павловича Чехова у 9. броју *Заставе* 1899. (*Руско-српска библиографија*, 5392). 2. *У туђини* Антона Павловича Чехова у 114. броју *Заставе* 1899. (*Руско-српска библиографија*, 5512); 3. *Наш Јеврем* Василија Немировича Данченка у 8. броју *Заставе* 1900. (*Руско-српска библиографија*, 3006); 4. *Како да се живи* истог аутора у 45. броју *Заставе* 1900. (*Руско-српска библиографија*, 2995); 5. *Просјакиња*, такође Немировича Данченка у 68. броју *Заставе* 1900. године. У 58. броју *Заставе* 1899. године објављене су под тим иницијалима 4 песме у прози Ивана Сергејевича Тургењева: *Два богаташа* (*Руско-српска библиографија*, 4352), *Занатлија* (*Руско-српска библиографија*, 4363), *Просјак* (*Руско-српска библиографија*, 4459) и *Старица* (*Руско-српска библиографија* 4505).

Иницијалима В С могли би бити објављени преводи прича Војина Срећановог 1. *Лекарка* И. Н. Потапенка у бројевима 7-10 загребачког *Србобрана*, 1898. (*Руско-српска библиографија*, 3263), 2. *Вече на таборској стражи* у 38. броју *Браника*, 1899. (*Руско-српска библиографија*, 2773); и *Породичне епизоде* В. Г. Авсјенка у бројевима 70 и 71 *Браника*, 1901. (*Руско-српска библиографија*, 210). *Кад се креће лед*, опет Антона Павловича Чехова, објављена је у преводу са потписом В. С. у бројевима 105-8 *Браника*, 1909. (*Руско-српска библиографија*, 4985). Ако је то превод Војина Срећанова, он је објављен кад је већ био библиотекар Матичине Библиотеке. Нај-

ближи иницијал Војина Срђанова је В. С-в. Тако је потписана прича *Срећа* В. Г. Авсејенка у бројевима 36-7 *Браника*, 1900. (*Руско-српска библиографијад 213).*

Да ли су сви ови иницијали уистину његови и да ли је било и других, сада се не може рећи. Ово што је речено може послужити за откривање преводилачког рада Војина Срђанова.

Његов *Прираштај књига* од 1904-7. објављен у *Раду и именику Матице српске* је у оквирима претходног *Прираштаја* Јована Радонића.

У *Раду и именику* су објављени и његови каталози нових књига и листова који су у Библиотеку дошли разменом, куповином и поклонима.

У 299. књизи *Летописа*, св. 3, за 1914, после прекида од 9 година обновљено је бележење *Нових књига* доспелих у Библиотеку Матице српске. Такав каталог објављивао је у *Летопису Матице српске* од 1901. до 1904. Јован Радонић. Приликом обновљене рубрике речено је „да ће се у овом одељку објављивати свака нова књига која се пошље уредништву *Летописа* или Библиотеци Матице српске. Књиге иду у Библиотеку Матичину. (*Летопис Матице српске*, књ. 299, св. 3, 1914, стр. 101-3). Тај преглед нових књига изишао је свакако из руку Војина Срђанова. Да ли је он забележио још коју књигу за каталог *Нових књига* који је објављен у 300. књизи *Летописа Матице српске* за 1914. а који је објављен тек 1921, не зна се.

Нема много података о личном животу Војина Срђановог. У већ поменутом писму Пери Богдановићу написао је и ово:

> Здраво да си ми Пијеро брате! Поздравља те „они, што се зове Вошо!" Како си у јуначку земљу Црногорску?
>
> Пошаљи нам књиге, да олакшаш Јови, пошто мора да одговара за све књиге које фале.
>
> Читаш ли наше новине, - онда знаш, шта се овде догађа; не читаш ли их, онда ти не вреди ни да ти ја пишем, јер се то у две-три не да рећи.
>
> Станоје је долазио ономад. Добио је и другога сина, да му је жив и здрав! Дочуо то и Сремац па ће му рећи: Је ли готова друга књига Византије? Станоје врти главом. Е, Ви ћете пре добити деветога сина, него што ће изаћи девета књига Византије!!!
>
> Буди здрав и немој да нас заборавиш, као што ни ми тебе нисмо заборавили, већ те се често и радо сећамо!
>
> Буди вредан и напиши шта о првим утисцима, пиши што ти у перо дође, свима ћеш нам угодити.
>
> Сад због и у здрављу да се видимо!
>
> Твој
>
> Воша (РОМС, 22.750).

Из писма се види да су га звали Воша и да је информисан о оновременим књижевним приликама у Београду и Новом Саду. Непосредно пре него што је написао писмо, новости је чуо од Станоја Станојевића, који је био у Новом Саду „од ономад". Очекујући вести са Цетиња рекао је „свима ћеш нам угодити" када их напишеш.

У писму исписује име Јована Радонића Јова што би могао бити доказ да је он са њим био у ближим пријатељским односима. Тихомира Остојића и Антонија Хаџића у писмима је ословљавао са ви.

Ивесно је да је од њега индиректно тражио информације Лаза Костић, а директно Тихомир Остојић. И једних и других морало је бити много више.

У рукописном одељењу Матице српске постоји фотографија Војина Срђановог, која је и објављена у *Грађи за историју Библиотеке Матице српске*, књ. III, прилог бр. 6. На полеђини фотографије је запис:

Војин - Воша Срђанов библиотекар, архивар и регистратор Матице српске у Новом Саду. Рођен 1874. године у Србобрану - Сентомашу; погинуо у Првом светском рату 1915. године, трећег дана православног Ускрса, на италијанском фронту на Добердобу код Тржића-Монфалконе. (РОМС, XLV - 28; 1446)

Г̃

Војин Срђанов је дошао у Библиотеку Матице српске у време када ју је водио Јован Радонић. Од њега је прихватио и начин рада, вођење Библиотеке и однос према раду. Оставши, после Јована Радонића, сам у Библиотеци наставио је да ради како је радио у време док је Библиотеку водио Јован Радонић. Брзо је, међутим, укорен и да као „споредни чиновник" није овлашћен да тако ради. Оно што је било дозвољено Јовану Радонићу није било дозвољено Војину Срђанову. Дисциплинован и радан, Срђанов је прихватио и нове односе у Библиотеци које је уводио Милан Савић.

Доласком Тихомира Остојића поново је измењен однос према Матичиној Библиотеци. Тихомиру Остојићу је све било недовољно. И знатно повећан прилив књига и објављивање каталога принова није му значило много. Он је хтео добро организовану, српску централну библиотеку у Аустро-Угарској, са добровољним обавезним примерком, повећаним буџетом за куповину књига и повећаним бројем библиотекара. Само у 1912. два пута је писао *Молбе* и *Апела* за слање књига и бесплатних примерака књига и листова. Имао је подршку за тај део акције у Библиотеци, али не и за повећање буџета за куповину књига, за регулисање положаја библиотекара и њиховог броја, као, и проширења простора.

Војин Срђанов је прихватио и овако, знатно увећано ангажовање у Библиотеци. Да би потврдио такав однос према Библиотеци, а највероватније по жељи Тихомира Остојића, писао је Управном одбору Матице српске информације о сваком новом поклону Матичиној Библиотеци.

Судећи по малобројним информацијама које су нам познате, Срђанов је веома пажљиво обављао и тај део библиотечког посла, притом је умео да мисли и на друге библиотеке. Тако је јавио на Цетиње да ће онде добити на поклон *Српску библијографију* Стојана Новаковића. Биће да је тај поклон он утаначио.

Радећи на лисном каталогу Библиотеке Матице српске, Војин Срђанов је користио и немачку литературу. Пожелео је да према тој литератури начини и стручни каталог Библиотеке, али није стигао да га начини.

Војин Срђанов није био од великих Матичиних библиотекара, али је у Матичиној Библиотеци радио у значајном времену. На почетку тог времена Библиотеку је држао један од сарадника *Покрета*, један од Матичиних реформатора, на крају његовог рада на чело Матице дошао је и бринуо о Библиотеци, кључна личност реформатора, Тихомир Остојић. Рад у Библиотеци у том времену, на начин како је радио Срђанов, мора се ипак оценити највишим оценама. Он је на најбољи начин одговорио оном тренутку Библиотеке Матице српске па је по томе корисна личност у њеној дугој и не увек лакој историји. Ни једног тренутка његовим радом Библиотека Матице српске није ни стагнирала, а камоли заостајала у развоју. По таквом свом односу према библиотекарству и раду у Библиотеци Матице српске, он заузима угледно место међу Матичиним библиотекарима.

1966-1993.

МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ

~
a

Младен Лесковац је био библиотекар, односно управник Библиотеке Матице српске девет година и два месеца. По томе је био најдуже на челу Матичине библиотеке од њеног постанка. Напуштајући Библиотеку 30. октобра 1954. и одлазећи за професора Филозофског факултета у Новом Саду, где је био и први декан, поднео је оставку на положај управника и том приликом дао кратак рачун о своме раду. Тај текст потребно је имати на уму у целини, да би се могао сагледати рад Младена Лесковца у библиотекарству уопште, и у Матичиној Библиотеци посебно. Рачун Младена Лесковца у Библиотеци Матице српске гласи:

Управном одбору Матице српске Нови Сад
Пошто сам изабран за професора на Филозофском факултету у Новом Саду, молим Управни одбор да ми уважи оставку на положај управника Библиотеке Матице српске.

За управника Матичине Библиотеке изабран сам 3. септембра 1945. године, - на томе положају дакле провео сам 9 година и 2 месеца. Као што је познато, овај период био је значајан и по Матичину Библиотеку. Стицајем срећних околности, Библиотека се у томе времену знатно развила, а у томе периоду је обезбеђен и њен несметани развој у будућности. Фонд њених књига се безмало учетворостручио; што је и од тога важније, за све ово време је систематскије и са већим успехом, јер са већим средствима него икада раније занављена и стара, првенствено српска књига, тако да су Матичине раније збирке знатно попуњене а основа им је донекле проширена, па је Матичина Библиотека, одувек знатна, данас несумњиво једна од најважнијих у земљи. За ово време је отворена и библиотечка Читаоница са 63 седишта, која је све доскора углавном задовољавала потребе нашега града. Даље, у Библиотеци је, поред из основа поново обрађене картотеке, израђен и специјални Каталог српске књиге за период 1494-1880, а њен први део (1494-1847) потпором Матице српске и штампан; на подстицај Библиотеке почето је у Матици са фототипским издавањем ретких и старих српских књига. Путем раније слабо практиковане а данас већ веома разгранате размене остварена је присна веза са многим домаћим и иностаним библиотекама, научним установама и универзитетима. Најзад, ствар пресудна по даљи живот Матичине Библиотеке, она је 1948 год. постала покрајинска библиотека Војводине, са свима организационо-стручним предностима као и активношћу обавезном по установу те врсте и таквога ранга. И модерни магазин Библиотеке, који се баш сада завршава, поуздан је јемац да је овако заснован развој Библиотеке упућен добрим путем за дуг низ година.

Овакав полет у развоју Матичине Библиотеке везан је за период од протеклих девет година. Нећу крити да сам веома срећан што је баш мени пала у део част да сам се у то важно време налазио на челу ове Матичине установе. Утолико пре сматрам за своју

дужност да се Управном одбору срдачно захвалим што ми је стално поклањао пуно поверење и увек ми пружао своју помоћ пуну разумевања, омогућивши ми на тај начин не само да организујем и водим стручни рад у Библиотеци, него и да несметано радим и на књижевности и науци. Стога је разумљиво ако своје досадашње место напуштам и са извесним жаљењем. А Управни одбор Матице молим да ми верује да ће ме стога за Матицу српску вазда везивати најдубља осећања љубави и захвалноти.

Нови Сад, 30. октобра 1954. године

Младен Лесковац (с.р.)

Најкреће, тако је и изгледао рад Младена Лесковца у Библиотеци Матице српске. Да би се схватио његов рад у потпуности, нужно је рећи много више него што је он рекао о њему у своме рачуну кад је напуштао Библиотеку. Пре него што је дошао у Библиотеку Младен Лесковац је несумњиво знао многе тајне библиотечких послова. И то се мора имати на уму када се говори о његовом раду у Библиотеци Матице српске.

~в

У Библиотеку Матице српске дошао је Младен Лесковац сасвим извесно, као добар зналац библиотечких послова. Научио их је добро. У пријави на конкурсу за библиотекара Матичине библиотеке рекао је кратко да је радио у Универзитетској библиотеци у Београду и да је био библиотекар библиотеке новосадске Мушке гимназије, а радио је библиотечке послове и другде што није рекао у молби.

Први сусрет са једном великом библиотеком имао је Младен Лесковац у Новом Саду баш са Библиотеком Матице српске. У њој ће први пут и нешто радити. Нема података када је Младен Лесковац први пут ушао у Библиотеку Матице српске. „Вероватно у рано пролеће 1920 године" када је био „петошколац и прождирао дневно просечно књигу или две", требало му је да реши проблем како „доћи до књиге, доћи до књига, до што више књига". Дошао је тако у Матичину Библиотеку, још затворену за читаоце. О тим првим сусретима са Матичином библиотеком сећао се касније:

> Матичину Библиотеку, делом развучену а делом испретурану, сређивао је у старом Матичином здању песник Милета Јакшић у оној малој и мрачној собици првога спрата где је, кажу, радио Тихомир Остојић. „Званично", Милета Јакшић књиге није издавао публици; ипак, није дуго остао незапажен. Јер, добар и мек какав је био, Јакшић није могао успешно одолевати наметљивим молбама гиманзиста који су, са оним здравим и развијеним ђачким смислом за открића, убрзо докучили за његов посао, па нам је тако с времена на време, оном својом намерно набуситом осорношћу - а коју смо ми тек доцније правилно схватили - ипак давао по неку књигу. Расејан и замишљен, Милета Јакшић је споро напредовао у своме раду. Понекада би се зачитао, и ја га таквог најбоље и памтим: стоји иза брда књига са отвореном књигом у руци, онизак и стамен, чврстих ногу, као укопан, стоји и чита, чита - а она несрећна рпа штампане хартије око њега не смањује се и не сређује, него пре некако претећи расте и још се више злокобно мрси и заплиће; или би пак сигниране књиге мешао са несигниранима, стално их затурао, губио, почињао све изнова, љутио се и смејао, и гунђао на нас, а у ствари волео што му долазимо и сметамо. Изгледало је да се посао никада неће завршити. Неколицина му тада понудисмо своју помоћ, а он је весело прихвати, сумњичаво нас ипак загледајући накнадно; па смо потом скоро свако по подне свраћали у Матицу „на рад", понешто и помагали песнику, али углавном бежали из конвикта и снабдевали себе и друге књигама: читав рудник је био пред нама. Све је то Јакшић

видео и није се љутио. није много говорио, и више покретом главе, слегањем рамена, гримасом, опоминьући више нечујним присуством него речју; али је волео млад свет, и споразумевао се с њим лако и ћутке, осмехом, са неким прећутним подразумевањем онога што се није рекло а на шта се мислило. Мрак се увлачио рано у влажну и од светлости душмански заклоњену нездраву собицу, тако да је онде већ у по дана морала горети светиљка, једва доспевши да осветли узак круг над лепом Јакшићевом јакшићевском главом. Мрак је био по угловима; било је тихо - нарочито тихо - пријатно и некако празнично у оном хаосу од књига и загушљивости од плесни, буђи, салитре, црвоточине, и прашних и киселкастих мириса старих библиотека. Било је друкчије него напољу; било је лепо. Добре и мудре очи Милете Јакшића и нас су некако смиривале и све око нас улепшавале; полако и неприметно, заволели смо тада песника и његово ћутање, а улазили му у собу скоро побожно. (*Чланци и есеји* / Младен Лесковац, Нови Сад, 1949, стр. 156-157).

У књижевности се Младен Лесковац јавио раније, 1923. у загребачкој *Младој Југославији*. Приказао је приповетке *Из прошлости* Исидоре Секулић (*Млада Југославија*, год. 2, бр. 6, Загреб, 1923, стр. 179-180).

Пре тога куповао је књиге „да попуним своју библиотеку (младићи охоли вазда сањају о савршенству)" сећао се, такође касније. Купио је између осталих књигу „у свилено сиво платно повезаних песама Лазе Костића, из године 1909, ова иста која сада, сва упропашћена свакојаким мојим записима и примедбама, стоји ево на полици моје радне собе, стално на дохват руке. Купио сам је, гимназист, у већ оронулој књижари Миливоја Каракашевића [у Сомбору, примедба М. Ч.] у оној истој двоспратној лепој кући у којој је Лаза Костић, замислио и написао ону своју вртложну, последњу песму". Открио је у њој тада, за себе, чудесну *Santa Maria della Salute*. (*Први сусрет са песмом* Santa Maria della Salute. - *О Лази Костићу* / Младен Лесковац, Београд, 1978, стр. 287-288).

Следећи пут јавиће се Младен Лесковац у књижевности 1925. песмама у 305. књизи *Летописа* и у 19. књизи београдске *Мисли*, а 1926. објавио је само своје песме и преводе Ендре Адија и Достојевског. У следеће две године 1927. и 1928. поред песама и превода, јавиће се у *Летопису* и приказима.

У оне три године, када је писао поезију и преводио, радио је Младен Лесковац као дневничар у београдској Универзитетској библиотеци. Тек следеће, 1929. године пред крај студија, кад више није радио у Универзитетској библиотеци, почео је научни рад сарадњом у *Гласнику Историског друштва* у Новом Саду.

Већ сада се не зна шта је Младен Лесковац радио у Универзитетској библиотеци. Библиотека је основана 1921, а 6. априла те године за управника те Библиотеке изабран је Урош Џонић. Први буџет Библиотеке био је одобрен 1924/1925, а 1924. године добила је и прве библиотекаре. Крајем децембра 1924. примљени су на рад студенти Смиља Мишић, а у марту 1925. Радомир Алексић који је престао са радом већ 8. октобра. Радмило Димитријевић је постављен у Библиотеци за дневничара 29. октобра 1925. Негде, у том међувремену дошао је у Библиотеку и Младен Лесковац. Библиотека је почела рад са читаоцима још 8. новембра 1925. године, али је званично отворена 24. маја 1926. године (*Универзитетска библиотека „Светозар Марковић"* I / Љубомир Дурковић-Јакшић, Олга Поповић, Београд; 1977, стр. 193-195).

Уз Уроша Џонића морао је Младен Лесковац стећи за оне три године вредна знања из библиотекарске струке. Смиља Мишић, која је дошла у Универзитетску библиотеку нешто пре њега, постала је један од најбоље образованих српских

библиотекара, док су Радомир Алексић и Радмило Димитријевић, а и Младен Лесковац остварили значајну научну каријеру.

У Сомборску гимназију за суплента постављен је Младен Лесковац 1930, а јавио се на дужност и положио заклетву 3. октобра 1930. године. Предавао је српскохрватски језик, филозофију, француски и немачки језик, а био је библиотекар и водио литерарну дружину „Скерлић". У *Извештају* сомборске Реалне гимназије за 1930/31. школску годину је његов *Извештај* о раду Књижнице. Књижница је те године била претплаћена на листове: *Српски књижевни гласник, Књижевни север, Народна просвета, Народна одбрана, Народна старина, Гласник Историског друштва* у Новом Саду, сарајевски *Преглед, Летопис Матице српске, Трезвеност, Зорица, Гласник трезвене младежи.* Купљена је и 41 књига у 49 свезака.

У Сомборској гимназији Младен Лесковац је провео још две школске године, 1931/32, и 1932/1933, али више није био библиотекар. У све три сомборске године био је надзорник ђачке литерарне дружине „Скерлић". У гимназијском *Извештају* за 1930/31. годину о томе је написао:

> Ђачка књижевна дружина „Скерлић" и ове је године била активна. Испред управе надзор је водио Лесковац Младен суплент, и давао побуда за литерарно-естетско васпитање. Сем часописа (*Српски књижевни гласник, Мисао, Летопис, Младост* и др) ђачка дружина има у својој библиотеци 662 књиге, претежно из наше књижевности. Чланови удружења су сви ђаци V-VIII разреда. На уложној књижици има 4057,50 дин. (*Извештај* за школску годину 1930-31 / Државна реална гимназија Сомбор, стр 87-88)

И следеће године, Младен Лесковац је водио литерарну дружину и о њеној библиотеци у школском *Извештају* за 1931/32. године написао:

> Материјално стање дружине, које се састоји једино из чланских исплата износи на крају године 2200,50 дин. Једини издаци су: отплата дуга за књиге и претплата за часописе. У овој шк. год. књига је набављана врло мало (*Изданци из опаљена грма* од Вељка Петровића и последње редовно коло Српске књижевне задруге), пошто је дружина имала обавеза за књиге купљене на отплату у прошлој шк. год. (*Извештај* за школску годину 1931-32 / Дражавна реална гимназија Сомбор, стр. 32).

Коначно, и последње године проведене у Сомборској гимназији Младен Лесковац је био надзорник литерарне дружине и бринуо о њеној библиотеци. О томе у *Извештају* 1932/33. школске године рекао је:

> Материјално стање друштва које се издржава једино из чланских уплата износи на крају године 1514 дин. У овој шк. год. набављено је укупно 20 књига, махом за школске потребе чланова (антологије из серије „Школских писаца"). (*Извештај за школску годину 1932-33* / Државна реална гимназија Сомбор, стр. 36).

Нема података како је била уређена библиотека литерарне дружине Сомборске гимназије, али је Младен Лесковац оставио прецизне податке о средствима утрошеним за библиотеку. То је такође несумњив податак да је познавао технику библиотечког пословања.

У последње две године боравка у Сомбору, Лесковац, како је већ речено, није водио школску библиотеку. Ипак, он је вероватно утицао на рад библиотеке, бар на њену набавку. Куповина седам књига *Вукове преписке, Прилога* Павла Поповића и *Јужнославенског филолога* морала је уследити на његов захтев. У последњој години његовог службовања у Сомбору, школска библиотека је била претплаћена и на *Наш језик* и купљен је комплет од осам књига *Архивске грађе* Алексе Ивића, *Захарије Орфелин* Тихомира Остојића, *Ерлангенски рукопис* Гер-

харда Геземана и расправа *О Мирослављевом јеванђељу* Куљбакина, по свој прилици такође по његовој жељи.

У новосадску Мушку гимназију „Краља Александра I" премештен је Младен Лесковац одлуком Министарства просвете од 3. августа 1933, по службеној потреби. У Новом Саду је предавао српскохрватски језик и историју. Уз наставничке послове био је библиотекар гимназијске библиотеке, а водио је и ђачку литерарну дружину „Змај Јован Јовановић".

Следеће школске 1934/35. године предавао је српскохрватски, француски језик и лепо писање. И те године је водио библиотеку и био надзорник ђачке литерарне дружине. Школске 1935/36. године предавао је српскохрватски, француски и немачки језик и био библиотекар гимназијске библиотеке. Годину касније, 1936/37, предавао је само српскохрватски језик и није имао друге дужности. Извештај о раду библиотеке потписали су Сергије Јовановић и Младен Лесковац. Могуће је да је у току године Младен Лесковац предао посао вођења библиотеке Сергију Јовановићу, а обојица су потписали само *Извештај о раду библиотеке*. Школске 1937/38. године Младен Лесковац је предавао српскохрватски језик и филозофију, али није имао других задужења. Извештај библиотеке је непотписан. У последњем *Извештају* новосадске Мушке гимназије који сам имала у рукама, Младен лесковац је предавао само српскохрватски језик, а *Извештај библиотеке* потписали су Крешимир Георгијевић и Мирослав Јерков.

Младен Лесковац је водио и потписивао *Летопис* Гимназије за школске 1933/34, 1934/35. и 1935/36. године. Следећих године *Летописи* нису потписивани.

У новосадској Мушкој гимназији Младен Лесковац је предавао српскохрватски, француски и немачки језик, историју, филозофију и лепо писање. Сем француског и немачког језика говорио је тада и мађарски, а знао је и латински. По томе што је уз језике предавао и историју и филозофију мора се закључити да је познавао и те научне области. Сва та знања су морала оставити трага и у његовом односу према библиотеци. По томе што је предавао лепо писање и што је водио школски летопис, може се рећи да је и гимназијску библиотеку и библиотеку литерарне дружине водио стручно и прецизно. То су два важна предуслова за рад у библиотеци.

Прве године Лесковчевог рада у гимназијској библиотеци она је имала 12.232 дела у 20.937 свезака, а од тога броја у току године приновљена 173 дела у 193 свеске. Библиотека је те године била претплаћена на следеће новине: *Политика, Време, Нови Сад, Journal des débats*. У библиотеку су стизали и следећи часописи: *Гласник Историског друштва у Новом Саду, Летопис Матице српске, Књижевни север, Српски књижевни гласник, Гласник професорског друштва, Наш језик, Упознај себе сама, Мисао, Данас, Глас Матице српске* и *Занатлија*.

Следеће школске године, 1934/1935. библиотека је била претплаћена и на *Prager Presse*. Знатно је повећан број часописа: *Венац, Страни преглед, Прилози проучавању народне поезије, Јужнословенски филолог, Прилози Павла Поповића, Народна старина* и *Напредак*. Те године је библиотека набавила 127 књига у 130 свезака. (*Споменица* и *Извештај* за школску годину 1934-35 / Мушка реална гиманзија „Краља Александра I" у Новом Саду, стр. 34).

Школске године 1935/36. библиотека је примала исте новине и часописе као и претходне године, а увећана је за 50 дела у 119 свезака. (*Извештај за школску годину 1935-36*/ Мушка реална гимназија „Краља Александра I" у Новом Саду, стр. 38).

У *Извештају* за 1936/37. годину о раду библиотеке, који су потписали Сергије Јовановић и Младен Лесковац, библиотека је примала новине и часописе као и претходне две године. Те године је библиотека преуређена. Израђен је нови каталог за српскохрватске, словеначке и француске књиге, а започета је и израда каталога за немачке књиге и часописе, а преостало је да се уради каталог за немачке, мађарске, енглеске, руске, латинске и грчке књиге. Реорганизовано је и издавање књига ученицима, чиме је удвостручен број прочитаних књига. „Прошле године је издато на читање 2332 а ове 4562 књиге". (*Извештај* за школску годину 1936-37/Мушка реална гимназија „Краља Александра I" у Новом Саду, стр. 31-32).

Очигледно, нови каталог је пружао информације по језицима, што ће рећи да је био организован по угледу на велике библиотеке у свету. И организовање разредних библиотека било је у току савремених библиотекарских кретања тиме што су књиге биле приближене читаоцима онако како су предвиђали теоретичари савременог библиотекарства. Није јасно да ли се за ту реорганизацију залагао Младен Лесковац или је то чинио Сергије Јовановић. Ако реорганизација библиотеке није била идеја Младена Лесковца, он је бар допринео да се она реализује.

Младен Лесковац је прве две године рада у новосадској Мушкој реалној гимназији водио и Књижевно уметничко друштво „Јован Јовановић Змај". Ово литерарно друштво имало је и своју библиотеку. Школске године 1933/34. оно није издавало лист „него су за суму од 7.264,50 дин. купљене књиге; друштво је тако комплетирало своју већ лепу библиотеку". (*Извештај* за школску годину 1933-34/Мушка реална гимназија „Краља Александра I" у Новом Саду, стр. 64). Следеће 1934/35. школске године Друштво је „од својих редовних прихода", такође, „куповало књиге за своју библиотеку, као што је помогло и оснивању разредних библиотека у свих осам одељења првог и другог разреда". (*Споменица и Извештај* за школску годину 1934-35 / Мушка реална гимназија „Краља Александра I" у Новом Саду, стр. 91).

Уз значајно ангажовање Младена Лесковца на раду у гимназијској библиотеци, њега су у оним годинама занимала и питања појединачних примерака књига. Одмах по доласку у Нови Сад, дошао му је до руку, добротом свештеника Миливоја Вуковића из Каћа

> један у кожу повезан, лепо сачуван и прекрасно писан *Псалтир*, величине 9x13 см. *Псалтир* сем псалама садржи још и непорочне и воскресне тропаре, месецослов, посни триод, велико повечерје, мало водоосвећење, акатист Богородици, канон гробу и св. васкресењу Христову, канон Богородици за сваки дан, октоих, васкрсна еванђеља, стихире и светилен, пасхалну службу и једну изнад свега занимљиву, 308 стихова дугу химну, молитву пресветој Богородици, преведену из Димитрија Кантакузена коју би наши теолози и стручњаци за своју стару књижевност требали свакако да проуче. Писар је овај *Псалтир*, како се види по датовању на последњем листу, завршио 1645, али га је, овако огромног, сасвим извесно морао почети годинама раније. (*Неколико ситних вести о породици Светозара Милетића* / Младен Лесковац, *Гласник Историског друштва у Новом Саду*, књ. 7, св. 1-3, 1934, стр. 360-361. Књига је сада у Народној библиотеци Србије, в. *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије*, I / Љубица Штављанин-Ђорђевић, Мирослава Гроздановић-Пајић, Луција Церњић, Београд, 1986, бр. 111).

Овим текстом показао је Младен Лесковац да је уз познавање текућих библиотечких послова, познавао и специјалне. Студирао је поред српскохрватског језика и старословенски језик и могао је и да идентификује старе ћириличке

рукописне текстове. У времену од почетка рада у Универзитетској библиотеци до доласка у Нови Сад научио је да идентификује и старе рукописне књиге. То је већ изискивало познавање најсложенијих библиотечких послова. Он их је свакако познавао.

Те године, Младен Лесковац је описао и два преписа Доситејевих књига. На један, из Државне архиве у Новом Саду, скренуо му је пажњу Димитрије Кириловић, а други је био власништво Мирослава Јеркова, такође професора новосадске Мушке гимназије. (*Два податка о Доситејевој популарности* / Младен Лесковац, *Гласник Историског друштва у Новом Саду*, књ. 7, св. 1-3, 1934, стр. 336-337).

Преуређујући библиотеку новосадске Мушке гимназије 1936, наишао је на књиге које ће му бити занимљиве. О једној ће написати:

> У библиотеци новосадске Мушке гимназије увезана заједно са неким другим књигама, налази се једна малена, не добро нити потпуно очувана књижица, без насловног листа, тако да јој се не може знати ни наслов, ни аутор, ни издавач, а садржина јој је ова: Прво иде једна песма у десетерцу под насловом *Вилински збор на Авали или књаз Мијаило заузима српске градове од Турака на дан 6. априла 1867. год.* па песма неког И. Стружанина *Чуј мачу с перетом каква је песма са Србином*, па једна *Народна песен* поводом које све ово и бележимо, па опет једна *Бугарска народна песен*, па *Друга народна песен* (опет бугарска); па једна прича, *Чини*; па *Досетке* и *Загонетке или весеље код преље* а све то на једном табаку ин 8°.

Тако је могао да пише само познавалац књига у библиотекама. (*Из српске књижевности* I / Младен Лесковац, Нови Сад, 1968, стр. 67).

Године 1938. Младен Лесковац начинио је *Регистар првих тридесет свезака Гласника Историског друштва* (1928-1937) у коме је дао *Садржај по писцима* и предметни *Регистар*. „Марта 1937. Управни одбор Историског друштва" поверио му је израду *Садржаја и Регистра*. О томе је разговарао са Станојем Станојевићем и Душаном Поповићем. За израду *Садржаја и Регистра* имао је два узора.

> Једно је де Боров *Регистар* уз другу свеску Теофана (*Theophanis Chronographia*. Recensuit Carolus de Boor. Vol. II, Lipsiae, 1885, одељак *Index nominum rerumque merabilium*, p. 555-786), друго је *Регистар* Паула Марка за првих дванаест година часописа *Bizantinische Zeitschrift* (*Paul Marc, Generalregister* zu Band I-XII, 1892-1903, Leipzig, 1909, VIII, 592). Али дивни *Регистар* де Боров, рађен је за једно дело једнога писца, макако да ми је могао дати корисне сугестије, није могао у свему бити образац за Регистар *Гласников*: у нашем листу теме су сваки час друкчије, исцепканије, разнородније, често и детаљније; зато сам морао имати више пред очима начин Паула Марка. (*Регистар првих тридесет свезака Гласника Историског друштва* / Младен Лесковац, - *Гласник Историског друштва*, 1938, Кн. 11, св. 1-2, Предговор, стр. 5).

Чини се, да је Младен Лесковац имао на уму и регистар Тихомира Остојића у његовој књизи *Доситеј у Хопову*. Но, без обзира на узоре, Младен Лесковац је начинио врхунско дело српске библиографије. Када је 1953. покренуо *Зборник Матице српске за књижевност*, одмах је у њега увео и такве регистре.

Када је уредништво едиције *Библиографије* у Матици српској започело израду садржаја и предметних регистара за узор је узело Лесковчев *Регистар Гласника Историског друштва у Новом Саду*. Не треба сумњати да је тим *Регистром* и регистрима који су га следили, Младен Лесковац дао незаобилазан допринос српској библиографији и српском библиотекарству.

За монографију *Војводина* написао је Младен Лесковац текст *Српска књижевност у Војводини до Велике сеобе* у коме је приказао и преписивачки рад на територији данашње Војводине од најранијих времена, од 14. в. до Велике сеобе.

За тај посао било му је потребно сем знања историчара књижевности и познавање историје књиге и места књиге у духовном животу, али и у манастирским и другим библиотекама, као што му је било потребно да познаје и историју скриптторија и калиграфије. (*Војводина* I, Нови Сад, 1939, стр. 415-440). Све је он то знао онолико, колико се тада могло знати према радовима историчара српских књига, од Георгија Магарашевића и Павла Јозефа Шафарика, до др Бошка Петровића Жељског и Тихомира Остојића.

Интересовања Младена Лесковца од доласка у Нови Сад почела су да бивају знатно шира. Нема сумње да је његов библиотекарски рад знатно допринео да буде један од вреднијих рецензената *Гласника Историског друштва у Новом Саду*, али и у *Летопису Матице српске*, *Прилозима* Павла Поповића и новосадском *Дану*. Као и већина библиотекара његовог интересовања, он је баш захваљујући раду у библиотекарству био обавештенији од многих.

г̃

Током рата Младен Лесковац је радио на уређењу библиотеке Српске православне велике гимназије у Новом Саду. Ево зашто: после 1918. обе Српске велике гимназије, и новосадска и карловачка, као и Српска учитељска школа у Сомбору, постале су државне школе. Окупацијом Бачке „Мађарске власти су књиге те библиотеке [новосадске Српске велике гимназије] сортирале тако, да су оне које су набављене после 1918. г. сматрали државном својином, док су старе књиге, набављене до 1918. ставили на расположење Патронату гимназије и оне су за време окупације посебно смештене". (Записник III седнице Извршног одбора Управног одбора Матице српске, 11. марта 1947). Библиотека је исељена из зграде Гимназије у некадашњу Грчку школу, у Грчкошколској улици. То пресељење је обављено по свој прилици у лето 1941, пре почетка наставе у новој школској 1941/42. години. Мађарске власти су некако оставиле и нешто књига које су купљене и после 1918. године. у сваком случају, било је потребно преуредити библиотеку. За рад у библиотеци били су ангажовани у први мах професори Младен Лесковац, Петар Адамовић, Стеван Јосифовић, а касније, од 1942. и Бошко Петровић, који су, сви остали без посла мађарском окупацијом Бачке. Руководилац послова био је Младен Лесковац. Рад у библиотеци финансиран је средствима Патроната.

Пре него што је започет рад на преуређењу гимназијске библиотеке Младен Лесковац је израдио принципе за уређење билбиотеке и каталоге. (Писмо Младена Лесковца Управном одбору Матице српске, Бр. 83/48, 8. април 1948). Начинио је, затим, нове инвентарне књиге, картоне за каталог и маркице за сигнатуре. У свима њима су одштампани текстови ћирилицом, на српскохрватском језику. Постоје и две инвентарне књиге, обе увезане у тврде корице и платно са полукожом. На предњим корицама је виньета са текстом: *Каталог Библиотеке Српске велике гимназије у Новом Саду* I и II. Инвентарне књиге имају следеће одштампане рубрике: *Инвентарски број, Име писца, Наслов дела, Где је дело издато, Година издања и величина, Број свезака, Сигнатура, Цена, Како је дело набављено, Да ли је дело повезано или није, Примедба*. Под инвентарним бројем 1 уписана је *Стематографија* Христофора Цефаровића, руком Младена Лесковца. Инвентарни број је истовремено и сигнатура. Сигнатуре су исписиване на маркицама величине 7,5 x 4,5 см, са одштампаним оквиром и текстом: *Библиотека Српске православне*

велике гимназије Нови Сад. Маркице су налепљиване у горњем левом углу корица књиге, некад и преко маркице *Мушке гимназије*. На каталошким картонима величине 11,5 x 15 см, одштампано је у горњем левом углу: *Библиотека Српске православне велике гимназије у Новом Саду*, а у десном углу број са линијом за уписивање сигнатуре. На картонима је одштампано седам линија за уписивање каталошких података о књизи. Прва линија је одштампана масно, а остале су танке. На првој масној линији уписивани су аутори, а на следеће три линије наслов, на четвртој издавач и штампар, на петој место издања, а на шестој година издања. Нису убележавани број страница и величина књиге. Уколико неких података на књизи није било, одговарајуће линије су остајале празне.

У први том инвентарне књиге уписано је 7187 књига, а у други том од 7188. до 11.803. броја. На крају, иза последње уписане књиге стоји: закључено, а у потпису др Милан Петровић и Младен Лесковац. У инвентарне књиге нису бележени датуми инвентарисања, те се не зна ни када је започето ни када је завршено инвентарисање.

За библиотеку су начињена два каталога. Ауторски, по језицима: српскохрватски, немачки, мађарски, латински, грчки, чехословачки, енглески, руски и топографски каталог. Књиге новине и часописи нису одвојени ни у инвентару ни каталошки.

Било је потребно да се оволико каже о уређењу библиотеке Српске православне велике гимназије током окупације јер је непозната архивска грађа о томе шта је претходило и како се радило у Библиотеци. На основу анализе инвентарне књиге, сигнатура и каталошких листића, може се рећи, да су стручни послови у библиотеци обављени скоро беспрекорно. Буде ли среће да је неко не преуреди, остаће њено уређење леп споменик о нашем школском библиотекарству тога времена. Ту је библиотеку основао Павел Јозеф Шафарик, који је за њу започео инвентар, а који је, чини се, изгубљен. Није јасно када је начињен жиг Гимназије којим је обележавано власништво књиге. Није јасно ни у каквим је приликама библиотека била после Првог светског рата, али се зна да је било потребно да се преуреди, и била је преуређена. Прилике у Другом светском рату су биле, опет такве, да је поново морала бити преуређена. То последње преуређење библиотеке у многоме је дело Младена Лесковца, који је, пре него што је приступио преуређењу, поседовао вредна знања из библиотекарства. На жалост, нема трагова о литератури коју је користио за стручно уређење библиотеке. И без података, међутим, о стручној литератури коју је познавао, несумњиво је да је Младен Лесковац у посао преуређења библиотеке Српске православне велике гимназије ушао и знањем и амбицијом.

У време рада на преуређењу библиотеке Гимназије, Младен Лесковац је, 1942, написао есеј *Српско грађанско песништво XVIII века* и објавио га први пут у обновљеном *Летопису Матице српске*, двоброју за јануар и фебруар 1946. године. Нема података да је написао још нешто за оне три и по окупацијске године.

Гимназијска библиотека је остала брига Младена Лесковца и после Другог светског рата, када је дошао на чело Библиотеке Матице српске. Свакако његовом иницијативом упућено је писмо патронату некадашње Српске православне велике гимназије, писао га је, несумњиво, Младен Лесковац; у њему је речено:

> Матица српска моли Патронат некадашње Српске православне гимназије новосадске да Матичиној библиотеци поклони своју библиотеку која се данас налази у патронатској згради, у Грчкошколској улици.

Та библиотека некадашње Патронатске гимназије, значајна и драгоцена, лежи данас неискоришћена, под кључем, недоступна онима који би се хтели и могли њоме служити; међутим, ако би она постала саставним делом Матичине библиотеке, не само да би лепо комплетирала ову најбољу библиотеку Војводине - која је истовремено и једна од најбољих и српству - него би могла вршити оно што јој и јесте прави задатак, тј. могла биући у читалачку публику.

У нади да ће Патронат некадашње Српске православне велике гимназије новосадске изаћи у сусрет нашој молби, остајем с поздравом.

У Новом Саду, 5. новембра 1946. године

Подпредседник

Др Милан Петровић с.р.

(Архива Матице српске, Бр. 647/46)

На III седници Извршног одбора Управног одбора Матице српске 11. марта 1947. (Бр. 40/Из. о. зап. 1947) је речено:

Библиотекар МС напомиње да је Матица затражила од Патроната Срп. прав. велике гимназије у Новом Саду да јој преда гимназијску библиотеку [...]

Решење:

Опуномоћује се др. Милан Петровић, председник МС и Младен Лесковац, библиотекар МС да у овој ствари посете епископа бачког и с њиме о томе преговарају, те да успех ових преговора саопште наредној седници Матичине управе.

Епископ бачки, г. Иринеј, као врховни патрон Српске православне велике гимназије упутио је 27. IV 1947. Матици српској ово писмо:

П. Бр. 10/през. - 1946

"Матица српска" књижевно просветно друштво у Новом Саду под там бр. 647/1946 моли Патронат Српске православне велике гимназије новосадске да јој овај поклони Библиотеку фонда Српске православне велике гимназије у Новом Саду

о

поднесеном предлогу се не може удовољити, но како Патронат сматра да би ова библиотека требала да стоји на расположењу широј читалачкој публици, будући да Патронат за сада нема могућности да сам одржава ову библиотеку, то је Патронат вољан да „Матици српској" преда ову библиотеку на чување и руковање, уз задржавање права власништва Патроната, односно фонда Српске православне велике гимназије новосадске, с тим да се Патронатска библиотека има одвојено водити од Матичине Библиотеке.

Уколико „Матица Српска" жели да преузме Библиотеку на чување и руковање, има се обратити Старатељству фонда Српске православне велике гимназије ради преузимања исте. О предаји Библиотеке има се саставити записник у два примерка, а „Матица Српска" има дати - изјавни - реверс у коме ће изјавити да је библиотеку примила на чување и руковање у смислу овог решења; да Патронат задржава право власништва на њу и да се „Матица Српска" обавезује да ће Библиотеку вратити у свако доба када Патронат то од ње буде затражио.

У Новом Саду, 27. априла 1947. г.

Врховни патрон

Епископ Бачки

Иринеј

Председник Патроната

Потпредседник Матице српске др Милан Петровић донео је 29. априла 1947. следећу президијалну одлуку:

Прихвата се у целости цит. одлука Патроната и Матица српска ће библиотеку преузети на чување и руковање уз придржај власништва Патроната, те ју по преузимању од Матичине библиотеке одвојено водити.

У сврху преузимања ове библиотеке од Старатељства фонда Срп. прав. вел. гимназије новосадске изашиљем Младена Лесковца, библиотекара М.С., који ће у споразуму са опуномоћеним лицем Старатељства преузимање извршити и о томе позивом на уводно цит. одлуку Патроната и ову предметну саставити записник у два равногласна примерка и заједно га са опуномоћеником Старатељства потписати, те један примерак истога мени поднети, када ћу за Патронат иставити реверс о томе да је Матица српска библиотеку примила на чување и руковање уз придржај власништва у корист Патроната и са оним правом Патроната, да у свако доба може од Матице захтевати да му библиотеку врати. - По извршеном преузимању има Мл. Лесковац да, уколико књиге те библиотеке у целини или делимично нису инвентарисане, сачини преглед и тачан попис (каталог) и да га као званичан документ о овоме у библиотеци М.с. похрањује.

Нови Сад, 29. априла 1947.

подпредседник
Матице српске
др Милан Петровић

Истовремено потпредседник Матице српске је упутио и писмо Епископу бачком. Коначно, тог истог дана упућено је писмо и Старатељству фонда Српске православне велике гимназије у коме се каже:

Уз приклоп Президијалне одлуке М.с. бр. 297/пр. 8-1947 од 29. о. м. у предмету преузимања библиотеке Срп. прав. вел. гимназије новосадске на руковање и чување, умољавате се да би изволели овамо саопштити, када би се могло са преузимањем започети, којом приликом ће са стране Матице српске преузимање обавити г. Младен Лесковац, библиотекар М.с., дочим би са ваше стране изволите именовати вашег опуномоћеника, који ће уједно и примопредајни записник потписати.

реф. У. о. М.с.

(Архива Матице српске, на бр. 297/47, 29. априла 1947)

На IV седници Извршног одбора, 13. новембра 1947, Бр. 701, известио је Младен Лесковац да ће Библиотека Српске православне велике гимназије

остати својина Патроната гимназије, али ће Матица њоме руковати, стављајући је публици на расположење; те књиге су ван Библиотеке Матице српске, нису све пописане, па се није ни примопредаја извршила, што може уследити када се књиге попишу; због помањкања простора овде, књиге се не могу преносити, па је потребно расположити или да се непописани део издвоји у засебну просторију, стави под кључ, који да се преда Кости Хаџи адвокату Патроната, док пописаним делом да рукује библиотекар М.с., или да Матица издвоји једног свог чиновника који би завршио попис (углавном новина, брошира, географских карата, нешто књига итд) па после обављеног пописа да завршена картотека гимназиске библиотеке уђе у састав Матичине библиотеке. За овај последњи случај морала би Матица дати огрев да може чиновник тамо радити, а што се тиче чиновника, то мисли да би се могло упутити др Прерада Прерадовића, који је сада овде волонтер. Предлаже да се на тај посао упути др П. Прерадовић када се овамо јави на дужност други волонтер Јовичић Иванка [...]

Том приликом решено је:

[...]

2/ Одлучује се да се одмах приступи довршењу пописивања књига библиотеке Срп. прав. велике гимназије у Новом Саду у коју сврху се упућује на тај посао др Прерад Прерадовић, сада волонтер у библиотеци М.с., а да се на овај посао позову још 2-3 овдашња пензионисана професора, док се опуномоћују председник, секретар и библиотекар М.с. да сав рад око овога организују, и одређује да се једна соба између оних у којима је ова библиотека сада смештена греје из Матичних средстава, о чему ће се побринути библиотекар М.с.

У *Извештају* о раду од 1. августа до 15. новембра 1947. (Бр. Б. 281/47, 18. новембра 1947) поменуо је Младен Лесковац да је Управни одбор Матице српске донео одлуку

> да се посао око пописивања књига библиотеке некадашње Српске православне гимназије у Новом Саду повери двојици или тројици хонорарних чиновника; извршење ове одлуке, сада је у току проучавања, и томе послу пописивања прићи ће се у најкраћем року. Узевши у обзир садашње прилике у Матици српској овај посао ће довољно ангажовати Матицу, па током ове године треба се задовољити ако се заврши попис ове библиотеке. Пошто овај посао буде готов, реферисаћу Управном одбору, па ће се онда решити да ли ћемо моћи прићи и пословима већег обима, што стање у нашој Библиотеци неминовно изискује.

У следећем Извештају о раду Библиотеке Матице српске од 16. децембра 1947. (Бр. Б. 303/47) о библиотеци Гимназије Младен Лесковац је написао:

> да су 2. децембра о.г. пензионисани професори др Никола Продановић и Димитрије Шилић почели са радом око довршавања пописа библиотеке некадашње Српске православне гимназије новосадске, да тај посао раде сваког радног дана од 8 до отприлике 13 часова (удешавајући тај рад према својим приватним пословима), да се с њима још нисмо тачно споразумели о начину њихова хонорарисања (док не видимо каквим ће темпом они овај посао свршавати), али смо се начелно споразумели у томе да ћемо им плаћати по свршеном картону, одређујући хонорар појединим картонима према дужини и тежини исписаног текста. - Још сматрам за дужност да додам следеће: у тој библиотеци биће посла више него што сам ја у почетку, а према излагању д-ра Косте Хаци, мислио; колико ће међутим тај посао трајати, и колико заправо још картона треба да се напише, то данас нико не би умео рећи због веома непрегледног начина смештаја пописаних и непописаних књига. Ипак, верујем да ће двојица професора крајем фебруара бити у потпуности готови са својим послом, па ће тада и ова лепа библиотека бити приступачна читалачкој публици. Стално у току послова око овог пописивања и рада у библиотеци Патроната, ја ћу Главни одбор извештавати како он напредује.

На VI седници Извршног одбора Матице српске, 23. децембра 1947. предложио је Младен Лесковац

> да се одреди хонорар др Продановићу и др Шилићу, умировљеним професорима гимназије, који раде на сређивању гимназиске библиотеке. За исписивање картона предвидео је био да се плаћа 2 - динара по комаду на једном од живих европских језика, а по 4 - динара за грчки и латински језик, но установило се да тамо има много књига које се не могу само уписивати у картоне, него се морају лепити вињете, записивати бројеви и завађати у књигу каталога итд. Без награде за ове последње радове уз петочасовни дневни рад примили би они којих динара 32,50 на хонорару, а то је неправилно, па се мора посебно хонорисати и рад преко састављања картона. Предлаже у договору са именованима, да има се засада, под садањим околностима, установе ови хонорари: за упис књиге у каталог 2 - динара, за исписивање једног картона на једном од европских језика 2 - динара, оне грчког и латинског текста 4 - динара. Поред тога треба изнаћи начин како да се именованим обрачунава, да ли месечно или полумесечно, а на основу оног што су за то време урадили. Пријављује да именовани досада за извршен посао још никакав хонорар нису примили.

Донето је

> Решење:
>
> Предлог библиотекара М.с. се прихвата и он се упућује да израчуна висину хонорара према обављеној количини посла и да се именованима обрачунава онако како је згодније, дакле или на крају месеца или сваке две недеље. Библиотекар М.с. ће подносити гледе овога извештај књиговодству М.с. ради извршења исплата.

Младен Лесковац је 8. априла 1948. упутио Извршном одбору Матице српске извештај о завршеном послу на уређењу библиотеке Српске православне велике гимназије:

Подносим Извршном одбору Матице српске следећи реферат о завршеноме послу у библиотеци б. Срп. прав. вел. гимназије новосадске.

Рад у тој библиотеци, започет 2. децембра 1947, завршен је у потпуности 7. априла 1948, за нешто више од четири месеца. За то време урађено је у тој библиотеци следеће:

1/ у Књигу инвентара је уведено незаведених књига под 4.186 нова броја;

2/ написано укупно 3.856 картона;

3/ новонаписани и раније неубачени картони су убачени у картотеку, тако да је она потпуно оспособљена за употребу;

4/ сређене су и све новине и некомплетирани часописи;

5/ библиотека је смештена у четири собе у згради некадашње грчке школе (две собе су испражњене), извршено је нумерисање полица ради лакшег сналажења у библиотеци;

6/ сав библиотечки материјал је смештен по полицама, осим нешто архивске грађе и ретких књига, које су ствари смештене у специјалном орману.

На тај начин, ова библиотека, која укупно има 11.800 бројева у својој Књизи инвентара, а између 14.000-15.000 књига, потпуно је оспособљена за употребу. Ми ћемо картотеку ове библиотеке пренети у Библиотеку Матице српске, па ће тако ова библиотека моћи послужити нашој читалачкој публици.

Напоминьем да је картотека ове библиотеке израђена према принципима постављеним још 1941, када је рад на уређењу ове библиотеке започет.

Трошкови на завршењу уређења ове библиотеке су следећи: 24. децембра 1947, актом упућеном Књиговодству Матице српске Бр. Б. 314/47, исплаћено је проф. Шилићу и проф. Продановићу укупно 4.124 дин.; 10. фебруара 1948, актом Књиговодству Бр. Б 18/48, исплаћено им је 6781 динара; најзад 8. априла, актом Бр. Б. 82/48, упућено је Књиговодству на исплату 13.700 динара. Према томе, укупно је посао на дефинитивном сређивању ове библиотеке Матицу српску стао 24.605 (двадесет четири хиљаде шест стотина пет) динара. Од тога је хонорар проф. Шилићу 12.902,50 дин, а проф. др Продановићу 11.701,50 динара, а према врсти послова које су радили и времену колико су на раду проводили.

Молим Извршни одбор Матице српске да овакву исплату ових хонорара одобри.

На IV седници Извршног одбора 19. априла 1948. прочитао је Младен Лесковац писмени извештај о завршетку послова на уређењу гимназијске библиотеке, додавши

да ће осим исплаћених дин. 24.605 на хонорарима двојици професора, који су ову библиотеку сређивали, бити још издатака и за огрев и картотеку, што је уосталом већ раније решено да се има подмирити докле ови радови буду трајали. - На упит члана овог одбора З. Крцалић: где се заправо књиге гимназиске библиотеке сада налазе, одговара да су оне још увек смештене у 4 собе, Змајовина ул. 3, а манипулација са том библиотеком вршиће се овде у Матици и одавде ће се издавати дозволе за узимање књига, све дотле док библиотека не буде пренесена у просторије Матичине библиотеке.

Донето је затим следеће

Решење:

Извештај се узима на знање; све сада учињено одобрава, као и извршени издаци око сређивања упитне библиотеке. Уколико и када ова библиотека буде пренесена у Матицу, ово ће извршити библиотекар М.с. и о овоме извршењу известити овај одбор.

Започети радови на уређењу библиотеке Српске православне велике гимназије још у време Другог светског рата, а настављени личним ангажовањем Младена

Лесковца од 1946. године, завршени су 7. априла 1948. године. Потребно је рећи да је Младен Лесковац за само овај посао заслужио високо место у нашем библиотекарству.

~
Д

Младен Лесковац је дошао у Библиотеку Матице српске, највероватније 3. септембра 1945. како је рекао у оставци напуштајући положај управника Библиотеке. Да је Младен Лесковац дошао у Библиотеку баш тога дана потврдио је и у *Извештају о стању и раду у Библиотеци Матице српске од 3. септембра 1945. до 31. јула 1946. године* који је потписао 22. августа 1946. године. (*Гласник Матице српске*, год. 1, бр. 1, Нови Сад, 15. септембра 1946, стр. 7-11).

Извесну забуну о дану када је почео рад у Библиотеци Матице српске уноси одлука II седнице књижевног одбора Матице српске 9. септембра 1945. на којој је у записнику забележено:

> Пошто је М.с. остала без секретара [...] док се конкурсом не попуни ово место. Такав је случај и са библиотекаром, те ће библиотекарску дужност вршити привремено М. Лесковац.
>
> Решење:
>
> Примљен је предлог председника В. Стајића да привремено врши дужност секретара Ж. Милисавац, а дужност библиотекара М. Лесковац.

Из *Записника* се не види да је одлука донета накнадно, па би се могло схватити да је Лесковац дошао у Библиотеку после 9. септембра 1945. године. Другу забуну може да унесе *Решење* Извршног одбора Матице српске од 8. маја 1952, Бр. 767/1952, под тачком 4а, да је у звању библиотекара Библиотеке Матице српске био од 1. септембра 1945, што би могло да значи да је руковођење Библиотеком започео 1. септембра 1945. године. Чини се да је овај датум убележен само као административни акт по коме је добијао плату. Његова сведочења о почетку рада у Библиотеци Матице српске, прво, из 1946. за Матичину скупштину и у његовом рачуну о раду у Библиотеци Матице српске су да је дошао у Матичину Библиотеку 3. септембра 1945, могла би бити тачна.

Пре доласка Младена Лесковца у Матичину Библиотеку за привременог библиотекара, у Библиотеци је, према *Записнику* Књижевног одбора од 13. маја 1945. радио један службеник. Према одлуци Извршног одбора Матице српске 29. маја 1945. одређена је плата том службенику, Милораду Радујкову, у висини од 2.800 оновремених динара.

У *Слободној Војводини*, (год. 4, бр. 288, Нови Сад, 6. октобар 1945, стр. 4), убрзо пошто је Младен Лесковац постављен за привременог библиотекара, објављен је *Стечај за секретара и библиотекара Матице српске. Стечај* је потписао 4. октобра 1945. председник Матице српске Васа Стајић. Текст *Стечаја* гласи:

> Матица српска расписује стечај на упражњена места секретара и библиотекара. Кандидат за секретара мора имати факултетску спрему и доказати да се најмање три године бавио књижевним или научним радом. Библиотекар мора имати факултетску спрему и доказати да се бавио библиотекарским пословима, да стручно води и врши библиотекарске послове. У изванредним случајевима може се отступити од захтева факултетске спреме. Дружности секретара и библиотекара прописани су Уредбом о службеницима М.с. од 4. јануара 1931. године.
>
> Ако који компетент жели послаће му се извод из те Уредбе о дужностима секретара и библиотекара. Плата, како секретара тако и библиотекара регулисана је Уредбом

о регулисању надница и плата службеника и намештеника у државно-привредним и приватним предузећима, приватним установама и организацијама (од 20. априла 1945. године).

Служба је за годину дана привремена. Молбе са документима у оригиналу или у овереним преписима, треба послати до 31. октобра 1945. године на адресу: Управа Матице српске, Нови Сад, Књ. Зорке 19. примање дужности је 1. новембра 1945. године. Касно приспеле или недовољно поткрепљене молбе неће се узимати у обзир.

На конкурс за библиотекара јавио се тек 4. децембра 1945. Младен Лесковац молбом:

Књижевном одбору Матице српске Нови Сад

У вези стечаја расписаног на упражњено место библиотекара Матице српске, молим да ме изаберете за библиотекара Матице српске.

У своме досадашњем раду бавио сам се доста и пословима библиотеке: још као студент, читаве три школске године, од 1925. до 1928, радио сам као дневничар у Универзитетској библиотеци у Београду, а доције сам, као професор Мушке гимназије у Новом Саду, више него четири године био библиотекар гимназиске библиотеке; зато сматрам да ћу моћи обављати и дужности Матичиног библиотекара.

Што се Младен Лесковац тако касно јавио на конкурс разлог је највише стога што је био на дужем званичном путовању у иностранству (од 26. септембра до 18. новембра 1945. године).

У том времену био је у Мађарској у комисији за враћање културних добара. Тада је био ангажован и на пресељењу неоштећене библиотеке суботичког Правног факултета (скоро 14 хиљада књига) из Печуја и библиотеке Текелијанума са личном библиотеком Саве Текелије. О пресељењу Текелијине библиотеке писао је Васи Стајићу 24. октобра 1945. године. Из писма се преноси део који сведочи о Лесковчевом поузданом познавању књига. Само добар познавалац књига могао је рећи да

има у самој библиотеци Саве Текелије дивних ствари. То је човек XVIII века, са врло широким интересом. Има, наравно, и доста правих Елзевира, и најстаријих издања Волтера, Русоа. Имаћеш и Руса, и новијих; мислим да има целокупан Чехов. То је већ из Текелијанума.

Знао је Лесковац да ће имати „много посла да ту библиотеку оспособи за употребу али кад је већ једном дошло до тога". Додаће још и ово:

Молио бих да се у Матици сандуци не отварају пре мога доласка: ја знам, макар отпилике, где је шта, а хтео бих да прво свршим са старим српским књигама, па онда даље редом; а ако се распакује све, и одједаред, настаће таква збрка, да је нико неће моћи довести у ред.

Три дана касније јавиће Младен Лесковац да је у суботу утоварен вагон

а кренуће на пут можда већ данас, не иду само она 32 сандука са укупно 8250 књига, него иде још 2337 књига и три ормана, као и једна врло лепа слика (потре) Саве Текелије.

Успут је јавио и о неприликама са извесним шпедитером Нађом, Јеврејином. Реферисао је о томе шефу делегације пуковнику Обраду Цицмилу, за кога ће рећи:

млад човек, интелигентан, реалан и мислим да ће далеко дотерати. Био је наставник грађанске школе (заправо управитељ) у Радовишту, а писао је о бугарштицама у Шмаусовим „Прилозима за народну поезију". Данас је 40 година. Могу рећи: милина је срести оваква човека. То тек узгред. [по Енциклопедији Југославије Обрад Цицмил је био млађи од Младена Лесковца скоро пола године, рођен је 25. маја 1904. а умро је

29. априла 1976. Био је већник АВНОЈ-а, а после рата амбасадор у Бугарској, Великој Британији, Пакистану и Канади].

Југословенска делегација при Савезној контролној комисији у Мађарској обавестила је Матицу српску 31. октобра 1945. да је из Будимпеште послат вагон Т бр. 67563 са 10.500 књига и часописа из Текелијанума, према записнику 18. седнице Извршног и Управног одбора Матице српске 9. новембра 1945. године. Вагон са књигама је стигао у Нови Сад 1. новембра,

те их је на железничкој станици преузео Матичин службеник Милорад Радујков са Вељом Веселиновим и допремио овамо, сместивши све приспело у тзв „Соколану" (у згради М. Трандафил, Соколска ул.), те је о пријему књиговодство М.с. Југослов. делегацији у Б. Пешти дало потврду. Плаћено је за железнички подвоз 2749 дин. за 7 теретних кола са станице у „Соколану" 2100 дин. и 12 дин. за трамвај. По упутству Главне царинарнице у Н. Саду тражено је од Минист. финансија Савезне владе, Одељење царина у Београду поднеском од 3. о.м. уз излагање провенијенције књига и историјске вредности, као и припадности Матици српској, да се ова пошиљка ослободи од наплате редовне прописане царине.

Том приликом решено је:

Преглед приспелих књига и часописа извршиће Младен Лесковац, садањи привр. библиотекар М.с., те ће се побринути за њихов смештај и очување од било каквог квара и штете - о чему ће имати свој извештај поднети Заједничкој седници Управног и Књижевног одб. М.с.

Из Будимпеште се Младен Лесковац вратио 18. новембра 1945, и о томе је поднео извештај.

На I седници Управног одбора Матице српске 24. марта 1946. Младен Лесковац је рекао да је из Будимпеште примљено

око 10.500 књига текелијанске библиотеке о којој тамо није постојао инвентар, а паковало се на брзу руку, без да су се књиге прегледале, те тек сада код отпакивања је виђено каквих све вредних и вредностних књига тамо има, међу којима се налазе и такве, које би стајале и пола милиона предратних динара. За све књиге које се сада налазе овде у библиотеци нема места, не може их се сместити; он као библиотекар услед тога моћи ће да ради на сортирању књига још свега 1 месец, па ће онда морати да стане; зато се у том правцу мора нешто учинити и то одмах; нека се нађу 2 велике собе, па ће се књиге у њих сместити.

Славко Кузмановић је затим предложио да се у згради Марије Трандафил откаже станарима кирија и да се обезбеди простор за Библиотеку. Потпредседник Милан Петровић је предложио да се локал на углу зграде Марије Трандафил адаптира за Библиотеку и додао је, да је у Матицу доспело и око 6.000 књига из Руске матице са изгледом да се добије и библиотека Српске православне велике гимназије. Сматра да је питање Библиотеке актуелно и да се мора решити. Одлучено је да се откажу станови у згради Марије Трандафил и да се адаптирају за потребе Библиотеке, али да се не дирају локали и гимнастичка сала. Њихова адаптација би била скупа, а резултат мали.

У мајској свесци *Летописа Матице српске* 1946. (Књ. 357. год. 120, св. 2, стр. 178-181) објавио је Младен Лесковац извештај о пресељењу библиотека Саве Текелије и Текелијанума. За тај посао и за реституцију архивских, библиотечких и музејских предмета однетих за време окупације у Мађарску, југословенско Министарство за просвету упутило је у Будимпешту Алексу Ивића, Младена Лесковца и С. Раичевића. Уз остале послове Младен Лесковац је „уз материјалну и моралну помоћ наше војне делегације у Мађарској, а нарочито њеног шефа О.

Цицмила" организовао преношење и библиотека из Текелијанума. Радио је тај посао „у новембарски студеној собетини са разбијеним прозорима". Пребројавајући „књигу по књигу" избројао је 10.587 свезака и упутио их у Нови Сад. По повратку, 18. новембра, отварајући сандуке било је „за Матичине библиотекаре час пријатно час непријатно". Знао је да ће „тек кад буде завршен сав посао око његовог пописивања и сређивања моћи ће се одговорити" коначно шта је све било у библиотеци. Мислио је да Текелијанумска библиотека није имала инвентарних књига, а имала их је (сада се налазе у Библиотеци Матице српске, у збирци рукописних књига). Приликом паковања књига у Будимпешти, очигледно их није приметио. Није знао ни шта је са Текелијиним преписом *Душановог законика*, а он је био у Матици српској, јер није ни био враћен у Будимпешту са осталим књигама 1874. године. Но, и поред тога, тачно је утврдио да је у Текелијиној библиотеци било инкунабула, Елзевира, дела француских енциклопедиста и многих других књига. Понадао се „да ће Матица српска - а колико до мене буде стајало, ја ћу се зато заузети када прилике дозволе, у малој књижници издати списак барем ове Текелијине библиотеке". (Тај извештај је објавио знатно измењен у *Чланци и есеји* / Младен Лесковац, Нови Сад, 1949, стр. 138-143). Послови који ће у Библиотеци Матице српске убрзо морати да обавља омели су га да реализује ову своју лепу жељу. Није јасно због чега, тек ове две библиотеке су уклопљене у постојеће збирке Библиотеке Матице српске. Део књига је доспео у дупликате, па поклањан, а део текелијанумских књига издвојен је и за позајмну библиотеку, одакле је приликом формирања новосадске Народне библиотеке ушао у њен састав. Бригом Бориславa Михајловића и Павла Малетина обновљене су делом библиотеке Саве Текелије и Платона Атанацковића, текелијанумске књиге из дупликата издвајао је, на своју руку, један библиотекар. Део тих издвојених књига, око два кубна метра је касније пропало услед лошег смештаја у Библиотеци Матице српске.

ẽ

Молбу за место библиотекара, која је напред цитирана у целини, написао је Младен Лесковац 4. децембра 1945, а разматрана је 16. децембра на седници Књижевног одбора Матице српске на којој су присуствовали Вељко Петровић, Петар Коњовић, Јован Поповић, Светислав Марић, др Симеон Гроздановић, Жарко Васиљевић, Живан Милисавац, Богдан Чиплић, Бошко Петровић, Милутин Рајковић и Младен Лесковац, који је том приликом изложио и своје виђење задатака Библиотеке Матице српске овако:

Прилике у којима се данас налази Библиотека Матичина врло су тешке; утолико теже што она данас стоји пред задатцима које би морала испунити, а који нису сасвим у складу са њеном досадашњом функцијом, још мање са њеним карактером. Библиотека Матичина има доста јасну физиономију: то није збирка књига погодна и удешена за задовољавање потреба и пасија широке и најшире читалачке публике - него је то углавном библиотека врло драгоцена, и нарочито данас, за научне студије, а специјално студије националне историје и књижевности, па и других специјалних питања наше националне културе. Матица има доста старих или и новијих (са краја XIX века), али данас већ у нас ретких и зато драгоцених књига, колекције часописа, новина, брошура, па и нешто рукописа; новијих књига има обично по један једини примерак. Питање Матичине Библиотеке поставља се данас пред нас у оваквом облику: или ћемо задржати досадашњи карактер Матичине Библиотеке, употпуњавати је за инструмент

научних радника, чувати њене књиге од употребе листања многих руку; или ћемо, неизбежно настављајући ранију традицију чувања и прикупљања старих и ретких књига и колекција, унети у Матичину Библиотеку новог живота, уведавши у њу што већи број читалаца, омиливши им књигу и читање, пружајући им сву погодност и уживање при читању и личном усавршавању. Сматрам да треба да се прихвати ова друга алтернатива. Њено остварење међутим, скопчано је са неизбежним и не малим издацима, не зна се да ли ће садашња Матица бити кадра да их обезбеди. Јер Матица нема потребних просторија за извођење таквога плана. Ако хоћемо да га остваримо, неизбежно се намеће потреба проширивања библиотечких просторија. Та потреба је уосталом акутна и у случају ако бисмо хтели да Матичина Библиотека задржи досадашњу своју физиономију; јер у тој Библиотеци већ данас нема места - ни простора ни потребних орманова - да се у њу смести из Пеште донесена библиотека „Текелијанума", као и још неке друге књиге, које ће Матица, надамо се, ускоро добити. А ако хоћемо да Матица у своју Библиотеку може примити повећи број читалаца, онда је то проширење поготово неопходно. Сматрам да би у томе правцу требало донети већ сада, по могућности, одлуку и решење. Можда би се зграда „Трандафилке", у којој се данас налази Матичина Библиотека, једним својим делом могла преудесити тако да за дужи низ година одговори у потпуности задатцима који се, колико можемо предвидети, намећу потребама Новог Сада. Матичина Библиотека има данас, може се рећи (заједно са библиотеком „Текелијанума" затим са немачким и мађарским књигама које ће Матица вероватно добити од власти из магацина у коме се чувају заплењене фашистичке књиге; најзад, може бити да ће Матици припасти и лепа библиотека некадашње Српске православне велике гимназије у Новом Саду), око 120.000 свезака. То је драгоцено имање, и треба га чувати са љубављу. На жалост, не може се рећи да је то питање увек било правилно схваћено; из различитих узрока, између којих није био најмањи, околност што Матица није имала никада довољно материјалних средстава да ту своју драгоценост чува онако како она заслужује. Само једна појединост: Међу драгоценим старим књигама пуно их је које стоје у рафовима неповезане, уврнутих листова неочишћене, у онако јадном стању како су затечене пре ко зна колико деценија на неком нашем прашном тавану. Књиге се данас у свету чисте, чак перу (хемијским средствима), све излишне мрље, шаре и шкрабања уклањају се (но и при томе чишћењу се мора бити опрезан, и мора се знати шта се сме избрисати и отклонити, а шта опет чувати и на шта пазити!), - а у нашој Матици, у Матичином Музеју, музејским витринама, имате изложене примерке дечјим шкрабањима и дрљотинама унакажених књига! Да и не говорим о томе у коликој мери Матица није стизала да коричи своје књиге, и како се због тога њени примерци троше трипут - или десет пута - брже него примерци неке друге, богатије библиотеке, где се води рачуна о захтевима библиотекарства. Сем тога, наша Библиотека нема стручног каталога; ни овај азбучни кога имамо није биспрекоран; читаоница, ова коју зими једино можемо да оставимо на расположење својим читаоцима, мала је и не може да прими више од десетак читалаца, - и још она при томе мора служити и као радна соба библиотекару... Све то намеће Матици дужност да се побрине за смештај, реорганизацију и проширење своје Библиотеке; у томе правцу ми смо много разговарали, па смо консултовали и арх. Ристића, који је дошао на ову седницу да поднесе свој реферат; из њега ћете видети како се може замислити решење овога питања.

Још бих хтео да вас известим да сам, са проф. А. Ивићем и С. Раичевићем, био у Будимпешти, одакле смо пренели у Нови Сад библиотеку пештанског „Текелијанума" Та библиотека се данас налази у Матици, и Матичина је својина. Библиотеку смо затекли у Пешти у врло лошем стању, покривену деценијском прашином, која се онде слагала ваљда од 1914. Донели смо је целу, у свему нешто преко 11.500 књига, без распарених часописа; библиотека није имала своје каталоге нити картотеку, него смо је примили тако да смо је просто пребројали. Може се рећи да се библиотека састоји из два дела: из личне библиотеке Саве Текелије и библиотеке самога Текелијиног завода; овај први део, мањи али дабогме далеко вредностнији, обухвата отпилике око

> 4000 примерака и има у њему драгоцених ствари, и наших и на туђим језицима. Библиотека „Текелијанума" је драгоцена принова Матичиним збиркама; али као што сам већ рекао, Матица данас нема ни ормана у које би сместила те књиге, нити у садашњим својим просторијама има места где би сместила орманове када би их имала. Сва та питања данас треба решити или барем озбиљно прићи њихову решавању.

После излагања Младена Лесковца архитекта Ристић поднео је нацрт плана за презиђивање једног крила зграде Марије Трандафил за Библиотеку. Матица би тако добила простор за смештај до 250.000 свезака, велику читаоницу за 200-250 читалаца и по једну дворану за научне раднике и читање новина и часописа као и просторије за особље Библиотеке, каталог, гардеробу и друго. У *Записнику* је о томе послу забележено:

> Пошто је ово питање замашно, захтева дубље проучавање, а за многе чланове Књижевног одбора је оно изненађење, док за Матицу значи велико оптерећење, - решава се, да ово питање прво проучи Управни одбор, па да он поднесе своје мишљење и предлог Књижевном одбору.

То што је било изненађење за чланове Књижевног одбора било је поуздано знање Младена Лесковца које је схватио и реализовао архитекта Ристић. Записник са седице Књижевног одбора водио је Младен Лесковац, те је отуда и оноликo прецизна његова информација о задацима Матичине Библиотеке. Књижевни одбор није био надлежан да одлучује о адаптацији просторије за Библиотеку Матице српске, па је упутио предлог Управном одбору Матице српске.

Председавајући на седници Књижевног одбора Светислав Марић известио је и о томе:

> да је на расписан конкурс за библиотекарско место Матице српске приспела једна једина молба, Младена Лесковца, професора гимназије из Новога Сада. Предлаже да се Младен Лесковац изабере за библиотекара Матице српске, с тим да плату почиње примати у Матици српској од 1. јануара 1946. године; његов се предлог једногласно усваја.

Истог дана на VI заједничкој седници Управног и Књижевног одбора Матице српске под 7. тачком, евентуалије, Милан Петровић, потпредседник Матице српске предложио је да се мора под овом тачком покренути „питање књижнице-библиотеке М.с." Према *Записнику* о проблемима Библиотеке речено је следеће:

> Младен Лесковац, библиотекар М.с. излажући данашње стање библиотеке навађа, да је у првом реду принуђен истаћи чињеницу, да нема просторија ни за књиге ни за читаоницу, јер садашња није довољна да прими овај број читалаца, којих има у Новом Саду. Из „Текелијанума" пренесено је овамо око 11.000 књига, за које нема ни орманова, ни простора у оном одељењу у којем су смештена Матичина Библиотека. Примљено је затим око 6.000 књига од библиотеке Руске Матице, док ће из књижница фашистичких друштава и приватника, које су сада смештене у б. Грујићевој штампарији доћи још 10.000 књига. Према томе радило би се већ у овом моменту о смештају којих 30.0000 нових књига, а за њих треба наћи просторије. Читаоница је посебно питање; у садашњој за њу резервираној просторији може седети једва 15-оро, дакле треба једна већа просторија. Матица дакако нема могућности да све то сама изврши, али би се можда преко град. Н.О. могло нешто остварити. О том су измењане мисли, па се дошло до закључка да је Матичина библиотека углавном научна и за ту сврху може да остане у Матици досадашња просторија за њих 15-оро, а како град Нови Сад нема библиотеке, то би он могао задовољити потреби оној шире читалачке публике, те да Матица поред своје Библиотеке, која има научни карактер, оснује и ону другу библиотеку за потребе ширег читалаштва. Код овога напомиње да би се код појединих ормана морало имати и по 10 примерака јер се књиге честим читањем брзо троше.

Било би потребно да се граду објасни оснивање и организовање једне такове читаонице, која ће моћи примити до 200 читалаца и да сам град то оствари одн. томе помогне. Шире масе морају бити задовољене са потребом за читање, а то значи да се морају куповати одређене књиге, па то би била дужност града Новог Сада. Говорено је како би се та читаоница имала изградити и да је Трандафилкина зграда довољно велика да се све књиге сместе, те је замољено техничко одељење и арх. Ристић да начине план: у б. „Соколани" имала би се начинити два спрата за библиотеку и то би задовољавало барем за 4-5 деценија, а она се може проширивати у онај део зграде, где су сада приватни станови. За Библиотеку би се морало нешто учинити, да би ју се очувало. Картотека ће се морати поново састављати. Свака књига треба да се укоричи. Проблем Библиотеке је дакле велики. Садашња вредност библиотеке је за 10 пута већа од пре рата.

После расправе у којој су учествовали Петар Коњовић, Милутин Рајковић, Живан Милисавац, Радивој Давидовић и Милан Петровић донето је

Решење:

Поверава се Извршном одбору Управног одбора М.с. да испита како техничке, тако и финансиске могућности у горе изложеном погледу.

Слободна Војводина (бр. 356, Нови Сад, 23. децембра 1945) донела је опширан извештај о тој заједничкој седници, Књижевног и Управног одбора Матице српске и известила да је за библиотекара изабран Младен Лесковац, кога је Књижевни одбор у септембру именовао за привременог библиотекара.

За последња четири месеца 1945. стигао је Младен Лесковац да из Будимпеште пренесе библиотеку Текелијанума, и да начини амбициозни програм о будућем раду Библиотеке Матице српске. И један и други посао захтевао је много рада и још више знања. Тада у Матици за те послове није било позваније личности.

Почетком 1946. наставио је Младен Лесковац рад у Библиотеци ритмом који је он одредио и наметнуо. У божићњем броју *Слободне Војводине* објавио је текст *Библиотека Матице српске* у коме је одредио програмске задатке Библиотеке Матице српске у данима који су били пред њом. Чини се, да је то једини текст једног руководиоца велике југословенске библиотеке који је на овај начин одредио програме и планове, непосредно после рата за дуги низ година. Било му је тада јасно, да је, „од када је београдска Народна библиотека уништена, од Матичине Библиотеке важнија је само она Београдског универзитета у Србији и београдског Српског семинара. А то је врло крупан ранг". Знао је да „Матичина Библиотека није особито велика". Сматрао је да има највише 120.000 књига „ни тридесети део оне Британског музеја".

Међутим, оваквих библиотека као што је Матичина мало је у свету; у нашим приликама, случај њен је скоро јединствен. И не би се могла оваква збирка данас изнова створити ни по цену највећег труда и неограничених новчаних могућности. Јер је значај Матичине Библиотеке у томе што је она удешена, и нехотице, за научне раднике, највише за оне који се баве проучавањем нашег народног живота у свима његовим областима [...] оно што је вечита вредност и слава Матичине Библиотеке то су њене старе књиге и колекција новина и часописа у првом реду српских [...] то је Библиотека за научни рад, и у првом реду погодна за студије наше прошлости. Данашњи проблем Матичине Библиотеке, међутим, баш ту и почиње.

Био је уверен да је уз такву Матичину научну библиотеку потребна и једна друга велика библиотека за потребе „много ширег читалачког слоја него што је овај танушни слој специјалиста којима данас Матичина Библиотека у првом реду служи". За њега то „није само теоријско питање пруређење једног нечујног на-

длештва, него друштвено питање првога реда". У стилу најбољих библиотекарских сањара пожелео је

> да једном и ми смемо, пуна грла и са пуно накупљене срџбе у души, изрећи мисао: да бисмо волели своме народу дати библиотеке и читаонице, и да већ доживимо једном дан кад ће да нагрне и скупља се онде, за своје добро.

Било му је јасно да Матица тада није имала материјалних могућности да помогне решавање програма проширивања делатности Библиотеке. У старој Матичиној згради није било могућности да се начине веће читаонице, нити је Матица располагала „довољним бројем примерака оних књига које широка публика највише тражи". Имала је средства да купи највише по једну књигу, а требало је да купи „5-10, понекад можда и више". То важно питање „социјалне и културне политике" тражило је изградњу читаонице за бар 200 читалаца и средства за увећану куповину књига. Веровао је да је потребно упоредно развијати стару библиотеку за научни рад и велику библиотеку за масовно читање. „Задатак је јасан, није ни неизводљив. Треба му прићи одмах" (*Слободна Војводина*, бр. 368-370, Нови Сад, 6-9. јануар, 1946, стр. 13).

У Београду је после рата Народна библиотека обнављана као национална библиотека. У Загребу и Љубљани библиотеке су наставиле рад као националне, научне и универзитетске библиотеке. Њиховим путевима пошле су и нове библиотеке у Скопљу и Сарајеву. На Цетињу је основана научна библиотека националног типа. Само је Младен Лесковац у Новом Саду пожелео да уз научну библиотеку види и библиотеку најширих кругова читалаца.

Марта месеца 1946. имао је Младен Лесковац извесних неприлика. Реаговао је вероватно брзо, када је већ 21. марта 1946. написао Управном одбору Матице српске следеће писмо:

> На седници Друштва за културну сарадњу Војводине са СССР, одржаној 15. марта о.г. секретар Друштва, др Ф. Киселички, оштро је напао мој рад као библиотекара Матице српске; тај напад је поновио и у писменој претставци упућеној Матици српској у име Друштва коме је секретар. У своме ироничном осврту на мој рад у Матичиној библиотеци Киселички ми, како из претставке видим, ставља на терет две ствари:
>
> 1/ да увек некуда одем из Матичине библиотеке, па се жали како он не зна куда ја то одлазим за време службених часова; и
>
> 2/ да за време свога отсуствовања остављам у библиотеци Матичину чиновницу, која је истовремено и чиновница Друштва коме је он секретар. Ваљда је тиме хтео рећи како та чиновница, дежурајући у читаоници и обављајући део мога посла, не може ваљано да обави и посао Друштва који би свакако обавила када не би морала замењивати мене.
>
> На све то могу да изјавим следеће:
>
> 1/ Тачно је да у фебруару и марту подоста пута нисам био увек не своме послу и дужности у Библиотеци. Нисам био стога што нисам могао бити, јер сам свршавао послове око мартовске свеске у штампарији, као и обављајући понеке од дужности болеснога секретара. Заправо, почев већ од 13. фебруара, а можда још и из раније, па ево до данашњега дана, ја такорећи у потпуности обављам уредничке дужности оболелога секретара: врло често морам одлазити у две, раније и у три штампарије, враћати до цинкографије, водити разговоре са штампарима и цинкографима. Свршавајући мартовски број, било је дана када сам у штампарији проводио од ранога јутра (тј. био сам онде пре 8 часова) па и до 3 часа по подне без престанка, сачекујући ревизије и суперревизије табака и надзирући посао. У свему, ипак, било је не много дана из ових последњих шест недеља у које никако нисам долазио у Матицу: то је било 26, 28 фебруара и 1. марта, а то су дани када је извршено преламање и почело

отштампане "Летописе"; затим нисам никако долазио у Матицу, 7, 8. и 9. марта, јер сам та три дана провео у Београду, а пословима Уредништва „Летописа", и онде се састао са Вељком Петровићем, Исидором Секулић, Јованом Поповићем, Петром Коњовићем, Марком Врањешевићем, Петром Бингулцем, Божидарем Ковачевићем и Велибором Глигорићем. О своме путу у Београд известио сам предходно потпредседника др-а Милана Петровића, а о циљу пута споразумео се са секретарем, Живаном Милисавцем. Још једнога дана, 12. марта нисам могао доћи у Матицу: тога дана цело пре подне провео сам у штампарији и цинкографији због књига др-а Ђуре Јовановића и Симе Цуцића, које су тада - једна тога а друга претходнога дана - дате у штампу. У све остале дане за ових шест недеља био сам у Библиотеци или читаво време, или сам - а увек пословима Матице и оболелога секретара - отсуствовао највише по два сата, а чешће још мање.

2/ За све време мога отсуствовања из Матичине библиотеке заиста ме је замењивала једна од двеју Матичиних чиновница. Ја сам ту замену од њих молио по упутствима секретара Живана Милисавца; иначе, ја бих или морао закључати Библиотеку, или одбити, да свршим посао секретарев, дакле посао Матичин.

То су чињенице. И стога молим Управни одбор Матице српске

1/ да ме заштити од неодговорне и неуравнотежене критике човека, који с једне стране, није упознат са мојим радом, док с друге стране наравно није ни позван да врши икакав надзор над њим; и

2/ да опозове упутства дата ми од секретара Матице српске ако сматра да ја не треба и даље да обављам његове послове, тј послове Матице српске.

Уз писмо је додао и писмо Васи Стајићу, председнику Матице српске од само једне реченице:

Драги Васо,

Молим те да примиш к знању да сам данас морао Управном одбору упутити овакав акт

Са поздравима

Младен Лесковац с.р.

(РОМС 8378)

Није било потребно да напише ово писмо Васи Стајићу, јер тога дана када је донео писмо у Матицу, морао је срести Васу Стајића и рећи му да је донео писмо Управном одбору. Одлучио је, међутим, да остави и трајни траг да је обавестио и Васу Стајића.

Писмо Управном одбору је важно. Оно сведочи да је Младен Лесковац уз послове у Матичној Библиотеци био ангажован и око штампања мартовске свеске *Летописа*. Замењивао је оболелог секретара Матице српске и уредника *Летописа* Живана Милисавца. Радио је на *Летопису* несумњиво ангажовано, у то не треба сумњати. Оно што је важније, то је напад на његов рад у Библиотеци. Дошао је из Друштва за културну сарадњу са СССР-ом и од друштвеног секретара Федора Киселичког. Колико се зна то је био једини напад ждановског типа на Младена Лесковца. По својој прилици, ауторитет Младена Лесковца и поверење у његов рад, утицали су на то да се прекину такви злонамерни напади на њега.

Много више заокупљале су Младена Лесковца бриге око читаонице и Библиотеке. Према решењу Управног одбора Матице српске од 16. децембра 1945. Извршни одбор је 9. јануара 1946. овластио председништво Матице српске да започне преговоре о зидању зграде, да код Хипотекарне банке потражи зајам за изградњу и замоли познате архитекте „да добровољно израде планове". На седници од 2. фебруара Извршног одбора известио је потпредседник Матице српске да је у два маха водио разговоре са директором Хипотекарне банке који је предло-

жио Управном одбору „да овај пристане на зидање посебне зграде за Матичину Библиотеку, а да се међувремено умоле четири овдашња поименично означена архитекта, да без захтева за накнаду извиде и установе где, на који начин, како велика, од каквог материјала, са каквим издацима итд. би се имала и могла изградити посебна зграда за Библиотеку". Архитекте су замољене да у обзир узму и нови регулациони план Новог Сада, а за све остале информације да се обрате Матичином библиотекару.

Седници је присуствовао архитекта Ђорђе Табаковић, који је навео да регулациони план Н. Сада још није дефинитивно утврђен и зато се указује пређеним да се приступи изради идејних скица на једном земљишту, чији је коначни облик неодређен и зависи од споменутог регулационог плана; земљиште у најужем центру града одвише је скупо за једну зграду у којој би Библиотека и Музеј М.с. са својим великим и нерентабилним запреминама заузимале најмање два спрата; место на булевару заправо је предодређено за кућу за ренту тзв. трговачку кућу, која би представљала један од главних извора прихода Матичиних, док то место није подесно за јавне библиотеке и музеј и из оног разлога, што је необично прометно и бучно; навађа да хетерогена намена једне зграде јако поскупљује изградњу, па би било боље да се библиотека са музејем гради на једном мање прометном, мирном месту, где има и зеленила; у случају да се Матица ипак одлучи да гради библиотеку и трговачку кућу на Булевару, износи да би површина такве зграде износила око 800 $м^2$ а требало би да буде висока свакако 4 спрата као што је и зграда преко пута ње, чија је висина од пода подрума до патоса тавана око 27 метара, тако да би запремина ове нове зграде износила око 21.600 $м^3$; искључено је да би се данас таква зграда дала изградити, али када би се и могла онда би један кубни метар обзидане запремине стајао најмање 1.200 динара, дакле цела зграда 25,920.000 - дин.; на изражену жељу Матичиних функционера, да читаоница има капацитет за око 300 лица, примећује, да је овај број претеран, а захтевао би једну површину од 600 $м^2$ па као пример навађа да Манчестер, град са 1,000.000 становника има читаоницу за 360 читалаца; држи да би била довољна читаоница за највише 100 људи. Његов резиме: да се сачека регулациони план, да се библиотека и музеј граде у тихом делу града, а кућа за ренту на Булевару.

На седници је донето Решење:

Одлучује се, да се у кући задужбине Марије Трандафил на Тргу кн. Зорке бр. 19 откажу станови оноликом броју станара - спроведе њихово исељење - колико ће просторија бити потребно за сада нужно проширење Матичине библиотеке, као и да се тако ослобођене станбене просторије адаптирају за сврху Матичине библиотеке [...]

На истој седници Младен Лесковац је реферисао „да он сада врши рад око прегледања и инвентарисања књига, који је детаљан и тежак", а није било довољно просторија за књиге, које су добијене на поклон или купљене, пресељене из Текелијанума, а од почетка године стизале су разменом, „премда то иде доста тешко, а када би се то спровело у великом обиму, онда би Матица могла доћи до сваке нове књиге". Југославенска академија знаности и умјетности слала је своја издања „па је обећала послати и сва она издања која су изашла за време окупације". Том приликом је Младен Лесковац рекао да је читаоница отворена од 8-18 часова, а да су књиге издаване од 13-15 часова јер се у магазинима није могло дуже задржавати због хладноће. Указивао је на потребу да се укорите „најстарије и најскупље књиге". У читаоници је у јануару било 140 читалаца, а у фебруару 180. Током дана на читање је узимано око 140 књига. Библиотека је имала око 430 редовних и 40 нередовних чланова (I седница Управног одбора Матице српске 24 марта 1946).

На II седници Управног одбора 11. јула 1946. разматран је предлог Извршног одбора о инвестицијама за читаоницу.

На III седници Управног одбора Матице српске 25. августа 1946. Младен Лесковац је поново указао

> на потребу устројења Матичине читаонице, која сада стварно не постоји, услед скучености просторија Библиотеке М.с. где су смештене хиљаде нових књига, па су тако и у ранију читаоничку просторију морале бити смештене нове књиге, за које су направљени нови регали; за уређење библиотеке потребно је како је већ раније изложено десет столова са по једним седиштем, осам столова са по четири седишта, четрдесет две столице и одговарајуће електричне сијалице; један орман за репонирање читаних књига, један орман са дуплим полицама за часописе, те четири стола са четири клупе за дечје одељење читаонице; он је претходно све то разгледао у Универзитетској библиотеци у Београду и према томе је израдио нацрт за уређење овдашње Библиотеке.

Милан Петровић, потпредседник Матице српске, указао је да је читаоница неопходна и да „има покрића у овогодишњем буџету М.с."

Коначно је том приликом „предвиђено за Матичину читаоницу цело одељење лево од улаза у зграду (у приземљу)".

За редовну Скупштину Матице српске 13. октобра 1946. написао је Младен Лесковац *Извештај о стању и раду у Библиотеци Матице српске од 3. септембра 1945. до 31. јула 1946. године* који је потписао 22. августа 1946. Започео га је овако:

> Стање и рад у Матичиној Библиотеци затечени овде почетком септембра 1945. године остали су углавном непромењени све до 31. децемра 1945. године, највише стога што је библиотекар био на дужем званичном путовању у иностранству (од 26. септембра до 18. новембра 1945. године).

Напред је било речи о његовом боравку у Будимпешти. По повратку у Нови Сад, наставио је редован рад у Библиотеци. Библиотека је била отворена од 8-13 часова, а књиге су издаване од 11-13 часова. Од 1. јануара 1946. читаоци су могли бити и нечланови Матице српске. Чланови Матице српске и ђаци плаћали су по 5 дин. месечно за коришћење књига, а грађани по 20 дин. До 31. децембра 1945. било је у Библиотеци 247 читалаца, а од 1. јануара до 31. јула 1946, 652 читаоца. Читаоница Библиотеке била је од 1. јануара 1946. отворена од 8-18 часова. Она је имала места за десетак читалаца, а у њој је истовремено радио и библиотекар.

> За ово време Библиотека Матице српске знатно се повећала. Набавка књига извршавана је куповином, заменом, поклонима и, најзад највећа добит Матичине Библиотеке постигнута је преношењем библиотеке „Текелијанума" из Будимпеште у Нови Сад: и део библиотеке некадашње Руске Матице (можда око 6.000 књига) биће, после ревизије, унесен у Матичине збирке. Куповане су све најважније новије едиције од којих се није могло доћи заменом; куповане су међутим понекад и оне књиге од којих смо по један примерак добијали додуше у замену, али су много читане, и зато су нам потребне и у више примерака. Књиге су куповане и антикварно, из антикварних радњи и од приватних лица. У више махова преузимани су кораци код надлежних (Министарство просвете ДФЈ, Министарство просвете Србије, Комитет за науку и уметност ФНРЈ) да Матичина Библиотека добија стално по један обавезни примерак свих издања са територије ФНРЈ, али никако решење у томе правцу досада још није донесено. Ипак, успостављене су корисне везе са неколиким великим издавачким предузећима у земљи (Просвета у Београду, Дизјуг у Београду, Нопок у Београду, Државни накладни завод Хрватске у Загребу, Будућност у Новом Саду), па Матица сва њихова издања добија у замену за своја; обновљене су и предратне везе Матичине са старијим научним и књижевним установама у земљи (Хрватска академија знаности и умјетности у Загребу, Матица хрватска у Загребу, Српска књижевна задруга у Београду, Матица словенска у Љубљани), на бази замена издања. Најзад, стара и лепа традиција поклањања књига за Матичину Библиотеку такође се још увек похвално одржава.

Речено је, затим, да у том међувремену

> набављено је 658 дела у 819 примерака; са 10.587 свезака библиотеке „Текелијанума", и са око 6.000 свезака библиотеке некадашње Руске матице, то износи 17.406 нових и неинвентарисаних књига [...]
>
> Као што се из свега види, највећа и најпознатија аквизиција Матичина за овај период јесте библиотека „Текелијанума", о њеном значају већ је писано у *Летопису* (в. мајски број за 1946, стр. 178-181), па нема потребе једном речено овде понављати.

О материјалним приликама у 1946. Младен Лесковац је написао:

> Матичина Библиотека, природно, није могла имати великих прихода; једини њен приход - чланарински износи - донео нам је у времену од 1. јануара до 31. јула 1946. године 21.240 динара.

О будућем раду Младен Лесковац је написао:

> Матичина Библиотека стоји данас пред одлучним и важним нелаким задацима; учињено је све да се они и остваре, колико год је то у моћи данашње Матице. Израђен је план и прорачун за отварање нове и модерне читаонице са око 45 седишта. Било је замишљено да ће читаоница бити отворена најдаље до 1. октобра; разне препреке остварења тога плана само су привремено одложиле, а не и одбациле. У плану је отварање читаонице за децу, са најмање двадесетак читалачких места.
>
> Упоредо са жељом и настојањем да својим посетиоцима олакша рад и пружи угодности пријатних студија, Библиотека стоји пред тешкоћама великих унутрашњих послова сређивања новоприспелих књига. Тај посао је огроман, а отежан и скученим и у свему непрактичним просторијама у којима се данас налази Библиотека Матице српске; рад тај захтева много времена и много више стручне радне снаге него што их Библиотека данас има. У томе низу задатака поставља се и питање целисходнијег унутрашњег уређења Матичиних збирки, брижније конзервације старих књига, израде модерне картотеке, планског прикупљања наших старијих издања и, у даљој перспективи, замена досадашњих ружних, непрактичних, гломазних и неједнаких дрвених ормана и полица модерним, практичним и лепшим челичним регалима. Све су то задаци за данашње прилике у Матици још увек сложени, захтевају доста издатака, пипавог рада и прецизног знања, и не решавају се на кратак рок; али ће Матица српска, ако не жели да њену стодвадесетогодишњу прошлост прегази време, морати издашније него до сада настојати да се ове важне потребе приведу у стварност. (*Извештај о стању и раду у Библиотеци Матице српске од 3. септембра 1945. до 31. јула 1946. године* / Младен Лесковац, *Гласник Матице српске*, год. 1, бр. 1, Нови Сад, 15. септембар 1946, стр. 7-11).

У Библиотеци Матице српске су 1946. радили Младен Лесковац библиотекар, Дивна Глумац и Нада Стевин, службеници у Библиотеци. Дивна Глумац је заменила Милорада Радујкова, а дошла је 1. јануара 1946. Нада Стевин је радила хонорарно од 7. до 31. октобра, а стално од 1. новембра. И Дивна Глумац и Нада Стевин прешле су касније у Београд, у Народну библиотеку, где су стекле углед библиотекара високог ранга.

О томе како је Младен Лесковац судио о радницима Библиотеке има лепо сведочанство у писму Извршном одбору Матице српске у коме је написао:

> Молим Извршни одбор Матице српске на Дивни Глумац, чиновнику Библиотеке Матице српске, за њен досадашњи савесни и ударнички рад у Библиотеци одреди посебну награду. Дивна Глумац ради у Библиотеци од 1. јануара 1946. године са много љубави и савести, а уз малену плату.
>
> Сматрам да би износ те награде требало да буде 1000 (једна хиљада динара). (Архива Матице српске, бр. 413, 5. јул 1946).

У суботу, 12. октобра 1946. јавила је *Слободна Војводина* да ће 14. октобра бити отворена читаоница Библиотеке Матице српске. У тексту који је написао највероватније Младен Лесковац речено је:

> Од 1. јануара ове године отворена је Матичина читаоница за јавност. Нажалост, та читаоница је била сасвим малена. Није могла примити одједном више од десет читалаца. Сем тога, она је истовремено била и радна соба библиотекара. Таква тескобна читаоница никако не може задовољити потребе града какав је Нови Сад.
>
> Сада је Матичина читаоница из темеља реорганизована. Уређене су лепе, видне и простране просторије у којима се у понедељак отвара нова Матичина читаоница. Просторије су у згради Матице српске. Први део читаонице сачињаваће дечја библиотека, за децу од 8 до 13 година са читаоницом у коју истовремено може стати преко тридесеторо деце. Изграђени су нарочити рафови, столови и седишта за децу. Деца неће бити подвргнута никаквој библиотекарској администрацији, већ ће из пултова за књиге узимати оне књиге које им се допадну, с тим да их сама тамо и враћају. То је први случај да се у Војводини отвара велика јавна читаоница за децу, под стручним надзором и руководством. Крај дечје читаонице је соба библиотекара који ће стојати деци на расположењу за давање обавештења, упута и разјашњења у њиховој лектири.
>
> У истом делу зграде је нова велика читаоница за јавност са четрдесет седишта. Изграђени су нови савремени столови за читање. Сваки читалац добиће своје место и своју светиљку. У читаоници ће бити стално изложено 40 часописа (југословенских, руских и чешких), енциклопедије и речници.
>
> Радно време у Матичиним читаоницама биће од 8 ујутро до 6 увече беспрекидно.
>
> Матичина Библиотека и читаоница биће уређене већ за недељу, када се могу разгледати. Рад у читаоницама почиње у идући понедељак. (*У понедељак Матица српска предаје јавности велику читаоницу* / [Младен Лесковац], *Слободна Војводина*, год. 5, бр. 604, Нови Сад, 12. октобар 1946, стр. 5).

У понедељак, 14. октобра 1946. објављен је новински извештај о отварању читаонице у коме се каже:

> У 16 часова у згради Матице српске свечано је отворен Матичин Музеј и нова читаоница. У присуству многих чланова, Музеј и Библиотеку је отворио претседник Главног одбора др Милан Петровић. Присутни су затим приступили разгледању изложених слика [...] У неколико витрина изложене су књиге које је Матица српска издавала од првих до најновијих издања као и ретки примерци који се налазе у Матичиној Библиотеци, тако, например, латинска Библија из 1482. и Птоломејева „Космографија" из 1486. године из библиотеке Саве Текелије. (*Отварање Матичиног музеја и читаонице*, *Слободна Војводина*, год. 5, бр. 606, Нови Сад, 14. октобар 1946, стр. 3).

У другом броју *Гласника Матице српске* од 15. децембра 1946. објављен је непотписан чланак Младена Лесковца *Читаоница Матице српске* (стр. 3-4). У њему је Младен Лесковац поново истакао значај читаонице и за Матицу, и за науку, и за Нови Сад.

У истом броју *Гласника* објављен је *Правилник Библиотеке Матице српске*, који је потврђен на седници Извршног одбора Матице српске 12. октобра 1946. (Стр. 8-9). И овај текст је несумњиво написао Младен Лесковац.

Такође, у другом броју *Гласника* објављен је текст Младена Лесковца, такође непотписан, *Поклони Матичиној Библиотеци*, где је рекао и ово:

> По једној лепој традицији која се међу пријатељима и члановима Матице српске стално чува и негује, Матица српска с времена на време добија поклоне у књигама за своју Библиотеку. Ми ћемо те поклоне стално бележити у посебној рубрици „Гласника Матице српске", а свима дародавцима и на овоме месту изричемо у име Матице српске најтоплију захвалност. У последње време поклонили су Матичиној Библиотеци следеће установе и личности ове књиге: [...]

Одсек за просвету новосадског Окружног одбора поклонио је *Das neue Testament*, Frankfurt am M., 1596, in folio. Књиге су поклонили и сестра Љубе Стефановића, др Светислав Костић, Женска реална гимназија из Новог Сада, Васа Стајић, Милан Токин, Ново Поколење из Београда.

Под истим насловом у 4. броју, 1947, *Гласника Матице српске*, Младен Лесковац је јављао о поклонима Зоре М. Нешковић, Јована Ф. Трифуноског, др Николе Радојчића, Велимира Јеремића, Божидара Ковачевића, Николе Ивкова и Михаила Бороша (стр. 10-11). У свим *Извештајима Библиотеке Матице српске* Лесковац је помињао поклоне, понекад је наводио имена оних који су поклањали књиге, али више није поклоне бележио као посебне прилоге у Матичиним публикацијама.

На XVII седници Извршног одбора Матице српске 22. октобра 1946. саопштио је Младен Лесковац да удова Жарка Васиљевића нуди на откуп библиотеку покојног мужа од 2500-3000 књига по цени од 25.000 дин. У библиотеци је највише књига из савремене књижевности, али и историје од којих Матичина Библиотека многе није имала, па је предложио да се откупи. Том приликом саошштио је и о списку заоставштине патријарха Рајачића од 1158 књига, „библиотека та има своју вредност, али највише за онога који се бави проучавањем специјално теологије и односима католичне цркве и њених редова" што за Матицу није било од значаја јер су за њу важније књиге „за наш народ и његову прошлост". Уколико би власник пристао да прода књиге појединачно онда би се неке могле откупити. Потпредседник Матице српске је предложио за откуп књиге Боже Јовановића из Врањева. Матица има такве књиге али би се оне могле купити за „јавну библиотеку" М.с. тј. као књиге које ће се издавати на читање, за разлику од „историјске" библиотеке, која се неће издавати на читање, него ће стојати у Матици похрањена". То је први помен будуће позајмне библиотеке Матице српске.

На истој седници је потпредседник Матице српске саошштио да су браћа Миливој и Бранислав Вучетић известили председништво Матице српске о својој одлуци и одлуци своје покојне сестре Зоре Стефановић, да „као успомену на свога родитеља поч. др Илију Вучетића поклањају целу његову библиотеку Матици српској". Решено је да им Матица српска изрази захвалност на поклону, а библиотекару се налаже да састави захвално писмо и библиотеку пренесе у Матицу.

Младен Лесковац је најкасније у другој половини 1946. разговарао са Исидором Секулић о томе да она поклони своју личну библиотеку Библиотеци Матице српске. Она му је 16. децембра 1946. писала:

> Добро би било да некако наиђете, да видимо моју смрт, и неколико речи распореда: да моје књиге и нешто намештаја оде у Матичину Библиотеку, а остало да се разда сиромашнима и потребитима; и да се мени збрине одлазак у земљу, које сам жељна - ја сам писац Проблема земље - онако како ја волим: земља и ја, и нико и ништа више. (*Сто писама Исидоре Секулић* / Младен Лесковац. - *Зборник историје књижевности*, књ. 11, Београд, 1986, стр. 108-9).

Из Београда, 7. фебруара 1947. писала је Младену Лесковцу:

> Кад дођете, опомените ме: да дадем две прве књиге *Ане Карењине*, (добила сам четири примерка), једаред за Матичину библиотеку, а једаред за вас лично. (*Сто писама Исидоре Секулић*, стр. 114).

Два месеца касније, 17. маја 1947. писала је Исидора Лесковцу:

> У мртвачком мом писму стоји да се библиотеци М.с. даде: све књиге и хартије; сви рејони за књиге и један омањи стаклени орман за књиге; пет кожних столица; мали писаћи сто за заклапање и закључавање; зидни сат; три оригиналне слике војвођан-

ских сликара, Радовића и Зоре Петровић. То примите к знању, а кад ја умрем старајте се да ствари распоредите у просторијама са тенденцијом збрисавања имена и човека. (*Сто писама Исидоре Секулић*, стр. 119-20).

Још једном, 5. децембра 1947. Исидора се сећала Библиотеке Матице српске. Младену Лесковцу је написала:

Поклонила ми је Зоговићка једног целокупног Шелија, са сликом његова гроба из 1853-ће, и издањем из 1862-ге. Па сад га као луда непрестано читам, и имам осећање да га од вас, од ваше Библиотеке отимам. Увек мислим на смрт, увек и све под тим углом гледам. Једва чекам да умрем, да се то сврши, да оставим и овог Шелија, и све остало. (*Сто писама Исидоре Секулић*, стр. 125).

Одлазак Младена Лесковца из Библиотеке Матице српске учинио је да је Исидора Секулић своју библиотеку и ствари уз њу поклонила Универзитетској библиотеци у Београду.

У архиви Матице српске има података о откупу књига од Татјане Ћирић и Милана Секулића. О овом другом откупу постоји реферат Младена Лесковца, који треба имати на уму као сведочанство о његовом односу према откупу књига:

Извршном одбору Матице српске Нови Сад

Уз овај акт прилажем три списка књига и часописа које нам нуди на продају др Милан Секулић, адвокат из Новог Сада. У првоме списку су књиге на немачком, у другоме на мађарском, а у трећем на нашем, и нешто на мађарском и немачком језику. Немачке књиге садрже безмало сва дела Георга Брандеса, затим врло добра дела из историје, историје књижевности и географије; на мађарском језику су разни врло добри лексикони (специјални, за поједине струке и уметничке области), затим важна дела за историју и историју књижевности Мађара, па историју књижевности осталих европских народа, географију Мађарске и народносну политику у Мађарској. Ни једно од тих дела ми немамо, а сва су врло важна. Трећи списак, где су махом књиге на нашем језику, садржи највише часописе којих Матица у комплету нема. Ти часописи су: *Израз, Печат, Књижевна република, Уметност и критика, Раскрсница, Данас, Наша стварност*, - дакле све врло важни листови, које Матица безусловно треба да набави, а ако их не купи сада, сумњам да ће их икада више моћи набавити. Др Секулић нуди Матици и следеће часописе које ми или имамо делимично, или их имамо и комплетне, али сматрам да би и њих требало купити, јер је понуда веома повољна: *Мисао*, комплетну, без годишта 1929-1930; *Српски књижевни гласник*, сва годишта од 1909-1911, 1920-1941, и *Нову Европу*, комплет од 1920-1941. Сматрам да би Матичиној библиотеци добро дошли ови часописи и када бисмо их имали у дупликату, а нарочито часопис *Мисао*, који је код нас веома лоше повезан, па је скоро немогуће служити се њиме; требало би га преповезивати, а само повезивање стајало би скупље него што износи цена коју др Секулић тражи за ове листове (тј. за саму *Мисао*).

Мислим да би ове књиге, овако како су наведене у приложена три списка, требало купити ако би Извршни одбор нашао у ту сврху довољно новаца.

Напоминьем да су скоро сви часописи (најмање 95%), као и скоро све књиге које нам нуди др Секулић одлично очувани, као нови, и повезани, често у платно.

Независно од тога да ли ће Матица купити овде понуђене књиге, др Секулић је спремио врло много часописа, наших и немачких, које ће поклонити Матици. Тих часописа је по количини отпилике толико колико износе ове књиге и часописи што их Матица може сада да откупи. И ти часописи - махом из права, економије и немачке политике између два рата - такође су махом повезани и лепо сачувани, а Матичина Библиотека ће се њима корисно обогатити .

Младен Лесковац с.р.

(Архива Матице српске, Бр. Б 190/1947, 26. мај 1947).

На сличан начин поступио је Младен Лесковац и 27. јуна 1947. извештавајући Извршни одбор Матице српске о поклону др Милана Секулића. За схватање тог односа наводи се и овај извештај:

Извршном одбору Матице српске Нови Сад

Извештавам Извршни одбора МС да су у Матичину Библиотеку пренесене у најбољем реду све књиге које смо, решењем Извршног одбора МС на седници од 28. маја о.г, купили од др Милана Секулића. По налогу Извршног одбора, ја сам о томе известио књиговодство МС својим актом Бр. Б. 202/47 од 20. јуна о.г.

Уједно извештавам Извршни одбор МС да је др Милан Секулић поклонио Библиотеци отприлике онолику исту количину књига колико смо сада купили од њега. Те књиге, часописи, новине, алманаси и зборници на немачком су, мађарском и српском језику, Матичина Библиотека их нема, а многи од њих су важни, већина пак укоричени, најчешће у платно. Те поклоњене књиге обухватају углавном следеће струке: банкарство, финансије, геополитику, аграрну политику, социологију, криминалну психологију, социјалну политику, пољопривреду и историју књижевности. Укупно књига има оволико:

1/ на српском језику: књига 3, часописа, новина (комплета), алманаха и зборника 55, све укоричено; 2/ на немачком језику: 23 књиге, 80 комплета укоричених годишта часописа, новина алманаха и зборника, и 88 неувезених свезака часописа, алманаха и зборника; 3/ на мађарском језику: 2 књиге, 5 годишта укоричених часописа, новина, алманаха и зборника, и 19 неувезаних свезака. Укупно дакле овај поклон износи: 28 књига, 140 повезаних годишта различитих часописа, новина, алманаха и зборника, као и 107 неукоричених свезака различитих часописа и зборника.

Напоминьем да је од поклоњене 3 српске књиге једна реткост: то је прво, бечко издање, из год. 1793, Доситејевих „Собранија разних наравоучителних вешчеј".

На овоме поклону је сам др-у Милану Секулићу у име Матице српске изразио нашу срдачну захвалност посебним писмом под данашњим датумом, а учинићемо то уобичајеним начином и преко „Гласника МС"

Младен Лесковац с.р.

(Архива Матице српске, Бр. Б 217/47, 27. јуна 1947.)

Према извештају Младена Лесковца, Управни одбор Матице српске упутио је Милану Секулићу захвалницу следеће садржине:

Господин др Милан Секулић адвокат, члан Музејског одбора Матице српске Нови Сад

Библиотекар Матице српске званично је известио Управни одбор МС о Вашем великом и лепом поклону Матичиној Библиотеци од 28 књига, 140 повезаних годишта различитих часописа, новина, алманаха и зборника, као и 107 неукоричених свезака различитих часописа и зборника, на српском, немачком и мађарском језику, међу којима и прво, бечко издања из године 1793. Доситејевих „Собранија разних наравоучителних вешчеј".

Узимајући овакав извештај свога библиотекара на знање, изрекла је Матичина управа на својој седници од 25. јула о.г., да она у име Матице српске тај Ваш вредни поклон прихваћа, те одлучила, да Вам се stante sessione изрече особита захвалност на њему.

Сматрам угодном дужношћу својом, да Вам предњи закључак Матичине управе и овим путем саопштим, па изразима захвалности саме Матице српске придружујем и своје личне, те остајем

У Новом Саду, 30. јула 1947. године

Председник Матице српске

др Милан Петровић с.р.

Главни Извршни одбор АПВ откупио је 18. октобра 1947. библиотеку Васе Стајића и уступио Библиотеци Матице српске. О томе је Младен Лесковац известио Главни одбор Матице српске:

27. новембар 1947.
Бр. Б. 290/47

Главном одбору Матице српске Нови Сад

Извештавам Главни одбор Матице српске да сам данас од Секретаријата ГИОН-САПВ-е добио акт бр. 18.640 од 22. новембра о.г. следеће садржине: „Матици српској, Нови Сад. Главни извршни одбор Н. С. А. П. В-е на својој седници од 18. октобра 1947. године донео је решење да се библиотека пок. Васе Стајића откупи и преда Матици српској да се тамо чува као једна целина, а протувредност у износу од 50.000 динара да се исплати уд. Милици Стајић. - Пошто је све то и извршено, извештавате се о предњем знања ради. - С.Ф. - С. Н.! [М.П.]. Начелник, др И. Мелвингер."

Ја сам се у име Библиотеке Матице српске, потврђујући пријем овога акта, захвалио на овој библиотеци, а Главни одбор молим да и са своје стране изрази захвалност Матице српске на примљеном поклону.

Библиотекар МС
Младен Лесковац с.р.

Из акта Главног Извршног одбора није јасно да ли је библиотека Васе Стајића предата Библиотеци Матице српске само на чување или у власништво. Тек на IV седници Извршног одбора Матице српске 19. априла 1948, Младен Лесковац је реферисао да је „дошао одговор Главног извршног одбора НСАПВ у том правцу, да је та библиотека поч. Васе Стајића својина Матице српске [...]". Донето је

Решење:

Извештај се са задовољством узима на знање и овим уједно изриче захвалност Главном извршном одбору НС АПВ, па се одобрава поступак библиотекара МС, да се одмах и благовремено у име Матице српске захвалио, те се исти упућује да ову примљену библиотеку води као саставни део и својину Библиотеке Матице српске, да изврши попис књига, да их уведе у регистар Библиотеке МС, као и да даде устројити картотеку за исту.

На III седници Управног одбора Матице српске 25. августа 1946. Младен Лесковац је тражио

одлуку одобрењу замене књига Библиотеке М.с. са књигама др Ђурице Михаиловића, лечника из Старе Пазове, који Матици даје ове своје књиге: 1) Његошеву *Лучу Микрокозма*, Београд, 1845; 2) Његошев *Горски вијенац*, Беч, 1847; 3) *Проповед или Слово о осужденији проповедника Гедеона*, Венеција 1764; 4) *Пресад мудрости* од Атанасија Петровића, Београд, 1858; 5) *Рад* Пере Тодоровића, за 1874 - 5 без конфискованих бројева; 6) *Изјасненије Митрополита Стефана*, Будим, 1823 и 7) *Служабник* Божидара Вуковића из 1554 из којега недостаје 40 листи, - док би му Матица из своје Библиотеке дала дупликате ових књига: 1) *Светосавска светковина у Бањалучкој богословији*, Н. Сад, 1867; 2) М. Видаковић, *Благородни отрок*, Будим, 1836, 3) Нестор Жучни, *Књига пјесама*, Окланд, 1908; 4) Рељковићев *Сатир* из 1794; 5) Адам Драгосављевић, *Постанак Славенски слова*, Београд, 1840, 6) *Српска новина или магазин за художесто, књижевство и моду*, год. 1838, бр. 1 и 52; 7) Вуков пријевод *Новог Завјета* од Ђ. Даничића, 1847; 8) *календар Годишњак* за 1852, 1864, 1863; 9) *Календар Панчевац*, за 1874, 1878. и 10) *Спомен Јов. Андрејевићу* од Л. Костића, 1864. Према овоме др Михаиловић би дао таквих седам књига које Матица нема у Библиотеци, а оне су ретке, док би са своје стране горе побројане књиге и брошуре од којих има у библиотеци најмање још један примерак поред ових што се дају у замену. Он се интересирао за цену ових књига, али у Београду му нису могли ништа рећи позитивно, једино

да се за понуђени Служабник - Србуљу даје данас око 10.000 дин. Он је мишљења да се ова замена одобри.

Донето је решење да се ова замена одобри.

На I седници Управног одбора Матице српске, 24. III 1946, говорећи о издавачкој делатности Матице српске Младен Лесковац предлаже да се издају

три групе Матичиних едиција: прва група обухватила би савремене писце Војводине, друга група старије, класичне, у првом реду војвођанске писце, а онда и остале, док би трећа група обухватила популарно научне едиције; мислило се, да се осим ове три групе може још штогод издавати. Од у првој групи предвиђеног изашле су досада две књиге: Б. Чиплић, *Преко Тисе*, и Мл. Лесковац, *Српско грађанско песништво 18. века*, док се у штампи налази и ускоро ће изаћи Роман Симе Цуцића, *И Моца хоће у школу*. Од у другој групи предвиђенога изашле су две књиге: *Одабране песме* Бранка Радичевића и *Увео листак и Појета и адвокат* од Јакова Игњатовића, док се завршавају и ускоро ће изаћи и *Песме* Ђуре Јакшића. Од у трећој групи предвиђенога налази се још у штампи од др Ђуре Јовановића *Исхрана и нега одојчади*.

Уз обимне послове у Библиотеци, стизао је Младен Лесковац да брине и о издавачкој делатности Матице српске. Био је, заиста, велики посленик.

Нарочито значајна за Библиотеку Матице српске је 1948. година. Те године је Библиотеци Матице српске припојена Централна библиотека Војводине, па је тако Библиотека Матице српске постала и Централна библиотека Војводине. Покрајинско Повереништво именовало је 12. јануара 1948. комисију за израду Правилника о регулисању односа Библиотеке Матице српске као Централне библиотеке са Повереништвом. У комисији су именовани представници Повереништва Урош Бањанин, шеф одсека за културу и уметност, и Драгиша Полужански, референт за библиотеке. Од Матице српске је затражено да именује своје представнике у комисију. Већ сутрадан, 13. јануара, Извршни одбор Матице српске именовао је три члана за свој део комисије. Били су то Светислав Марић, потпредседник Матице српске, Живан Милисавац, секретар, и Младен Лесковац, библиотекар Библиотеке Матице српске. (Архива Матице српске, бр. 57/1948). Главни извршни одбор НСАПВ је 11. марта 1948. донео одлуку Бр. 911

којом се у циљу изградње народног библиотекарства и стварање једне добре централне установе за задовољавање потреба научног рада и народног просвећивања у данашњим условима на Библиотеку Матице српске преноси ...функција централне библиотеке АП Војводине с тим, да ће она као таква служити као пример узорног народног библиотекарства. (*Извештај о раду Библиотеке*, *Гласник Матице српске*, бр. 11, Нови Сад, 7. октобар 1948, стр. 4).

Повереништво за просвету послало је Матици српској одлуку „којом се на Библиотеку Матице српске преноси функција централне библиотеке Војводине". (Главни извршни одбор Народне скупштине АП Војводине, повереништво за просвету, Бр. 6571/6. април 1948).

Извршни одбор Матице српске на IV седници 19. априла 1948. примио је на знање одлуку Извршног већа НСАПВ од 11. марта 1948, с тим да ће Повереништво за просвету обезбеђивати средства за Библиотеку. Истовремено је упућена молба комисији да припреми Правилник о односима Библиотеке и Повереништва. Повереништво за просвету, актом Бр. 5988/27. априла 1948. известило је Матицу српску:

У вези решења ГИОНСАПВ-е број 911 од 11. III 1948. године којим се на Библиотеку Матице српске преноси функција Централне библиотеке Војводине, а да би иста

Библиотека могла вршити те функције, извештавате се да је ово Повереништво предузело следеће мере:

1/ Известило је све среске и градске народне одборе да све штампарије с подручја Покрајине достављају Библиотеци Матице српске по један обавезан примерак који су досад достављале овом повереништву;

2/ Известило је Сабиралиште књига у Новом Саду да руководилац истог преда Библиотеци Матице све досад примљене обавезне преимерке било с подручја Покрајине, било с подручја уже Србије и Космета;

3/ Известило је Народну Библиотеку у Београду да убудуће пошиљке обавезних примерака шаље директно Библиотеци Матице српске.

Сабирање, евиденцију и чување обавезних примерака треба вршити по постојећим прописима народних власти.

Надаље се извештавате да ће се, ликвидацијом 11 сабиралишта књига пореклом из станова народних непријатеља с подручја Покрајине, уступити Библиотеци Матице српске све књиге одабране за Централну библиотеку Војводине.

Ово повереништво ће својим посебним решењем ставити Матици на расположење намештенике бивше Војвођанске библиотеке и Сабиралишта књига у Новом Саду, с тим да их узмете у статус својих намештеника и ликвидирате им берива према постојећим прописима.

Повереник
Зора Крцалић, с.р.

Сутрадан, пре него што је Матица српска примила писмо покрајинског Повереника за просвету, она је секретаријату Главног извршног одбора (НС АП Војводине бр. 309/1948) упутила следеће писмо:

Извршни одбор Матице српске примио је с радошћу к знању Ваше решење бр. 911/48 од 2. марта 1948, којим функције првобитно замишљене самосталне Централне библиотеке АП Војводине преносите на Библиотеку Матице српске, како би она могла служити као пример узорног народног библиотекарства. Извршни одбор Матице српске Вам захваљује на части коју сте указали и поверењу које сте доделили Матици српској и њеној Библиотеци у извршењу овога важнога народнога задатка, као што Вам захваљује и на решењу да Матица српска, у сврху извођења овога задатка, добија потребну субвенцију. Матица српска ће се трудити да ово ваше поверење и оправда, и организовањем Библиотеке, која ће свима народима Војводине моћи послужити и вредети, учиниће се све што је могуће за добро наших народа и процват националних култура.

Председник МС
др Милан Петровић
(Архива Матица српске, 309/48)

Матица српска је 5. маја 1948. обавестила Покрајинско повереништво за просвету да прихвата библиотекаре Централне библиотеке др Димитрија Кириловића и Милу Шаулу, као и радника Божидара Ковачевића за своје службенике. Прихватање др Стевана Јосифовића одложило би се до његовог повратка са боловања.

На VII седници Извршног одбора Матице српске 7. маја 1948. одређене су плате Иванки Јовичић, Антонији Гаковић, Тодору Илићу, Димитрију Кириловићу, Мили Шаули и Божидару Ковачевићу. Одређен је такође хонорар др Прераду Прерадовићу за рад у Библиотеци Матице српске, а ангажован је за рад преко лета Живко Апић из Жабља.

Комисија у којој су били Светислав Марић, Живан Милисавац и Младен Лесковац, а у име Повереништва за просвету Урош Бањанин и Драгиша Полужански, начинила је 13. маја 1948. године

Записник

О склопљеном споразуму између Повереништва за просвету ГИОНСАПВ-е и Управе Матице српске у Новом Саду по питању преузимања функције Централне библиотеке Војводине од стране Библиотеке Матице српске.

Овлаштени представници споразумели су се у следећем:

Пошто је Библиотека Матице српске највећа библиотека у Војводини - поверава јој се да врши улогу централне библиотеке Војводине. Управа Матице српске прима на себе све обавезе и дужности које проистичу из одредаба народне власти о улози и задацима једне централне библиотеке.

Да би Библиотека Матице српске могла вршити задатке централне библиотеке Војводине који су постављени и које ће постављати народна просветна власт, добијаће од Повереништва за просвету ГИОНСАПВ-е годишњу субвенцију у облику буџета централне библиотеке Војводине. Предлог буџета ће састављати Управа Матице српске и достављати благовремено Повереништву за просвету. Добијена субвенција може се утрошити само за библиотечке сврхе. О томе може народна просветна власт вршити контролу.

Управа Матице српске потпуно је самостална у руковођењу својом Библиотеком, она поставља особље Библиотеке у сагласности са Повереништвом за просвету, а Повериштво ће помоћи Матици у проналажењу погодних лица за вршење важних и одговарајућих послова у Библиотеци.

Управа Матице српске примиће у своје власништво: 1/ Све обавезне примерке до сада прикупљене са подручја НР Србије, 2/ све књиге пореклом из станова народних непријатеља које су у војвођанским сабиралиштима прикупљене и издвојене за Централну библиотеку Војводине, 3/ све штампане предмете и инвнтар који се буду купили из средстава добијених од државе у виду субвенције.

Управа Матице српске састављаће планове рада Библиотеке и подносити на сагласност Повереништву за просвету, а исто тако слаће и извештаје о раду повереништву за просвету. Повереништво за просвету има право надзора код остварења плана рада Библиотеке по линији Централне библиотеке Војводине.

Управа Матице српске ће у извршење библиотечке политике радити у интенцијама Повереништва за просвету.

Управа Матице српске ће израдити Правилник о раду и организацији Библиотеке и доставити га Повереништву за просвету на увид и одобрење.

Да би Библиотека Матице српске обухватила што већи број читалаца из редова радника и сељака - снизиће све читалачке дажбине у највише могућој мери, изузев ефективних трошкова за обрасце и нанетих штета од стране читалаца, а то ће се још поближе регулисати Правилником.

Управа Матице српске се обавезује да ће своју библиотеку постепено уредити према принципима модерног библиотекарства и да ће примати и проводити у праксу све одредбе народних просветних власти које буду у том смислу излазиле (на пр. правилник о азбучном каталогу и сл.).

На важнијим конференцијама Управе Матице српске, на којима ће се расправљати о Библиотеци, и на разним конференцијама саме Библиотеке присуствоваће делегат Повереништва за просвету. Саветовање војвођанских библиотекара које буде сазивала Библиотека Матице српске као Централна библиотека Војводине одржаваће се у сагласности са Повереништвом за просвету.

На II седници Главног одбора МС од 25. августа 1948, (Бр. 387 / Гл. о. 22-1948) донето је

Решење

Прихвата се споразум склопљен између опуномоћеника Матице српске и Повереништва за просвету ГИОНСАПВ у предмету уређења односа између Повереништва за просвету и Матице српске по преузимању функција Централне Библиотеке Војводине од стране Библиотеке МС, који споразум је датиран 13. маја о.г. о чему известити

Повереништво, а управника Библиотеке МС упутити да према том споразуму од сада поступа [...].

Са Централном библиотеком Војводине, Библиотека Матице српске почела је, од априла 1948, да прима обавезни примерак књига штампаних у Србији. О тим књигама у *Извештају* је речено:

У времену за које подносимо овај извештај (1. август 1947 - 31. јул 1948) Библиотека Матице српске повећала је свој књижни фонд са 2889 књига. Књиге су набављане на следећи начин: Куповином 1142, заменом 467, поклоном 1137, на приказ (у *Летопису Матице српске*) 38, обавезни примерак 55.

У овоме исказу непотпуно је испуњена рубрика обавезних примерака, пошто су убележавани само они примерци које су поједине штампарије појединачно слале нашој Библиотеци, а веће пошиљке које примамо у сандуцима од Народне библиотеке у Београду, као и подаци о њима, овде нису уношени, пошто те пошиљке још нису обрађиване. Почетком октобра о.г. када то дозволе остали послови и радови у Библиотеци посебан чиновник биће одређен за обраду већ прилично нагомиланих а необрађивних сандука са обавезним примерцима које је Библиотека Матице српске наследила од првобитно замишљене Централне библиотеке АП Војводине.

О даљем развоју Библиотеке Матице српске, Младен Лесковац је у наставку *Извештаја* написао:

Данас се може рећи да су перспективе даљег развоја и продубљенијега рада Библиотеке Матице српске у фази када ова Библиотека постепено прилази остварењу свих задатака Централне покрајинске библиотеке. То се засада одражава како у проширењу и акомодацији њених магазина и канцеларија тако и у повећању броја намештеника; даље у образовању раније неформираних библиотечких одељења са специјалним делокругом; у сарадњи са Управом Више педагошке школе у Новом Саду и Библиографског института у Београду Библиотека Матице српске организоваће међу студентима и студенткињама овдашње Више педагошке школе научни рад на библиографији српске и хрватске књижевности који ће рад, како изгледа по досадашњим разговорима између управника Библиотеке и претставника Библиографског института, моћи имати и извесно трајно научно значење. Библиотека ће убудуће настојати да дигне и усавршава стучни ниво како својих намештеника, тако и свих службеника по градским и сеоским библиотекама и књижницама у Војводини, одржавањем стручних конференција и повремених краћих и дужих курсева. Наравно да ће у низу свих тих задатака најглавнији посао у Библиотеци бити да се по принципима модерне библиотечке науке среди Библиотека Матице српске и све њене збирке; тај наш најважнији задатак обавиће се онако како се најбоље и најрационалније обавити може, имајући при том стално на уму могућности просторнога ширења Библиотеке и осталих њених потреба и задатака. (*Гласник Матице српске*, бр. 11, Нови Сад, 7. октобар 1948, стр. 6-7).

У актима о припајању Централне библиотеке Војводине Библиотеци Матице српске речено је да је Библиотека Матице српске највећа библиотека у Војводини, па је стога учињено да она буде водећа библиотека Војводине. Библиотека Матице српске, пре спајања са Централном библиотеком Војводине, имала је за управника Младена Лесковца, и три службенака, Антонију Гаковић, Иванку Јовичић и Тодора Илића. Административне послове обављале су заједничке службе Матице српске. Централна библиотека Војводине имала је три службеника, руководиоца Милу Шаулу и библиотекаре др Димитрија Кириловића и др Стевана Јосифовића, као и помоћног радника Божидара Ковачевића. По томе је Библиотека Матице српске имала једног библиотекара више. Централна библиотека је, међутим, имала двојицу библиотекара највиших квалификација, др Димитрија Кириловића и др Стевана Јосифовића. Библиотека Матице српске пак имала је руководиоца

Младена Лесковца који је био најпозванији да буде на челу прве војвођанске Библиотеке. Управо његова личност морала је бити одлучујућа када се решавало ово крупно питање Библиотеке Матице српске и библиотекарства у Војводини. За време руковођења Младена Лесковца Библиотеком Матице српске решен је проблем систематског попуњавања текућом књигом и периодиком. Тај проблем желели су да реше сви они часници Матице српске који су у Матичиној Библиотеци видели крупну институцију чувања књиге: Јован Суботић, Јован Ђорђевић, Јован Радонић и Тихомир Остојић. Све што они нису могли да ураде за Библиотеку Матице српске, урадио је Младен Лесковац 1948. године.

На X седници Извршног одбора Матице српске од 20. августа 1948. (Бр. 158/Из. о. зап. - 1948) Младен Лесковац је тражио да је безусловно потребно попунити следећа радна места:

1/ Шеф одељења за изградњу библиотекарства у Војводини
2/ Секретар Библиотеке - административни манипулант
3/ Један библиотекар са факултетском спремом
4/ Један приправник мл. библиотекар
5/ Један библиотекарски техничар
6/ Један послужитељ

Том приликом је решено да место шефа за изградњу библиотекарства у Војводини попуни Драгиша Полужански, библиотекар при покрајинском Повереништву за просвету. За место библиотекара са факултетском спремом конкурисао је др Коста Милутиновић, али је његова молба упућена покрајинском Повереништву за просвету да га ставе на расположење Библиотеци Матице српске. Према постојећим подацима он није дошао у Библиотеку. За административног манипуланта изабрана је Војислава Дунђерски-Ковачевић, за библиотечког техничара поставља се Љубица Стојадиновић, а Милушка Величковић за административног службеника, хонорарно. Остала места нису попуњавана. Драгиша Полужански дошао је у Библиотеку Матице српске тек 1. јануара 1949. за руководиоца новооснованог одсека за унапређење библиотекарства у Војводини.

Покрајинско Повереништво за просвету тражило је 6. августа 1948. полугодишњи извештај Библиотеке Матице српске актом (ГИОНСАПВ бр. 4337/1948.) у коме се каже:

> Ово Повер. је својевремено израдило петогод. план развоја библиотекарства у Војводини, па је у истом узело у обзир и Вашу Библиотеку. Планирали смо да Ваша Библиотека у 1948. год. изврши следеће (ово је извод из нашег плана):
>
> "Посаветовати се са Управом М.с. и директором Матичине библиотеке и учинити споразумно све да се у тој Библиотеци ударе темељи модерно уређене библиотеке. Да би се то постигло потребно би било:
>
> - да Управа Матице постави одмах буџетом предвиђени број намештеника,
> - да се намештеници стручно оспособе на радним конференцијама и упуте у посао, као и да се оспособљавају књижничари на терену,
> - да Матичина Библиотека преузме и среди обавезне примерке,
> - да редовно купује сву литературу у довољном броју примерака,
> - да пронађе, фиксира и примени најпогоднији модеран систем уређења и по њему почне рад,
> - да се из сабиралишта преузму књиге одређене за бившу Централну библиотеку Војводине,
> - да се у куповини књига узме у обзир куповање књига на језицима мањина домаће и стране производње,

- да се одмах организује Инструкторско-пропагандно одељење Библиотеке које ће према начелима државне библиотечке политике остварити на терену државни петогодишњи план за унапређење библиотекарства у Војводини".

Младен Лесковац је известио Повереништво за просвету (24. август 1948, Бр. Б. 172/48) да су извесна радна места попуњена, а затим је додао:

2/ Да би се службеници Библиотеке Матице српске стручно усавршили, одржаћемо до краја о.г. 8 стручних конференција, на којима ће се претрести следећа питања:

I. Припрема библиотека за јесењу и зимску сезону.

II. Дискусија о томе које књиге треба давати на читање, а које не.

III. Техника издавања књига на читање.

IV. Рад са читаоцима.

V. Организација библиотекарских течајева у Војводини.

VI. Основна начела каталогизације.

VII. Основна начела библиотечке политике у Војводини.

VIII. Петогодишњи план за изградњу библиотекарства у Војводини.

3/ Одржаћемо три библиотекарска течаја, један вечерњи у Новом Саду, и два на теренима, онде где одреди Повереништво за просвету.

4/ До краја године инвентарисаће се сви обавезни примерци примљени од Централне библиотеке; за тај посао одредиће се посебно лице.

5/ У питању примене најпогоднијега система за уређење наше Библиотеке сазваћемо конференцију стручњака преко Друштва библиотекара у Београду; што се пак тиче израде модернијег каталога, сачекаћемо да Министарство просвете изда о томе правилник који је сада на проучавању.

6/ Један део књига сабиралишта у Новом Саду из палате ГИО већ је преузет, а књиге које се налазе у кули и у Футошкој улици преузеће се током септембра.

Као и до сада, тако ће се и од сада приликом куповине књига обраћати пажња да се набави целокупна нова литература на српскохрватском језику, као [и] на мањинским језицима народа Војводине.

8/ Одељење за изградњу библиотекарства у Војводини основаће се почетком новембра о.г.

Горњи план разбићемо на тромесечне и месечне, па ћемо радити по њима.

Младен Лесковац с.р.

Проширени послови и нови задаци које Библиотека Матице српске пре тога никад није обављала били су повод да Матица српска донесе *Правилник* о пословању.

По одлуци Извршног одбора Матице српске *Правилник о унутрашњем уређењу и задацима Библиотеке Матице српске* израдио Младен Лесковац и упутио га је 19. јула на одобрење. О томе како га је начинио Младен Лесковац је рекао:

Овај Правилник сам израдио пошто сам проучио сличне уредбе београдске Народне, Градске и Универзитетске библиотеке; њихове прописе сам саобразио и подешавао према специјалним приликама које данас владају у Библиотеци Матице српске, као и према оним задацима које је наша Библиотека примила за себе у духу утаначења потписаног 13. маја о. г. од стране Матице српске и Повереништва за просвету ГИОНСАПВ-е, а по коме Библиотека Матице српске обавља све дужности и функције централне библиотеке АП Војводине. Мислим да ће овакав Правилник каквог га данас подносим моћи, бар у прво време, док се не уоче његови евентуални пропусти и слабости, моћи одговарати своме задатку регулатора вишеструких задатака Библиотеке Матице српске у проширеним условима њеног живота.

Уједно молим Извршни одбор Матице српске да донесе одлуку да досадашњи руководилац Библиотеке Матице српске добије званичну титулу: управник Библиотеке Матице српске, и да сва званична документа убудуће тако потписује

За Библиотеку Матице српске
библиотекар
Младен Лесковац с. р.
(Архива Матице српске, Бр. Б. 148/48)

Правилник је примљен на седници Главног одбора Матице српске 5. септембра 1948. а објављен је у *Гласнику Матице српске*, бр. 11, Нови Сад, 7. октобар 1948, стр. 18-21.

За организацију рада у Библиотеци Матице српске важно је решење Извршног одбора Матице српке Бр. 214/Из. о. зап. - 1948. године. По том решењу формирана је стална комисија за куповину књига у коју су одређени Младен Лесковац, управник, Драгиша Полужански и Димитрије Кириловић, библиотекари.

Почетком 1948. Централној библиотеци Војводине, која још није била прикључена Библиотеци Матице српске, понуђено је 16 штампаних србуља, 17 рукописних књига 16-17. века, 22 рукописне књиге из 18. и с почетка 19. века, и 21 штампана књига 18. и с почетка 19. века. Били су започети послови те куповине, али како је дошло до припајања Централне библиотеке Војводине Библиотеци Матице српске, цео посао прешао је на Матичину Библиотеку. Младен Лесковац је 15. априла 1948. упутио писмо Извршном одбору Матице српске (Бр. Б. 73/48, Архива Матице српске) у коме је рекао:

Повереништво за просвету послало је 9. јануара о.г. др-а Дим. Кириловића, Живојина Бошкова и Драгишу Полужанског да у Сенти прегледају и процене старе српске књиге из заоставштине пок. Јоце Вујића. Комисија је књиге прегледала и нашла да онде има следећих старих књига:

1/ 16 србуља из XVI, XVII и XVIII века, све из старих српских штампарија Божидара и Вићенца Вуковића, Јеролима Загуровића, Београда, Мркшине Цркве, Дугог Поља, Трговишта и Римника;

2/ 17 рукописних књига из XVI, XVII и можда само једна из XVIII века;

3/ 22 књиге рукописне из XVIII и почетка XIX века;

4/ најзад 21 стара књига из XVIII и почетка XIX века.

Све ове књиге су на продају, процењене су на 100.000 динара; власник је спреман да их по ту цену прода.

Како је Повереништво ову комисију послало у Сенту у намери да ове књиге откупи за Централну Библиотеку, у случају да се таква библиотека у Новом Саду оснује; а како су све функције првобитно замишљене Централне библиотеке прешле на Библиотеку Матице српске, - предлажем да ове књиге по ову цену откупи Матица српска за своју Библиотеку. Како ми данас немамо новаца у ту сврху, предлажем да се Матица српска обрати Повереништву за просвету и замоли га да нам од буџета предвиђеног за Библиотеку нареди исплату суме у износу од 100.000 динара, како бисмо све књиге могли купити.

Своме акту прилажем стручни извештај о овим књигама; извештај су поднели чланови комисије састављене од стране Повереништва за просвету ГИОНСАПВ-е.

За Библиотеку Матице српске
библиотекар
Младен Лесковац с. р.

Извршни одбор Матице српске је на IV седници 19. априла 1948. донео одлуку да се књиге из заоставштине Јоце J. Вујића откупе; одлуку да изврши библиотекар Матице српске, да он предузме и све потребно за осигурање преноса, пописа

и смештаја у Библиотеци. У извештају за мај 1948. речено је да су србуље спаковане у шест пакета, закључане у орман за србуље, а да ће се касније обрадити.

Покрајински завод за заштиту споменика културе донео је одлуку 24. маја о промени власништва 75 књига из наследства Јоце Вујића у Сенти.

У реферату о текућим пословима и потребама у Библиотеци (Бр. Б. 204/48 Архива Матице српске) Младен Лесковац извештава да је од др Радивоја Симоновића откупљен комплет *Летописа Матице српске* од којег недостају само свеске 2, 3, 9, 20, 23, 40, 68, 81, 82, 94. У Сомбор је путовала 14. и 15. септембра Иванка Јовичић и исплатила је др Симоновићу 8.000 дин. Са др Георгијем Михаиловићем споразумео се Младен Лесковац о замени дупликата на следећи начин: др Михаиловић уступа Библиотеци Матице српске Рајићев *Бој змаја с орлови* из 1791; *Латински буквар* Захарије Орфелина из 1766; *Епитом* Висариона Павловића, [Дионисија Новаковића], Венеција, 1767. године. За те књиге Библиотека уступа др Михаиловићу дупликате: 11. и 12. број *Славеносрпских ведомости* из 1793, *Вилу* за 1868, *Суд самогласни*, Будим, 1834. и *Имеслов* Јована Пачића из 1828. године.

Младен Лесковац покреће 1948. и питање сређивања Рукописног одељења Библиотеке Матице српске:

> У вези са решењем Главног одбора Матице да се среди тзв. архива Матице српске, која је у саставу Библиотеке, као њен посебан рукописни одељак, предлажем да се тај посао повери Димитрију Шилићу, професору гимназије у пензији. Писао сам проф. Шилићу и позвао га да се договоримо о овоме послу, он међутим није у Новом Саду, него негде у винограду. Верујем да ће се он примити овога посла, а уверен сам да ће га ваљано обавити. Шилић зна све језике потребне да се овај архив среди, а савестан је, чак педантан, што је све веома важно. Са др. М. Малетиним, управником Војвођанске архиве, који је зимус прегледао наш архив и тако је упознат са његовом садржином и карактером, претресао сам питање како треба уредити списе и рукописе који се онде налазе, па ћу у томе правцу разговарати са проф. Шилићем. Предлажем стога да Извршни одбор данас реши: да се уређење овога архива повери проф. Д. Шилићу, да тај посао отпочне по мугућству одмах, а месечни хонорар Шилићу да буде 3000 (три хиљаде) динара.

Крајем 1948. покренуло је Друштво библиотекара Србије друштвени орган *Библиотекар*. Уређивачки одбор потписали су: Милица Војиновић, Љубинка Јовановић, Слободан А. Јовановић, Младен Лесковац, Бисенија Лукић, др Душан Милачић, Смиља Мишић, Владимир Питовић, Александар Поповић, Милица Продановић, Ђуза Радовић. Са Смиљом Мишић је Младен Лесковац радио у Београдској Универзитетској библиотеци, са Слободаном А. Јовановићем радио је у Сомборској гимназији, Душан Милачић је био угледни научник и управник Народне библиотеке Србије, а Ђуза Радовић и Владимир Питовић били су попут Младена Лесковца и песници. У уређивачком одбору Младен Лесковац је потписан у четири броја 1948/1949, и у прва три броја 1950. године. У *Библиотекару*, међутим, није објавио ниједан текст.

У Библиотеци Матице српске је 29. децембра 1948. одржано Саветовање градских библиотекара Војводине. Поред библиотекара Матичине Библиотеке и библиотекара из осам градских библиотека у Војводини на њему су учествовали и десет библиотекара који су завршили библиотекарски течај у Београду. (*Четврто Саветовање војвођанских библиотекара* / Драгиша Полужански, *Библиотекар*, св. 2, год, 1, Београд, 1949, стр. 222-225). О томе саветовању писала је и *Слободна Војводина*. (Бр. 1310, год, 8, Нови Сад, 8. јануар 1949, стр. 4). Није јасно ко је био организатор тог саветовања. У *Извештајима Библиотеке Матице српске* из предхо-

дних година нема помена о оваквим саветовањима. Могућно је да је саветовање организовало покрајинско Повереништво за просвету у коме је бригу о библиотекарству водио Драгиша Полужански. Драгиша Полужански је дошао у Библиотеку Матице српске 11. јануара 1949. (Архива Матице српске, Бр. Б. 15/49, 12, јануар 1949), што би се могло узети као доказ да је саветовање организовало покрајинско повереништво за просвету.

Младен Лесковац је 21. и 22. јануара 1949. присуствовао Првом саветовању библиотекара Србије које је одржано у београдској Универзитетској библиотеци. На саветовању је био у радном председништву. По подне, првог дана учествовао је у дискусији. Том приликом, према извештају о саветовању, рекао је:

> осврћући се на реферат друга Мочилника сматра да би се несистематским скупљањем дупликата листића из свих библиотека нагомилало мноштво листића за једно исто дело. Зато се за сва дела изишла од ослобођења на овамо треба обраћати Народној или Универзитетској библиотеци. А за остала дела, пре него што се приступи раду, треба узети у разматрање извесна питања: 1) ред треба поставити плански, 2) решити питање начина пописивања књига, и 3) питање особља, пред којим у већини библиотека, за сада стоји прилично велики број необрађених књига, које треба да чекају, док библиотекари пописују старе књиге за централни каталог. (*Прво саветовање библиотекара Србије* / Душица Гутеша, *Библиотекар*, бр. 2, год. 1, Београд, 1949, стр. 217).

Те године, 15. маја, на Првој скупштини Друштва библиотекара Србије Младен Лесковац је поново изабран у уређивачки одбор *Библиотекара*.

У писму Извршном одбору Матице српске 12. јануара 1949. известио је Младен Лесковац да су у Библиотеци формирана три од четири одељења и предложио за руководиоце: Димитрија Кириловића за одељење за обраду, Драгишу Полужанског за изградњу библиотекарства у Војводини и Десанку Мидић за коришћење књига. Том приликом известио је Младен Лесковац да је одштампан *Правилник о задацима, устројству и уређењу Библиотеке Матице српске* у тиражу од 500 примерака и додао:

> Ако се претпостави да ћемо 100 примерака током неколико година поделити појединим библиотекама, курзистима и угледнијим гостима, 400 примерака бисмо могли продати оним члановима наше Библиотеке који за овај *Правилник* имају евентуалног интереса. Цена једноме таквом примерку изнела би 4.30 динара, па стога предлажем Извршном одбору да се ових 400 примерака могу продавати публици по 5 динара. преосталих 100 примерака Библиотека може поклањати према указаној потреби личностима и установама које сам напред навео.

На IV седници Извршног одбора Матице српске 13. априла 1949. секретар је предложио „да се Драгиша Полужански постави за заменика управника Библиотеке Матице српске, с образложењем да, управник није у стању да обавља сам све административне и техничке послове Библиотеке која се у многоме проширила". Предлог је прихваћен.

Свакако је залагањем новог заменика управника, Драгише Полужанског, основана позајмна библиотека као посебно одељење Матичине Библиотеке. Позајмна библиотека почела је са радом 1. јуна 1949, а 30. септембра је имала 6529 књига. (*Гласник Матице српске*, бр. 12, Нови Сад, 20. XI 1949, стр. 17). У јулу 1950. било је у позајмној библиотеци 10.977 књига добрим делом оних које су онамо доспеле из дупликата Библиотеке Матице српске и куповином. „Да би се обухватило што више фабричких радника, основан је прошле године посебан књижни фонд". Од 1. октобра 1949. до 31. јула 1950. четири покретне библиотеке биле су у Картонажи „Дунав", Фабрици теста „Данубиус", Фабрици „Идол" и Фабрици „27. март". „Ис-

куство у раду са покретним библиотекама показује да радни колективи нису озбиљно прихватили" покретне библиотеке, „па није било ни већих резултата у овом раду". (*Извештај Матице српске за 1949/50 годину*, Нови Сад, 1950, стр. 15). Младен Лесковац свакако није стајао иза оваквог пословања у Библиотеци. Нема података како су створени дупликати у Библиотеци Матице српске и како су они доспели у позајмну библиотеку. Када сам дошла у Библиотеку Матице српске, 15. новембра 1952, у позајмној библиотеци виђала сам књиге библиотеке Руске Матице, Текелијанума и Петра Попадића, али се не сећам каквих је још старих књига било.

За VIII седницу Извршног одбора Матице српске 28. јула 1949. полугодишњи извештај није писао Младен Лесковац. Написао га је свакако Драгиша Полужански, али га није потписао. Извештај је доста критичан. Примера ради, у њему је написано: „Да ли је најважније за првих мах, да се ради библиографија чланака и прилога у реакционарском - клерикалном листу *Наше доба* - поред толико других напредних листова и часописа у прошлости Војводине?". Могућно је да Младен Лесковац и није имао у рукама овај извештај. У сваком случају текст је сведочанство да је у Матици делимично измењен однос према њему.

У Извештају Матице српске уз редовну Скупштину 1949, о раду Библиотеке, по начину како је написан, за текст се може се тврдити да је изашао из руку Младена Лесковца. У њему се каже:

> Довршава се попис свих чланака из дневника *Наше доба*. Овакав попис чланака израдиће се и за остале српске новине, *Српски дневник, Заставу, Браник*. Ови пописи корисно ће послужити нашим историчарима и историчарима књижевности у њиховом научном раду.

И у 1949. Библиотека је откупила вредне књиге. Посредством др Георгија Михаиловића Библиотека је откупила за 60.000 динара „сву окупациону штампу Недићеве Србије" а затим је Младен Лесковац додао: "Све колекције су потпуне и добро очуване; оне представљају значајну принову наших збирки". (Архива Матице српске, Бр. Б. 15/49).

Комисија за процену књига предложила је VII седници Извршног одбора Матице српске 15. јуна 1949. откуп књига од Августина Бошњаковића, архимандрита, по цени 7.300 динара. Откуп је одобрен.

На XIV седници Извршног одбора Матице српске 9. децембра 1949. расправљано је о откупу рукописа Јована Стерије Поповића *Помиреније*. Предмет је био доста непријатан и Младен Лесковац је дао

> објашњење по овом случају. Власник наведеног рукописа, Ђока Живановић из Вршца, донео је једног дана рукопис и понудио га управнику Библиотеке, као необјављиван, за откуп проценио дин. 20.000, - и назначио продају као хитну из породичних разлога. Управник Библиотеке није био у могућности због хитности да одмах све провери, а власник је нудио и дао писмену изјаву да је рукопис необјављен, а то је и председнику поновио. Када је рукопис био већ штампан у *Летопису*, и констатовано да је већ раније био једном приликом објављен, управник Библиотеке је добио информације од веродостојних личности да је рукопис својевремено без одобрења власника префотографисан и објављен али да је власник то касније сазнао. Међутим власник рукописа је ту чињеницу приликом продаје Матици затајио. Иако би Матица рукопис купила и под условом да је знала да је објављиван платила би за њега ипак знатно нижу откупну цену поред свега тога што је продавац за своту од дин. 20.000, - предао Матици, поред споменутог рукописа, и 372 писма из преписке браће Јовановић, издавача из

Панчева. Стога управник Библиотеке предлаже да МС позове Ђорђа Живановића да се изјасни из којих разлога је извршио ову превару.

Решено је да се прихвати предлог Младена Лесковца.

У *Извештају Матице српске* за Годишњу скупштину 11. децембра 1949. дат је списак купљених књига и књига које су у Библиотеку доспеле заменом са др Георгијем Михаиловићем. Поменут је и откуп библиотеке Јована Грчића и књиге В. Корања, Миливоја Вуковића, удовице Милана Шевића. Од рукописа су купљени оставина Васе Живковића, Лазе Костића и једно писмо Доситеја Обрадовића. Те године је купљен препис *Душановог законика* Борђошког. (*Гласник Матице српске* бр. 12, Нови Сад, 20. новембра, 1949, стр. 16-17).

На VI седници Извршног одбора Матице српске 16. маја 1949. предложио је Младен Лесковац да Матица српска „њему лично, а на бази замене, уступи Вуков *Рјечник* 1818. од којих Матица има 6 комада. У земену за овај *Рјечник* нуди два тома Вујаклијиног речника који данас стаје 2.000 динара". Решено је да се замена одобри, јер ова два тома Вујаклијиног лексикона вреде 500 динара више "од процењене вредности Вуковог *Рјечника*".

На следећој, VII седници Извршног одбора Матице српске 15. јуна 1949, реферисао је Младен Лесковац о размени књига са Народном библиотеком.

Још две крупне ствари започете су 1949. у Библиотеци Матице српске

Почео је рад на фототипском издању књиге Саве Мркаља „Сало дебелога јера" (изаћи ће у 100 примерака), која постоји колико је познато, само у овом једном примерку у нашој Библиотеци. (VII седница Извршног одбора Матице српске 28. јула 1949, Извештај Библиотеке, стр. 2).

На XIII седници Управног одбора Матице српске 16. новембра 1949, Библиотека писмено предлаже издавање фототипског издања *Физическое сочињение* Емануела Јанковића из 1787. у 200 примерака. (Бр. 296/49, Архива Матице српске).

У *Извештају Матице српске* за Скупштину од 11. децембра 1949, речено је:

Издвојене су, сређене и пописане све српске књиге и часописи до 1847. године, направљен је и дат у штампу њихов *Каталог*, а картони се преписују. Најдрагоценије књиге смештене су у касе. (*Гласник Матице српске*, бр. 12, Нови Сад, 20. новембар 1949, стр. 17).

У Новом Саду је 27. октобра 1949. одржано V саветовање војвођанских библиотекара у организацији покрајинског повереништва за просвету. Саветовањем је руководио Младен Лесковац. (*Пето саветовање војвођанских библиотекара* / Драгиша Полужански, *Библиотекар*, год. 1, бр. 4, Београд, 1949, стр. 488-492).

У марту 1949. основан је у Новом Саду акциони одбор за оснивање подружнице Друштва библиотекара у Војводини. У акционом одбору били су Младен Лесковац, Димитрије Кириловић и Драгиша Полужански. У Друштво су учланили на почетку 29 чланова.

Онога дана када је одржано V саветовање војвођанских библиотекара, одржана је и Скупштина подружнице Друштва библиотекара Србије за Војводину. Том приликом је уписан још 31 члан Друштва и изабран нови Управни одбор у који су ушли Младен Лесковац, Драгиша Полужански, Тодор Илић, Дејанка Јовановић, Миховил Томандл и Марија Бача.

Током 1950. Младен Лесковац је био нарочито ангажован око сређивања и богаћења рукописног одељења Библиотеке, данас Рукописног одељења Матице српске. Међу првим пословима у вези са архивом у рукописном одељењу обратио се за информацију Ивану Милитареву, среском јавном тужиоцу у Белој Цркви, о

писмима „разних Јакшића", као и Тихомира Остојића и других пријатеља Милутина Јакшића. Информацију о писмима Јакшића добио је од Милана Токина, кустоса градског музеја из Вршца. Од Токина је чуо да је код Милитарева долазио као представник Матице српске извесни М. Кекез ради куповине поменутих писама. О томе је Лесковац у писму Ивану Милитареву написао:

> Морам Вам, у име Матице, изјавити: Матица српска до сада није Вама слала никога, из простога разлога што нисмо знали да се ти документи налазе код Вас; ако се М. Кекез Вама претставио као изасланик Матичин, он је то учинио на своју руку, злонамерно, јер тај човек није никада био ни у каквим присним ни далеким односима са Матицом српском. Ево данас Вам се Матица обраћа први пут, па Вас молим да ми јавите: да ли бисте одиста хтели да нам продате ова писма и документа, колико је тих писама, од кога су и да ли су сва упућена Милутину Јакшићу, каквих све докумената осим писама има у Вашој збирци, итд.? Све нас то много интересује. Ако се Ви сложите са мојим предлогом, тј. да Матици српској продате ова писма, ми бисмо Вам у име Матице српске послали нашег чиновника, професора Триву Милитара, који би сва та документа, прегледао и пописао, па бисмо се онда коначно споразумели. Међутим, већ пре доласка проф. Триве Милитара у Белу Цркву ми бисмо волели када бисте нам јавили макар и отприлике, колико има у свему тих писама и од кога и шта је она сума коју бисте Ви за све то тражили од Матице српске [...]. (Архива Матице српскe, Бр. 342/50).

Већ 27. фебруара јавио је Иван Милитарев да је спреман да уступи „све оно што би Вас интересовало и служило општим интересима и да према томе можете послати Вашег службеника". (Архива Матице српске Бр. 342/50). Одговор Милитареву Младен Лесковац је упутио 8. марта. Јавио је да ће Трива Милитар стићи у Белу Цркву 11. марта вечерњим возом из Београда. Извршни одбор Матице српске обавестио је Лесковац 15. марта, да је упутио Триву Милитара да прегледа и попише писма Јакшића и тражио да се формира комисија која ће проценити писма. Тог истог дана Извршни одбор је на III седници одредио комисију у саставу: Милош Јовановић, Младен Лесковац, Драгиша Полужански, Димитрије Кириловић и Трива Милитар да процени писма. Писмом од 6. априла обавестио је Младен Лесковац Ивана Милитарева да је Матичина комисија прегледала извештај Триве Милитара и „донела одлуку да извесне ствари откупи". Матица би желела да откупи 170 писама, 4 брзојава, 7 разгледница и 2 посетнице које је пописао Трива Милитар. Матицу српску нису интересовали рукописи предавања Милутина Јакшића у Карловачкој богословији и монашкој школи у Хопову. Да би се откуп реализовао, било је потребно да се рукописи прегледају. О томе је Младен Лесковац написао Милитареву:

> Остаје сада још питање цене. Наша је пракса приликом куповине увек била, и ми се ње не можемо одрећи, да књиге и списе које откупљујемо процењујемо само онда када су све те ствари нама у рукама: морамо утврдити да ли књиге или новине нису случајно дефектне, у којој мери су очуване, да ли су повезане и какав је повез, итд., итд., - јер на основу свега тога могу се нормирати правилне цене: друкчије ћемо платити једну те исту књигу ако је добро очувана и повезана, а друкчије ако је неочувана, оштећена, или и дефектна. Затим што се архивског материјала тиче - писама и сличних докумената - и ту се цене могу дати тек онда када се сва писма проуче и испитају; има писама, и од веома истакнутих људи, која су безначајна, празна, јер ништа не казују; чак и веома дугих писама од таквих људи па да она немају неке веће вредности. Може писмо, међутим понекад бити и веома кратко, па и од некога не сасвим истакнутог човека, писца или јавног радника, а да оно ипак има велик значај. Стога нам је потребно да та писма прво видимо, па тек онда бисмо могли дефинитивно рећи цену коју за њих можемо дати. Ја сам уверен да ћете Ви разумети да ми

друкчије не можемо поступити. Будите сигурни да ми, који овде говоримо и радимо у име Матице српске, имамо у првоме реду на уму и пред очима задатке нашег културног напретка, и да нећемо ни према Вама, приликом процене ових ствари, учинити ништа чега би се требало да стиди Матица српска или ми: колико год је право и поштено, ми ћемо Вам понудити, не желећи да Ви штетујете али не могавши допустити ни да Матица преплаћује оно што скупља и чува за цео народ. Уосталом, ја понављам, уверен сам да није потребно да Вам о свему овоме оволико говорим.

Предлажем Вам дакле следеће: књиге, часописе и рукописе које сам овде набројао пошаљите нама, ми ћемо одмах узети да их проценимо и саопштити Вам нашу процену, па ако се споразумемо, послаћемо Вам новац. (Архива Матице српске, Бр. 553/50, 6. април 1950).

Иван Милитарев јавио је Библиотеци Матице српске да је тога дана: „поштом послао сам Вам пакет са писмима и књигама које се у Вашем допису помињу". (Архива Матице српске Бр. 553/50, 11. априла 1950).

На IX седници Извршног одбора Матице српске 14. новембра 1950. предложио је Младен Лесковац да се од Ивана Милитарева откупи преписка Милутина Јакшића по цени од 9.700 динара. Куповина је одобрена.

У писму др Јовану Максимовићу, књижевнику и професору у пензији, Младен Лесковац је написао:

> Рукописно одељење се уређује најтемељитије, у току је израда његове картотеке, па ће оно, са преко 17.000 писама српских књижевника и јавних радника, а поред осталог архивског материјала, бити једна од најважнијих збирки у српском народу;

Надаље, у писму је навео да је откупљена рукописна грађа Милана Шевића о Змају.

> Из тога разлога Вам и пишем. Ви ћете и сами разумети колика је важност овога посла, па ћете знати да нас у овоме питању у првоме реду руководи љубав према нашој културној прошлости као и према једноме од највећих људи у српском народу. Матица српска зато не сумња да ћете се Ви одазвати нашој молби и радо пристати да нам продате своју збирку докумената о Змају. (Архива Матице српске, Бр. 390/50, 4. март 1950).

Нади Перишић јавио је Младен Лесковац, истог дана, 4. марта, цену за писма Ђуре Јакшића и Платона Атанацковића. (Архива Матице српске, Бр. 391/50, 4. март 1950).

Извршном одбору Матице српске 15. децембра 1950. Младен Лесковац је предложио да се проф. Трива Милитар са хонорарног рада ангажује у стални радни однос за рад у рукописном одељењу, с тим што би радио од 8 до 12 пре подне и од 3 до 6 часова по подне, што би најбоље одговарало Библиотеци, а и Т. Милитару. (Архива Матице српске, Бр. 1488/50, 15, децембар 1950). Предлог је прихваћен на XIII седници Управног одбора 15. децембра 1950.

Рад у рукописном одељењу није ишао без тешкоћа. Приликом куповине Змајевих писама од удовице Милана Шевића за 100.000 динара професор и дописни члан САНУ Павле Вујевић тражио је објашњење о околностима под којима су Змајева писма Арси Пајевићу доспела у Матицу српску, јер су била његова својина. Он је та писма позајмио Шевићу и

> у више махова их је тражио од Шевића, али се тај стално изговарао да му она још требају. После Шевићеве смрти, Вујевић је писма и неке Змајеве цртеже (које је Матица такође откупила од Шевићке) тражио од његове удовице, али му је она одговорила да она о тим списима не зна ништа. Ја сам тада проф. Вујевићу одговорио да смо ми све те ствари откупили од удовице пок. Шевића. У своме писму од 2. децембра о.г. проф. Вујевић ми је тада писао: да он жели да комисија која је откупила Шевићеву

оставину процени вредност Змајевих писама А. Пајевићу, јер се он споразумео са удовицом пок. Шевића да му она накнади ту своту. Ја сам тада одговорио проф. Вујевићу: да сматрам да ми овде у Матици можемо извршити такву процену и послати мишљење комисије о вредности Змајевих писама А. Пајевићу. Ја то мислим и сада. Молим дакле Извршни одбор да се сагласи да чланови комисије који су извршили процену рукописне оставине М. Шевића изврше процену Змајевих писама А. Пајевићу и Змајевих цртежа затечених у редакцији „Невена" (код А. Пајевића), и доставе је проф. Вујевићу. (Писмо Младена Лесковца Извршном одбору Матице српске, Бр. 1490, 15. децембра 1950).

На IV седници Извршног одбора Матице српске 11. априла 1950. реферисао је Младен Лесковац да је

примио извештај Војислава М. Јовановића, начелника историског одељења министарства спољних послова, да је из Беча пренет материјал који је окупатор однео из Београда, међу којим се налазе и важна писма Тоне Хаџића. Писма су била у архиви Владимира Ћоровића, али изгледа да потичу из архиве Матице. Она нису евидентиране у Матици, али је Мл. Лесковац пронашао траг према коме би то била писма која је професор Глиша Марковић, рођак Скерлићев, предао као Матичин материјал године 1929. професору Ћоровићу. Изгледа да ће та писма Матица и добити. В. Јовановић је мишљења, и у том смислу је реферисао и Академији наука, да би и код Срба требало приступити издавању писама у оном броју у коме се нађу, не чекајући комплетирање, те је изјавио да сматра да би требало да и Матица тако поступи у овом случају.

У *Извештају о раду Матице српске од 1. октобра 1949. до 31. јула 1950.* (стр. 16) речено је о раду Рукописног одељења:

Прегледано је, сређено и сортирано 14.500 писама и око 4.500 докумената и рукописа. За писма је израђена азбучна картотека. Она су смештена у кутије тако да се могу лако и брзо наћи. Оснива се картотека рукописа и досада је исписано око 4.000 листића. У току године обогаћена је збирка писама и докумената куповином (оставина др. Милана Шевића и Милутина Јакшића) и поклоном (Ј. Степанов).

На IX седници Извршног одбора Матице српске 16. октобра 1950. реферисао је Младен Лесковац

да је у преговорима са библиотекаром Тејлорове институције у Оксфорду, Џоном Симонсом, да нам та институција уступи последње издање Британске енциклопедије у замену за комплет *Летописа* од 1900. до 1950, те моли да се ова замена одобри, што је и учињено.

Извршном одбору Матице српске 15. децембра 1950. (Архива Матице српске Бр. 1489/50) написао је Младен Лесковац:

Француска амбасада у Београду саопштила је Матици српској преко другарице Миле Шауле, библиотекара, да је спремна да у Новом Саду организује Француску читаоницу, да је снабде потребним књигама, часописима и дневним листовима; Амбасада пита: да ли Матица српска може ставити у ту сврху потребне просторије.

Моје је мишљење да Амбасади треба одговорити следеће: да Матица српска не може организовати посебну Француску читаоницу, али би веома радо примила помоћ Амбасаде за боље снабдевање наше Библиотеке француским књигама и повременом штампом. Библиотека се још може обавезати да ће резервисати посебну витрину у којој ће стално бити изложене најновије француске књиге примљене од Амбасаде, да ћемо наћи достојан начин да залагању Амбасаде одамо признање и захвалност и да ћемо својим члановима, у просторијама Библиотеке, преко повремених писмених саопштења, давати до знања које смо нове књиге из едиције примили на поклон од Амбасаде.

На XIII седници Извршног одбора 15. децембра 1950. решено је да Светислав Марић и Младен Лесковац поново проуче услове и могућности по овом предлогу.

На II седници Извршног одбора Матице српске 14. фебруара 1950. предложио је Младен Лесковац, да се Библиотеци Матице српске додељује по пет бесплатних примерака издања Матице српске, а по један примерак Удружењу књижевника у Новом Саду.

Тада је предложио да се рад у Библиотеци продужи до 21 час.

Предлози су прихваћени.

Извршном одбору Матице српске 26. априла 1950. упутио је Младен Лесковац писмо:

Др Георгије Михаиловић, лекар из Инђије, нуди Библиотеци Матице српске у замену за неке наше књиге следеће часописе и листове:

1/ *Преглед стране штампе*, Крф, 1917, бројеве 4, 7, 8, 12, 13, 22-24, 27-29, 32-34, 42, 46;

2/ *Преглед листова*, Женева, 1917, бр. 181, 183, 186, 206, 212, 493-497, 506, 509, 540, 542, 543, 568, 580, 582, 590, 593, 597, 598, 602, 606.

3/ *Мали гласник*, Београд, 1912, бр. 1-10, (комплет); 1913, бр. 1-52, без бр. 11, 49; 1914, бр. 1-36, без бројева 26, 27; бр. 19 и 25 у дупликату. Сва три годишта повезана уједно.

4/ *Звезда*, Београд, 1898, бр. 1-38 (недостаје бр. 39); 1899, бр. 16-59, без бр. 17.

5/ *Књижевна недеља*, Београд, 1904, бр. 1-11. нема бр. 12; 1905, бр. 13-22 (нумерација бројева у год. 1905. наставља се на бројеве изашле у 1904).

6/ *Исток*, 1901, бр. 1-34, комплет; 1902, бр. 1-24. Уједно повезано.

Ни једну од овде понуђених штампаних ствари Библиотека Матице српске нема.

У замену за ове ствари, др Михаиловић тражи од нас следеће:

1/ *Псалтир*, Беч, 1779, дефектан;

2/ Вук Ст. Караџић, *Песнарица* 1814, дефектна;

3/ Последњих 6 табака нашег дефектног календара из 1793.

Комисија одређена да процени замену књига наше Библиотеке са понуђачима стала је на становиште да све књиге које др Михаиловић нуди ми имамо [немамо] у очуваним примерцима а дајемо дефектне; да ни једну од понуђених ствари немамо; да међу понуђенима, иако скоро ни једна није потпуна, има доста воема ретких ствари (J. Веселиновића *Звезда*; Симе Пандуровића *Књижевна недеља* (нарочито), - па да према томе овакву замену треба извршити. Ову комисију сачињавају др Дим. Кириловић, Драг. Полужански и потписани [Младен Лесковац]. (Архива Матице српске, Бр. 657, 26. април 1950).

Др Георгије Михаиловић понудио је Библиотеци 6. јула 1950. (Архива МС Бр. 924) Шафариков говор при отварању гимназије у Новом Саду, тражећи у замену *Забавник* за 1819. и *Откровеније Америки* од Јохана Хајнриха Кампеа, 1809. На VIII седници Извршног одбора 10. јула одобрена је замена.

Извршном одбору Матице српске 23. маја 1950. упутио је Младен Лесковац писмо о размени књига са Народном библиотеком у Скопљу и навео:

Народна библиотека у Скопљу понудила је нашој Библиотеци у замену ове књиге:

1/ Della Bella, *Dizionario italiano - latino - illirico*, Raguza 1785, Том I и II. Други том дефектан.

2/ Luka Terzić, *Pokripglenije umiruchi*... Mleci 1747.

3/ Fran Zambelli, *Slovkigna slavnoj slovinskoj mladosti... (Grammatica illyricae juventuti...)* Mleci 1793.

4/ Јоксим Новић, *Бирчанин Илија оборкнез испод Међедника*, Нови Сад, 1862. У замену за ове књиге Народна библиотека у Скопљу од нас тражи:

1/ Павле Јулинац, *Краткоје ввдениje в историју* ... Млеци 1765.

2/ А. Везилић, *Написаније о спокојној жизни*... Беч 1788.

3/ Никола Стаматовић, *Роду и општеству*, Будим 1798.

4/ А. Стојковић, *Аристид и Наталија*, Будим 1801.

5/ Н. Шимић, *Иконостас славних и храбрих лиц*, Будим 1807.
6/ Ј. Ивановић, *Нови Плутарх*, Будим 1809.
7/ Кампе, *Теофрон*, Будим 1813.
8/ Фенелон, *Прикључениј а Телемаха*, Беч 1814.
9/ Г. Поповић, *Пут у рај*, Будим 1815.
10/ Ј. Јовановић, *Начатки церковнаго права*, кн. 1, Нови Сад 1841.
11/ Д. Исајловић, *Историја трговине*, Будим 1815.
12/ Магарашевић, *Кратка всемирна историја*, Будим 1831.

Молимо Извршни одбор да ову замену одобри, пошто су књиге које би ми дали у замену мултипликати наше Библиотеке.

Младен Лесковац је коначно, 2. октобра 1950. написао писмо Управи Градске библиотеке у Сплиту, у коме је рекао:

> Добротом друга Богољуба Рајковића пренета нам је Ваша усмена порука да би нам радо уступили своје дупликате српских књига за поједине свеске „Летописа М.с.". Извештавамо Вас да пристајемо на ову размену па Вас молимо да нам пошаљете списак својих дупликата и да нам уједно јавите које свеске *Летописа* немате.

Очигледо је да је у 1950. део послова у Библиотеци преузео Драгиша Полужански. Он је писао и месечне извештаје. У извештају за септембар било је предложено да се „Пропаганда уписа у чланство" организује „преко разгласне станице у Новом Саду". Младен Лесковац очигледно раније није био упознат са овим предлогом па је на IX седници Извршног одбора 16. октобра предложио да се то не чини. Није јасно у колико се све прилика Младен Лесковац није слагао са својим замеником, али је извесно да је неслагања било.

На IV седници Извршног одбора 11. априла 1950. известио је Младен Лесковац „да је у споразуму са секретаром Матице српске издао Федору Моачанину, кустосу Музеја Срба у Загребу, на привремени реверс 12 српских књига штампаних у времену од 1772-1913 за изложбу српске књиге која ће се 1. маја отворити у Загребу. Све позајмљене књиге су дупликати". Позајмица је на седници одобрена.

На III седници Извршног одбора Матице српске 15. марта реферисано је да су на Скупштину Српског културно-просветног друштва „Просвјета" били изаслани 12. марта Младен Лесковац и Бошко Петровић.

Живан Милисавац, Младен Лесковац и Бошко Петровић путовали су на позив Српског културно-просветног друштва „Просвјета" у Загребу „на тронедељни пут по хрватским крајевима настањеним Србима у циљу успостављања контакта између Матице и тих крајева". (Саопштено на IX седници Извршног одбора 16. октобра 1950).

Несумњиво су ангажовањем Младена Лесковца 1950. објављена репринт издања *Објављениј е о Сербској Летописи* Г. Магарашевића 1823, и песме Захарија Орфелина *Мелодија к пролећу* из 1765, *Плач Сербији* из 1762, *Сетованије научена-го младога человека* из 1764. и *Тренодија* из 1762. Ипак, највише се Младен Лесковац морао обрадовати *Каталогу Библиотеке Матице српске* I, српске књиге 1494-1847. који је приредио Димитрије Кириловић. Идеја за израду Каталога била је Младена Лесковца, а намера му је била да информише о старим српским књигама Библиотеке Матице српске, која је после спаљивања Народне библиотеке Србије у Београду имала највећу збирку тих књига. Ако је тај *Каталог* пружио мање појединачних информација о књигама, он је био богата информација о старим српским штампаним књигама.

На почетку 1951, на I седници Извршног одбора 11. јануара, предложио је секретар Матице српске, Живан Милисавац, да се Драгиша Полужански ослободи дужности помоћника управника како би се могао посветити „пословима око изграђивања библиотекарства, који су досад били занемарени", а да се за помоћника управника именује Мара Стајић, службеник из Новог Сада.

На IV седници Извршног одбора 14. априла 1951. Младен Лесковац је предложио „хитну потребу" да Матица српска уреди малу књиговезницу која би радила за Библиотеку. За набавку алата било је потребно обезбедити 30.000 динара. Матица је ступила у споразум са једним књиговесцем да се прихвати овог посла. Претходно је радио у штампарији „Будућност". Решено је да се књиговезница уреди, а свота од 30.000 динара издвоји из буџета за 1951, одређена за „повез књига".

Извршном одбору Матице српске писао је Лесковац 24. марта 1951. о томе да откуп књига од приватника за Библиотеку Матице српске обавља комисија. Такав начин рада „у пракси се показао добрим". Али, како се дешава да неки од чланова буде одсутан, на службеном путу или на годишњем одмору, предложио је, да се именују заменици: Мара Стајић за заменика Младена Лесковца, а Мила Шаула за заменика Драгише Полужанског или Димитрија Кириловића. На IV седници Извршног одбора 4. априла 1951. предлог је прихваћен.

На V седници Извршног одбора 9. маја 1951. тражио је Младен Лесковац да се у току лета ангажују пет младих хонорарних службеника „на сређењу мађарских и немачких књига које су у Библиотеку донешене из места у Војводини". Решено је да се од 1. јуна ангажују потребни радници на један месец.

На XII седници Извршног одбора 6. новембра 1951. умољен је Младен Лесковац да предложи чланове комисије за размену књига. Актом 2133 предложио је Младен Лесковац чланове комисије за размену књига на XIII седници Извршног одбора: Светислава Марића, Димитрија Кириловића, Младена Лесковца, а за заменика Драгишу Полужанског. Комисија је одређена по предлогу Младена Лесковца на истој седници.

Током године био је Младен Лесковац ангажован на размени књига. Већ 5. фебруара 1951. упутио је писмо Извршном одбору Матице српске са предлогом да се Георгију Михаиловићу уступе један *Регуламент* из 1777. и брошура Атанасија Стојковића *На смрт Јована Рајића* 1802. за 33 броја *Свеопштих југословенских новина* Теодора Павловића из 1848, *Немачко-српски речник* из 1791, *Катихизис*, Венеција 1811, *Месецослов* за 1807, *Рана љубичица* у издању Јеремије Карацића из 1851, *Судска медицина* А. Медовића из 1866, као и *Котарица цвећа* 1866. и *Две приповетке* из 1867. Христијана Шмита. На седници Извршног одбора 19. фебруара одобрена је та замена.

Следећег дана, 6. фебруара предложио је Младен Лесковац размену књига са Bibliotheque de documentation internationale contemporaine у Паризу.

Младен Лесковац је 21. марта потписао писмо Словенској академији у Љубљани о жељи за разменом књига. У преписци са обе стране између 26. марта и 20. октобра 1951. обновљена је та размена.

Уреду за штампу Италијанског посланства у Београду, директору часописа *Nouva Antologia* у Риму и *Quaderni della Critica* у Барију, *Associazione italiana per le biblioteche* у Риму и All'Instituto Orientale у Риму 22. марта, а 23. марта предложио је размену књига и *Летописа Матице српске*.

Југословенској академији знаности и умјетности упућено је писмо о размени књига. Младен Лесковац је 18. августа 1951. обновио предлог за размену. Тек 26. септембра 1951. стигао је одговор да Књижница Југославенске академије неће моћи слати сва издања, на пример издања Академијиних института, јер их и она купује. Младен Лесковац је тражио дефинитиван одговор „у ком обиму сте вољни да вршите размену". У писму Књижници Југославенске академије 25. октобра (Архива МС Бр. 1298) Лесковац је потврдио пријем пакета књига и да Библиотека Матице српске прихвата размену иако не у целости, а доставља списак Матичиних издања. Том приликом је написао и ово:

> Уједно Вас молимо да нас известите које ћете нам публикације Ви надаље слати, како би Библиотека Матице српске преостале могла на време набавити, тако да се избегне могућност да наша Библиотека остане без Академијиних публикација.

Пре 26. децембра усмено је договорено да ће Академија слати: *Rad, Starine, Građu, Zbornik za narodni život i običaje, Ljetopis, Stari pisci hrvatski.*

Управнику Народне библиотеке Србије Душану Милачићу 8. новембра 1951. Лесковац је упутио писмо у коме је рекао:

> Ја добро знам да би једна од првих дужности Матице српске била да, колико год може, помогне Народну библиотеку у попуњавању оних празнина у њеном књижном фонду које је проузроковао последњи рат, па ипак, ми до данас у томе правцу нисмо могли учинити ништа, јер ни сами нисмо знали тачно које књиге и часописе имамо у дупликату, па према томе које бисмо Вам од њих могли издвојити. Данас нам је, међутим, стање у нашој Библиотеци у томе погледу већ јасније. Зато сам ја на последњој седници Извршног одбора Матице српске предложио да Матица српска поклони београдској Народној библиотеци све оне старије српске књиге и часописе које Матица има у дупликату а Народна библиотека их никако нема.

У наставку писма предложио је да у Народној библиотеци провере које књиге Народна библиотека нема према I књизи *Каталога Библиотеке Матице српске*, па уколико их Библиотека Матице српске има у дупликату послаће их Народној библиотеци. Душан Милачић је 12. новембра упутио Младену Лесковцу писмо у коме је рекао:

> Ваше писмо од 8. о.м. веома је дирнуло и мене и све моје сараднике. Ваш предлог и једногласна одлука извршног одбора Матице српске, да се Народној библиотеци у Београду поклоне све оне старије српске књиге и часописи које Матица има у дупликату, а Народна библиотека уопште нема, изузетан је гест једне библиотеке према нашој Библиотеци, трагичној жртви последњег рата. Ма колики био број тих књига, Народна библиотека остаје дубоко захвална и Вама лично, као иницијатору тог поклона и Извршном одбору Матице српске, који се сагласио са Вама.

Душану Милачићу је 17. новембра 1951. Младен Лесковац јавио да је Библиотека Матице српске послала дупликате новина и часописа и додао: „исто Вас тако молим да ми посебно јавите да ли вам недостаје ишта од *Летописа*, а такође и од осталих Матичиних издања".

Десет дана касније, 26. новембра јавио је Младен Лесковац Душану Милачићу да ће им послати 69 књига, а у додатку доставља списак дупликата новина и часописа. Коначно, 28. новембра, јавио је Младен Лесковац Душану Милачићу да шаље списак дупликата до 1880. године. Из Народне библиотеке су послали писма 20. новембра и 8. децембра са списковима књига којих немају. (*Библиотека Матице српске и Народна библиотека Србије у историјској перспективи. - Споменица, Народна библиотека 1832-1982*, Београд, 1985, стр. 195-199).

На XIII седници 11. новембра 1951. Извршни одбор Матице српске известио је Младен Лесковац о поступку уступања књига Народној библиотеци и предложио да чим стигну захтеви да се „достави на преглед и оверу председнику и секретару Матице српске" и да се Народна библиотека „позове да пошаље претставника да књиге преузму".

Госпођи Marjorie Lloyd, помоћнику аташеа за штампу Енглеске амбасаде у Београду, написао је Младен Лесковац 11. октобра 1951. следеће писмо:

Поштована Госпођице,

У последње време, у неколико пошиљака, примио сам бројеве дневнога листа THE TIMES (за другу половину августа и септембар о.г.). Молим Вас да у име Библиотеке Матице српске примите моју захвалност за љубазну помоћ коју сте на тај начин указали нашој Библиотеци; та нам је помоћ дошла утолико боље, уколико нисмо у стању да данас дођемо до енглеске дневне и недељне штампе, а имамо доста читалаца који би је радо пратили.

Иако не сумњам да Вам је наша установа позната, слободан сам да Вам скренем пажњу на неке податке с њом у вези. Матица српска је прво српско књижевно-културно друштво основано и одржавано на приватној иницијативи; оно постоји и ради непрекидно од 1826, дакле пуних 126 година. Матица српска издаје свој месечни књижевни часопис, *Летопис Матице српске*, који је најстарији књижевни часопис међу Јужним Словенима; Матица српска има своју Библиотеку, која је, са својих 300.000 књига, једна од најважнијих библиотека у Југославији; Матица српска има и свој Издавачки отсек, који годишње издаје до 50-60 књига из разних области; осим тога, Матица је организовала и своје Научно одељење, у сврху научног испитивања Војводине, и ради остварења тога задатка издаје свој *Научни зборник* (до сада изашле две свеске, а трећа је у штампи). Наша Библиотека има своју читаоницу, веома посећену, која је отворена свакодневно од 8-19 часова.

Све Вам ово казујем стога, што бих Вас хтео замолити да нам THE TIMES и убудуће шаљете, јер га овамо не шаљете узалуд. Штавише, хтео бих Вам предложити и следеће. Ако мислите да би некога у Британији могле интересовати књиге које издаје Матица српска, или пак наш часопис, ја бих Вам послао Каталог издања Матичиних (од 1945 до данас) који се сада доштампава, па бисмо можда, Вашим посредништвом, а на бази замене, могли доћи до још којег британског недељног или месечног часописа. Биће Вам захвалан ако ми одговорите на овај предлог.

За Матицу српску
управник Библиотеке Матице српске
Младен Лесковац с.р.

(Архива Матице српске, Бр. 1862/51, 11. октобра 1951.)

За Рукописно одељење Библиотеке Матице српске купљено је неколико писама Јована Јовановића Змаја и Лазе Костића од Вере Вуксановић из Сомбора (Архива МС Бр. 1373/51), као и неколико оригиналних рукописа и две дописнице Лазе Костића од Виде Лалошевић из Сомбора. (Архива МС 1374/51).

Остало је једно сведочанство о информацији која је тражена од Библиотеке Матице српске, свакако не првој ни те године, ни после рата. Информацију је тражио Мита Костић 16. X 1951. писмом у којем је написао:

Поштовани и драги г. колега, најлепше Вас молим, да будете тако добри и погледате у Текелијиној библиотеци књиге Доситеја Обрадовића и забележите ми савремене забелешке на њима, нарочито пак ону посвету написану Доситејевом руком на једном примерку „Живота" будимском трговцу Данилу Марковићу. Треба ми.

Шаљем Вам по два своја сепарата и то 2 Вама, 2 библиотеци Матице и 2 молим Вас да предате г. Кириловићу.

Опростите што Вас овим узнемиравам и примите унапред моју искрену захвалност као понуду, да Вам се на сличан начин одужим.

С лепим поздравима

Мита Костић с.р.

Младен Лесковац је одговорио 3. децембра:

Поштовани Г. Професоре, Тек данас стижем да одговорим на Ваше писмо од 16. пр. м., пошто сам у последње време био провео доста на путу а и иначе био много заузет; молим да ову извину примите и уважите.

Како у име Библиотеке Матице српске, тако и у име г. др-а Кириловића и у име своје захваљујем Вам на послатим сепаратима.

А ево удовољавам и Вашој молби: на Текелијином примерку Доситејева *Живота* из 1783, одмах позади наслова оваква је Доситејева својеручна посвета Марковићу: *Гдну Данилу Марковићу, в знак љубве, посилајет Доситеј Обрадович 1800.*

Остајем са срдачним поздравом поштовањем

Младен Лесковац с.р.

Погрешили су и Мита Костић и Младен Лесковац када су рекли да је ова књига у Текелијиној библиотеци, књига је из библиотеке Текелијанума.

Младен Лесковац је 20. децембра тражио од Управног одбора Матице српске тромесечно плаћено одсуство, јер му је Савет за науку и културу одобрио боравак у Паризу „у сврху мојих књижевних студија". Одсуство му је одобрено.

Мара Стајић, помоћник управника и заменик управника у време боравка Младена Лесковца у Паризу, известила је Извршни одбор Матице српске, о чему је расправљано на IV седници Извршног одбора 7. марта 1952, да је отпочело организовање библиотечког центра АПВ. Предложено је да се поред Драгише Полужанског, у центру постави један стручни службеник за теренске послове и још један административни службеник. Предвиђено је да центар издаје „Билтен за градске и сеоске библиотеке". Уредник билтена још није био одређен, а издавач би било Издавачко предузеће Матице српске.

Током Лесковчевог боравка у Паризу 26-28. фебруара 1952. рад Библиотеке Матице српске прегледали су секретар Матице српске Живан Милисавац, други секретар Матице српске Сава Јосић и административно правни референт Васа Вучковић. Они су 4. марта потписали следећи извештај:

Извештај

о стању у Библиотеци Матице српске, састављен на основу прегледа извршеног од стране секретара МС, II секретара и адм. правног референта МС и чланова Надзорног одбора Матице српске. Преглед је извршен 26, 27. и 28. фебруара 1952. године.

Циљ прегледа Библиотеке МС био је да се утврди да ли је пословање у Библиотеци добро организовано, како се врши принова књижног фонда, како се он чува и користи и како је извршена расподела послова на постојећи број службеника, пошто је Надзорни одбор МС ставио примедбу да Библиотека има превише особља.

Овај извештај не претставља детаљну анализу већ истиче поједине крупније проблеме које у Библиотеци треба решити. Познато је да се Библиотека МС од ослобођења, а нарочито од 1947. године нагло развијала. Нагли развој Библиотеке превазилазио је снаге којима се у току рада располагало. Од Библиотеке која је пред рат бројала око 39000 књига створена је библиотека која данас, према подацима који нису сасвим поуздани, има око 175.000 књига. За правилан развој тако велике Библиотеке нису обезбеђени основни материјални услови, на првом месту нису обезбеђене погодне просторије за њен смештај. Питање просторија, нарочито магазинских, претставља један од основних проблема. Непотребно је упуштати се у то да садашње

просторије већ по свом изгледу не остављају добар утисак, иако су управа и особље Библиотеке учинили све што се у постојећим условима може учинити. Много је важније нагласити да скупоцени књижни фонд Матице није чуван правилно, јер су просторије такве да се и поред најбоље воље у њима не могу створити услови под којима би књиге и други материјал били правилно чувани. Књиге су незаштићене од температурних промена, прашине, мишева, разних инсеката и црви, а у неким просторијама и влага чини своје негативно дејство. Бојазност стварају и ел. инсталиције које су постављене по зидовина, старе, оштећене и према томе, несигурне. Поред свега тога просторије су веома неекономичне због незгодног распореда; књиге се налазе у десетак магазина, у локалима дуж целог крила зграде. Да би се поједине књиге могле пронаћи потребно је прећи размак од преко 100 метара, колико отприлике има од канцеларија до последњег магазина. Прилична количина књига смештена је по галеријама које су тешко приступачне. Све ове просторије је тешко одржавати у реду јер су са уличне стране незаштићене од прашине која кроз пукотине на излозима обилно продире унутра. Прилаз магазинским просторијама је незгодан пошто се до њих мора пролазити кроз читаоницу и ометати читаоце, или пак излазити на улицу и тада кроз позајмну библиотеку доћи до магазина. Овде се мора споменути да и просторије читаонице нису погодне јер су мале, а могућност проширења је минимална. Радне просторије су тесне и малобројне услед чега у свакој канцеларији раде три до четири службеника, што чини приличне сметње у раду.

Други проблем, не мање важан, створен услед наглог развоја и повећања библиотеке јесте евиденција књижног фонда. Нико данас није у стању да каже тачно колико Библиотека има књига. Ово је настало услед тога што је Библиотека у 1947. и 1948. години имали мали број службеника, а тада је био највећи прилив књига, нарочито из фашистичке имовине. Очигледно је да се са малим бројем особља нису могли обавити сви послови који се захтевају приликом уношења књига у књижни фонд. Тада се морало оставити сав рад на уређењу доратног књижног фонда, а код принова могло се извршити само инвентарисање, док је обрада књига остављена за доцније. Отуда је дошло до тога да се у магазинима нађе приличан број књига чије је коришћење било онемогућено, пошто нису биле обрађене. Касније се ситуација знатно поправила и све новонабављене књиге су углавном правилно инвентарисане и обрађене, али питање уређења предратног књижног фонда није решено, стара евиденција није проверена услед чега се и не зна тачан број књига.

Библиотека има две картотеке: једну за књиге набављене до ослобођења, другу за књиге набављене после ослобођења. Стара картотека је непотпуна, не располаже свима потребним подацима, непоуздана је јер се велики број књига не налази у магазинима, иако картони за њу постоје, и обратно: књиге постоје, а картона нема. Ово је настало због тога што ревизије књижног фонда нису уредно вршене; задња ревизија вршена је још 1937. г. Због несређености картотеке пословање је ометано и неекономично: читаоци и службеници губе у времену тражећи књиге у две картотеке. Ова несређеност отежава рад на принови, јер се због непоузданости у стару картотеку мора вршити проверавање у магазинима. Рад ће бити много једноставнији и бржи када се уведе јединствена картотека.

При једном од отсека Библиотеке требало би да постоји добар преглед дупликата и мултипликата да би се знао њихов број, где су смештени и какви су то дупликати и мултипликати, чиме би се омогућила њихова употреба, нарочито ради вршења размена са другим библиотекама. Потребу овакве евиденције поткрепљује и случај што се до пре неколико дана није знало да је знатан број књига, међу којима има и доста вредних, смештен у влажној подрумској просторији, а нико од службеника није знао какве су то књиге нити да уопште постоје. Накнадно је утврђено да су то дупликати, да нису инвентарисани, а у подруму се налазе од пре рата. Садашња евиденција мултипликата је провизорна, обухвата само стару српску књигу. У Библиотеци се налази око 80.000 неинвентарисаних и необрађених књига. Ова гомила неоправдано задаје велике бриге иако је свакако пре средити књижни фонд који је већ инвента-

рисан. Са инвентарисањем и обрадом књига са гомиле не мора се много журити јер међу њима нема много таквих који нарочито Библотеку интересују. Било би згодно да се те књиге среде, да се на тај начин попуни фонд за размену. То сређивање може трајати дуже времена, но никако не треба да је кочница осталом раду.

Ово су углавном проблеми настали у објективним условима рада. Запажени су, и отпочело је решавање појединих. Тако је на пример управа Библиотеке одлучила да се од 1. марта интензивније приступи ликвидацији старе картотеке, пошто она у раду претставља камен спотицања. Поред напред набројаних проблема има и ситнијих проблема који се унутар Библиотеке могу лако решити. На првом месту је питање стручне аминистрације која није сасвим у реду. Тако на пр. није извршено расходовање књига које су замењене, што је такође допринело да се не зна реалан број књига којима Библиотеке располаже. Затим, у књизи инвентара уведене су само сигнатуре уникатa, док за дупликате и мултипликате нема покрића. Нека питања из библиотекарске струке нису рашчишћена ни поступак при обради и евиденцији књига није увек једнак. Пошто се наша Библиотека често угледа на друге библиотеке, дешава се да се начин стручно-административног пословања мења, што значи да нема устаљеног правца у пословању. Требало би утврдити један начин рада, ако се већ установило да је добар и држати се њега без обзира што постоји други начин рада исто тако добар. Ово се односи нарочито на пословање другог отсека.

Кад се набрајују проблеми Библиотеке може се стећи утисак да је у њој мало урађено. Али кад се има у виду да је она до 1945. године имала испод 40.000 књига а данас преко 170.000 и да је сав посао око попуњавања књижног фонда обављен са релативно малим бројем службеника, онда се лако може закључити да је Библиотека имала много успеха. Од 1947. године Библиотека је почела да стиче данашњу своју физиономију. Данас је то установа организационо сређена, са пословима подељеним на отсеке у којима сваки појединi службеник има свој одређени посао. Напред наведени проблеми јасно говоре да у Библиотеци има да се обави још много послова, али је питање да ли ће се са постојећим бројем особља сви потребни послови моћи обавити. Сигурно је да би бар за извесно време, док се потпуно не среди, Библиотека морала имати још 3-4 стална службеника. Њихов посао би био да среде књиге са гомила и да створе евиденцију дупликата и мултипликата, а затим да устроје стручни каталог који данас у Библиотеци не постоји. Два службеника у том случају требало би доделити I отсеку, а бар једног II отсеку.

Организациона структура Библиотеке има сличности са структурама београдских библиотека а прилагођена је условима под којима ради. Подељена је на четири отсека у којима ради укупно 27 службеника. Расподела на постојеће особље засада одговара ступњу развоја Библиотеке.

I отсек (за принову) у стању је да са постојећим особљем на време обавља процедуру око набавке и инвентарисања књига. Тенденција је да се набави већина књига и других публикација штампаних на територији ФНРЈ. Излажење књига из штампе прати се преко билтена разних издавачких предузећа и кроз библиографије. О избору књига одлучује шеф отсека, а уколико се врши набавка и за III отсек саветује се са шефом тога отсека. О избору страних публикација одлучују заједнички управник Библиотеке и шеф отсека. Откуп старих књига врши се на основу претходног мишљења Комисије за откуп, који сачињавају управник и шефови II и IV отсека. Приликом откупа књига од приватника поступак је да продавац донесе све књиге које нуди на продају и дешава се да је овај принуђен да их односи назад, уколико Комисија за откуп утврди да понуђене књиге Библиотеци нису потребне. Да би се избегле непријатности дата је сугестија да се од понуђача претходно тражи списак књига које нуди на продају и да се из списка предходно одаберу књиге које Библиотеку интересују, а потом продавац да донесе књиге ради процене. Преко овог отсека врши се и размена књига. Недостатак ове службе је што се у већини случајева врши размена само ако иницијатива потиче од разних понуђача. Библиотека је у мало случајева у могућности да понуди другим библиотекама или разним лицима размену књига јер

не располаже потпуном евиденцијом дупликата и мултипликата. Да мултипликати не би претстављали мртав капитал морало би се што пре приступити стварању потпуне и тачне њихове евиденције. Да би се у овом успело можда би било потребно да се при I отсеку заведе посебна служба размене књига.

II отсек прима на обраду књиге од I отсека. Утврђено је да се свака књига у отсеку задржава просечно око пола сата. Према мишљењу чланова Надзорног одбора за обраду једне књиге троши се много времена. Да ли је ово тачно, из техничких разлога нисмо могли утврдити. Службеници овог отсека тврде да је за обраду сваке књиге потребно утврдити просечно око пола часа, јер се за понеке књиге исписује више листића.

III отсек Библиотеке МС има изузетан положај у односу према сличним отсецима других великих библиотека: поред функције руковања сређеним књижним фондом и издавања књига на читање у читаоници, овај отсек у свом саставу има и позајмну библиотеку која је сасвим локалног значаја. Руковање књигама из позајмне библиотеке разликује се од руковања осталим књигама у Библиотеци, оне имају посебну картотеку, а сигнатура књига се разликује од сигнатура на књигама смештеним у магазинима. Фонд позајмне библиотеке није довољан да задовољи велики број интересената; има свега око 16.000 књига од којих много и таквих које се уопште не читају, а месечно се на читање изда око 4.000, услед чега се дешава да поједини читаоци чекају на књигу коју желе да прочитају, по неколико месеци. У рад овог отсека спада и руковање књижним фондом. Напред је већ било речи да се не води посебна евиденција мултипликата, услед чега ни особље III отсека не зна тачно колико Библиотека има књига. Не зна се ни тачан број униката јер ревизија књижног фонда није скоро вршена, а замењене или нестале књиге нису увек расходоване.

IV отсек засада има само једног службеника чија је дужност да даје стручна упутства за рад библиотекама и народним књижницама на територији АПВ. У току је претварање овог отсека у Библиотечки центар АПВ који ће вероватно имати 3-4 службеника.

Библиотека МС има и богату архиву. И архива је због недостатка просторија лоше смештена. Врло несигурни и непогодни ормани налазе се у ходницима, услед чега постоји опасност да неки драгоцени документи нестану. Службеник који рукује архивом нема своју радну просторију, те редовно радно време проводи у читаоници.

Као врло велики успех Библиотеке треба споменути кадровску политику која се почела водити од 1947. године. Од 3 службеника, колико их је било у 1947. години, њихов број попео се данас на 27. Од тога броја велики је број стручно потпуно оспособљених библиотекара, чиме су створени услови да се послови у Библиотеци МС у најскорије време отпочну решавати бржим темпом. Већина особља воли послове које обавља, што је један од предуслова за успех. Нерешено је питање личних односа између појединих службеника, наиме лични односи одражавају се и у току рада, долази до честих неспоразума и личних сукоба. Управа Библиотеке би можда требала да по овом питању заузме оштрији став, да покуша са друкчијим распоредом службеника, а уколико се на овај начин не успе средити ово питање, да проузроковаче лоших односа евентуално замени другим службеницима.

Предлажемо да Извршни одбор донесе одлуку по којој би се одмах имало приступити отклањању недостатака у раду и припремама за решавање већих проблема. Конкретно предлажемо: 1) да се одмах приступи припремама за преуређење библиотечких просторија и у ту сврху да се Пројектантском заводу АПВ повери израда пројекта, према којем ће се извршити преуређење целе зграде МС, имајући у виду како потребе Библиотеке тако и потребе осталих Матичиних одељења; 2) да се управи Библиотеке повери да одреди време у ком би се извршила општа ревизија књижног фонда, како би се могло утврдити којим бројем књига Библиотека располаже; 3) управа Библиотеке да детаљно размотри питање унутрашњег пословања Библиотеке, нарочито са ликвидацијом старе картотеке и, уколико нађе за потребно, да постави још једног службеника како би се посао обавио најдаље до краја о.г; 4) да се при I

отсеку Библиотеке организује служба размене чији ће задатак бити и да устроји потпуну евиденцију дупликата и мултипликата; 5) да се потпуно обустави обрада књига са гомила, с тим да се тежиште рада пребаци на текуће послове и уређења постојећег књижног фонда; 6) да се изврши ревизија *Правилника Библиотеке МС* и њених отсека с тим да се ови ускладе са позитивним искуствима из праксе; и 7) да управа Библиотеке строго води рачуна о устаљењу одређених радних принципа, како услед честе промене ових не би долазило до потешкоћа у раду.

Живан Милисавац с.р.
Сава Јосић с.р.
Васа Вучковић с.р.

По повратку Младена Лесковца из Париза, на V седници Извршног одбора Матице српске, 4. априла 1952. разматран је Извештај о стању Библиотеке. У дискусији су учествовали Младен Лесковац, Зора Крцалић, Милан Петровић и Живан Милисавац. Младен Лесковац је том приликом изразио захвалност што је Библиотека тако темељно прегледана и дао објашњења за покренутим питањима у извештају. Милан Петровић, председник Матице српске, предложио је да се извештај уступи управнику, да га проучи и одговори на постављена питања. Одлучено је, да се извештај да Младену Лесковцу на поступак. Он је 8. маја упутио Извршном одбору следеће писмо:

Према решењу Извршног одбора Матице српске на седници од 4. априла о.г., подносим следећа своја објашњења и предлоге у вези са Извештајем о стању у Библиотеци Матице српске, који су извештај потписали Ж. Милисавац, С. Јосић, В. Вучковић према стању нађеном у Библиотеци 26, 27. и 28. фебруара о.г. Своје примедбе излажем оним редом како су поједина питања и проблеми изложени у поменутом извештају.

1/ Пре свега другог, желео бих да наглашено подвучем вредност и корист од овако исцрпних извештаја какав је горњи. Управа Библиотеке се труди да, колико је у њеној моћи, сагледа све проблеме и недостатке ове важне Матичине установе, труди се да се они и решавају оним редом и у оноликом обиму колико нам то налажу потребе нашег све интензивнијег културног живота и колико нам их омогућавају органичена средства; али је увек могуће да у многим питањима Управа види проблеме једнострано, или неке од њих уопште не уочи, или не уочи правилно. Стога је врло добро да проблеме Библиотеке, с времена на време претресе и неко ко није непосредно ангажован у дневним пословима ове установе. У интересу Библиотеке је стога да се овакви прегледи и детаљни реферати израђују чешће, бар 2-3 пут годишње, па бих молио Извршни одбор да од њих убудуће не одустаје.

2/ Сматрам да је Извештај правилно уочио неке од најважнијих тешкоћа у раду Библиотеке, а које се не могу отклонити лако ни решити брзо. Та питања су углавном следећа: неподесност зграде у којој се данас Библиотека налази, а с тим у вези и недовољно обезбеђење књига и њихова стална изложеност кварењу и полаганом пропадању; неподесност и неекономичност магазинских просторија; скученост канцеларијских просторија; слабе могућности проширења читаонице, и то у тренутку када се ово проширење намеће као нужност; итд, итд. Сва ова питања не могу се у потпуности и добро решити лако, ни одмах, нити она зависе од Управе Библиотеке. Зато сва та питања остављам по страни, а ниже додирујем само она питања која би се могла решити у оквиру садашњих наших могућности и задатака.

3/ Питање ревизије садашњег књижног фонда одиста је једно од најважнијих питања којем треба прићи што пре и извештај са разлогом подвлачи озбиљан недостатак у чињеници да је таква ревизија последњи пут извршена год. 1937. Међутим, пре него што се приђе ревизији књижнога фонда, потребно је ликвидирати стару картотеку, многострано непоуздану: непоуздану по ономе што тврди да у Библиотеци има, тако и по ономе што тврди да онде нема; непоуздану и недовољну и по подацима које пружа, јер није израђена по начелима којим се ми данас придржавамо у Библиотеци.

Међутим, ликвидација те картотеке одмиче споро: на дан 22. априла констатовао сам да је ликвидирано свега 8 орманова књига из старе картотеке, а остало је још 97 орманова. Размотривши ово питање у појединостима (потребу да и преко лета понеки отсеци Библиотеке раде макар и у скученом обиму - например I и IV отсек - темпо којим би се овај посао могао развијати, а према нашим досадашњим искуствима; најзад околност да ће за летњих месеци сви чиновници одлазити сукцесивно на годишњи одмор. - Управа сматра: да би Библиотека у потпуности требало да обустави рад са публиком у месецима јун, јул и август о. г. (од 1. јуна до 31. августа), да се за све то време сви чиновници ангажују на посао ликвидирања старе картотеке, а да у I отсеку ради само онолико чиновника колико је неопходно потребно ради најнужнијих послова куповине текућих издања, а IV отсек да ради, према потреби у потпуности. Управа сматра да ће се за та три месеца, под условима оваквога рада, стара картотека бити дефинитивно ликвидирана; тим ће, уједно, бити отклоњена једна од најнепријатнијих сметњи како у унутрашњем раду Библиотеке, тако и у њеноме раду са публиком. Уколико се овај посао обави брже него што Управа данас претпоставља, могла би се, већ током овога лета, извршити ревизија једнога дела књижнога фонда; уколико се ни то не би могло свршити, потпуна ревизија књижнога фонда морала би се одложити за летње месеце 1953. године.

4/ Учинио ми се врло озбиљан - а умесан ако би био тачан - приговор Извештаја који каже: „Утврђено је да се свака књига у отсеку (тј. II отсеку) задржава просечно око пола сата". Додуше, одмах у продужењу, Извештај додаје: „Да ли је ово тачно, из техничких разлога нисмо могли утврдити". Ја сам ово питање испитао подробно; ево како оно изгледа. Но журим одмах да додам: констатација горе изнесена није тачна.

Посао око обраде књиге није једноставан; нарочито је он пипав ако се ради о старијој књизи (новонабављеној, или при обради старе картотеке). Све до пре неколико месеци (када су поједини послови друкчије распоређени), чиновник обрађујући књигу морао је с њоме у вези обавити следеће послове, и овим редом за сваку од њих појединачно: проверити прво у старој, па потом у новој картотеци да ли књигу имамо или немамо; залепити на њу маркицу (ако је на старој књизи маркица већ била, претходно је одлепити); исписати за књигу потребан број листића (и упутних такође; а све то значи следеће: нормално је да се за сваку књигу напише бар 2-3 листића, али врло често и 5-6; ређе, по 10); дати књизи сигнатуру, исписавши је потом на маркици: пре него се ова сигнатура да, тај чиновник мора у магазину пронаћи место за смештај књиге, што повлачи за собом његово бављење у магазину; и најзад, мора сигнатуру унети у инвентарну књигу. Шеф II отсека, практично једва стиже да обради више од 100 књига месечно, јер су његове дужности следеће: мора контролисати исписане листиће (упоредивши књигу са сваким од њих); откуцане картоне мора упоредити са листићима (погрешно написане, односно откуцане листиће и картоне мора вратити на поновну обраду); мора извршити „разбацивање" картона по азбучном реду и убацити их у картотеку; и мора издвајати дупликате. Неке од ових послова (убацивање картона у сх картотеку, у страну картотеку, вођење картотеке часописа) обављају поред својих дужности на обради књиге одређени чиновници (Н. Радонић, И. Јовичић, М. Радојчин). Када се сви ови послови узму у обзир, излази следећи податак: у тромесечју јануар-март 1952. на обраду једне књиге отпада 20,5 минута, а у априлу о.г. - 16.1 минут. Не сматрам да је ово много, чак и онда када чиновници II отсека у последње време (средину фебруара) неке од горњих послова више не обављају (не лепе маркице и не стављају сигнатуре на њих).

5/ Приликом откупа старих књига, Библиотека одувек поступа овако: прво тражи од купца (!) списак понуђених књига, на основу њега и картотеке испита да ли је Библиотеци нека од понуђених књига потребна, потом од купца (!) тражи да се донесу само оне књиге које желимо купити, оне се прегледају (да ли су добро очуване итд), комисијски се изврши њихова процена, и тек онда се може споразумети са продавцем. Овај начин је по Библиотеку одувек био најпогоднији; сваки други нам је само отежавао рад па смо ми тај начин одувек продавцима и препоручивали. Није кривица Библи-

отеке ако је неки нестрпљиви продавац прво донео своје књиге, не распитавши претходно да ли нам оне требају, па их после морао носити кући непродате.

6/ Сматрам да је правилно мишљење изражено у Извештају према коме гомила од „80.000 неинвентарисаних и необрађених књига [...] неоправдано задаје велике бриге", и да је, с тим у вези, „свакако пре средити књижни фонд који је већ инвентарисан". Одиста је много важније решити питање изнесено у т. 3 овога мога акта.

7/ Тачна је и умесна примедба Извештаја да Библиотека нема добар преглед дупликата и мултипликата и да би га ваљало што пре установити. Ми ћемо у Библиотеци прићи решавању тога задатка, али ваља знати: он у потпуности може бити готов тек по ликвидирању старе картотеке и по потпуној ревизији књижног фонда.

8/ Чим је Управа сазнала да књиге поклоњене Народној библиотеци у Београду нису расходоване наредила је да се тај посао обави; он је обављен.

9/ Тачна је примедба да су „у књизи инвентара уведене ...само сигнатуре уникатa, док за дупликате и мултипликате нема покрића". Тако то, наравно не може и не сме остати. На састанку од 22. априла о. г. решено је: да се за III отсек резервишу инвентарни бројеви 120.001-130.000, да све од тога дана почевши, уношене књиге одмах добију и своје сигнатуре, а остале књиге III отсека обрадиће се почев од 1. јуна (за месец дана три чиновника моћи ће обавити овај посао). Тако ћемо на дан 1. јула бити ажурни у овом питању у вези са књижним фондом III отсека.

10/ Отакако су - има томе већ више од године дана - донесени детаљни правилници о раду у појединим библиотечким отсецима, није било и нема никавих измена при обради и евиденцији књига. Тврдња да „нема устаљеног правца у пословању" није стога тачна. У сложеном и не лаком послу исписивања упутних листића код књига које немају аутора, на пример, може па можда и мора бити неслагања између појединих мишљења, недоумица, и паралелних, једнако оправданих становишта. Али, то још не значи да „нема устаљеног правца у пословању". Напротив, ја сматрам да тога правца данас има, и то изразито „устаљеног"; њега није било пре годину, и пре две године дана.

11/ Питање стуручног каталога, наравно, врло је важно; ми у Библиотеци, ако тако смем да кажем, знамо то најбоље. Наша је велика амбиција да га створимо. Ми ћемо га и створити. Али, сви послови се раде, јер се морају радити, извесним одређеним редом. Ово је једини прави пут ка изради стручног каталога; прво, ликвидација старе картотеке; друго, ревизија постојећег књижног фонда; треће, инвентарисање целокупног књижног фонда; и тек онда, као четврто, израда стручног каталога. Допуштам само још ову могућност: да се инвентарисање оних 80.000 неинвентарисаних књига може обавити и без веће журбе, не одлажући због њих израду стручног каталога. Али притом ваља водити рачуна о следећој околности: наше просторије су скучене, и обрада те гомиле од 80.000 ослободила би наш магазински простор знатног баласта. Зато бих се мирније савести заложио за горе изнесену поступност.

12/ Позајмна библиотека (III отсек) 30. априла о.г. имала је укупно 16.865 књига. Не сматрам да је то мало. Збирка тога отсека расте данас темпом који још у потпуности не може задовољити све веће потребе наше читалачке публике, али и наши напори имају, и морају имати граница. Знам да су многе замерке упућене Библиотеци у овом правцу из редова читалаца неумесне, нарочито што се тиче фонда из лепе литературе у овом отсеку. И приликом куповине књига за овај отсек ми морамо водити рачуна о свим гранама, доменима и областима, а не ограничавати се искључиво на популарне романе; јер, колико знам, приговори су били упућивани највише у томе правцу (а има романа од којих ми имамо по 5, па и по 10 примерака).

13/ Извесни подаци, тачни 28. фебруара када је Извештај писан, данас већ више нису тачни: IV отсек има свега два чиновника, архива је добила посебну и погоднију просторију, а и ормани су боље склоњени и преправљени.

14/ Деликатно питање личних односа између појединих службеника, а које може бити, па је чешће и бивало разлог тешкоћама у раду, - а о којим питањима је било говора и на последњој седници Извршног одбора, 4. априла о.г, мислим да би засада

најбоље било покушати решити заменом извесних службеника на одређеним радним местима другим службеницима. Тако бих предложио да се на место Миле Шауле за шефа I отсека постави Мирјана Радојчин, а на место др-а Димитрија Кириловића за шефа II отсека Нада Радонић. Због чешћих изостанака и слабога здравља Десанке Мидић предложио бих да се за шефа III отсека постави Антонија Гаковић. Сматрам да би Мара Стајић, поред досадашњих својих дужности, могла обављати и руковођење IV отсеком.

15/ Измена чл. 19 *Правилника Библиотеке*. Чл. 19 *Правилника* донесеног на годишњој скупштини Матице српске 17. октобра 1948. гласи:

Књиге од којих Библиотека има само по један примерак могу се давати на читање једино у библиотечкој читаоници; ти примерци се не могу износити ван Библиотеке. О изузецима одлучује управник.

Ван Библиотеке се ни под којим условима не могу издавати: ретке старе књиге, рукописи, часописи, новине, речници, енциклопедије, уџбеници, ноте. Све те ствари могу се читати искључиво у библиотечкој просторији коју одреди управник.

Овај члан *Правилника* у целини није поштован: ни ја га се нисам придржавао, живот и радне потребе биле су јаче од њега. Сматрам, дакле, да би га требало или саобразити нашим стварним потребама и захтевима, или га се у потпуности и строго придржавати. Како сматрам да би ово друго решење било нездраво, предлажем да чл. 19 гласи овако:

Књиге од којих Библиотека има само по један примерак, као и рукописи, часописи, новине, речници, енциклопедије, уџбеници и ноте, могу се давати на читање једино у библиотечкој читаоници; ти примерци се не могу износити ван Библиотеке. О изузецима одлучује управник.

16/ У потпуности се слажем са предлогом Извештаја изнесеним у тачки а/ последњег отсека (о припремама за преуређење библиотечких просторија).

Управник
Младен Лесковац с.р.

На VII седници Извршног одбора Матице српске 20. маја 1952. Младен Лесковац је предложио измену руководилаца одељења:

> Шеф I отсека Мила Шаула и шеф II отсека др Димитрије Кириловић, због личних међусобнох сукоба и због сталног неслагања са околином нису погодни за руководиоце одељења; шеф III отсека Десанка Мидић због врло честог изостајања због болести или због неге деце такође не може успешно вршити дужност шефа III отсека, где је присуство шефа потребно, због непрекидног рада преко целог дана, и пре и после подне. С обзиром на то да ће се Библиотека затворити на 3 месеца за рад са публиком промена у особи шефа III отсека не би засада била хитна. Предлог да се поставе нови шефови одсека: I Мирјана Радојчин; II Нада Радонић и библиотечког центра, реорганизованог досадашњег IV отсека, Мара Стајић, поред редовне дужности пом. управника.

Решено је да се прихвати предлог Младена Лесковца о измени руководиоца I и II отсека, а да се проблем III отсека одложи за касније. На истој седници, на Лесковчев предлог донета је одлука да се предложи Управном одбору измена чл. 19 *Правилника* Библиотеке „тако да се ретке и старе књиге, рукописи, ретки часописи, ретке новине, речници, енциклопедије, уџбеници и ноте ни под којим условима не могу читати ван библиотечких просторија". Младен Лесковац је такође предложио да Библиотека од 1. јуна до 31. августа буде затворена за „рад са публиком у сврху ревизије старе картотеке" с тим да ће се ревизија књиге обавити идуће године.

На XIII седници Извршног одбора 13. новембра 1952. у *Извештају о раду Матице српске* речено је да је Библиотека била отворена за рад од 1. октобра и да је

Библиотечки центар од 1-30. октобра одржао једномесечни течај који је завршило 13 слушалаца, а на коме је предавало 11 службеника Библиотеке Матице српске.

Током октобра одржано је Саветовање библиотекара Војводине, „које управа Библиотеке оцењује као неуспело у пуној мери, јер је дискусија била врло слаба".

На V седници Управног одбора Матице српске 12. новембра 1952. речено је да је Библиотека у фебруару почела ликвидацију старе картотеке, „а у току лета су све библиотечке снаге бачене на овај посао, тако да је он сада углавном завршен". Током лета израђен је топографски каталог у позајмној библиотеци. Библиотечки центар је пружио помоћ 41 библиотеци, а Матичина архива је добила посебне просторије. За Библиотечки центар је речено да „има свој посебан буџет и скоро самостално пословање, а с Матичином Библиотеком и Матицом налази се, ако се тако може рећи, у неке врсте персоналној унији. Можда би он требао да се потпуно издвоји из оквира Матице".

Писмом Јаношу Херцегу у Сомбор 8. децембра 1952. (Бр. 1379/52 Архива МС) Лесковац се обратио ради информације о последњим изашлим бројевима часописа *Каланђа* (*Kalangya*) који недостају у Библиотеци Матице српске.

Слободану Комадинићу Младен Лесковац је упутио писмо 29. децембра (Бр. 1451/52) у коме је речено:

> Извештавамо Вас да ћемо Вам послати списак наших раритета које мислимо да треба микрофилмовати, кад га саставимо. Уједно Вас молимо да порадите на томе да један наш претставник уђе у комисију за микрофилмовање, можда др Дим. Кириловић библиотекар МС и кустос старе књиге.
>
> Младен Лесковац с.р.

Током 1952. Библиотечки центар Војводине издао је три свеске са 4 броја, свеска 2-3. је двоброј, билтена *Књижничар*. Уредници су били Драгиша Полужански, Бора Самоловчев и главни и одговорни уредник Мара Стајић. Младен Лесковац није објавио ниједан текст у *Књижничару*.

У 1952. проширена је читаоница, тако да је могла да прими 63 читаоца, односно 25 више него претходне године.

У позајмној библиотеци приређене су изложбе дела Молијера и Цанкара. За време Контреса Друштва лекара Србије приређена је изложба најстаријих лекарских дисертација Библиотеке Матице српске.

На I седници Управног одбора Матице српске 13. фебруара 1953. предложио је Младен Лесковац да се на основу закључка Саветовања библиотекара АПВ и Савеза културно-просветних друштва АПВ формира Савет библиотечког центра од 12 чланова. На његов предлог је одлучено да се у Савет именују Миховил Томандл из Панчева, Блашко Војнић из Суботице, Петар Радић из Пландишта, Марија Бача из Бачке Тополе, Антон Кузмановић из Шида, Роман Сладић из Србобрана, Михајло Ковач из Новог Сада, Владимир Годра из Бачког Петровца, Григор Попи из Вршца, Боривој Самоловчев, Драгиша Полужански и Мара Стајић.

Младен Лесковац је 15. јуна 1953. написао рачун о свом раду у Библиотеци Матице српске од 3. септембра 1945. до 1. јуна 1953, што ће рећи од његовог уласка у Библиотеку. Нема података да је овај Извештај неко тражио, али, како је сличан Извештај о раду Галерије Матице српске поднео Управном одбору Матице српске и њен управник Миливоје Николајевић, неће бити да је написан сасвим случајно. Рачун је велики, на 23 странице, без маргина и без прореда. Због његовог значаја објављен је у целини, у *Годишњаку Библиотеке Матице српске за 1991. годину*.

(Рад Библиотеке Матице српске од 1945. до 1953. године / Младен Лесковац. - *Годишњак БМС за 1991.* стр. 17-39).

На IV седници Управног одбора Матице српске 29. јуна 1953. о рачуну је вођена расправа. У уводној речи Младен Лесковац је подвукао да је нужно решити проблем просторија и смештаја књига. За решење тих проблема биле су две могућности: „план а/ са малим инвестицијама и привременог карактера, и план б/ са знатним инвестицијама али дугорочнијег карактера". У дискусији су учествовали Александар Шевић, Милош Хаџић, Мирослав Јерков, Живан Милисавац, Жарко Матијашевић, Милош Ћирић, Живојин Бошков, Крешимир Георгијевић, Драгиша Полужански, Десанка Мидић и Нада Радонић. Сви чланови Управног одбора подржали су идеју о трајнијем решењу проблема Библиотеке, као и о увођењу модернијих средстава (микрофилмови). Решено је и да се при Библиотеци оснује Савет Библиотеке.

На XI седници Извршног добора 6. новембра 1953, секретар Матице српске Милош Хаџић усмено је обавестио о разговорима у Извршном већу Војводине о обезбеђивању средстава за адаптацију зграде за Библиотеку и да је заказана седница координационог одбора за адаптацију.

Колективу Библиотеке Матице српске упутио је Младен Лесковац 9. децембра 1953. поздрав из Опатије: „Свима у Библиотеци шаље срдачан поздрав и најлепше жеље Младен Лесковац". (РОМС 20170).

На VI седници Управног одбора 21. децембра 1953. о адаптацији зграде за Библиотеку дао је објашњења професор Бранислав Којић. Том приликом је решено да се одобрава програм реконструкције зграде по програму професора Којића.

У *Извештају Матице српске за 1953. годину* речено је да је Библиотека доживела после рата брз развитак и да је имала близу „300.000 примерака књига и периодике". Брзи развитак Библиотеке није пратио одговарајући смештај. Сада је нужно обезбедити одговарајући магазин, трезоре, читаонице и просторије за рад стручних радника. Било је предвиђено да се следеће, 1954. изгради магазин, а 1955. читаонице.

Те, 1954. „формиран је и фонд тзв. 'музејског примерка', у који улазе све публикације штампане у Војводини и оне које се односе на Војводину".

Одлуком покрајинског Извршног већа укинут је Библиотечки центар Војводине.

На IV седници Извршног одбора Матице српске 11. јуна 1954. известио је секретар Матице српске Милош Хаџић да је „формирана комисија за одржавање лицитације за адаптацију Матичине зграде". Из Библиотеке је именована Олга Стокановић, помоћник управника Библиотеке, што би могло бити доказ да се Младен Лесковац већ припремао да оде из Библиотеке за професора новосадског Филозофског факултета. На истој седници Младен Лесковац је предложио реорганизацију која би постојећа пет отсека учинила ефикаснијим.

Филозофски факултет у Београду тражио је 21. октобра 1954. од Матице српске да се Младен Лесковац, који је изабран за редовног професора Филозофског факултета у Новом Саду, разреши дужности управника Библиотеке Матице српске. Три дана касније, 23. октобра, потписао је потпредседник Матице српске, Светислав Марић, решење да се Младен Лесковац разреши дужности управника Библиотеке са даном 31. октобра 1954. године. Младен Лесковац је 30. октобра упутио писмо Управном одбору Матице српске у којем је и он тражио да се уважи оставка на положај управника Библиотеке Матице српске. Тога дана синдикална подру-

жница и подружница Друштва библиотекара опростиле се од Младена Лесковца. Том приликом Димитрије Кириловић је рекао:

У име синдикалне подружнице Друштва библиотекара и у име синдикалне подружнице особља Матице српске, дозволи драги друже управниче, да Ти, поводом одласка на нову дужност, упутим неколико опроштајних речи.

Када си 1945. године дошао за управника Библиотеке Матице српске, затекао си у њој стање које се зацарило дугогодишњом праксом: несистематску принову књига и дилетантску обраду књижног фонда, мали број просторија и још мањи број особља. У то време пада баш и саветовање, да ли да се оснује посебна централна библиотека за АП Војводину или да се таква установа створи од Библиотеке Матице српске. Победила је код меродавних власти Твоја концепција: да се од Библиотеке Матице српске створи централна, дакле Народна библиотека АП Војводине. Од тога времена, твојим настојањем наша установа почела је да се развија брже него што је то била у стању за читавих сто година њена постојања пре тога, и да добија по карактеру своме онај значај какав га имају и остале националне библиотеке које се налазе у културним центрима не само наших република него и на страни.

Обогаћен је њен књижни фонд, и то не само савременом српском књигом већ и књигама наших националних мањина, као и многим важним делима на светским језицима. Набавци старе а ретке српске књиге и периодике обраћена је она пажња коју ти културни споменици заслужују. Добијено је законско право на обавезни примерак. Отпочето је фототипско издавање најређих српских књига. Објављен је штампом један део књижног фонда, и ускоро ће да се објаве и остали делови. Израђена је сасвим изнова картотека књига по писцима, а почет је рад и на изради картотеке по струкама. Створена је угодна читаоница и у пројекту је да се у најскоријој будућности отвори још једна посебна за научне раднике. У изградњи су и модерни магазини тако потребни за смештај драгоценог књижног фонда наше Библиотеке. Особље које се састојало од свега три лица када си дошао на чело ове установе до данас се више него удесетостручило.

Сав тај напредак Ти си изазвао и Ти си му допринео.

Зато се ми Твоји сарадници и пријатељи са жалошћу опраштамо од Тебе, али Те и са радошћу испраћамо на нову дужност на коју су те одвеле Твоје лепе особине. Они који су те позвали да заузмеш катедру на новооснованом новосадском Филозофском факултету, и они који су Ти на том Факултету поверили највише достојанство, достојанство редовног професора и декана, умели су да оцене Твоје златно перо, бистар ум, солидно знање и Твоју панонску вредноћу. Ми се томе од срца радујемо и поносни смо што смо до данашњег дана имали Тебе за старешину.

Живео!

(РОМС М 346)

На VIII седници Извршног одбора Матице српске 26. новембра 1954. председник Матице српске Велько Петровић захвалио се Младену Лесковцу

на његовој сарадњи у својству управника Библиотеке, те подвлачи да је за развој Матичине Библиотеке важан период био од ослобођења до данас, а за успехе који су за то време постигнути и који су добро познати, пуно признање припада њеном управнику досадашњем. Уједно изражава чврсто уверење да се везе проф. Лесковца са Билиотеком неће прекинути

~
s

Младен Лесковац је рођен 1. јануара у Старом Сивцу. Његов отац Миливој био је учитељ у Сивцу и управитељ основне школе у Сомбору. Основну школу завршио је у Старом Сивцу, а гимназију започео у Новом Саду и довршио у Сомбору,

камо му је отац био премештен. Историју југословенске књижевности студирао је у Београду, где је дипломирао јуна 1930. године. Одмах је добио место суплента у Сомборској гимназији, а одатле је 1933. прешао за професора Новосадске гимназије. Током окупације радио је у библиотеци новосадске Српске велике гимназије. После рата био је кратко време професор у Гимназији, а 3. септембра 1945. дошао је на чело Библиотеке Матице српске. У Библиотеку је дошао у зрелим годинама, имао је 41 годину. У њој је радио до 31. октобра 1954. два месеца пре него што је напунио 51 годину живота. Током десетогодишњег рада у Библиотеци Матице српске Младен Лесковац је објавио есеј *Српско грађанско песништво - XVIII века* 1946, *Чланци и есеји* 1949, *На нашој постојбини* 1951, *Антологију старије српске поезије* 1953. Поред властитог књижевног рада, у том времену превео је Стендалову *Опатицу из Кастра и друге новеле* 1947, *Свет пустара* Ђуле Ијеша 1948, Молијеровог *Дон Жуана* 1950, Стендалове *Италијанске хронике* 1951, и Жидову *Пасторалну симфонију* 1952. Пред крај рада у Библиотеци Матице српске започео је уређивање *Зборника Матице српске за књижевност и језик* и уредио је прву и другу књигу 1953. и 1954. године. У том времену сарађивао је поред листова и часописа који су већ поменути и у *Политици, Књижевним новинама, Књижевности, Нашој сцени, Сведочанствима, Зборнику Матице српске за друштвене науке* и другим листовима. Приредио је за штампу *Песме* Бранка Радичевића, *Лирске записе* Жарка Васиљевића 1949, *Политичке песме* Змаја 1945, *Венац народних песама о жени* Тихомира Остојића 1947, Стеријеине *Одабране комедије* 1947, *Одабране приповетке* Стевана Сремца књ. 1-4, 1948-1949, Змајева *Одабрана дела* књ. 1-4, 1949-1951, и друго. Био је иницијатор репринт издања Матице српске, израде *Библиографије издања Матице српске* Драгише Полужанског, израде *Садржаја Летописа Матице српске* Марка Малетина, израде *Каталога старе српске књиге Библиотеке Матице српске* Димитрија Кириловића, објављивања спискова књига и часописа које је Библиотека Матице српске размењивала у *Зборнику Матице српске за друштвене науке*. Сећам се да ми је др Георгије Михаиловић често понављао да је иницијатор израде *Српске библиографије 18. века* био Младен Лесковац.

По томе колико је радио у Библиотеци Матице српске и колико је у то време радио за књижевност, Младен Лесковац иде међу највеће посленике који су радили и бринули о Матичиној Библиотеци. Он припада кругу оних великана српске културе који су после рада у Библиотеци Матице српске наставили рад на високим школама, коме су припадали Јован Ђорђевић, Јован Бошковић, Јован Радонић и Тихомир Остојић. Припадао је шире и оном кругу српских библиотекара који су такође из библиотека стигли на високе школе међу којима су били Ђуро Даничић, Стојан Новаковић, Петар Ђорђић и Ђорђе Сп. Радојичић.

Својим радом у Матичиној Библиотеци Младен Лесковац је допринео да њен углед досегне највише домете. Био је један од највећих читалаца Библиотеке Матице српске и после одласка на Универзитет. Највише извора за своје радове црпео је из књига, новина и часописа Библиотеке Матице српске.

Младен Лесковац је оставио податак о једној књизи коју је поклонио Библиотеци Матице српске. Од Вељка Петровића добио је 1950. године „лепу и важну књигу, примерак *Ускокове љубе* Лазе Костића. Књига, штампана 1889. на Цетињу, 'у књ. црног. државној штампарији', 'као рукопис' на лепој и тешкој хартији а скоро луксузно (иако су наше књиге XIX века углавном и по правилу ружне), по свој прилици у сасвим малом броју примерка". Књизи су недостајали насловна

страна и странице од 83 до краја. На књизи има печат: Књижница Књаза Кара-Ђорђевића. Била је власништво Петра Карађорђевића. Потом је била власништво Константина Станојевића, Милована Хаџића, Радомира Вулићевића, Драг. Ж. Милића, а онда је дошла до руку Војислава М. Јовановића који је на њој забележио:

Лични, ручни примерак песников, са исправкама и допунама (стр. 7, 22, 28, 67-68).
Непотпуно-недостају стр. 83 и даље.
Из цетињске библиотеке „књаза Кара-Ђорђевића".
Купљено 1925. године у антикварници „код Народног Гуслара" за 15 динара.
В.М.Ј.

Испод тог записа написао је Велько Петровић: Поклонио ми Воја Марамбо 1939. г.
В.П.

Велько Петровић је поклонио Младену Лесковцу књигу децембра 1950. а Лесковац 1955. Библиотеци Матице српске, пошто је те године објавио *Костићеве исправке у једном примерку „Ускокове љубе"*. (*О Лази Костићу*/ Младен Лесковац, Београд 1978, стр. 196-198).

Младен Лесковац, већ у пензији, отворио је две изложбе књига у Библиотеци Матице српске. Прво је отворио изложбу *Дело Исидоре Секулић* 16. новембра 1977. године. Другу изложбу, *Доситејеве књиге*, отворио је 9. октобра 1978. године. (*Пред Доситејем. - Српске књижевне теме* / Младен Лесковац, Нови Сад, 1988. стр. 7).

* * *

Последњи сам активни радник Библиотеке Матице српске коме је Младен Лесковац био управник и који га је уочи 87. рођендана, 27. децембра (умро је 25. децембра 1990.) испратио до вечног боравишта.

Оним библиоткарима који су радили у Библиотеци Матице српске док је он био управник, био је ауторитет кога су поштовали и радници и читаоци Библиотеке и сви они који су били упућени на њу. Приликом обележавања осамдесетогодишњице живота у Матици српској Младен Лесковац је рекао да је он знао колике је вредности његове рад, а да ће време бити најбољи судија свему ономе што је радио и урадио. Био је уверен да ће се тек за педесетак година моћи рећи шта је од њега остало трајно. Сада се већ може рећи да ће иза њега трајно остати његов десетогодишњи рад у Библиотеци Матице српске. Тих десет година су оне године када је Библиотека Матице српске после Другог светског рата обновила рад и када је остварен сан свих посленика у Библиотеци Матице српске од Јована Суботића да она постане и правно једна од националних библиотека Срба. Тај сан толиких да виде такву Библиотеку Матице српске дочекао је Младен Лесковац. Као и сви пре њега и он је желео и чинио да она постане таква. Увек помало затворен, никада није рекао колико је морао бити срећан што је дочекао да се оствари тај велики сан.

У годинама и вековима који ће долазити биће још великих управника Библиотеке Матице српске, а њихова величина ће се мерити и према Младену Лесковцу.

1991.

ПРОБЛЕМИ ЗАВИЧАЈНИХ ЗБИРКИ ВОЈВОДИНЕ И ЗАВИЧАЈНА ЗБИРКА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Сакупљени, сређени и каталогизирани књиге, листови и други штампани материјали о једној географској, економској, етничкој и историјској средини, или они који су настали у њој, чине у библиотекама завичајне збирке штампаног материјала.

Завичајне збирке могу бити државне, националне, покрајинске, регионалне, градске, општинске, етничке и друге. У њима се прикупља комплетна литература о природи, становништву, историји, економском, политичком и културном животу, стваралаштву и ствараоцима краја коме припадају, као и све што је објављено у завичајној територији.

Задатак завичајних збирки у библиотекама је вишеструк и вишеструко значајан. Сакупљена збирка је културна ризница региона, трајни документ од непроценљиве вредности о животу и раду, као и стваралаштву на датој територији. Оне омогућују брзе и потпуне информације о одређеном региону. Када су потпуне, оне могу бити употребљене за музејске изложбе о завичају и завичајној писаној речи, као што могу бити корисне и за припремање изложби везаних за завичај. Надлежним политичким, друштвеним, просветним и културним факторима оне су од користи за изучавање годишњих и вишегодишњих проблема везаних за штампани материјал, а тиме и за планирање у наредним временима. Коначно, не и последње, оне служе и за израде регионалних библиографија.

Сакупљању литературе за завичајну збирку треба да претходе обимна истраживања, поуздана документација и непрекидно праћење штампарске продукције. У неким земљама постоје и посебне научне дисциплине усмерене ка истраживању и описивању материјала за најшире проучавање одређене регије.

Први проблем са којим се среће библиотекар у раду на завичајним збиркама је одређивање територије региона. Током историје мењале су се границе региона, па је нужно у овом послу уважавати све територијалне промене током историје, јер су и оне утицале на живот у региону. Све такве промене значајне су за упознавање успона, падова или стагнације економског, политичког, друштвеног или духовног живота. (За збирку данашње Општине Тител треба, на пример, сакупљати књиге о Шајкашкој до 1873, тителског среза до 1946. и тителске општине од 1947).

Завичајну литературу потребно је сакупљати из свих времена према историјским критеријумима. Све културе, народи, насеља, сви економски, друштвени, политички и духовни проблеми који су се нашли на штампаном материјалу, који

се односе на садашњу територију и ако немају директне везе са садашњим завичајем, такође налазе места у оваквим збиркама. (Праисторија, римски Сирмијум, на пример, треба да се нађу у завичајној збирци Сремске Митровице).

Веома осетљив проблем завичајних збирки су књиге писаца везаних за завичај. Постоје различити погледи о мерилима за сакупљање оваквих књига у збирке. Елементи који се после пажљивих проучавања узимају у обзир за решавање овог проблема у Војводини су следећи: 1) треба да је писац рођен на територији одређеног региона, 2) треба да је тамо живео и радио током свог живота макар и најкраће време. Овакав критеријум није свугде прихваћен. Негде се сматра да није довољно да књиге писаца доспеју у завичајне збирке по месту рођења. Исто тако има мишљења да у збирку не треба да уђу сва дела писаца ако они у одређеном месту нису провели цео живот; по том мишљењу у збирку би ушле само оне књиге које је писац стварао док је живао у месту завичајности збирке.

У Војводини је уведена пракса по којој се питање тако не поставља. Уверени да место рођења у биографији писца чини онај елеменат преко којег се не може тако лако прећи, нарочито ако се ради о малим местима (у Мошорину су рођени Светозар Милетић и Исидора Секулић), из којих се по правилу одлази када се постане писац, у Војводини је уведена пракса завичајности по месту рођења. Завичај, уосталом, по месту рођења не треба одузети ни писцу ни месту у коме се родио. Дуплирање дела таквих писаца у двема или у више збирки, по оваквом ставу не би требало да буде минус него плус у библиотечком пословању. Сакупљање дела старијих писаца може да буде веома тешко, али не мора да буде неостварљив задатак.

У Војводини се дошло и до уверења да је погрешно сакупљати само она дела која је писац створио у том региону. Писац увек припада сваком завичају у коме је живео и радио. Малим местима то не треба одузети, а када се ради о великим центрима, могућно је његово враћање у њих и само радом у књижевним и научним друштвима, институтима, школама или издавачким кућама, на пример, а не и боравком па је и ту завичајност немогуће занемарити.

Ако је то тако, онда завичајној збирци припада цео опус који је писац створио, а он се једино тако и може проучавати (Лаза Костић је живео и учио у Пешти где је, потом, био члан Парламента, живео је и радио у Новом Саду, Београду, на Цетињу, у Крушедолу и Сомбору, негде и у више наврата).

Нико не оспорава да у завичајној збирци треба држати књиге и листове који су издавани или се издају на територији региона. Исто тако нема спора ни о књигама које су посвећене проблемима региона.

У завичајне збирке ваља пажљиво сакупљати и сав тзв. ситни штампани материјал, који је издат за територију региона јер су све те плакате, леци и друго значајни документи економског, друштвеног, политичког, културног, спортског и другог живота региона. Овакви документи значајни су историјски докази о профилу средине у одређеном времену, а увек су значајни историјски извори. Овим и оваквим материјалима треба додавати и разгледнице, без обзира да ли су штампане или на други начин умножене.

У новије време завичајност се проширује и на музику, односно грамофонске плоче и магнетофонске траке. Овде извођач, композитор или учесник у реализовању грамофонске плоче, видео и магнетофонске траке, треба да буде прихваћен као и писац књиге.

Када је реч о штампаријама, војвођанска пракса искључује потребу да се њихове услуге нађу у завичајним збиркама. Штампани материјал, дакле, који је штампан на територији завичајне збирке, а садржајем, према писцу или издавачу није повезан са регијом, не улази у завичајну збирку. Разуме се, изузетака мора бити и овде. Када се, на пример, ради о изузетној опреми књиге, изузетно типографски изведеном послу, па је по томе та књига уметнички производ средине у којој је штампарија, такву књигу свакако треба уврстити у завичајну збирку.

Због тога што су издавачи и штампарије одувек били два различита фактора, чак и када су исто предузеће у реализовању књиге, библиотеке имају тешкоћа око набавке потребног штампаног материјала за завичајне збирке. Обавезним примерком није могућно обезбедити све оно што је потребно за њих. Издавачи веома често штампају књиге, новине и плакате у штампаријама широм земље, па и ван ње, дешава се да вишетомна дела и повремене публикације буду штампане у две или више штампарија, што опет онемогућава да се обезбеди обавезни примерак за библиотеке, а истовремено обавезним примерком у библиотеке стиже материјал који није ни у каквој вези са завичајном збирком. Као најреалније за попуњавање збирке остаје стога да се обезбеде потребна финансијска средства, залагање и обавештеност библиотекара.

Када је реч о сепаратима, библиотеке су упућене да их набављају искључиво поклонима, јер они не иду у продају. Њих није тешко набавити када се библиотеке обраћају писцима и када им покажу потребну пажњу (обележе да је то поклон, захвале на њему, приреде писцу књижевно вече, а ако се ради о значајним научницима и писцима, набаве и њихове слике, обележе њихове веће јубилеје и слично).

На сличан начин од општинских органа, друштвених организација, просветних, културних и спортских институција и друштава могу се обезбедити и плакати, леци и слично.

Постоји и једна особита врста материјала који доспева у библиотеке и који ствара тешкоће у њиховом раду; реч је, наиме, о материјалу умноженом на јефтиној техници (циклостилу, шапирографу, ксероксу и сл.). Садржај и значај таквог материјала је веома различит.

Треба правити разлику између изузетно драгоцених докумената (први бројеви *Слободне Војводине* штампани су у Новом Саду, Врбасу и Парагама 1942-1943. умножени шапирографом, а први број је сачуван само у једном познатом примерку) и оних са ограниченом временском вредношћу (разна обавештења, записници са седница и сл.) који пре припадају архивима него библиотекама.

Школске листове, прегледе дугорочног рада (културних или спортских друштава, на пример) и сличне материјале треба чувати у завичајним збиркама. Такви материјали најчешће и не стижу обавезним примерком у националне библиотеке, па се и не региструју у текућим националним библиографијама. До њих могу доћи само библиотекари локалних библиотека који и воде завичајне збирке, када се ангажују и када су добро обавештени. Нема сумње да за набавку таквих публикација нису потребна средства. Само љубав и оданост библиотекара довољни су, најчешће, да се оне прикупе. Њих треба сакупљати, јер оне јесу документат и заслужују да добију лепо место у завичајној збирци.

Библиотечки материјал завичајних збирки потребно је брижљиво чувати. Завичајна збирка треба да има свој посебан простор за смештај.

Кад год је могућно, треба набавити оригиналне примерке, броширане, у платненом повезу и сл. Броширане књиге треба чувати у заштитним картонима. На овакве књиге не смеју се стављати печати на насловне стране. Маркице са сигнатуром треба по правилу лепити на полеђини књиге, а и тада водити рачуна о тексту, илустрацији и другом. Исту пажњу треба поклонити и новинама. Њих треба чувати у картонским корицама, а не треба их опсецати ни коричити. Новине у полицама треба држати у лежећем положају.

Такав однос према завичајној збирци потребан је због тога што тај материјал треба заштити, сачувати у оригиналном облику за историју књиге, за израде библиографија, за изложбе и сл.

в

Међу југословенским библиотекама које су настојале да на једном месту сакупе, чувају и сачувају, са посебним циљем, бригом и пажњом сваку штампану реч свога завичаја, била је, међу првима, и Библиотека Матице српске. На то су је обавезале историјско место и њена савремена улога у библиотекарству Југославије, Србије и Војводине. На изглед лак задатак отворио је ипак сложене проблеме организовања завичајне збирке, али је стручан рад донео очекиване резултате у последње две деценије. Утврђена су у Библиотеци Матице српске, пре свега, начела за сакупљање, чување и стручну обраду завичајне збирке књига, новина и часописа.

Било је природно што је у Библиотеци Матице српске 1950. била најпре формирана збирка издања Матице српске. Управни одбор Матице српске је одлучио да се *Летопис* чува чак у 10 комплета, а друга властита издања у 5 односно 3 примерка. Током 1953. већ се чине кораци ка проширивању завичајне збирке. У Предлог плана рада Библиотеке за 1954. унето је као „посебан задатак сређивање музејског одељка књига", како се тада звала завичајна збирка. У *Годишњем извештају* Библиотеке Матице српске за 1954, забележено је: „Формиран је фонд тзв. музејског примерка у који улазе све публикације штампане у Војводини и оне које се односе на Војводину".

Збирка је веома брзо расла. Већ 1957. имала је 7.289 књига, 325 наслова часописа и 194 наслова новина. Издања Матице српске била су издвојена у посебну групу. Године 1958. у њој је било 906 свезака. Исте године српских штампаних књига до 1867. било је 411 примерака.

У првим годинама о комплетирању завичајних књига и листова бринула је служба набавке, о каталогизацији књига служба именске обраде књига, а о листовима служба за обраду серијских публикација. Књиге и листови су отпочетка набављани куповином, поклонима, а понајвише, издвајањем из дупликата којих је у Библиотеци у то време било веома много.

Оценивши потребу и вишеструки значај завичајне збирке која обезбеђује трајну документацију и максималне изворе за регионалну библиографију, културну историју, историју књиге, а која изнад свега треба да сачува све што је штампано у изворном облику и то што комплетније, Библиотека Матице српске је 1963. формирала посебно одељење, које се, од тада, искључиво брине о завичајној збирци. Том приликом одређене су и прве прецизније одредбе о врстама штампе које улазе у збирку, о начину њеног чувања, каталозима, заштити и сл. Проблеми

завичајне збирке су поново на дневном реду стручног већа Библиотеке Матице српске 1966. године. Одлуке које су том приликом донете значе „можда највише, за одређивање коначне фозиономије самог фонда, за његову обраду, његову заштиту и његово коришћење", каже се у *Годишњем извештају* Библиотеке Матице српске за 1966. годину. Најзначајнија одлука која је том приликом донета је да се из завичајне збирке касније формира музеј српске књиге 18. и прве половине 19. века, књига и листова који имају своју завичајност највише у Војводини.

Полазећи од традиционалних задатака Библиотеке Матице српске према књизи, који су дефинисани и делом реализовани у прошлом и нашем веку, одређени су следећи принципи за избор књига, часописа и новина за завичајну збирку:

1. Да се у завичајној збирци чувају све српске књиге и листови издати до 1919. године. Учињено је то стога да би се обележило историјско место Библиотеке Матице српске. Она је, наиме, основана у Пешти, а пресељена 1864. у Нови Сад, замишљена и формирана као национална библиотека Срба у Угарској, што је, опет обавезивало Библиотеку Матице српске да од њеног оснивања до стварања Југославије 1919. служи на свој, библиотечки, начин српској култури и српској писаној речи у Угарској. С друге стране, исти они људи који су омогућили стварање нове српске културе у Аустро-Угарској у 18. и 19. веку створили су и Библиотеку Матице српске и тиме су је обавезали и на најширу, националну мисију. Најзад, Војвођани су током 18. и 19. века веома много утицали на духовни живот свих Срба, па је то обавезивало Библиотеку Матице српске да у завичајној збирци чува све српске књиге до 1919, а не само оне које се односе на територију данашње Војводине или некадашње Карловачке митрополије.

2. Историјски услови у којима су живели други народи Војводине до 1919, Мађари, Словаци, Румуни, Русини, Немци и други народи, налажу да се за завичајну збирку сакупљају њихове књиге са данашње територије Војводине и наравно, ако су аутори тих народа са територије данашње Војводине.

3. У збирку су затим ушле књиге које говоре о Војводини и о Војвођанима без обзира на време, језик и место издања или штампања. Тако, на пример, у збирку улазе све књиге о Новом Саду или о Доситеју Обрадовићу, било да су издате у Војводини, Словенији или Лондону.

4. За збирку се сакупљају све књиге на било ком језику писане и у било ком времену издате од аутора рођених у Војводини, чак и када су они цео живот и рад везали за друге градове и крајеве. Тако у збирку спадају књиге Милоша Црњанског, Ервина Шинка, Васка Попе, Миодрага Павловића и других.

5. Аналогно писцима рођеним у Војводини, за збирку се сакупљају књиге и свих оних писаца који нису рођени у Војводини али су, ма и најмање, радили и живели у њој као активни књижевни, научни радници и публицисти. Тако у збирку улазе дела Вука, Васе Пелагића, Светозара Марковића, Еде Маргалића, Ђорђа Сп. Радојичића, Стевана Раичковића и дугих.

6. У збирци су све књиге које су штампане на територији данашње Војводине до 1945, без обзира ко им је издавач.

7. Од 1945. у збирку улазе само књиге војвођанских издавача. То значи да књиге које су издали београдска „Просвета" загребачка „Зора", скопска „Култура" или будимпештанска „Европа", а штампане су у војвођанским штампаријама не улазе у ову збирку.

8. Периодичне публикације сакупљају се у завичајну збирку на исти начин као и књиге. У збирку су укључени сви српски листови штампани до 1919, без обзира где су издати или штампани. Тако у ову збирку улази и бечка и мостарска *Зора*, *Српски књижевни гласник* и други.

9. Од 1919. године у збирку улазе само они листови који су излазили на данашњој територији Војводине, или су ту штампани до 1945, аналогно књигама.

10. Као и књиге, због историјских услова, и листови на мађарском, немачком, словачком, румунском, русинском и другим језицима улазе у ову збирку само ако су издавани на територији данашње Војводине, без обзира на године.

Специфични односи Матице српске са академијама наука у Југославији и Српском књижевном задругом условили су још једну специфичност завичајне збирке Библиотеке Матице српске. Издања ових институција стизала су у Библиотеку Матице српске најчешће отпочетка рада академија и Српске књижевне задруге, што је умногоме обавезивало да се и њихове књиге и листови чувају и у завичајној збирци. И поред тога што ова издања не би ушла у завичајну збирку по принципима који су напред наведени, она на известан начин обележавају једну посебну мисију Библиотеке Матице српске, што је, опет, један разлог за њихово укључивање у ову збирку. У магацину се та издања смештају према својим едицијама. Разуме се, и ове књиге се чувају као и основна завичајна збирка. Однос Матице српске и Библиотеке Матице српске условио је да и издања Матице српске имају посебан третман. Наиме, поред тога што су сва издања Матице српске укључена у основну збирку, она се чувају и у још једном примерку са посебним хронолошким смештајем.

Са овако проширеним критеријумом за сакупљање књига, новина и часописа постоје реални услови да завичајна збирка Библиотеке Матице српске прерасте у значајан споменик штампане речи, од најстаријих времена, Срба и свих народности које живе на данашњој територји Војводине.

Од великог значаја за попуњавање збирке су поклони појединаца, најчешће аутора који поклањају своја дела. Код оваквих поклона умољавају се аутори да напишу посвету Библиотеци Матице српске. На овај начин једино је и могуће обезбедити, на пример, сепарате штампане ван Војводине.

Књиге за завичајну збирку бирамо са посебном бригом и пажњом. Трудимо се да сваку књигу набавимо и сачувамо у оном облику у којем ју је издавач објавио. Књиге се никада не кориче. Чува се оригиналан формат, корице, омот, прилози и др. Када год смо у могућности, када имамо прилике, опсечене, коричене или на било који начин оштећене књиге замењујемо за оне примерке који су сачували првобитни облик.

Не журимо по сваку цену да рестаурирамо књиге, јер је пракса показала да има могућности да се постојећи примерак замени бољим, што је свакако и боље и јефтиније од сваке рестаурације. Од ове праксе су изузетак само оне књиге за које се сигурно зна да су штампане у малом броју примерака, да су уништаване или да су из неких других разлога сачуване у малом броју. Броширане књижице од 50 страна стављају се у картонске корице које се израђују у књиговезници Библиотеке.

Листови завичајне збирке Библиотеке Матице српске никада се не кориче. И за њих се у књиговезници праве картонски омотачи у којима се чувају у оригиналном облику.

Књиге и листови завичајне збирке нису намењени читању. Збирка се сакупља искључиво да остане трајни документ о штампаној речи. Њоме се могу служити библиографи и историчари књиге и то у читаоницама Библиотеке. Књиге и повремене публикације ове збирке служе и за излагање на сталним и повременим изложбама.

Завичајна збирка књига Библиотеке Матице српске има ауторски, хронолошки, географски и топографски каталог. Одредница ауторског каталога за српскохрватске, македонске и словеначке књиге је ћириличка, а картотека јединствена. Књиге на другим језицима имају латиничку одредницу и посебне каталоге за сваки језик. Хронолошки, географски каталози се воде тек од 1971. године.

Књиге и листови завичајне збирке издвојени су од осталих збирки Библиотеке Матице српске. Жеља је да се ова збирка када за то буде прилике и могућности, смести подаље од основних збирки књига, да у случају било какве несреће не деле исту судбину.

Књиге и листови завичајне збире смештају се по формату и у низу (нумерус куренс). Маркице са сигнатуром налепљене су на полеђини књиге да се њима не би оштетила насловна страница или омот. То је нарочито значајно за библиографе, историчаре књиге, историчаре књижевности и друге научнике којима су често потребни снимци насловних страна.

Библиотека Матице српске у својству централне библиотеке Војводине настојала је да са својим вишегодишњим искуством у неговању завичајне збирке упозна и народне библиотеке у Војводини да би им олакшала формирање њихових завичајних збирки. На првом саветовању матичних библиотека Војводине, одржаном у Суботици у Градској библиотеци 1963, предложено је и одлучено да се у већим општинским библиотекама формирају завичајна одељења. На петом саветовању, одржаном у Вршцу 1964, Библиотека Матице српске је припремила реферат о задацима завичајних збирки, о њиховом уређењу у народним билиотекама, полазећи од својих искустава и стечене праксе. Том приликом је изражена спремност да покрајинска матична служба Библиотеке Матице српске пружи стручну помоћ свим народним библиотекама које приступе формирању својих завичајних збирки. На стручном скупу војвођанских библиотекара који раде на завичајним збиркама, одржаном у пролеће 1970, поново је било речи о актуелним проблемима завичајних збирки. Најзад на семинару о завичајним збиркама који су организовали Друштво библиотекара Србије и матична служба Библиотеке Матице српске 1971. реферисано је о раду и искуствима стеченим на организовању и вођењу збирке Билиотеке Матице српске.

Завичајно одељење приредило је и тематске изложбе са књигама своје збирке. Тако је 1972, поводом прославе међународне године књиге, приређена изложба „Војвођанска издања 1971". Ова изложба је показала једногодишњу продукцију књига и повремених публикација у Војводини, њену разноврсност и њено богатство. Наредне, 1973, поводом свечаности отварања нове зграде Народне библиотеке СР Србије, у Новом Саду и у Београду приређена је изложба „Књижевности народности Војводине 1945-1972". Изложена су била дела писаца Мађара, Словака, Румуна и Русина, који живе и стварају у Војводини, на језицима на којима су написана или преведена. За ову изложбу штампан је и каталог са прегледом рада на књижевности народности Војводине и библиографијама од 1945-1972. У јесен 1976. приређена је изложба „Узајамни преводи књижевних дела народа и народности Војводине 1945-1975". Изложба је приређена у Књижевној колонији у

Кањижи. И за ову изложбу штампана је библиографија међусобних превода књижевности народа и народности Војводине. Изложба је касније била пренета у Сивац, у време Сентелекијевих дана, као и у Суботицу, у време Месеца књиге.

ОПШТА НАЧЕЛА ЗА НЕГОВАЊЕ БИБЛИОТЕЧКИХ ЗАВИЧАЈНИХ ЗБИРКИ У БИБЛИОТЕКАМА САП ВОЈВОДИНЕ

ТЕРИТОРИЈА

Границе завичаја за неговање завичајних збирки библиотечког материјала треба одређивати: 1. географски, 2. историјско-географски и 3. етничко-географски. Ове одредбе треба схватити на следећи начин:

1. Географску територију завичаја чине: геофизичке, политичке и административне целине у данашњем времену.

2. Историјско-географски завичај чини она територија која је у прошлоти била везана за завичај, а која се током историје мењала. (Сомбор је од почетка 18. века био седиште Бачко-бодрошке жупаније, потом Бачко-барањског округа, па среза и коначно општине).

3. Етничко-географски завичај чини ону територију која је везана за један део народа удаљеног од матичне територије и који се не слаже са географском и историјско-географском територијом (Буњевцима је центар Суботица, Словацима Бачки Петровац, банатским Немцима био је Вршац, Руски Крстур је центар Русина, али Срби и Мађари немају таквог центра у Војводини).

БИБЛИОТЕЧКИ МАТЕРИЈАЛ

У завичајне збирке улази следећи материјал:

1. књиге (и рото издања, предшколске књиге, уџбеници) умножени у штампаријама или другом техником,
2. повремене публикације (новине, часописи, алманаси, научни зборници и сл.), штампане и умножене свим техникама,
3. албуми умножени штампањем и фотографисањем (када су то публикације у више примерака).
4. географски атласи и географске мапе,
5. штампана графика у свим техникама,
6. плакати, леци, позивнице и друго,
7. планови градова, редови вожње (локални) и сличан материјал,
8. проспекти, публикације које прате индустријске производе, омоти за индустријске производе који су штампани и сл.,
9. музикалије (нотне публикације, грамофонске плоче и магнетофонске касете),
10. видео касете

КРИТЕРИЈУМ ЗА ОДБИР МАТЕРИЈАЛА

У завичајне збирке улазе све књиге писане на било ком језику, било где издате и у било ком времену штампане:

1. ако је аутор књиге рођен на датој територији,
2. ако је живео на тој територији,
3. ако је тема књиге изучавање завичаја у било ком обиму и облику.
4. ако је издавач са те територије без обзира на време, језик, аутора књиге, садржај књиге или њену намену,
5. ако су књиге штампане на територији која негује завичајну збирку до 1945, после тога такве књиге не узимати у завичајну збирку,
6. ако је књига посвећена личности са дате територије.

У збирку не улазе књиге у којима се територија завичаја помиње узгред, ако јој је посвећено и поглавље или ако је у њој реч о неким проблемима, између осталих, везаних за завичај.

Серијске публикације улазе у збирку само по томе ако су издаване на завичајној територији.

Остали библиотечки материјал се сакупља само када се односи на завичајну територију. Код музикалија је довољан један од елемената: аутор музике, извођач или издавач.

НАБАВКА

Најбољи начин за реализовање овог задатка је куповина и поклон. Обавезним примерком решава се део овог проблема, али и повећава некористан посао.

ИНТВЕНТАРИСАЊЕ

Библиотечки материјал завичајних збирки треба инвентарисати у инвентаре трајних збирки (дакле не онде где се инвентаришу књиге за позајмицу).

СИГНИРАЊЕ

Књиге и серијске публикације сигнирати у низу (једну за другом по доласку у библиотеку) и по формату. Када у завичајну збирку улазе целе едиције, збирна, сабрана или изабрана дела, оне се држе као целине.

Да не долази до мешања, завичајну збирку тако сигнирати да се сигнатура разликује од осталих збирки.

СМЕШТАЈ

Завичајне збирке где год је то могућно посебно смештати, одвојено од свих остлаих збирки у библиотеци, када је то могућно држати их и издвојено из зграде библиотеке.

КАТАЛОГИЗАЦИЈА

Све што улази у завичајну збирку каталогизирати по међународним стандардима.

КАТАЛОЗИ

За завичајне збирке потребно је водити следеће каталоге:
Каталози књига:

1. именски каталог по језицима,
2. хронолошки каталог у коме би листићи унутар године били подељени на језике,
3. географски каталог, унутар географске одреднице по језицима,
4. предметни каталог,
5. децимални каталог.

Каталози повремених публикација:
1. каталози по језицима,
2. хронолошки каталог,
3. каталог у коме би повремене публикације биле подељене на општу групу, локалну штампу, службене публикације, школске листове, листове друштвених организација и радних организација.

ПОМОЋНИ ПЕРСОНАЛНИ КАТАЛОЗИ

Корисно је да библиотеке воде персоналне каталоге оних писаца и других личности (издавача, уредника и сл.) чије књиге треба чувати у завичајној збирци. У ове каталошке листиће (најбоље је то чинити на листићима са бушеним рупицама) унети што више биографских података везаних за завичај (датум рођења, када је досељен, где је радио, шта је писао и сл.).

ЧУВАЊЕ, ЗАШТИТА И СМЕШТАЈ

Материјал завичајних збирки има по свему посебан начин руковања. Он се не даје на читање и користи се само за изучавање регије, за библиографске послове, за излагање на изложбама и музејским збиркама библиотека.

Овај материјал се не коричи или на други начин повезује, па се стога и не опсеца. Препоручује се да се брошире, сепарати и књиге увезане у меки повез стављају међу картонске заштитне омоте који се учвршћују широким тракама. На исти начин чувају се и повремене публикације.

Новине, географске карте, плакате, летке и друго не треба савијати и ако има могућности држати их у специјалним ладицама.

Новине, плакате, географске карте, атласе држати у полицама положено.

Материјал завичајне збирке тако жигосати да се не оштети насловна страна, наслов и слично. И маркице са сигнатурама лепити тако да не оштети материјал, лепити их на полеђини, али и тамо да се не оштети текст или илустрација.

Обавезно чувати све прилоге у овом материјалу (заштитне омоте, прилоге и друго).

1977.

НЕКИ ТЕОРИЈСКИ ПРОБЛЕМИ ЗАВИЧАЈНИХ БИБЛИОГРАФИЈА

Сваком стручном и научном раду претходи став било да је или није дефинисан. Од овог правила нису изузетак ни библиографије. Већ у изради најранијих библиографија постојао је став иако им нису претходиле теоријске расправе или одредбе. Могу се, скоро увек, утврдити појединачни разлози настанка безмало свих библиографија израђених до данас. Заједничко је свим библиографијама, њихова намена - информисање, а намена библиографија одређује њихов садржај, оквире и обим.

Теоријске расправе о изради библиографија новијег су датума, а у наше дане због техничких потреба (машинског регистровања података) оне су постале предмети и јединствених међународних усаглашавања и стандардизације.

Библиографије су и данас одређене садржајима и обимом датих историјских, етничких и државних категорија, као и оквирима и обимом стручних и научних дисциплина. Прве су, најчешће националне библиографије, а друге опет најчешће, интернационалне.

Развитак наука и уметности условљен економским, друштвеним и духовним вредностима ширио је или сужавао обим и оквир библиографија. Нарочито у новије време актуелан је проблем и сужавања обима и оквира библиографија што изискује селекцију библиографске грађе. Истовремено, у свету се и све више ради на изради регионалних и локалних библиографија, што је условило и појаву теоријске литературе о таквим библиографским пословима.

Већина теоретичара регионалних библиографија имају слично мишљење о задацима и намени завичајних библиографија. Тако, на пример, Ласло Берза, руководилац будимпештанске завичајне збирке у Престоничкој библиотеци „Сабо Ервин" сматра да „завичајна библиографија пружа литературу о географији, природном богатству, привредном животу, историји, култури, етнографији и другом, једне ограничене географске целине. Том својом делатношћу она помаже привредну изградњу, упознавању природе, географије, историје краја, револуционарне традиције, етнографије, уметничких споменика и друго, помаже образовању, развија љубав према завичају...".

Заједничко је свим теоријским разматрањима и практичном прилазу завичајним библиографијама следеће:

1. да региструју све што је објављено и умножено штампарском и другом техником на одређеној географској територији,
2. да региструју све што је објављено о региону, о људима, стваралаштву, о природним, друштвеним и духовним производима, и
3. треба да региструју дела оних аутора који су на неки начин везани за регион.

По свим овим задацима чини се да разлике између регионалних и националних библиографија не би требало да буде. Могло би се чак чинити да су наци-

оналне и регионалне библиографије сасвим исте и да дуплирају библиографску грађу. Управо је то навело теоретичаре да укажу и на разлике између националних и регионалних библиографија, да укажу на значај сваке од њих посебно, као и да одређују њихово место у информисању.

У Русији се, на пример, издају истовремено текуће савезне, републичке, обласне и друге регионалне библиографије, као и завичајне библиографије мањих географских целина. У њима се дуплира једна иста литература у зависности од истих географских оквира, али се то чини, увек имајући на уму различите намене, задатке и циљеве библиографије у систему информисања. На обради се примењују различити методи рада. У савезним и републичким библиографијама библиографска грађа региструје се у целини, према месту издања, док се код осталих текућих регионалних и завичајних библиографија грађа даје аналитички и веома често, са анотацијама. Грађа се у овим библиографијама бележи због садржаја, а не скраћено као у библиографијама већих географских целина. Према томе, „Савезна библиографија обавља функцију регистровања домаћих издања који су издати на целој територији земље и стога има функцију информисања читалаца о њима", каже Михлина и додаје: „Функција завичајне библиографије је другачија. Она је позвана да даје информацију о литератури регионалног садржаја". Михлина такође сматра да је дуплирање литературе у поменутим библиографијама доста велико, али то није аргумент против неопходности паралелног постојања ових библиографија.

Нема сумње, регионалне и завичајне библиографије дуплирају библиографије ширих заједница, али оне дају и другачије резултате. Националне библиографије у Југославији, и југословенска и републичке, региструју по правилу штампарску и издавачку делатност у земљи и републици. Завичајне библиографије не могу да се задовоље бележењем штампарске и издавачке делатности, ако хоће да одговоре на сва најважнија питања информисања и ако треба да буду што потпунији извор за изучавање завичаја и да буду документација о њему. Националне библиографије отежавају, а некад и сасвим искључују оријентацију ка уским географским, научним, друштвеним и уметничким подручјима, па и то, неизоставно, налаже израду ужих библиографија као битних чинилаца у информисању ових обима и оквира. Регионалне библиографије морају да воде рачуна о много ширем информационом садржају него што су штампарска и издавачака делатност. Овај проблем никако не би смео да буде нов, иако му се не поклања довољно пажње.

Историјски гледано, на многим територијама нису постојали услови за штампарску и издавачку делатност, они не постоје ни данас нити ће постојати убудуће, а ипак су постојале књиге, новине и часописи које треба да се региструју у завичајним библиографијама. Овај проблем, историјски посматрано, није стран ни националним библиографијама. Рецимо, на данашњој територији Србије постојала је у 18. веку само једна штампарија и то од 1790. у Новом Саду, која је могла да штампа све књиге сем српских. Књиге намењене Србима у 18. веку штампане су све ван Србије. У Мађарској је на пример било довољно штампарија, а ипак су мађарске књиге штампане и у Аустрији, Немачкој и другде. Слично је било и у Хрватској, Словенији, али и у Румунији, Француској и другде.

Приликом израде и националних библиографија нужна су, стога дуплирања. Књиге, на пример, штампане у Венецији за Србе, Црногорце, Хрвате, Словенце, Мађаре, Грке и друге народе улазе и у италијанску, и у српску, црногорску, словеначку, хрватску, мађарску, грчку и друге националне библиографије. Од 1795. до 1830. српске књиге на територији Аустрије могле су бити штампане само у штампарији Пештанског универзитета у Будиму, па по томе улазе у мађарску

библиографију, али разуме се, и у српску, што ће рећи да се дуплирају. Постојали су и други разлози за штампање књига ван територије земље којима су намењене. Некада су писци одлазили у друге градове и друге земље да траже боље или јефтиније штампарије. Нарочито су одлазили, у потрази за бољим условима за рад, научници природних и примењених наука, а и политичари су често морали да као емигранти у другим земљама траже и налазе могућности за свој рад. Сва дела оваквих аутора морају да се дуплирају у библиографијама. Одувек су постојали аутори који су припадали двема културама. Јован Мушкатировић је, на пример, писао на славено-српском и мађарском језику, а Михајло Витковић је писао на мађарском и славено-српском. Њихова дела такође морају бити дуплирана у југословенским и мађарским библиографијама. Дуплирања у библиографијама морала би се стога примити као нужна и неизбежна. Библиографска дуплирања не би смела да значе друго до то да су прилике условљавале, условљавају и условљаваће такву штампарску и издавачку делатност у свету, коју су библиографи дужни да прихвате и прате, да региструју дела неких аутора дуплирајући их у две, па и више националних библиографија.

Када је реч о регионалним библиографијама ова пракса је још присутнија, она је највећим делом дуплирање са другим библиографијама. Дуплирање, међутим, не би требало схватити као минус у таквим библиографијама. Напротив, ова дуплирања су неизбежност и треба их увек прихватати, јер без њих скоро не би било одговора на уска и специјална друштвена, научна, уметничака и друга питања.

Полазећи од потреба, задатака а и неопходности за завичајним библиографијама, важније је утврдити обиме и оквире таквих библиографија него расправљати о њиховим дуплирањима са библиографијама националног типа.

Завичајне библиографије у Југославији већ су стекле своје место и углед. У новијој југословенској пракси у изради објављених завичајних библиографија узимане су, до сада, као једине норме штампарске продукције на одређеној територији. Два најновија примера, иначе одличних библиографија, *Библиографија* Земуна Илије Николића и *Осјечка библиографија* Марије Малбаше, региструју само књиге штампане у Земуну и Осијеку. Оваквим регистровањем библиографске грађе задовољава се само један од чинилаца за библиографију књиге и то производни чинилац, штампарство. Сасвим је у овим библиографијама занемарен други економски фактор у производњи књиге, издавач. Разуме се да у оваквим библиографијама нема ни помена о стваралаштву и о делима који се односе на Земун и Осијек. У Земуну је, рецимо, од 1804. издавао своје књиге књиговезац и књигопродавац Гаврило Ковачевић. Све своје књиге он је морао штампати у штампарији Пештанског универзитета у Будиму, јер у то време нико други није имао дозволу за штампање српских књига. Тих година је у Земун дошао из Ирига Михајло Влаисављевић и штампао неколике књиге. Из Земуна је био Димитрије Николајевић Дарвар, који је од краја 18. века објављивао српске и грчке књиге. Њихових и још многих других аутора Земунаца који су истовремено и издавачи, нема у овим библиографијама. Слично је и са Осијечком библиографијом. У њој, на пример, нема књига осијечког учитеља Стефана Рајића, који је своје ћириличке књиге морао да штампа у Будиму а не у Осијеку. Насупрот књигама којих нема у тим двема библиографијама, у њима су регистроване књиге које су штампане за издаваче ван Земуна и Осијека као услужна делатност.

Примери Осијека и Земуна још и нису најкарактеристичнији, јер су највећи део земунских и осјечких издавача штампали у Земуну и Осијеку. Много је сложенији пример оних места где постоје штампарије а нема битне издавачке делатности. Скоро у свим општинама у Војводини постоје штампарије, али не и

издавачка делатност. У овим штампаријама штампају се књиге за издаваче ван њихових општина, и ван Војводине и Србије. Већ овај однос штампарије и издавача указује да завичајне библиографије није добро радити на принципу завичајности штампарије. Неки примери то ће најбоље илустровати. У штампарији у Ковину, у Банату, штампао се извесно време *Библиографски вјесник* који издаје Централна библиотека Црне Горе „Ђурђе Црнојевић". *Лексикон писаца Југославије* издаје Матица српска у Новом Саду, а из техничких разлога штампа се у Београду. Београдски часопис *Књижевност* штампа се у Новом Саду. Већина књига „Обзора" из Новог Сада штампа се у Бачком Петровцу, издања „Руског слова" из Новог Сада штампају се у Руском Крстуру. У Војводини се штампају књиге за издаваче из Западне Немачке, Чехословачке, Мађарске и других земаља. Сви ови примери указују да је регистровање грађе за завичајну библиографију према штампаријама такво да га треба занемарити ако не и сасвим искључити.

Најевидентнији податак за регистровање у завичајну библиографију је за оне књиге, новине и часописе које су издали издавачи са дате територије. Бар од 18. века, и код нас и у свету штампар и издавач најчешће нису иста предузећа. Данас једва да има издавачких предузећа која имају своје штампарије, па чак и тада не користе увек услуге своје штампарија. Новосадски „Форум", на пример, штампа своје књиге и у „Минерви" у Суботици. Регистровање грађе у завичајној библиографији по издавачима има, такође, недостатака. Нема таквих издавача који издају искључиво дела аутора са своје територије. Према томе, завичајне библиографије у којима су регистроване књиге према издавачима нису и све књиге које су битне за завичај. Ипак, ни по коју цену не треба занемарити књиге аутора који живе ван места завичајног издавача. Делатност издавача је део духовног живота средине било кад се он обраћа ауторима било да се аутори обраћају њему, што се не може никако занемаривати.

Најмање дилема у завичајним библиографијама представљају књиге о завичају, о људима, о њиховом животу, култури, историји, географији, природном богатству и другом. Једини проблем за ову грађу представља проналажење извора.

Друго питање које нису постављали библиографи јесте где и како регистровати дела завичајног аутора која објављују издавачи ван завичаја. Одувек су велики издавачи и велике значајне културне и научне институције биле привлачне за ауторе јер су им обезбеђивали и афирмацију и сигурнију егзистенцију, те је стога природно да многи аутори објављују своја дела ван завичаја. Чини се да би битно питање завичајних библиографија било регистровање књига завичајних аутора издатих ван завичајне територије. Овако виђен проблем није ни мали ни једноставан. Он се не може решити само формалним нормама. Од библиографа он захтева непрестано активан однос према грађи за библиографију. И најмања небудност библиографа у оваквом виђењу посла умањиће његов рад, као и намену библиографије. Насупрот томе, његово ангажовање на овом плану издваја га од свих оних библиографа чији се посао своди на техничко регистровање података. Никако није довољно да је писац само рођен на једној територији па да буде регистрован у завичајној библиографији. Постоје такви аутори који су се родили у једном граду, али су отишли из њега и више се нису враћали у завичај. Своју завичајност такви аутори су стекли на другом месту и не треба их бележити у завичајне библиографије места у коме су се родили. Миодраг Павловић, Мира Алечковић рођени су у Новом Саду, али никад нису живели у њему. Постоје аутори који су само једно извесно време провели на једној територији, али су својим делом остали трајно везани за њу (Стеван Раичковић за Војводину). Такви аутори никако се не могу заобићи у завичајним библиографијама те територије.

Има научника који су рођени у неком месту или граду, а морали су, због науке, да пођу и веома далеко од родног краја. Ако су радили на природним или примењеним наукама, њихово дело и не може бити везано за завичај. Али ако су се такви научници везивали за завичај, онда се њихова дела морају бележити у завичајну библиографију њиховог завичаја. Михајло Пупин, био је професор универзитета у Сједињеним државама. Као физичар својим делом није могао бити везан за завичај, па ипак он је целог живота био везан за њега. У родном селу Идвору подигао је дом културе, а био је добротвор Матице српске. Таквим својим односом према заичају, Михајло Пупин не може изостати из библиографије свог ужег и ширег завичаја.

Постојали су и постојаће писци који су рођени у једном крају, а своје уметничко дело остварили у великим културним центрима, а непрестано су се враћали свом ужем и ширем завичају. Васко Попа је рођен у селу Гребенцу крај Вршца, а своје уметничко дело остварио у Београду. Међутим, он је непрекидно одржавао везу са ширим завичајем. Био је оснивач и председник Књижевне општине Вршац, потпредседник Матице српске, и члан Војвођанске академије наука и уметности, па по томе не може а да његова дела не буду регистрована у војвођанској и вршачкој завичајној библиографији.

Коначно постоје писци и научници који су своја дела остварили у више места. Змај Јован Јовановић писао је у Новом Саду, Сремској Каменици, Пешти, Бечу, Панчеву, Београду, Цетињу; Лаза Костић је стварао у Пешти, Новом Саду, Сомбору, Београду, Цетињу; Ђура Јакшић је стварао у Бечу, Кикинди, Новом Саду, Београду, Сумраковцу, Јагодини и другде. Слично су стварали и неки научници, Јован Радонић у Новом Саду и Београду; Никола Радојчић у Сремским Карловцима, Љубљани, Београду; Тихомир Остојић у Новом Саду и другде. Проблем завичајности таквих аутора морао би бити шири. Њихова дела могла би изузетно ићи у све завичајне библиографије оних територија на којима су стварали. Није добро да се из завичајних библиографија изоставе дела оних аутора који се нису одрекли завичаја, као и оних којих се завичај не одриче. Извесно је да се Новак Радонић, академски сликар, никад није одрекао родног села Мола, написао је о њему две књиге, *Молска мудровања*. Ада се није одрекла Габора Сарваша, великог мађарског филолога, као ни Мол Јована Радонића, историчара. Природно је, дакле, да у завичајној библиографији општине Ада, којој припада и Мол, буду регистрована дела Новака и Јована Радонића и Габора Сарваша. Не би требало правити никаквих проблема у регистровању дела оваквих значајних аутора у завичајним библиографијама, односно требало би озбиљно замерити оним библиографијама који би дела таквих аутора изоставили. Добро би ипак било, кад је реч о мањим културним центрима какви су Ада и Мол у Војводини, да се библиографија реализује у сарадњи са више завичајних библиотека у којима је завичајни писац стварао. (Габор Сарваш, Будимпешта и Ада; Јован Радонић Нови Сад, Београд, Мол).

У регистровању дела за завичајне библиографије треба бити веома обазрив. Нужно је пазити на избор писаца који ће ући у завичајну библиографију и никако не треба дозволити да се и мале и најмање везе са неким местом узму као довољни разлози за регистровање у оваквим библиографијама.

Још је сложенији проблем регистровања дела оних аутора који су веома много стварали и то чинили на много места као, на пример, Змај. Било би најбоље кад би се у завичајној библиографији регистровала само она дела која је он створио у том граду. У том случају, рецимо, у сомборску завичајну библиографију ушла би само она дела Лазе Костића која је тамо створио или коначно редиговао.

Све што је напред речено односи се само на позитивне вредности, корисне или нужне за завичајну библиографију.

Уџбенике основних и средњих школа, службене публикације, ђачке листове, листове радних организација, рото и забавну штампу, као и црквену пропаганду за одређене потребе и намене, потребно је регистровати у специјалним библиографијама.

Начин сређивања библиографске грађе у завичајним библиографијама не би смео да буде идентичан са националним библиографијама. Ово пре свега стога што грађа у завичајним библиографијама није толико обимна као у текућим националним, па би, на пример, сређивање ове грађе по децималном систему било расцепкано и разбијено. Најбоље је да грађа у регионалним и завичајним библиографијама буде сређена према профилу библиографске грађе. Новосадска завичајна библиографија, на пример, најкориснија би била ако се среди по језицима. Добро је да грађа у завичајним библиографијама увек буде сређена хронолошки и ауторски. Ако овакве библиографије прате предметни регистри, регистри наслова и други корисни регистри, оне ће бити довољне да информишу и да се лако користе.

Овако виђен проблем завичајних библиографија односи се искључиво на израду ретроспективних завичајних библиографија. Проблем текућих завичајних библиографија је нешто друкчији, јер он изискује ангажовања која се не могу ни финансијски, ни организационо, ни као извор информације свести на уске завичајне оквире. За израду текућих завичајних библиографија потребни су ипак шири рејони. Но, текуће завичајне библиографије нису предмет овог прилога.

1983.

ЛИТЕРАТУРА

1. *A helyismereti bibliografia helyzete és feladatai* / *Fügedi Péterné* - *Könyvtáros*, Budapest, 1972, XXII, 12 sz. 724-727.
2. *О соотношении текущих пособий государственной и краеведческой библиографии в автономныих республиках* / И. И. Михлина и Б. Чишенко. - *Советская библиография*, Москва, 1974, 146, 25-32.
3. *О месте краеведческой библиографии в общегосударственной системе информации* / И. И. Михлина. - *Научные и технические библиотеку СССР*, Москва, 1972, 8, 11-15.
4. *Завичајне библиографије* / Драгиша Полужански. - *Књижничар*, Нови Сад, 1957, 23-24.
5. *О завичајној библиографији* / Жарко Протић. - *Заједница библиотека*, Београд, 1975, 1-2, 38-47.
6. *О регионалним истраживањима* / Јоже Погачник. - *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, Нови Сад, књ. 32, св. 2, 1983, 181-196.
7. *Земунска библиографија* / Илија Николић. - Земун, 1976.
8. *Osječka bibliografija* / Marija Malbaša. - Osijek, 1981.

ПРИЛОЗИ ИСТОРИЈИ БИБЛИОГРАФИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ РУСИНА

Почеци русинске библиографије можда су у 1911, а први библиограф русинских књига могао би бити Хиадор Стрипски.[1] Русинске књиге су, свакако, раније бележене у мађарским библиографијама, где их до сада нико није истраживао. Од 1919. негдашњи Угро-Руси, Русини, нашли су се у новим државама, у Чехословачкој и Југославији. У Чехословачкој су они наставили штампање русинских књига и листова започетих много раније у Угарској, а у Југославији им је тек требало започети штампање књига, часописа и новина. Између два светска рата у Југославији, сем у неколико неуспелих покушаја, није било текућих библиографија. Да ли је у оно неколико предратих библиографских покушаја било бележења русинских књига, требаће тек утврдити.

После Другог светског рата русинске књиге, новине и часописи брижљиво су бележени у текућим библиографијама Југословенског библиографског института.[2] Из тих библиографија русинске књиге су, такође, ушле у ретроспективну библиографију Југословенског библиографског института.[3] У свим тим библиографијама укључене су русинске књиге у општу југословенску библиографију по струкама (децималној класификацији), па је потребно доста времена и знатних напора да се дође до информација о русинским публикацијама.

У послератним југословенским библиографијама десио се и један сасвим особити случај са једном русинском књигом 18. века. Др Георгије Михаиловић је, наиме, забележио у својој *Српској библиографији* XVIII века, Београд, 1964, русинску књигу *Општи закон над прегрешенијами и тоих казнами*, Беч, 1788, а у напомени рекао да је тај Закон „био намењен Украјинцима у Монархији, али је био у употреби и код Срба".[4] Овај српски библиограф очигледно је доста погрешио када је књигу Угро-Руса, Русина, забележио као укарјинску. Неће бити тачна ни његова примедба да је књига била у употреби и код Срба. Пре ће бити да је примерак који је био његово лично власништво, а пре тога Алексе Ивића, био у употреби међу бачким Русинима.

Специфичност русинског духовног стваралаштва у Југославији, ма како оно било мало, изискивало је и потребе за русинским библиографијама. Највише недостатак стручњака и непознавање стручне и научне методологије учинили су да се на русинским библиографијама радило веома мало. Најранији подаци који могу бити извор за русинске библиографије налазе се у извештајима Русинског народно-просветног друштва у Руском Крстуру. Потребно ће, међутим, бити да се ова библиографска грађа одатле прикупи и стручно презентира, па да тек тада постане библиографија.

Чини се да је прву русинску библиографију саставио Силвестер Саламон. Он је између два светска рата, у *Руском календару* за 1935, објавио *Прегляд творчосци*

Ґабра Костельника (Преглед стваралаштва Габра Костельника).[5] Намеравао је, вероватно, овим *Прегледом* да укаже на стваралаштво аутора прве русинске књиге *З мойого валала*, 1904, који је 1934. године навршио 30 година књижевног и научног рада. Овим *Прегледом* је Силвестер Саламон начинио прву персоналну библиографију југословенских Русина. Учинио је то онолико колико је знао и могао. Да ли је начинио потпуну библиографију Хавријила Костельника, требаће тек утврдити.

Аутор ове библиографије Х. Костельника, Силвестер Саламон пожелео је, свакако, да забележи све што је написао овај русински писац и научник. Тако је побележио све текстове које је објавио Хавријил Костељник на русинском, украјинском, хрватскосрпском, латинском и немачком. Као и радови Хавријила Костельника, тако и ова библиографија припада оним културама за које је он писао.

Библиографску грађу презентирао је Силвестер Саламон у три поглавља: I. *Литературна творчосц* (Књижевно стваралаштво); II. *Праци з обсягу богословско-религ'ийних и церковно-обрядових питаньох* (Радови из домена богословско-религиозних и црквено-обредних питања) и III. *Праци з филозофиї, социолог'иї, историї и филолог'иї* (Радови из филозофије, социологије, историје и филологије). Прво поглавље, *Литературна творчосц*, поделио је на: *A. Поезия, B. Драма, C. Проза,* и D. Литературна критика. Укупно је Силвестер Саламон регистровао 83 библиографске јединице Х. Костељника.

Ако је С. Саломон забележио све, или приближно све, радове Хавријила Костельника, он је пружио могућну библиографску слику његовог тридесетогодишњег књижевног и научног рада. По овоме би вредност ове библиографије била знатна. Библиографски подаци за књиге и прилоге које је регистровао Силвестер Саламон, међутим, никако нису довољни, односно они су више него скромни. За књиге он даје само наслов, курзивом, место и годину издања. Не бележи ни издавача, ни број страница, ни формат, ни садржај, ни друго. За прилоге објављене у календарима, новинама и часописима дао је само наслове, курзивом, назив листа између наводника и годину издања. Није дао ни податке о броју публикације у ком је објављен текст, ни странице, ни место изласка публикације, и друго, те тако знатно отежао коришћење библиографије. Разуме се да није дао никакве регистре нити било какве друге напомене којима би се олакшало информисање о делима Хавријила Костельника. У неким случајевима је Силвестер Саламон дао напомене о прилогу који је билблиграфски описао. Тешко је рећи којим поводом то чини, као што је тешко рећи и шта га је руководило да неке белешке начини веће а неке мање.

Стручно библиографски гледано, ова прва русинска персонална библиографија најпре је грађа за једну потпунију библиографију Хавријила Костельника. Очигледно је њоме аутор пожелео више да покаже обим тридесетогодишњег књижевног и научног рада Хавријила Костельника него што је имао на уму да начини добру научну библиографију или нужни извор за историју књижевности. Он је рачунао да ће се њему веровати, а можда није ни очекивао да ће се његов рад оцењивати као библиографски или користити као неопходни извор информација у историји књижевности, отуда и није уложио напоре да би начинио и библиографију која би стручно била боља и за историју књижевности корисније. Уза све, његову библиографију треба примити као пионирски подухват у русинском духовном животу.

Другу русинску библиографију у Југославији написао је и објавио др Мафтеј Винај. Његова библиографија *Жридла нашей историї у Руских календарох* (Извори наше историје у Русинским календарима) представља библиографију прилога за историју Русина у Војводини.[6] По овоме, ова библиографија је специјална библиографија. Њеном грађом обухваћен је 21 прилог објављен у *Русинском календару* од 1922-1936. године. Аутор нигде није бележио назив календара, јер и он и његови читаоци подразумевају да се ради о русинском календару у Југославији, који је издавало Русинско народно-просветно друштво из Руског Крстура и штампало га у Српској манастирској штампарији и Ср. Карловцима, а потом и у својој штампарији у Руском Крстуру.

И Мафтеј Винај није професионални библиограф, ни он не познаје стручне и научне норме библиографског рада, а рад на библиографији схватио је само као прилог познавању историје Русина у Војводини. Поред библиографских података, овај аутор је, у већини случајева, дао и кратку белешку са информацијом о садржини прилога који је описао.

Библиографски подаци Мафтеја Винаја, такође, су врло скромни. Он прво бележи годиңу за коју је календар штампан, потом даје само прву страницу прилога, а затим и тачан наслов прилога, између наводника, који је још и подвукао. Ауторе је бележио онако како су дати у календарима, на пример, Д. Биндас (Дюра Биндас), или од Михаила Поливка и сл. Није разрешавао иницијале, на пример, М. Ф. (Михаило Фирак). Када је прилог у календарима био без потписа, Мафтеј Винај није трагао да одгонетне аутора, а прилог је бележио као рад анонимног аутора. Грађу је средио хронолошки.

Очигледно је да је и библиографија М. Винаја по стручним и научним мерилима веома скромна. Ипак, у њој су дати скоро сви они библиографски подаци који могу да пруже и потпуније информације о предмету, које је библиограф желео да дâ. Његов напор да информише о садржају прилога иде у ред вреднијих библиографских послова. Због свих позитивних вредности, и библиографски прилог Мафтеја Винаја мора се примити као користан прилог на почетку библиографског рада код југословенских Русина.

1982.

НАПОМЕНЕ

1 *A hazai Rutének legrégibb nyomtatványai* / Sztripszky Hiador. - *Magyar Könyvszemle, Budapest*, 1911, XIX kötet, 2. füzet, str. 117-131; 3. füzet, str. 243-262. Регистроване су књиге објављене од 1696-1772.

2 *Bibliografija Jogoslavije: knjige, brošure i muzikalije.* - br. 1-3, 1950... - Beograd : Bibliografski institut FNRJ, 1950...

3 *Jugoslovenska retrospektivna bibliografska građa:* knjige, brošure i muzikalije: 1945-1967, I-XXI. - Beograd: Jugoslovenski bibliografski institut, 1970-1971.

4 *Српска библиографија* XVIII века / Георгије Михаиловић. - Београд, 1964, бр. 210, стр. 199.

5 *Прегляд творчосци Ґабра Костельника* / Силвестер Саламон. - *Руски календар за югославяньских Русинох на 1935 рок.* - Руски Керестур: Руске народне просвитне дружтво, 1934. (Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија). - Стр. 49-56. - в. и: *Литературна творчосц Силвестера Саламона* / Юлиян Тамаш. - Шветлосц, Нови Сад, 1979, XVII, новембер-децембер, ч. 6, стр. 666.

6 *Жридла нашей историї у Руских келендарох* / М. [Мафтей] Винай. - *Руски народни календар на прости 1947 рок.* - Руски Керестур [Руска матка], 1946 (Руски Керестур: Друкарня „Р. Матка"). - Стр. 106-108.

ПРЕДЛОГ ЗА ОРГАНИЗОВАЊЕ ОПШТИНСКЕ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У БАЧКОМ ПЕТРОВЦУ

Сакупљена збирка књига, ма како била велика и драгоцена, не чини још увек библиотеку. Библиотеке су уређене, тј. слабије или боље организоване збирке књишког материјала. Библиотекарство је данас наука која се брине о свим аспектима организације, рада, набавке и свих других видова делатности у библиотекама.

На територији Војводине библиотекарство се у прошлости развијало не водећи рачуна, не увек и не свуда, о највишим стручним и научним захтевима. Више су се овде библиотеке развијале стихијно. У већини градова и места Војводине савремено библиотекарство почело је да се развија тек после 1945. године. Непосредно после рата и није било могућно да се оно развија по свим стручним и научним захтевима. Највише се тежило да се шири књига, а мање се мислило на организацију рада библиотека. Већ педесетих година почео је, ипак, систематски рад на образовању библиотекара и организовању библиотека. Тај процес није ишао једнако, тако да и данас има библиотека које би морале да се темељно и изнова организују водећи рачуна о научним резултатима у библиотекарству.

Међу библиотеке које захтевају да се изнова организују спада и Општинска народна библиотека у Бачком Петровцу. Бачки Петровац је одувек био развијенији градић, са школама, са гиманазијом, која ради већ више од 60 година, са штампаријом, у скорој прошлости ту су издаване новине и књиге. У граду су постојале школске библиотеке, вальда и Библиотека Матице словачке, а вероватно и још неке. Све су оне махом биле део делатности просветних друштава. Садашња Општинска народна библиотека је основана после рата.

Вероватно су оснивачи данашње Општинске народне библиотеке у Бачком Петровцу желели да, поред ширења књига, створе и библиотеку која ће бити водећа библиотека Словака у Војводини. И једно и друго било је и добро и корисно, али се на идеји углавном и остало. Очигледно је да се о организацији библиотеке није водило рачуна. Створена је тако доста богата збирка књига, али не и библиотека која би била стручно организована и која би могла да се даље развија и да активно живи.

У циљу обезбеђења даљег рада ове Библиотеке, потребно је стога одредити све правце њеног даљег развоја и учинити да се она тако постави да би могла на дуже време да одговори свим својим задацима, а пре и изнад свега читаоцима којима је намењена.

Као и свака слична библиотека, и Општинска народна библиотека у Бачком Петровцу треба да има троструку намену. У том смислу нужно је да има:

а) позајмне збирке са читаоницама за децу и одрасле,

б) научну збирку са читаоницом са књигама које треба трајно чувати, и

в) завичајну збирку.

Тек овако организована библиотека моћи ће дуготрајно да се развија и да служи интересима читалаца општине Бачки Петровац и шире. Њене позајмне збирке служиће, у оваквој организацији, најширем кругу читалаца, па према томе морају бити снабдевене књигама које чита најшира читалачка публика. Ових збирки може бити више, свакако у свим насељеним местима општине, а и на ширем подручју града.

Научна збирка треба да буде организована тако да се у њој трајно чувају сва она дела која могу служити науци. Уз такве књиге треба да се нађу новине и часописи за које се Библиотека определила да их трајно чува.

Завичајна збирка треба да садржи сав библиотечки материјал који се односи на општину Бачки Петровац и материјал штампан на словачком језику у Југославији, према критеријуму за завичајне збирке који се примењује у библиотекама у Војводини.

Све ове збирке морају бити на одговарајући начин стручно организоване.

У позајмним збиркама књиге треба да буду смештене по систему Универзалне децималне класификације (УДК). Новине које се читају у овим читаоницама не чувају се трајно, не инвентаришу се и после извесног времена се расходују.

Књиге у научној библиотеци треба, такође, смештати по децималном систему. Новине и часописи, међутим, који се користе у читаоници за научни рад, трајно се чувају, а смештају се на начин утврђен по библиотекарској пракси за ову врсту публикација.

Библиотечки материјал у завичајној збирци смешта се у низу, тзв. numerus curensu, у четири формата. Одвојено се смештају књиге, периодика, плакати, музикалије и др.

У овако само на изглед сложеној организацији будуће Библиотеке први следећи проблем на који се наилази у раду је набавка књига и свега другог библиотечког материјала. Књиге за ове збирке набављају се у различитим количинама.

а) Књиге за позајмне збирке купују се у онолико примерака колико је потребно да стигну у све огранке Библиотеке с циљем да се задовоље потребе читалаца у што краћем времену.

У позајмне збирке никако не иду књиге које служе научном раду. То значи да ту не улазе критичка издања писаца, студије, научне расправе и слично. По правилу, ту долазе дела из књижевности, популарне науке, књиге из политичког и друштвеног живота и слично. Енциклопедије, лексикони, речници и други приручници набављају се само за читаонице, да буду при руци читаоцима у читаоницама позајмних збирки, да им послуже за неопходне и брзе инфомације, па се не позајмљују за читање ван читаоница. Неопходно је водити рачуна да је трајање књига у позајмним библиотекама веома ограничено, па и у односу на тај податак треба водити рачуна приликом набавке; нпр. књиге наших Словака штампају се ређе, те је нужно набављати их у више примерака да би се дуже читале.

б) Књиге за научну збирку битно се разликују. Свака књига у овој збирци набавља се у једном примерку. Изузетно, само она дела која су неопходна за шири и стручни педагошки и научни рад могу се набавити у више примерака. Књиге масовног читања не улазе у ову збирку.

У организацији ове збирке треба водити рачуна да се у њу уврсте само она дела која су од значаја за истраживачки рад читалаца који су упућени на ову библиотеку. У набавци дела из литературе потребно је водити рачуна, када је то

могућно, да се набаве прва издања књижевних и научних дела, као и њихова прва исправљена издања. Када то није могућно, треба набавити она дела до којих се лако може доћи куповином (најновија издања Иве Андрића, Бранка Ћопића и др.). У збирку по правилу треба да уђу критичка издања (нпр. Вука Караџића), затим научна издања (нпр. *Сабрана дела Ђуре Јакшића*, Београд, Слово љубве, 1978). Нужно је водити рачуна да се набаве фототипска - репринт - издања оних листова која улазе у основе набавне политике Библиотеке. Посебно је нужно обезбедити енциклопедије и речнике за научни рад у читаоницама.

Књиге, листови и други библиотечки материјал из ове збирке трајне су вредности и могу се читати само у читаоници. О овом се мора водити рачуна и приликом коричења књига и листова.

Када је могућно, водећи увек рачуна о намени Библиотеке, потребно је набављати и књиге које су законом заштићене. Ове књиге имају посебан режим чувања и читања. Збирка раритета има смештај у низу, numerus curens, а за њено чување је потребно обезбедити сеф. Читање ових књига дозвољено је само у присуству библиотекара. Када се овакве књиге, у изузетним приликама, позајмљују (изложбе и слично), позајмљивач је дужан да књигу осигура код осигуравајућег завода.

У научне збирке иду и оне библиотеке које се чувају као целине, а набављене су куповином или поклоном. Као целине могу се чувати само библиотеке знаменитих лица или оне библиотеке које имају посебан културни значај. Друге библбиотеке не чувају се као целина.

За завичајну збирку треба набављати све књиге и листове на словачком језику објављене у СРЈ. Ово је потребно стога што је Бачки Петровац једно од културних средишта Словака у Југославији, па је корисно да се овде скупљају све књиге, листови и други библиотечки материјал (плакати, ноте, грамофонске плоче, касете и сл.) на словачком језику.

У завичајну збирку улазе и све књиге о општини Бачки Петровац на било ком језику, књиге писаца који су рођени или су извесно време радили и живели у општини Бачки Петровац, као и сав остали библиотечки материјал, како је то већ и одређено за одржавање оваквих збирки.

Књиге из ове збирке се не издају на читање. Књиге и листови из ове збирке се не увезују. Сав библиотечки материјал у овој збирци се чува као музејски и служи као документациони материјал и за евентуалне изложбе, сталне музејске поставке докумената о писаној речи и слично.

Корисно је да ове збирке имају своје посебне инвентаре. Нарочито је то потребно да имају позајмне збирке, јер је нужно да се књиге после дуже употребе отписују, расходују. Инвентар научне и завичајне збирке може да буде јединствен, али због ревизије и других практичних послова добро је када је засебан.

У позајмним збиркама довољно је да постоји именски каталог по језицима, евентуално каталог по насловима и обавезно стручни каталог.

У научној библиотеци неопходни су следећи каталози књига и периодике: именски по језицима, хронолошки и географски каталог, предметни каталог са одредницом на словачком језику. За заштићене књиге, раритете, може се водити и посебан каталог.

За завичајну збирку књига потребно је начинити и водити именски каталог по језицима, гоеграфски, хронолошки, предметни и децимални каталог. За пери-

одику држати каталог по насловима, хронолошки каталог и каталог по врсти штампе (локална штампа, школски листови, листови радних организација и др.).

Да би се дошло до овако организоване библиотеке, потребно је учинити следеће: из постојеће збирке издвојити библиотечки материјал за позајмне збирке (за децу и за одрасле), научну збирку и завичајну збирку.

Овај посао треба обавити крајње пажљиво и одговорно. Нужно је водити рачуна да приоритет има завичајна збирка, затим научна, а тек онда позајмна збирка. Примећено је да у садашњој библиотеци има књига које не би требало да уђу ни у једну од ових збирки. Реч је, наиме, о драмским текстовима који су намењени аматерским позоришним дружинама или књигама из пољопривреде које више нису актуелне. Прве, на пример, треба дати аматерском позоришту, а друге расходовати.

Посебно треба водити рачуна о књигама које су законом заштићене као споменици културе, као и личним библиотекама (легатима) које су сада растурене, а ваљало би их чувати као целину - да буду документат о духовном животу средине. Није искључено да се приликом организовања оваквих библиотечких збирки нађе и вишкова књига и новина. Такав материјал не би требало расходовати. Он се може поклонити другим библиотекама. Када је реч о словачким књигама, њих би требало поклонити библиотекама у местима где живе Словаци.

Овако реорганизовану Библиотеку неће бити тешко водити и даље неговати. Не треба сумњати да би оваква Библиотека врло брзо нашла садржај рада и постала део свакодневног духовног живота у Бачком Петровцу. Њен даљи развој постао би на тај начин више брига свих оних који брину о култури у општини, али и оних који ће бити упућени на библиотеку.

На крају, требало би размислити и о могућности организовања годишњег стручног састанка библиотекара словачких места Војводине уз учешће билбиотекара Библиотеке Матице српске, Народне библиотеке у Новом Саду, у Старој Пазови, Ковачици и других. На овим састанцима могло би се разговарати о текућим проблемима специфичним за библиотеке и књиге Словака у Војводини. Обавезно би се том приликом могле разменити књиге дупликати. Ако би на оваквим састанцима учествовали и други културни и друштвени радници Словаци, издавачи и новинари, онда би се они могли користити у разговорима о даљем развоју библиотека у Бачком Петровцу, као и у осталим местима где живе Словаци.

Неопходно је потребно да се што пре формира и савет Народне библиотеке у Бачком Петровцу и да се на тај начин библиотека приближи свим економским и друштвеним структурама у општини. Савет би као најхитније требало да размотри могући план развоја Библиотеке како у Бачком Петровцу тако и у целој општини, а у вези са тиме и организацију библиотеке како је овде предложено. Нарочито треба имати на уму да садашња мрежа библиотека и број радника у Библиотеци није довољан да обезбеди њен даљи иоле озбиљнији напредак на ширењу књиге. У интересу свих чинилаца у Бачком Петровцу, развој библиотеке мора бити на срцу свима, од пољопривредника до привредних и просветних радника.

1980

Реч на крају

На позив управника Библиотеке Матице српске г. Мира Вуксановића припремила сам ову књигу. Захваљујем му на позиву, а било би ми драго да сам и њему и читаоцима пружила прилоге који ће им нешто значити.

Део текстова у овој књизи објавила сам раније, а за ову прилику сам их поново редиговала и исправила онолико колико сам могла. Библиографски подаци о њима су следећи:

1. *O nekim knjigama filozofa 18. veka u Biblioteci Save Tekelije* - Библиотекарски годишњак Војводине 1962. - Нови Сад : Покрајински одбор Друштва библиотекара НР Србије за АП Војводину, 1963. - Стр. 249-258.

2. *Лаза Костић - читалац Библиотеке Матице српске. - Годишњак Библиотеке Матице српске за 1990.* - Нови Сад, 1991. - Стр. 117-197.

4. *Проблеми завичајних збирки Војводине и завичајна збирка Библиотеке Матице српске. - Библиотекар*, год. XXIX, бр. 1-3, Београд, 1977 (1980), стр. 60-9.

5. *Неки теоријски проблеми завичајних библиографија. - Библиографски вјесник*, год. 12. бр. 3, Цетиње, 1983. - Стр. 5-12.

6. *Прилози историји библиографији југословенских Русина. - Годишњак Библиотеке Матице српске за 1980.* - Нови Сад, 1982. - Стр. 77-82.

7. *Предлог за организовање општинске Народне библиотеке у Бачком Петровцу. - Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1979.* - Нови Сад, 1981. - Стр. 32-36.

Први пут се овде објављују следећи текстови:

1. *Књижарски и издавачки рад Дамјана Каулиција и његових наследника.*

2. *О посмртној листи Ленке Дунђерски и о факсимилу најраније верзије песме* Santa Maria della Salute.

3. *Војин Срећанов - библиотекар Библиотеке Матице српске.*

Текст *Књижарски и издавачки рад Дамјана Каулиција и његових наследника* био је припремљен за научни скуп о Глигорију Возаровићу који је одржан у Сремској Митровици 1990. године. Рад о Војину Срећанову започела сам када сам завршила свој део посла на припреми *Грађе за историју Библиотеке Матице српске*, књ. III, 1966. године. Њега сам дуго писала и дописивала и коначно завршила за ову књигу. За оглед *О посмртној листи Ленке Дунђерски* нашла сам грађу радећи на прилогу *Лаза Костић - читалац Библиотеке Матице српске.* И њега сам заврщрила за ову књигу. Рад *Младен Лесковац у Библиотеци Матице српске* написала сам на позив управника Библиотеке Матице српске г. Мира Вуксановића за *Годишњак Библиотеке Матице српске*. Било је потребно да се напише некролог првом послератном управнику Билиотеке Матице српске. Некролог нисам умела да напишем. О свом првом управнику писала сам онако како сам умела и

са грађом коју сам прикупила. Грађе о раду Младена Лесковца у Библиотеци Матице српске биће још и вероватно ће се о њему моћи рећи још више него што сам ја написала.

Својим радовима нисам рекла коначну реч ни о једном проблему. Уверена сам да ће се о Лази Костићу, а и о свем другом писати још. Проблеме које сам покренула у својим радовима решавала сам као библиотекар Библиотеке Матице српске у којој сам једино радила током свог целог радног века. У Библиотеци Матице српске доживела сам и своје најлепше и најружније дане. За све лепе дане ја јој се одужујем онолико колико могу овом књигом.

13. март 1993.

Марија Чурчић

Регистар личних и географских имена

А

АПВ в. Војводина
Абасој 22
Авала 96
Августин Бошњаковић, архимандрит 129
Авсјенко, В.Г. 88
Ада 166
Адамовић, Петар 97
Ади, Ендре 92
Алага, новосадски сенатор 30
Алексић, Радомир 92, 93
Алечковић, Мира 165
Андрејевић, Јелена рођ. Бајић 47
Андрејевић, Јован 54, 119
Андрић, Александар 35
Андрић, Иво 173
Анђелић, Панта 17
Апић, Живко 121
Арад 16, 18
Аргирополи, Ђорђе 47
Арнот, Антоније 18-21, 25, 26, 33
Арсеније IV Јовановић Шакабента патријарх 16
Атанацковић, Платон в. Платон Атанацковић епископ
Атина 77
Атинац, (супруга Живана Атинца) 17
Аустрија 15, 22, 27, 39, 77, 163
Аустро-Угарска 64, 89, 156

Б

Баја 32
Бајић, Јелена в. Андрејевић, Јелена
Бајмел, Јосиф 48
Бајчевић, Гаврило 29
Бакаловић, стаклар 35
Балог, Иштван 40
Бан Матија 52
Банат 21, 38, 57, 165
Бањанин, Урош 120, 121
Бари 136
Бача, Марија 130, 147
Бачањи, Лајош 39
Бачинци 77
Бачка 21, 97
Бачка епархија 17
Бачка Топола 147
Бачки Петровац 147, 159, 165, 171
Бачко-барањски округ 159
Бачко-бодрошка жупанија 159
Бежанија 19
Бела Црква 65, 67, 130, 131
Белегиш 77
Белински, Пјотр Иванович 82
Беловар 32, 33, 35
Београд 17, 30-33, 35, 36-38, 40-42, 48, 51, 52, 54,55, 57-59, 65, 77, 78, 85, 87, 88, 92, 95, 104, 105, 110, 111, 113, 114, 116-119,121, 123, 126, 127, 130, 131, 133,134, 136-138, 145, 148, 150, 151, 153,158, 165-168, 170, 173, 175
Берза, Ласло 162
Берић, Јован 72
Берн 48
Беч (Вијена) 16, 18, 20, 22-24, 36, 37, 41, 42, 51, 52, 58, 61-63, 66, 72, 78, 80, 84-86, 119, 133-135, 157, 166, 168
Бечеј в. Стари Бечеј
Бечкерек (Зрењанин) 33, 71
Бешка 72

Бијељина 72
Бикар М. и другови 53
Бингулац, Петар 111
Биндас, Ђура 170
Бирчанин, Илија 134
Битерман, Фердинанд 55
Богдановић, Пера 69, 86, 88
Божовић, Петар 33
Бојовић и Мићић, штампари 59
Болеслав, Јурий II кнез 82
Боратински 83
Борђошки (Душанов законик Борђошког) 130
Борош, Михаило 116
Босна 72
Бошков, Живојин 126, 148
Бошковић, Јован 47, 51, 52, 64, 150
Бошњаковић, Августин в. Августин Бошњаковић архимандрит
Брајткопф, Јохан Готлиб Емануел 22, 48
Брандес, Георг 117
Бранковић, Видосава 86
Бранковић, Ђорђе гроф 85, 86
Брлић, Игњац 32, 33
Брод в. Славонски Брод
Бугарска 105
Будим 15, 16, 19, 21, 22, 24, 29, 36, 37, 40, 43, 46, 48, 50, 72, 84, 119, 127, 134, 135, 163, 164
Будимпешта 37, 65, 77, 80, 105-107, 109, 113, 156, 162, 166
Буђановци 65
Булвер, Едгар Литн 54
Буслаев, Фјодор Иванович 82

В

В.М.Ј. в. Јовановић, Војислав Марамбо
В.П. в. Петровић, Велько
Варађанин, Аркадије 68
Варићак, Владимир 69
Васиљевић, Жарко 106, 150
Васиљевић, (удова Жарка Васиљевића) 116
Васиљевски, Василиј Григоровић 82
Везилић, Алексије 26, 134
Везув 57
Велика Британија 105, 138
Велика Кикинда в. Кикинда
Велика Писаница 72
Велики Варадин (Nagyvárad) 20
Величковић, Милушка 124
Венеција 22-24, 26, 44, 72, 119, 127, 136, 163
Веселинов, Вељa 105
Веселинов, Иванка 8, 22
Виганд, Георгий 48
Видаковић, Милован 26, 30, 37, 41, 119
Видин 48
Вијена в. Беч
Викентије Ракић , архимандрит 26, 32
Винай, Мафтей 170
Висарион Павловић, епископ 127
Витковић, Михајло 164
Вишер, (Фишер) Фридрих Теодор 47
Влаисављевић, Михајло 164
Возаровић, Глигорије 175
Војводина (АПВ, Српска Војводовина) 8, 42, 51, 96, 97, 99, 100, 115, 120-127, 129, 130, 136, 138, 142, 147-149, 152, 153, 155-159, 164-166, 170-172, 174, 175
Војиновић, Милица 127
Војнић, Блашко 147
Војновић, Г. 32
Волиј, Ант. 32
Волтер 11, 40, 104
Волф, Јозеф 71
Вольтер, Едвард Александрович 59, 71
Вранешевић, Марко 111
Врање 116
Врбас 38, 154
Врбашки, Стеван 72
Врховац, Радивој 68, 69
Вршац 32, 33, 71, 77, 83, 129, 131, 147, 158, 159, 166
Вујаклија, Милан 130
Вујановски, Стефан 20
Вујевић, Павле 132, 133
Вујић, Јоаким 40
Вујић, Јоца 126, 127
Вуковар 32, 33, 41
Вуковић, Аркадије 70
Вуковишћ, Божидар 71, 119, 126
Вуковић, Виђенцо 72, 126
Вуковић, Миливој 95, 130
Вуковић, Сава 21
Вуксан, Душан 67
Вуксановић, Вера 138
Вуксановић, Миро 9, 175
Вуличевић, Радомир 151
Вучерић, Јован 72
Вучетић, Бранислав 116
Вучетић, Илија 116
Вучетић, Миливој 116
Вучковић, Васа 139, 143

Г

Гаврило Змејановић, епископ 57
Гавриловић, Славко 25
Гаковић, Антонија 146
Гаут, Јозеф 32, 33
Гедеон Криновски, проповедник 119
Геземан, Герхард 93, 94
Георгијевић, Крешимир 94, 148
Георгијевски, Михајло 56
Гершић, Григориј 29
Гете, Јохан Волфганг 40
Глигорић, Велибор 111
Глумац, Дивна 114
Гоголь, Николај Васиљевич 82
Годра, Владимир 147
Готшлинг, темишварски књижар 32, 33
Граница (Војна Граница) 38
Граово 58
Гребенац 166
Грибоједов, Алекандар Сергејевич 83
Гроздановић, Симеон 106
Гроздановић-Пајић, Мирослава 95
Грујић, Никанор в. Никанор Грујић, епископ
Грујић, Радослав М. 85
Грчић, Јован 68, 71, 130
Гутеша, Душица 128

Д

ДФЈ в. Југославија
Дабиша, Стефан в. Стефан Дабиша, краљ
Давидовац, Сава 68, 80, 81
Давидовић, Радивој 109
Далмација 32
Даничић, Ђуро 119, 150
Данченко, Василије Немирович 87
Дарвар, Димитрије Николајевић 164
Дарувар 72
Де Бор, Королус 96
Демокрит 22
Державин, Николај Севостјанович 82
Дернбург, Хенрик 57
Дефо, Данијел 22
Дидро, Дени 11
Димитријевић, Ана М. 57
Димитријевић, Ђорђе 35
Димитријевић, Јоаким 29
Димитријевић, Марко 72
Димитријевић, Миша 52
Димитријевић, Радмило 92, 93
Димић, Никола 28
Димшић, Димитрије 42
Дионисије Новаковић, епископ 127
Длго Поље (румунски Кмпулунг) 126
Добердоб 68
Доситеј Обрадовић (Димитрије) 22-24, 30, 32, 36, 78, 96, 130, 138, 139, 151, 156
Достојевски, Фјодор Михајлович 92
Дошен, Вид 21
Дошеновић, Јован 21
Драгосављевић, Адам 80, 119
Драгутин, краљ српски 40
Дубровник 77
Дуго Поље в. Длго Поље
Дујановић, Светозар 72
Дунав 17
Дунђерски, Гедеон 51, 52, 57, 61, 62, 66, 74
Дунђерски, Ђока 61, 62
Дунђерски, Лазар 61, 62
Дунђерски, Ленка 61-63, 175
Дунђерски, Софија 61, 62
Дунђерски-Ковачевић, Војислава 124
Дурковић-Јакшић Љубомир 37, 92
Дучић, архимандрит в. Нићифор Дучић, архимандрит
Душан, цар (Душанов законик) 45, 130

Ђ

Ђокић, Нада 63
Ђорђевић, Владан 58
Ђорђевић, Јован 43-46, 51, 64, 68
Ђорђић, Петар 150
Ђукић, Аврам 80, 81, 85, 86
Ђурађ Бранковић, деспот 85, 86

Е

Европа 80
Езоп 23
Екерман, Јохан Петер 85
Елзевири 104

Ж

Жабаљ 121
Жданов, Иван Николајевич 82
Женева 134
Живанов, Миодраг 134
Живановић, Ђорђе из Вршца 129, 130
Живановић, Ђорђе, професор 28, 37
Живановић, Јелена 39
Живковић, Васа 41, 130
Живојиновић, професор 84
Жид, Андре 150

Жолдош, Игњатије 72
Жуковски, Василије Андрејевич 82

З

Заблудов 80
Загреб 51, 65, 69, 77, 80, 86, 92, 110, 113, 135, 156
Загуровић, Јеролим 72, 126
Задар 65
Земун 20, 32, 33, 51, 58, 77, 80, 164, 167
Зибенхар (Сибенхар), Антон 39, 42
Змејановић, Гаврило в. Гаврило Змејановић, епископ
Зоговићка 17
Зрењанин в. Бечкерек
Зубан, Глиша 58

И

Ивановић, Иван 61, 62
Ивановић, Јефтимије 135
Ивановић, Марија 61, 62
Ивановић, Милка 61, 62
Ивановић, Софија 61, 62
Ивић, Алекса 65, 66, 68, 93, 105, 107, 168
Ивков, Никола 116
Ивковић, књижар 18, 48
Ивковић, Ђорђе 54
Игњатовић, Јаков 120
Игњатовић, Мојсије 30
Идвор 166
Иђош (Тиса Иђош) 78
Ијеш, Ђула 150
Иконић, Г. 78
Иларион Руварац, епископ 85
Илић, Тимотије 32, 78
Илић, Тодор 121, 130
Инђија 134
Инсбрук 66
Ириг 37, 164
Иринеј Ћирић, епископ бачки 99
Исајловић, Димитрије 135
Исекуц, полицијски потпоручник у Новом Саду 29
Италија 82

Ј

Јагић, Ватрослав 51
Јагодина 166
Јаковљевић, Марко 65, 67
Јакоповић, Павле 30
Јакшић, Ђура 120, 132, 166, 173
Јакшић, Милета 75, 91, 92
Јакшић, Милутин 68, 131-133
Јакшићи 131
Јанковић, Емануел 16, 18-20, 38, 130
Јанковић, П. протопрезвитер из Ср. Митровице
Јанковић, Павле 30
Јанковић, Теодор 85
Јеремић, Велимир 116
Јерков, Мирослав 94, 96, 148
Јерковић, Вера 8
Јован Рајић, архимандрит 19, 20-23, 40, 72, 127, 136
Јовановић, браћа 55, 129
Јовановић, Божа 116
Јовановић, Василије 41
Јовановић, Војислав Марамбо 56, 133, 151
Јовановић, Дејанка 130
Јовановић, Ђура 111, 120
Јовановић, Јефтимије 135
Јовановић, Јован Змај 43, 52, 55, 57-59, 69, 86, 132, 133, 138, 150, 166
Јовановић, Катарина 35
Јовановић, Катица 61, 62
Јовановић, Коста 65
Јовановић, Љубинка 127
Јовановић, Милан А. 81
Јовановић, Милош 131
Јовановић, Олга 61, 62
Јовановић, Петар 28
Јовановић, Сергије 94, 95
Јовановић, Сима 71, 110, 118
Јовановић, Софија 61, 62
Јовановић, Стеван 61, 62
Јовановић, Стеванија 61, 62
Јовановић Шакабента, Ана 16, 18, 25 в. и Каулиције,Ана
Јовановић Шакабента Арсеније в. Арсеније IV Јовановић Шакабента, патријарх
Јовановић Шакабента, Јосиф в. Јосиф Јовановић Шакабента, епископ
Јовичић, Иванка 100, 121, 127, 144
Јовкић, Прока в. Нестор Жучни
Јосић, Сава 139, 143
Јосиф II 15
Јосиф Јовановић Шакабента, епископ 16, 18, 25
Јосиф Рајачић , патријарх 17, 18, 116
Јосифовић, Стеван 97, 121, 123
Јоцић, Лука 18, 54
Југославија (ДФЈ, ФНРЈ) 104, 113, 137, 138, 141, 156, 157, 163-165,

168, 170, 172, 173
Јулинац, Павле 22, 134

К

Камбера, Андреј 27
Камбера, Јулијана (Катарина) 16, 27
Кампе, Јохан Хајнрих 134, 135
Канада 105
Кант, Имануел 11, 12
Кањижа 159
Капамација, Васа 78
Карабљов, Василиј Николајевич 47
Карађорђе 23, 40
Карађорђевић, Петар в. Петар I Карађорђевић, краљ (кнез)
Карајанко, Јелисавета 27, 28, в. и Каулиције, Јелисавета
Каракашевић, Миливој 92
Карацић, Вук Стефановић 31, 34-37,42, 43, 51, 52, 81, 93, 119, 130, 134, 156, 173
Карацић, Јеремија 136
Карловац (Карлштат) 20, 32, 87
Карловачка митрополија 156
Карловци в. Сремски Карловци
Карлштат в. Карловац
Катарина II 82
Кађ 95
Каулиције, Ана 27 в. и Јовановић Шакабента Ана
Каулиције, Василије 28
Каулиције, Дамјан 14-29, 33-43, 77, 175
Каулиције, Дамјан (син Константина Каулиција) 27, 28
Каулиције, Драгиња 39
Каулиције, Јелена 16, 18, 27 в. и Стојановић,Јелена
Каулиције, Јелисавета 27-29 в. и Карајанко, Јелисавета
Каулиције, Јован 16, 28, 31, 33-35, 38-42
Каулиције, Јован (трговац у Пешти) 21, 27, 30
Каулиције, Јулијана (Катарина) 16, 27 в. и Камбера, Јулијана
Каулиције, Катарина Мила 28, 34
Каулиције, Константин 16-18, 20, 21, 27-38, 40-42
Кекез, М.- 131
Кечкемет 78
Кикинда 32, 71, 77, 80, 166
Киниц, Лукс Кар. 32
Кириловић, Димитрије 54, 96, 121, 123, 126, 128, 130, 131, 134, 136, 138, 139, 146, 147, 149,150
Кирјаковић, Георгије 33
Кисач 72, 80
Киселички, Федор 110, 111
Кисић в. Пахер и Кисић
Клеут, Марија 30
Кљуновић, Ј. 19
Кнежевић, Јован 67
Ковач, Михајло 147
Ковачевић, Божидар 111, 116, 121, 123
Ковачевић, Гаврило 32, 72, 164
Ковачек, Божидар 40, 43, 44
Ковачица 174
Ковин 165
Козачински, Емануел 22
Којић, Бранислав 148
Колман, Л. 30
Кољцов, Алексеј Васиљевич 83
Комадинић, Слободан 147
Кондаков, Никодим Павлович 83
Кондороши, Г. 33
Кондороши, Павле 32
Константиновић, Константин Велики кнез 82
Коњевић, Давид 78
Коњовић, Петар 106, 109, 111
Кораћ, Витомир 130
Косанић, П. из Панчева 33
Космет 121
Костељник, Хавријил 169
Костић, Александар 29, 35
Костић, Јелена 39
Костић, Лаза 8, 43-63, 69, 84, 85, 88, 92, 119, 138, 150, 151, 153, 166, 175, 176
Костић, Матеја 41
Костић, Милан 72
Костић, Мита 11, 15, 56, 59, 138, 139
Костић, Светислав 116
Костић, Страхиња К. 54
Коцебу, Август 37
Кречић, в. Јанковић Павле
Криновски, Гедеон в. Гедеон Криновски проповедник
Крстић, Слободан 57
Крушедол, манастир 51, 57, 153
Крф 134
Крцалић, Зора 102, 121, 143
Кузмановић, Антон 147
Кузмановић, Григорије 78
Кузмановић, Славко 105
Кујунџић, Милан Абердар 52
Кульбакин, Степан Михајлович 94
Курцбек, Јосиф 16, 20, 22, 26

Л

Лазар, кнез 23, 25, 32, 61
Лазаревић, Лаза К. 35, 56
Лазаревић, Николај 22
Лазаровић, Јефрем 25, 34
Лазић, Ксенија Б. 30
Лајпциг 22, 47-49
Лалошевић, Вида 138
Ланг, Франц 38
Лебл, Абрахам 14
Лесковац, Миливој 149
Лесковац, Младен 8, 24, 50, 56, 57 59, 61-63, 75, 90-98, 100-106, 108-121, 123-139, 143, 146-151, 175
Лок, Џон 22
Ломански, Владимир Иванович 82
Ломоносов, Михаил Васиљевич 22, 82
Лукић, Бисенија 127
Лукијан Мушицки, епископ 41

Љ

Љвов 72
Љермонтов, Михаил Јурјевич 77, 80, 110, 113, 136, 166
Љубљана 82, 83

М

Магарашевић, Георгије 28, 35-37, 41, 97, 135
Мађарска 64, 104, 105, 117, 163, 165
в. и Угарска
Максимова, Алба 17
Максимовић, Аксентије 54
Максимовић Михајло 23
Малбаша, Марија 164
Малетин, Марко 127, 150
Малетин, Павле 106
Малетић, Ђорђе 41
Манголд, Г. из Бечкерека 33
Мандић, Теодор 80
Манојловић, Тоња Д. 57
Манчестер 112
Маргалић, Едо 156
Мардарије, јеромонах штампар 72
Маринковић, Боривоје 20
Марић, Светислав 106, 108, 120, 121, 133
Марк, Паул 96
Марковић 35, 36
Марковић, Глиша 133
Марковић, Данило 138, 139
Марковић, Лаза 70, 76
Марковић, Пера 80
Марковић, Светозар 156
Мартић, Иван 65
Матавуљ, Сима 47, 53, 84
Матејић, Јулије 71
Матијашевић, Жарко 148
Матић, Тома 84
Матицки, Миодраг 31
Мауковић, Кристифор 72
Медаковић, Данило 35, 38
Медовић, Ађим 136
Межов, Владимир Измајлович 82
Мелвингер, Иван 119
Методије 77
в. и Ћирило и Методије
Мештеровић, Никола 72
Мидић, Десанка 128, 146, 148
Мијатовић, Чеда 52
Милаковић, Димитрије 47
Милаковић, Петар 19, 47
Милан Обреновић, краљ 51
Милачић, Душан 127, 137
Милаш Никодим в. Никодим Милаш, епископ
Милекер, Феликс 39
Мидекић, Зорка 58
Милекић, Љубица 57, 58
Милекић, Ћира 58
Милетић, Светозар 47, 53, 56, 153
Милеуснић, браћа 32
Милисавац, Живан 102, 103, 106, 109, 111, 120, 121, 135, 139, 143, 148
Милитар, Трива 131, 132
Милитарев, Иван 130-132
Милић, Драг. Ж. 151
Милић, Теодор 70, 76
Милованов, Стеван 68, 73, 79
Миловановић, Кузман 65, 66
Миловук, Јосиф 48
Милошевић, Јован 32, 40
Милутиноић, Душан Тодор 65
Миллутиновић, Коста 124
Милутиновић, Сима Сарајлија 46-48, 50, 85
Мирамаре 58
Митровица в. Сремска Митровица
Митрофан Шевић, епископ 68, 69
Мићић , в. Бојовић и Мићић штампари
Михаиловић, Георгије 15, 119, 125, 127, 129, 130, 134, 136, 150, 168, 170
Михаиловић, Ђурића в. Михаиловић Георгије
Михајло Обреновић, кнез 72
Михајловић, Ана 25
Михајловић, Борислав Михиз 106

Михајловић, Димитрије (Мита Барон) 40, 41, 67
Михајловић, Станиша 72, 78
Михлина, И. И. 163, 167
Михо, књижар 32
Мишић, Смиља 92, 127
Младеновић, Субота 44, 45
Млеци 134
Моачанин, Федор 135
Мол 166
Молијер ,Жан Батист Поклен 147, 150
Москва 23, 24, 52, 167
Мостар 55, 77, 157
Мочилник 128
Мошорин 153
Мркаљ, Сава 130
Мркшина Црква 72, 126
Мусулин, Михаил 32
Мушицки, Лукијан в. Лукијан Мушицки епископ
Мушкатировић, Јован 23, 164

Н

Нађ, шпедитер у Будимпешти 104
Наполеон Бонапарта, цар 27, 30
Напуљ 57, 58
Немачка 163, 165
Нестор Жучни 119
Несторовић, Урош 29
Нешковић, Зора М. 116
Никанор Грујић, епископ 50
Никодим Милаш, епископ 77
Николајевић, Н. 86
Николић, Аркадије 32
Николић, Атанасије 30, 32, 35, 40, 41
Николић, Илија 164, 167
Николић, Исидора 17
Николић, Јелена 76
Николић, Константин 29
Нићифор Дучић, архимандрит 52
Ниш 77
Новаковић, Дионисије в. Дионисије Новаковић, епископ
Новаковић, Стефан 16, 18, 20-23, 26
Новаковић, Стојан 31, 52, 86, 89, 150
Новић, Јоксим 134
Нови Сад 9, 14-30, 33-40, 42, 43, 46, 47, 49-56, 58, 59, 61-63, 65, 66, 68, 69, 72, 76-78, 80, 85-110, 112-123, 125-130, 133-136, 147-149, 151, 153, 154, 156-158, 163, 165-167, 170, 174, 175
Нушић, Бранислав 59

Њ

Његош, Петар II Петровић

О

Обрадовић, Василије 28
Обрадовић, Димитрије в. Доситеј Обрадовић
Обрадовић, Доситеј в. Доситеј Обрадовић
Обрадовић, Гриорије, Доситејев синовац 24
Обреновић, Михајло в. Михајло Обреновић кнез
Обровац (у Бачкој) 72
Огњановић, Илија Абуказем 34, 43, 68, 70
Одавић, Ристо Ј. 52
Окланд 119
Оксфорд 133
Олденбург, Сергеј 82
Опатија 148
Орфелин, Захарија 22, 23, 25, 26, 78, 93, 127, 135
Осијек (Осек) 20, 24, 32, 33, 67, 77, 84, 164
Остојић, Тихомир 64, 65, 67-74, 76, 78, 79-82, 85, 88, 89, 91, 93, 96, 97, 124, 131, 150, 166

П

Павловић, Висарион в. Висарион Павловић, епископ
Павловић, Милан-Петко 71
Павловић, Миодраг 156, 165
Павловић, Теодор 136
Пајевић, Арса 18, 31, 61, 132, 133
Пакистан 105
Пакрац 25, 67
Пандуровић, Сима 134
Панчево 32-35, 39, 41, 42, 55, 65, 77, 78, 80, 130, 147, 166
Параге 154
Париз 52, 136, 139, 143
Пахер и Кисић 55
Пачић, Јован 127
Пеић, Михаило 22
Пеичић, Алекандар 56
Пелагић, Васа 156
Перишић, Нада 132
Петар I Карађорђевић 56, 151
Петар Велики, цар 22, 23, 25, 82
Петер Пал 66

Петроварадин 14, 16
Петроварадински Шанац в. Нови Сад
Петровић, Атанасије 119
Петровић, Бошко 9, 97, 106, 135
Петровић, Бошко Жељски 97
Петровић, Вељко 31, 56, 93, 106, 111, 149-151
Петровић, Георгије в. Карађорђе
Петровић, Зора 117
Петровић, Јован 74
Петровић, Матеј 35
Петровић, Милан 76, 98-100, 105, 108, 109, 111, 113, 115, 121, 143
Петровић, Петар, ђакон, библиотекар Матице српске
Петроград 59, 71, 82, 83
Печеновић, Андрија 29
Печеновић, Николај 17
Печуј 68, 104
Пешта 19-21, 27, 30-33, 36, 37, 48, 107, 153, 156, 163
Пике, Шарл 56, 57
Питовић, Владимир 127
Плавшић, Лазар 38
Пландиште 147
Платон Атанацковић, епископ 17, 18, 106, 132
Погачник, Јоже 167
Погодин, Александар Љвович 87
Пожун (Братислава) 16
Поливка, Михайло 170
Полит, Јован 29
Полит Десанчић, Михајло 57, 58, 77
Полужански, Драгиша 120, 121, 124, 126-131, 134-136, 139, 148, 150, 167
Помпеји 54
Попа, Васко 156, 166
Попадић, Петар 129
Попи, Григор 147
Поповић, Александар 127
Поповић, браћа 18, 31, 35, 39, 53, 54
Поповић, Василије 21
Поповић, Георгије 135
Поповић, Душан 96
Поповић, Јован, књижевник 106, 111
Поповић, Јован, учитељ 16, 17
Поповић, Јован Стерија 46, 47, 83, 84, 129, 150
Поповић, Константин 37
Поповић, Марко 39
Поповић, Милан 77
Поповић, Миливој 78
Поповић, Никола 78
Поповић, Олга 92
Поповић, Павле 86, 93, 94, 97
Поповић, Стева В. 57
Потапенко, Игњатиј Николајевич 87
Праг 80
Прерадовић, Прерад 100, 121
Продановић, Милица 127
Продановић, Никола 101, 102
Протић, Жарко 167
Протић, Јован 57
Птоломеј 115
Пупин, Михајло 166
Пушкин, Александар Сергејевич 47, 72, 73, 82, 83, 85

Р

Радак, Ђорђе 80
Радак, Јован 31
Радивојчев, Јован 77
Радић, професор 85
Радић, Душан 70
Радић, Петар 147
Радичевић, Бранко 120, 150
Радовановић, Марко 33
Радовановић, Милутин 32, 33
Радовић, Ђуза 127
Радовић, Иван сликар 117
Радовиште 104
Радојичић, Ђорђе Сп. 150, 156
Радојчин, Мирјана 144, 146
Радојчић, Никола 116, 166
Радонић, Јован 48, 49, 51, 64-66, 68-71, 74, 80-82, 85, 88, 89, 124, 150, 166
Радонић, Нада 144, 146, 148
Радонић, Новак 166
Радујков, Милорад 103, 105, 114
Раичевић, С. 105, 107
Раичковић, Стеван 156
Рајачић, Јосиф в. Јосиф Рајачић, патријарх
Рајић, Јован в. Јован Рајић, архимандрит
Рајић, Стефан 24, 25, 164
Рајковић, Богољуб 135
Рајковић, Ђорђе 21, 42
Рајковић, Милутин 106, 109
Ракић, Викентије в. Викентије Ракић, архимандрит
Ранчин, Марко 83
Рашић, Давид 40
Релковић, Матија 84, 119
Ренан, Ернест 59
Решетар, Милан 85
Ријека 77
Рим 136
Римник 126
Ристић, архитекта 108, 109

Ритмилер, Карл 14, 15
Руварац, Иларион в. Иларион Руварац, епископ
Руварац, Коста 43, 45
Рудолф, Ј. 32, 33
Рума 77
Румунија 163
Русија 18, 21, 22, 26, 30, 82, 163 в. и СССР
Руски Крстур 159, 165, 168, 170
Русо, Жан Жак 11, 104

С

СССР 110, 111
в. и Русија
Сава, свети 53
Савин, Георгије 28
Савић, Милан 47, 48, 50-52, 58, 65, 66, 68-70, 74, 81, 82, 84, 85, 89
Савић, Стефан 80
Саксонија 14
Саламон, Силвестер 168-170
Самоловчев, Боривој 147
Санад 78
Сандић, Алекандар 55, 57, 61, 74, 79, 81-83
Сарајево 55, 77, 80, 93, 110
Сарајевска митрополија 77
Сарваш Габор 166
Сегедин 16, 20
Секулић, Исидора 92, 111, 116, 117, 151, 153
Секулић, Милан 117, 118
Сента 126, 127
Сентандреја 8
Сентомаш в. Србобран
Сењ 32
Сибенхар Антон в. Зибенхар
Сивац 72, 159
в. и Стари Сивац
Симоновић, Радивој 49, 51, 52, 56, 61-63, 69, 127
Симонс, Џонс 133
Сирмијум 153 в. и Сремска Митровица
Сједињене Америчке Државе 166
Скерлић, Јован 133
Скопље 56, 59, 110, 134, 156
Сладић, Роман 147
Словенија 156, 163
Славонски Брод 32, 33
Соколовић, Иван 40
Соларић, Михајло 72
Соларић, Павле 72
Соловљев, Сергеј Михајловић 82
Сомбор 20, 28, 32, 33, 47, 48, 51-53, 57, 77-80, 84, 85, 92, 93, 97, 127, 138, 147, 149, 150, 153, 159, 166
Сопрон Игнац К. 58
Софија 77
Сплит 77, 135
Србија 39, 40, 48, 51, 95, 113, 121-123, 128, 130, 137, 158, 163-165
Србобран (Сентомаш) 61, 62, 66, 89, 147
Срђанов, Војин 47-50, 59, 64-89, 175
Срем 21, 22, 38
Сремац, Стеван 150
Сремска Каменица 166
Сремска Митровица 20, 22, 58, 78, 80, 153
Сремски Карловци 15, 16, 19, 20, 27, 30, 31, 65, 69, 77, 166, 170
Српска Војводовина в. Војводина
Стајић, Васа 14, 15, 24, 27, 28, 29, 38, 42, 51, 52, 63, 103, 104, 111, 116, 119
Стајић, Мара 136, 139, 146, 147
Стајић, Милица 119
Стаматовић, Никола 134
Станковић, Анд. 32
Станојевић, Алекса 41
Станојевић, Константин Ц. 56, 151
Станојевић, Станоје 31, 68, 88, 96
Стара Пазова 80, 119, 174
Стари Бечеј 72
Стари Сивац 78, 149
Стевановић, Стеван 32
Стевин, Нада 114
Стендал 150
Степанов, Ј. 133
Степанчевић из Вуковара 33
Стефан од Скадра 72
Стефан Дабиша, краљ 72
Стефан Стратимировић, архиепископ и митрополит 22, 24, 25, 34, 119
Стефановић, Д. 55
Стефановић, Зора 116
Стефановић (сестра Љубе Стефановића) 116
Стефановић, Петар књижар 20
Стефановић, Петар, парох 78
Стоић, Д. 32
Стојадиновић, Љубица 125
Стојановић, Јелена 16, 27
Стојановић, Јован 27
Стојачковић, Александар 41
Стојковић, Атанасије 21, 134, 136
Стојшић, Петар 41
Стокановић, Олга 148
Стратимировић, Влада 67
Стратимировић, Ђорђе 41, 71
Стратимировић, Стефан в. Стефан Страти-

мировић, архиепископ и митрополит
Стрипски, Хиадор 168
Стружанин, И. 96
Студеница 58
Суботић, Василије 42
Суботић, Јован 46, 47, 124, 151
Суботић, Каменко 65
Суботица 32, 46, 51, 147, 158, 159, 165
Сумраковац 166
Сурдук 80

Т

Табаковић, Ђорђе 112
Талоци, Лајош 86
Тамишки Банат 39
Тамаш, Јулијан 170
Таухниц, Берн, јуниор 48
Тејлор 133
Текелија, Сава 8, 11, 12, 25, 34, 43-46, 53, 64, 78, 104-107, 115, 138, 139, 175
Темишвар 20, 32, 33, 57
Теодоровић, Јован 35
Теодоровић, Никола 72
Теодосије, Димитрије 22
Теофановић, П. 32, 33
Тител 152
Тодоровић, Пера 119
Токин, Милан 116, 131
Толстој, Лав Николајевич 82
Томандл, Миховил 130, 147
Трандафил, Марија 105, 108, 109, 112
Трговиште 126
Тржић 68
Трифковић, Ђура 74
Трифковић, Коста 74
Трифуноски, Јован 116
Трст 20, 24, 32, 77
Тургењев, Иван Сергејевич 87
Турија 77

Ћ

Ћеранић, Владимир 71
Ћирило и Методије 77
Ћирић, Милош 148
Ћирић, Татјана 117
Ћопић, Бранко 173
Ћоровић, Владимир 133
Ћурчин, Максимилијан 41

У

Угарска 17, 64, 156, 168
в. и Мађарска
Ульма 78
Урлик, Јозеф 14-16
Урош V, краљ 23, 32
Утиње 71

Ф

ФНРЈ в. Југославија
Фенелон 78, 135
Ференц, Јосип професор 56
Фијума (Ријека) 20
Фирак, Михајло 170
Фјодоров, Иван 80
Француска 163
Фукс, Игњат 31, 39, 42, 54

Х

Халаш 32
Хамбург 13
Хартдорн И. 32
Хаџи, Коста 100, 101
Хаџић, Антоније 11, 47, 51, 54-56, 68, 69, 78, 79, 80, 83, 85, 88, 133
Хаџић, Јован (Милош Светић) 41, 59
Хаџић, Милован 151
Хаџић, Милош 148
Хаџић, Тома 50
Хелвецијус, Клод Адриен 11
Хертел 48
Херцег, Јанош 147
Хилендар 17
Хнатјук, Володимир 72
Хомер 44, 49, 50
Хопово 96, 131
Хрватска 113, 163

Ц

Цанкар, Иван 147
Цар, Марко 65, 66
Цартл, удова Абрахама Лебла 14
Цвијановић, Светислав 85
Цернић, Луција 95
Цетиње 48, 51, 55, 56, 67, 69, 86, 88, 89, 110, 150, 153, 166, 175
Цицмил, Обрад 104-106
Црепаја 41
Црна Гора 47, 48, 51, 88, 165

Црњански, Милош 156
Цукић, Коста 78
Цуцић, Сима 111, 120

Ч

Чебышевь 82
Чехов, Антон Павловић 84, 104
Чехословачка 165, 168
Чешко-Саска Швајцарска 58
Чиплић, Богдан 106, 120
Чишенко, Б. 167
Чурчић, Лазар 17, 83
Чурчић, Марија 8, 9, 69, 75, 84, 176

Џ

Џефаровић, Христофор 97
Џонић, Урош 92

Ш

Шајкашка 152
Шаула, Мила 121, 123, 133, 136, 146
Шафарик, Павел Јосиф 97, 98, 134
Шевић, Александар 148
Шевић, Милан 86, 130, 132, 133
Шевић, удова Милана Шевића) 132, 133
Шевић, Митрофан, в. Митрофан Шевић, епископ
Шекспир, Виљем 45, 50-51, 53-55
Шелер, Имануел Јохан Герхард 31, 34
Шехтл, Франц 32, 33
Шид 147
Шилер, Фридрих 41
Шилић 17, 18
Шилић, Димитрије 101, 102, 127
Шимић, Никола 135
Шинко, Ервин 156
Шкакчевић, Исидор Вас. 78
Шмаус 104
Шмит, Христијан 136
Шпанија 25
Штављанин Ђорђевић, Љубица 95
Штиглер 86
Шурмин, Ђуро 47

A

Ameis, K. J. 49
Amsterdam 12
Augsburg 79
Autenrieth 49

B

Beč 84 v. i Wien
Beograd 51, 170
Berlin 12, 59, 85
Brandes, Georg 48, 85
Budae 53
Budapest 85, 167, 170

C

Carbeil 56
Crétè, J. 56

D

De Boor, Corolus 96
Diderot, Denis 12

E

Eckermann Johann Peter 47
Esop 84

F

Financzy, Ernö 85
Frankfurt 12, 13, 49
Frankfurt am M. 116
Fügedi Péterné 167

G

Gavrilović, Slavko 20
Geneve 12
Goethe, Johann Wolfgang 47
Gotha 11
Graetz 13

H

Hamburg 13
Hartknoch, Johann Friedrich 12, 13
Hartman, Lav. 57
Hentze, C. D. 49
Homer 49

J

Jaesche, Gottlob Benamin 12
Jordan, Wilchelm 49

K

Kant, Immanuel 12, 13
Kaulitzy, Damian 26
Kiesenwetter, J. G. C. 12
Königsberg 12, 13
Kostić, Laza (Kostitsch) 53, 54

L

Lang, Joseph A. 58
Lausan 11
Leipzig 12, 13, 85
Leykam, Andreas 13
Lloyd, Marjorie 138
Loeffler 85
Londres 11, 12
Lothar, Rudolf 85

M

Mainz 13
Malbaša, Marija 167
Marc, Paul 96
Maria Therezia, carica 85
Maupassant, Guy de 69
Michetitch, Kèti 57
Milekić, Zorka 57
Mostar 77
Murter - Sanders 51

N

Nicolovius, Friedrich 13
Novi Sad (Neusatz) 9, 14, 20, 26, 54

O

Oehmige, Wilhelm dem Jüngen 12
Osijek 84, 167

P

Pančevo 39
Paris 85
Pavlović und Jocits 54
Petzhold 45
Piquet, Charle 56

R

Rankov, Dimitrije Mita 39
Rački, Franja 85
Raguza 134
Relković, Matija 84
Renan, Ernest 59
Riga 12
Rousseau, Jean J. 12

S

Shakespeare, William 48, 85
Schuster und Loeffler 85
Sombor (Zombor) 57
Springer, Jul 59
Sremska Mitrovica 57
Starčević, Ante 54
Stuttgart 49
Sztripszky, Hiador 170

Š

Šosberger, Pavle 14

T

Temišvar 20
Terzić, Luka 134

V

Vinkovci 84
Vollmer, Gottfried 13
Voltaires, François Marie 12

W

Webel, Wilhelm 12
Wien 85 v. i Beč
Wollmer, Jak.Wilh. 13

Z

Zadar 77
Zagorsky, Vladimir 85
Zagreb 57, 84
Zambelli, Fran 134
Zeitz 12

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Марија ЧУРЧИЋ, рођ. АРТ (13. август 1931, Руски Крстур). Основну школу завршила у Руском Крстуру. Ниже разреде гимназије учила у Сомбору, Врбасу и Руском Крстуру, а више у Врбасу. Студије филозофије започела 1954, а завршила 1958. на београдском Филозофском факултету. У Библиотеци Матице српске радила од новембра 1952. до августа 1954. и од октобра 1958. до 1. марта 1992, када је стекла пензију. Звање библиотечког саветника добила 1989. године. Стални је члан сарадник Матице српске.

Објављивала радове у *Библиотечкарском годишњаку Војводине, Библиотекару, Библиографском вјеснику, Годишњаку Библиотеке Матице српске* и *Шветлосци*. Приредила са Станом Ристић трећу књигу *Грађе за историју Библиотеке Матице српске*, 1966 (архивска грађа 1908–1918). Са Видом Зеремски и Ђурђевком Љубибратић саставила: *Седмица*, садржај и предметни регистар, 1972. Са Видом Зеремски саставила: *Библиографија међусобних превода књижевних дела народа Југославије и народности Војводине 1945–1980*, 1982. *Библиоґрафия о Руснацох у Югославиї*, 1990, на чијој изради је уредник и један од аутора. *Библиографија књига из мађарске књижевности*, преведених на српскохрватски језик објављена у *Историји мађарске књижевности* Имре Бана и др. 1976. *Библиографија књига из књижевности југословенских Мађара преведених на српскохрватски језик 1947–1978, у књизи Књижевност југословенских Мађара*, Имре Борија 1979. *Библиоґрафия кнїжкох, новинох и часописох на руским язику од 1920–1941*, у *Шветлосци* 1989.

Учествовала је на стручним и научним скуповима библиотекара у Војводини и Сегедину, на сусретима библиографа у Инђији и на научном скупу о Григорију Возареовићу у Сремској Митровици.

Аутор је неколиких великих изложби: Књижевност народности Војводине, Узајамни преводи књижевних дела у Војводини, Издавачка делатност Матице српске 1826–1976, Издања *Руског слова*, *Hlas l'udu* и других.

САДРЖАЈ

РЕЧ УРЕДНИКА *7*

О НЕКИМ КЊИГАМА ФИЛОЗОФА 18. ВЕКА У БИБЛИОТЕЦИ САВЕ ТЕКЕЛИЈЕ *11*

КЊИЖАРСКИ И ИЗДАВАЧКИ РАД ДАМЈАНА КАУЛИЦИЈА
И ЊЕГОВИХ НАСЛЕДНИКА *14*

ЛАЗА КОСТИЋ - ЧИТАЛАЦ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ *43*

О ПОСМРТНОЈ ЛИСТИ ЛЕНКЕ ДУНЂЕРСКИ И О
ФАКСИМИЛУ НАЈРАНИЈЕ ВЕРЗИЈЕ ПЕСМЕ *SANTA MARIA DELLA SALUTE* *61*

ВОЈИН СРЂАНОВ - БИБЛИОТЕКАР БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ 1905-1916. . . . . *64*

МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ *90*

ПРОБЛЕМИ ЗАВИЧАЈНИХ ЗБИРКИ ВОЈВОДИНЕ И ЗАВИЧАЈНА
ЗБИРКА БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ *152*

НЕКИ ТЕОРИЈСКИ ПРОБЛЕМИ ЗАВИЧАЈНИХ БИБЛИОГРАФИЈА *162*

ПРИЛОЗИ ИСТОРИЈИ БИБЛИОГРАФИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ РУСИНА *168*

ПРЕДЛОГ ЗА ОРГАНИЗОВАЊЕ ОПШТИНСКЕ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ
У БАЧКОМ ПЕТРОВЦУ *171*

РЕЧ НА КРАЈУ *175*

РЕГИСТАР ЛИЧНИХ И ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА *177*

Марија Чурчић
Огледи из библиологије

Издавач
Библиотека Матице српске
Нови Сад, Матице српске 1

Техничко уређење
Реља Дражић

Коректура и регистар
Марија Чурчић

Тираж
500 примерака

Припрема и штампа
Футура публикације, Нови Сад
Каће Дејановић 21, 395008

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

050(497.11) (091)

ЧУРЧИЋ, Марија
Огледи из библиологије /Марија Чурчић. - Нови Сад : Библиотека Матице српске, 1993 (Нови Сад : Футура публикације). - 189 стр. ; 23 cm. - (Трагови ; књ. 2)
ISBN 86-80061-09-3
а) Библиотекарство

Из рецензије

Са задовољством сам прегледао књигу Марије Чурчић и могу одмах рећи да оно што се у њојзи налази под скромним називом огледа из библиологије представља, за историју наше књижевности и културе, често и у одличној мери, ствар од несумњивог значаја. Из понеких приказа везаних на изглед за у ствари ограничену тему бављења књигом илити библиотекарском праксом – као што је случај са портретом Младена Лесковца; или везаних за издаваштво – као у приказу фамилије Каулицијa; или за понеки детаљ – као када Лаза Костић узима Фишерове књиге из естетике или Брандесова *Шекспира* (све дела савременога европског књижевног актуалитета) – ликови о којима је реч оживљавају на најбољи могући начин. (Не могу да не поменем, дирљиви у ствари, чланак о Војину Срећанову, маломе Матичином библиотекару, фигури из неког нашег тужног пречанског романа.) Као што се види, ови прилози библиологији нешто су много више.

Нови Сад, марта 1993. Бошко Петровић